CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

Anul XXIII, nr. 2 1978 iulie—decembrie

SUMAR

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

Pag.

RADU FLORA, Damaschin T. Bojinca și ideile sale latiniste (II) 149
ROMULUS TODORAN, Activitatea lingvistică a lui Sever Pop (I) 157

GRAMATICĂ

ILEANA CÂMPEAN, **Un, o ; unu, una ; unul, una.** Probleme privind delimitarea gramaticală și lexicografică 171
D. D. DRAȘOVEANU, Structuri și linearitate 177

ONOMASTICĂ

DUMITRU LOȘONȚI, Toponime provenite de la apelative pentru noțiunea 'depresiune, groapă, văgăună' (I) 183
I. PĂTRUȚ, Antroponime/toponime 191
MARICA PIETREANU, *Prislea* — considerații sociolingvistice 195

LEXICOLOGIE

VALENTINA ȘERBAN, Din terminologia măsurilor : *colul* 203

DIALECTOLOGIE

IOAN FAICIUC, Diftongul **ea** în poziția „e" în unele graiuri din Banat 207

FILOLOGIE

ANTON GOȚIA, Din preocupările de limbă în secolul al XVII-lea 221

STILISTICĂ

ELENA DRAGOȘ, O categorie a discursului narativ — timpul 229

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

Manuscrisul de la Ieud, Editura Academiei R. S. România, București, 1977 *(R. Todoran)* 235
MATILDA CARAGIU MARIOȚEANU, ȘTEFAN GIOSU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, ROMULUS TODORAN, *Dialectologie română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977 *(Nicolae Mocanu)* 236
RICHARD SÎRBU, *Antonimia lexicală în limba română*, Editura Facla, Timișoara, 1977 *(Onufrie Vințeler)* 238
MÁRTON GYULA, PÉNTEK JÁNOS, VÖŐ ISTVÁN, *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai — Împrumuturile românești ale dialectelor maghiare*, Editura Kriterion, București, 1977 *(Bela Kelemen)* 239
MARIUS SALA, DAN MUNTEANU, VALERIA NEAGU, TUDORA ȘANDRU-OLTEANU, *El léxico indígena del español americano. Apreciaciones sobre su vitalidad*, Mexico—București, 1977 *(Doina Negomireanu)* 241
V. KIPARSKY, *Russische historische Grammatik*, vol. I—III, Heidelberg, 1963—1975 *(G. Benedek)* 243
WOLFGANG STEINITZ, *Ostjakologische Arbeiten*, vol. I—II, Budapest, 1975—1976 *(Vámszer Márta)* 246
Modern Linguistics and Language Teaching, Budapest, 1975 *(Mihai M. Zdrenghea)* 247

IN MEMORIAM

ANDRÉ VAILLANT *(Marcel Ferrand)* 249
INDICE (1977—1978) 251

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ
RECHERCHES DE LINGUISTIQUE

Année XXIII, n° 2 1978 juillet—décembre

SOMMAIRE

HISTOIRE DE LA LINGUISTIQUE ROUMAINE

Page

RADU FLORA, Damaschin T. Bojinca et ses idées latinistes (II) 149
ROMULUS TODORAN, L'activité linguistique de Sever Pop (I) 157

GRAMMAIRE

ILEANA CÂMPEAN, **Un, o ; unu, una ; unul, una.** Problèmes concernant la délimitation grammaticale et lexicographique 171
D. D. DRAȘOVEANU, Structures et linéarité 177

ONOMASTIQUE

DUMITRU LOȘONȚI, Toponymes issus d'appellatifs pour la notion 'depresiune, groapă, văgăună' (I) 183
I. PĂTRUȚ, Anthroponymes/toponymes 191
MARICA PIETREANU, *Pristea* — considérations socio-linguistiques 195

LEXICOLOGIE

VALENTINA ȘERBAN, De la terminologie de la mesure : *cotul* 203

DIALECTOLOGIE

IOAN FAICIUC, La diphtongue **ea** dans la position „e" dans certains parlers du Banat 207

PHILOLOGIE

ANTON GOȚIA, Des préoccupations de la langue du XVIIe siècle 221

STYLISTIQUE

ELENA DRAGOȘ, Une catégorie du discours narratif — le temps 229

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS DE LIVRES

Manuscrisul de la Ieud, Editura Academiei R. S. România, București, 1977 *(R. Todoran)* 235
MATILDA CARAGIU MARIOȚEANU, ȘTEFAN GIOSU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, ROMULUS TODORAN, *Dialectologie română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977 *(Nicolae Mocanu)* 236
RICHARD SÎRBU, *Antonimia lexicală în limba română*, Editura Facla, Timișoara, 1977 *(Onufrie Vințeler)* 238
MÁRTON GYULA, PÉNTEK JÁNOS, VÖÖ ISTVÁN, *A magyar nyelvjárások, román kölcsönszavai — Împrumuturile românești ale dialectelor maghiare*, Editura Kriterion, București, 1977 *(Bela Kelemen)* 239
MARIUS SALA, DAN MUNTEANU, VALERIA NEAGU, TUDORA ȘANDRU-OLTEANU, *El léxico indígena del español americano. Apreciaciones sobre su vitalidad*, Mexico—București, 1977 *(Doina Negomireanu)* 241
V. KIPARSKY, *Russische historische Grammatik*, vol. I—III, Heidelberg, 1963—1975 *(G. Benedek)* 243
WOLFGANG STEINITZ, *Ostjakologische Arbeiten*, Band I—II, Budapest, 1975—1976 *(Vámszer Márta)* 246
Modern Linguistics and Language Teaching, Budapest, 1975 *(Mihai M. Zdrenghea)* 247

IN MEMORIAM

ANDRÉ VAILLANT *(Marcel Ferrand)* 249

INDEX (1977 — 1978) 251

DAMASCHIN T. BOJINCA ȘI IDEILE SALE LATINISTE (II)*

DE

RADU FLORA

Să vedem argumentele lui Damaschin Bojinca împotriva susținerilor răuvoitoare și eronate ale lui Sava Tekelija. Și anume, sub două ipostaze :

argumentele istorico-filologice (în *Respundere desgurzătoare)* și argumentele etnologice (în *Anticile romanilor).*

Damaschin Bojinca își începe *Respunderea* printr-un elogiu adus lui Petru Maior și lucrării acestuia *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* (1812), precizîndu-și, oarecum anticipat, poziția. (De la el, dealtfel, Bojinca va prelua și ideea, justă, a formării limbii române din latina vulgară, „poporală" [1].) În opoziție cu acesta sînt luați în răspăr „defăimătorii de nație", „fără de măduă cîrtitorii", „ostașii (<lat. *hostis* „dușman") neamului românesc", ceva mai moderat, tangențial, „cîrtitorul" vienez K[opitar], dar mai ales cel din Halle („consiliarul" Sava Tekelija). Întreagă broșura lui Bojinca este, dealtfel, plină de fraze accentuînd latinitatea românilor, fraze care trebuiau, într-un fel, să justifice, și ele, concluzia finală a autorului, de pe ultima pagină *(Apendice):* „Fii, dară, române, cu totul încredințat cum că sîngele care se străcoară prin vinele tale e sînge curat de roman..." [2]. Citățm dintre frazele amintite : „măritul sînge și numele romanilor", „națiia românească cea din sîngele strălucitului Romul urzită", „marele neamu românesc", „neaoș fii ai romanilor" etc.

În fond, Bojinca își expune, la începutul scrierii, ideile, foarte simplificate, ale unui „arbore" genealogic („trunchiul arborelui", „rădăcinile" lui și ramificațiile) indo-european și romanic, cu transpuneri cît se poate de premature dealtfel (în deceniul trei al secolului XIX). Există, după dînsul, „ghinte de căpetenie" [3] și, derivate din acestea, „ghinte părtinitoare" (le va numi și „particulare" și „abătătoare"). Și, drept exemplificare, îi citează pe romani (interesant că este citat poporul, nu limba sa !), „din care descalecă" : românii, italienii, spaniolii, „cea mai mare parte a frîncilor" (restrictiv deci) și tebalii din Anglia (lipsă de informație ; cu cîțiva ani mai tîrziu, Fr. Diez va da o clasificare a limbilor romanice mult mai completă și exactă).

* Vezi partea I a acestui articol în CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 5—11.

[1] Românii din Dacia, zice autorul, „au sciut scria și șe-au ținut limba cea poporală" *(Respundere desgurzătoare,* p. 44 ; folosim în mod exclusiv, și aici și în continuare, în citații, ediția românească din 1828).

[2] *Ibidem,* p. 120 ; nu vom indica paginile citațiilor din broșură decît acolo unde se dă un citat mai extins sau substanțial.

[3] „Acelea dintru care se descalecă alte popoare" (*ibidem,* prefața).

Combaterea propriu-zisă a susținerilor lui Sava Tekelija din *Erweis* Bojinca o începe cu momente, le-am zice, laterale. Cu epitetele pe care acesta le acordă limbii române, implicit și poporului român (la începutul broșurii sale) : „lățirea", „nesciința", „vicleșugul", și care sînt mai mult de ordin afectiv. Desfășurarea argumentelor propriu-zise va urma mai încolo, în toiul discuției, la un nivel foarte înfocat (ca și la oponentul său, firește). Aici există, și la un autor și la celălalt, unele greșeli pe care le putem atribui deopotrivă și metodologiei eronate, dar și lipsei de cunoștințe suficiente (poate explicabile la acea dată și, mai cu seamă, la oameni care nu sînt, nici unul, nici altul, filologi, ci, printr-o întîmplare, amîndoi juriști). De exemplu, adesea slavii sînt confundați cu sîrbii sau limba veche slavă cu limba sîrbă [4] ; se citează exemple restrictive, din Banat (Bojinca îi citează pe sîrbii din Srem și chiar pe „românii" — probabil aromâni, dar sîrbizați totuși [5] — din „Neoplanta, Semlin, Carlovăț", care „învață sîrbește și-și sîrbesc și numele" [6], sau, bunăoară, pe cei din Pesta, „pestanii") ș.a.

Originea și vechimea românilor îl interesează (în opoziție cu aprecierile negative ale lui Tekelija) pe Bojinca, în primul rînd. Dealtfel, întreagă broșură își are axa centrală în această problemă capitală. Indubitabilă este originea romană a românilor. Discutabilă este, însă, pentru Bojinca, contribuția altor popoare și, în context, a altor limbi. Tekelija profilase limba română (și originea poporului ca atare) ca slavo-italiană. Bojinca le vede „curat romane" și, necunoscînd (la acea dată și în plin consens cu ideologia Școlii ardelene) nici o urmă de dacisme (sau alte elemente autohtone) în limbă, neagă complet orice urmă a dacilor în limbă și, mai ales, în componența etnică a poporului român. „Dachii fuseră de tot stînși de legioanele romanești", constată, cu multă siguranță, autorul [7]. Ceva mai mult încă (contravenind chiar istoriei), dacii nici n-au așteptat o confruntare definitivă cu romanii, ci se „stînseră" „una cu craiul seu Decheval" ; alții au fugit de urgia romană și provincia (Dacia) a rămas „deșartă de colonii sei cei vechi" ; alții erau duși la Roma ca sclavi și acolo li s-a pierdut urma [8]. Se pune apoi problema femeilor dace, care n-au luat parte la lupte. Acestea, zice Bojinca, ardeau umerii prizonierilor romani cu făclii aprinse și Traian, înfuriat, a pedepsit întreaga populație. Dacă au și rămas, eventual, femei, chiar să se fi căsătorit cu romanii, apoi naționalitatea este determinată după tată. Dar Bojinca nu crede nici acest lucru, căci femeile dace erau roabe și „de soarte mai proastă", cu care nu se aliau semeții romani ; dar aceștia și-au și „adus muieri cu sine de la Roma". Autorul conclude : „Dachii cu totul se desrădăcinară și se stînseră din Dachia" [9].

În ceea ce privește aportul slav, cel etnic și, subînțeles, cel lingvistic, acesta este de dată mult mai tîrzie și a venit : a) prin „împărtășirea

[4] Confuzie pe care o făcea un alt polemist cu scrierile lui Maior și ale ardelenilor, scriitorul sîrb Jovan Sterija Popović, (vezi R. Flora, *Relațiile sîrbo-române. Noi contribuții*, p. 233 și urm.).

[5] Cf. cartea lui D. Popović, *O Cincarimă* (două ediții, 1928 și 1937).

[6] *Respundere desgurzăloare*, p. 48—49.

[7] *Ibidem*, p. 68.

[8] *Ibidem*, p. 67, 69, 70.

[9] *Ibidem*, p. 69.

(împrumutul) vorbelor" ; b) prin „relighie" şi, de aici, c) prin cărţile bisericeşti. Pentru Bojinca, firește, ca şi pentru toţi latiniştii ardeleni, „limba slavenească" este „cea mai mare rătăcire şi mai adîncă întunecime aduse românilor" [10]. Dînsul combate, la fiecare pas, influenţa slavă, supradimensionată de contraopinentul său, şi, din păcate, nu vede deloc aportul slav (în lexic, în formarea cuvintelor, la unele elemente morfologic-sintactice chiar).

Continuitatea elementului romanic în Dacia este o altă idee pe care Bojinca ţine s-o scoată în evidenţă în orice ocazie. Ideile imigraţioniste, sugerate de Tekelija, sînt respinse în mod categoric (români slavizaţi, prin filieră italiană, provenienţa acestora chiar din Rumelia şi Bulgaria). La fel şi datele tîrzii ale acestor reimigrări (prin secolul al XVIII-lea, după Tekelija). Sînt citaţi în ajutor Bisching cu *Geografia* sa, Cantemir cu *Descriptio Moldaviae* (Tekelija contestase şi prezenţa românilor în Moldova înainte de „suta a 18-a").

Anii de răscruce, 271—274, respectiv aceia ai retragerii, sub Aurelian, a romanilor din Dacia, sînt redaţi de Bojinca fără echivoc. Acesta a mutat în Dacia „sa" (cea aureliană, în Moesia, la sudul Dunării) numai „militarii săi" (citat, ca sprijin, şi Vopiscus). Totuşi undeva recunoaşte că Aurelian a aşezat „o mulţime de oameni" din Dacia veche pe malul celălalt al Dunării „şi numi ţeara aceasta Dachia sa" [11], nepierzînd nici o clipă din vedere că „românii din zilele lui Traian deşi nu toţi, totuşi cea mai mare parte au fost dominatori" şi în Ardeal, Ţara Românească, Moldova, dar şi în „Misia" [12]. Din aceştia din urmă au luat naştere românii din Bulgaria, cunoscuţi mai ales sub dinastia Asăneştilor, şi „machedoromânii", numiţi de el şi „români aureliani", repartizaţi teritorial în Moesia, Tesalia şi Macedonia. În vremea aceea acestea erau singurele ramificaţii cunoscute ale aşa-zişilor români balcanici, pe care Bojinca le cunoaşte. Dar nu încape nici un dubiu că „şi ei sînt tot de un adevărat sînge roman cu ceilalţi români dincoaci de Dunăre" [13]. Se opune vehement ideii lui Tekelija că aceştia ar avea ceva comun cu grecii. Chiar — cu referinţă la comercianţii de provenienţă aromână din imperiul habsburgic (uitînd că cei mai mulţi dintre ei, totuşi, au optat pentru naţiunea sîrbă) — zice că, la ora aceea, aceştia erau cei mai buni „negoţianţi" prin „cetăţile mercantile", ceea ce, poate, îl doare cel mai mult pe „cîrtitor" [14].

Aproape jumătate, în partea iniţială, din dezbaterea sa, Bojinca o consacră discutării denumirii de *vlah*, provenind de la slavi şi luată de Tekelija drept argument principal pentru susţinerea sa că românii sînt slavi (amestecaţi cu italienii). Această denumire, zice Bojinca (mai ales şi faptul că Tekelija o identifica cu aceea de „nomad"[15]), nu este „nume însuşit a vreunei deschilinite ghinte, ci numai cognome (polecră)" [16]. Urmează apoi o lungă dezbatere pe seama acestui cuvînt (fără a se încerca măcar să se stabilească etimologia precisă a lui), cu citate din Ana Comnena,

[10] *Ibidem*, p. 71.
[11] *Ibidem*, p. 94.
[12] *Ibidem*, p. 20.
[13] *Ibidem*, p. 94.
[14] *Ibidem*, p. 97.
[15] „Umblare de coló coló, cu seulele în spate" (*ibidem*, p. 21).
[16] *Ibidem*.

Nichita (notarul împăratului Isac Anghel), Calcocondila, Lucius *(De regno Dalmatiae et Croatiae)* ș.a., cu considerații despre vlahii din Dalmația, Croația propriu-zisă, Bosnia sau Slavonia [17], unde acest cuvînt se confundă (începînd cu secolul XV, ceea ce Bojinca nu știe) cu noțiunea de „păstor" (ceea ce ar necesita o dezbatere aparte). Pentru Bojinca un lucru este clar : cuvîntul *vlah* este o denumire slavă pentru romani în general (popoarele romanice), apoi, specializat, pentru români, dar nu implică deloc originea etnică a poporului, care se numea (contrar părerii lui Tekelija, care considera această denumire recentă) *român-români* din vremurile străvechi (nu *Rumun*, cum îi spune oponentul său, pe sîrbește).

O etimologie totuși o stabilește Bojinca, și corect : aceea de *țînțar [iu]* (în sîrbocroată *cincarin)* pentru aromâni (macedoromâni, în terminologia lui). După ce amintește posibilele etimologii, ca *Cincinatu* sau chiar (tot la plural) *censari* „cei de dau porție (bir) domnilor săi", zice că acesta provine totuși de la pronunțări ca *tu fați* (faci), *țințî* (cinci), căci, zice, aceștia „nu respund cuvintele gros, ci le grăiesc subțire, după firea și țesătura limbei latinești" [18]. Mar remarcă, foarte just dealtfel, că această denumire este cunoscută doar în părțile Ungariei, dar deduce de aici, greșit, că termenul, nefiind cunoscut în Macedonia, nu se poate datora limbii sîrbe [19].

În toiul discuțiilor, Bojinca mai vehiculează o idee, aceea a primelor cărți tipărite în limba română și, în legătură cu aceasta, chestiunea alfabetului, latin sau chirilic, la români. Tekelija, plecînd de la analistul maghiar Pray, constatase că românii nu aveau cărți tipărite în limba lor înainte de anul 1652. Bojinca îi dă replica amintind că principele Ardealului G. Rákóczi dăduse aprobarea pentru înființarea unei tipografii românești în Ardeal încă la anul 1643. Dar este curios că Bojinca citează, după Maior, drept prima carte românească, *Predicile*, tipărite la Brașov, la 1580, neștiind nimic despre tipăriturile lui Coresi sau despre *Catehismul* de la Sibiu, apărute cu cîteva decenii înainte. În chestiunea alfabetului latin la români se mulțumește să constate doar că în părțile Daciei s-ar fi scris „românește" și că aici ar fi adus „literile latinești" coloniștii romani înșiși (dar care nu puteau fi, în nici un caz, și românești). La fel, se sprijină doar pe Cantemir *(Descriptio Moldaviae)*, care afirmă că după „adunarea bisericească de la Florența" (1439) alfabetul latin a fost înlocuit cu „încîlcitele litere țiriliane" [20].

Sinteza disertației sale Bojinca o dă în *Apendicele* lucrării [21]. Aceasta constă din : a) considerații asupra numelui *român* [22], zicînd că românii

---

[17] O singură dată, de fapt, după Maior (care-l reproduce pe Petar Katančić, *De Istro)*. se citează că *Vlasi* (plural) < *Iasi*, iar acesta din *Latium (ibidem*, p. 42), ceea ce este cel mult o curiozitate, dacă nu o etimologie populară.

[18] *Ibidem*, p. 92—93.

[19] Dealtfel, cuvîntul este productiv chiar în limba sîrbocroată, unde avem *cincarili* „a fi zgîrcit" (cf. R. Flora, *Relațiile sîrbo-române. Noi contribuții*, p. 236).

[20] *Respundere desgurzăloare*, p. 59.

[21] *Ibidem*, p. 99—120.

[22] „Cu care nume s-au nomit românii de cînd sînt pe fața pămîntului" *(ibidem*, p. 100), fiindu-i totuși totalmente necunoscute măcar elementarele noțiuni despre cronologia acestei epoci (a „românei primitive" după Densusianu, a „străromânei" în termenii lui Pușcariu sau „românei comune", termenul cel mai frecvent, dat de Rosetti).

ar fi adus acest nume din Italia, sub „Traian împăratul romanilor"; b) argumentele lingvistice despre latinitatea limbii române — depăşindu-l, evident, pe Bojinca, la acea dată, el fiind şi jurist — sînt doar amintite, făcîndu-se trimiterea la *Gramatica* (limbii române, în limba latină) a lui I. Alexi (1826) [23] ; c) documente istorice (şi izvoarele respective) despre originea latină a românilor (diploma împăratului Ferdinand I dată lui Nicolaus Olahus, numit de el Nicolau Olau), consideraţiile lui J. Benkö, F. Griselini, P. Nagy, I. Trester, D. Cantemir ş.a. [24] ; d) datinile şi superstiţiile moştenite de români de la strămoşii lor romani (despre care va scrie şi aparte, printre notele din *Anticile romanilor*).

Argumentele etnologice asupra latinităţii poporului român (aici fără contextul limbii, măcar că, ciudat, apar şi o seamă de etimologii, latineşti, fireşte) sînt conţinute în *Anticile romanilor* (1822, 1823) [25]. În fond, acestea sînt anunţate încă la anul 1828, în *Respundere desgurzătoare*, în prefaţă. Zice Bojinca aci că, „tocma cînd lucram la o carte asupra romanilor de bun folos (pre carea cu ajutoriul celui de sus fără întîrziere a o da la lumină doresc...)", veni broşura cîrtitorului din Halle (în 1827, cea de-a II-a ediţie, bilingvă), astfel că „pusăi cartea cea mai sus însciinţată la o parte" şi se apucă să-i răspundă lui Tekelija.

Iată numai unele aspecte ale potrivirilor în datini şi superstiţii la romani şi la români, pe care Bojinca, evident în concordanţă deplină cu ideile sale latiniste, le pune pe linia unei continuităţi neîntrerupte, respectiv a perpetuării lor, din epoca romană şi pînă în vremea sa (fără, măcar, considerarea că unele dintre acestea puteau fi prezente şi la alte popoare, mai ales cele învecinate, deci preluate în mod indirect).

În *Anticile romanilor* scopul de căpetenie al autorului nu este acela de a face o paralelă etnografică latino(romano)-română. În cele aproape 500 de pagini ale celor două volume dînsul redă, foarte sistematic (indiferent de modele şi „antichităţi" pe care le putea avea la îndemînă), aspecte ale vieţii vechilor romani. Paralelismele cu stări sincronice, la români, le redă în notiţele de subsol sau în cîteva „însămnări" sau „luări aminte", pe care le inserează în textul de bază al cărţilor sale.

Dar încă în prefaţa cărţii *(Cătră cetitoriu)* atrage atenţia cititorilor asupra asemănării dintre „cele ce vei ceti în această carte, cu cele ce se află prin locurile unde tu vieţuieşti" [26]. Iar într-o „luare aminte", arătînd că şi limba şi datinile sînt moştenite de la romani (amintind şi duplicitatea onomastică *vlah/român*), conclude în mod deschis : „Toate acestea arată că nu sînt românii de altă naştere decît... din romani" [27]. Iar în nota finală a volumului al II-lea, autorul încheie, în termeni rezoluţi, că datinile păstrate de români azi arată „izvorul din care se trag" şi constituie, totodată, „cele mai vii mărturii adeveritoare cum că românii sînt

[23] Consideraţiile, şi la Tekelija şi la Bojinca, despre *Biblia* de la Londra (ediţii în 1588 şi 1620) şi textul colaţionat în limba română şi în „limba valică" (acea din provincia Vallis, din Anglia, valii fiind o „ghintă română") sînt o evidentă eroare.

[24] Printre altele, este interesantă şi o „notă" a lui Dimtrie Tirol din *Almanahul sîrbesc*, din anul 1827, cu un citat lung (în partea iniţială dat în original, în sîrbeşte).

[25] Mulţumesc, aici, colegului Ştefan N. Popa de la Universitatea din Iaşi, lector de limba română la Facultatea de filologie a Universităţii din Belgrad, care a avut bunăvoinţa de a-mi aduce această carte de la Biblioteca centrală universitară din Iaşi.

[26] *Anticile romanilor*, I. p. XIV (şi aici citărm sursa doar în cazul citatelor mai extinse şi substanţiale).

[27] *Ibidem*, I, p. 83 (în fond, citat din I. Trester).

neîndoiți strănepoți ai romanilor" (cu referiri și la „atîtea disertații" care au dovedit același lucru în ultima vreme, aluzie, cu siguranță, la polemicile care au avut loc în anii precedenți) [28].

Paralelismele etnografice la Bojinca afectează mai multe domenii de viață materială și spirituală. Nu vom intra aici în amănunte, fiindcă sîntem, anticipat, sceptici în ceea ce privește puterea probatorie a lor [29]. Astfel, de pildă, vorbind despre mesele rotunde și scunde ale romanilor Bojinca citează imediat astfel de mese la „țerenii" români [30]. Nu numai atît, ci și ceea ce se pune pe masă, gustările, se potrivesc. Se nimerește, în continuare, îmbrăcămintea la romani și la românii actuali, de la șubă și pînă la opinci. Se potrivesc și dansurile (călușerii, de exemplu).

Cu multă insistență se oprește Bojinca la nuntă, cu obiceiurile respective, descoperind și aci bune potriviri, cu toate că romanii aveau altă religie și că și aceasta joacă un rol oarecare la dăltuirea obiceiurilor. Astfel, îmbrăcămintea miresei, datina de „a se învăli mirele" (mai ales în Banat, și astăzi). „Deverul" (însoțitorul miresei, înainte de cununie) este luat get-beget de la romani, chiar și „răpirea miresei". Obiceiurile de îngropăciune sînt, după Bojinca, iarăși complet romane, fără nici un echivoc. Astfel, să zicem, „îmbrăcarea mortului"; bocitoarele („preficele"), doliul cu manifestațiile lui exterioare („părul despletit" în timpul doliului, „lepădarea podoabelor" cu aceeași ocazie etc.), „cina de ospătare" la mort (pomana). Mai ales este ispitit Bojinca de a da un tîlc probatoriu superstițiilor, în cea mai mare parte atașate și acestea înhumării mortului. Astfel, strigarea la urechea mortului, spălarea lui „cu apă călduță", „banul mortului", aruncarea de pămînt peste mort ș.a. Și, natural, traducerea, aproape verbală, a lui S.T.T.L. *(Sit tibi terra levis)* prin românescul *Fie-ți țărîna ușoară*. Pînă și reîncarnarea mortului în strigoi („piatra în gură"), tot de la romani provine.

Ceea ce este mai interesant în *Antici* este faptul că Bojinca, în legătură cu aspectele vieții materiale, respectiv cu unele noțiuni sau denumiri de obiecte, operează cu un însemnat material de limbă, în sensul deducerii lui din etimonuri latine. Am zice că, într-un fel, carența acestui material în *Respundere* este aici compensată cu prisosință. Iată numai cîteva exemple caracteristice. Potrivită este aici ideea (anunțată, dealtfel, și în *Respundere*) că „alta au fost limba poporului roman și alta cea gramaticală" [31]. Astfel, bunăoară, denumirea calendaristică a lunilor (și cu indicarea variantelor populare la români). Lat. *circus* este „asemănat" cu rom. *cerc*, dar, zice, mai bine cu *țarc* [32]. Lat. *naenia* „cîntare de îngropăciune" este pusă alături de rom. *neno, neno* (!) [33]. Chiar și fraza *i s-a frînt olu* (sic)

---

[28] *Ibidem*, II, p. 220 (la sfîrșitul considerațiilor despre înmormîntare ; fără nici un titlu aparte, dar, textul fiind redat cu petit, se vede clar că acesta este notița de încheiere).

[29] Un autor, de exemplu, găsise o seamă de potriviri în folclorul românesc și cel spaniol și le punea, nici mai mult nici mai puțin, pe seama Legiunii a XIII-a Gemina, care a fost adusă de către Traian în Dacia din părțile iberice (cf. Al. Popescu-Telega, *Asemănări în folklorul român și cel iberic*, în vol. *Pe urmele lui Don Quijote*, București, 1942, p. 134—154).

[30] „Românii țereni cea mai mare parte (îi și astăzi astfeliu de mese" *(Anticile romanilor*, II, p. 194).

[31] *Ibidem*, I, p. 180.

[32] „Fiind acea îngrăditură în forma cercului făcută, adecă țarc", „care cuvînt se și află la români" (*ibidem*, II, p. 189).

[33] *Ibidem*, II, p. 214.

„adică viaţa" (în legătură cu obiceiul de a merge cineva cu o oală cu apă înaintea mortului) este transpunerea lat. *fracta est ei olla* [34]. Numa (Pompiliu) introduce Salii „preoţii lui Marţ", iar Bojinca află şi aici o corespondenţă în strigătul de îmbărbătare la joc (la români, bineînţeles) *alò Numa* (!?) [35].

În fine, vrednic de pomenit este şi faptul că limbajul lui Bojinca, în scrierile sale, nu este cel exagerat latinist. Din contră, este presărat adesea cu turnuri din graiul popular, dar mai cu seamă cu bănăţenisme, mai la îndemîna autorului. Totuşi dînsul nu este străin nici de aplicarea în practică a multor elemente lexicale latinizante, ca *tîmplă* „hram (templu)", *oraclu* „profeţie (oracol)", *scriptor* „scriitor", *ghintă* „neam (ginte)", *bănii* „băi" (de fapt, bănăţenism), *zee* „zeiţă", *farină* „făină", *miliaru* (de aur) „mileniu" etc. Altă dată el însuşi dă dublete, ca *mur* sau *perete*, *cetate* sau *tărime*, *cultura* sau *lucrarea* grîului, *reghioane* sau *ţinuturi* ş.a.

*

În concluzie, putem conchide că Damaschin Bojinca, nefiind nici filolog, nici istoric, contribuie totuşi, în jurul anilor 1830, la fondul de argumentări latiniste, cu dovezi mai ales istorice (preluate de la alţii, mai cu seamă de la Petru Maior) şi de ordin etnografic (cele mai multe originale, dar cu exagerările inerente). Provocatorul nemijlocit este Sava Tekelija, cu broşurile sale, neavenite. Plecarea lui Bojinca în Moldova (1833) a întrerupt complet aceste preocupări ale sale. În sfîrşit, putem constata şi faptul că broşurile lui au provocat şi intervenţia, substanţială, a lui Eftimie Murgu.

Noiembrie 1977

Universitatea din Belgrad

[34] *Ibidem*, II, p. 213.

[35] „Carea jucătorii cei mai buni spre îndemnarea în învăţăiarea celorlalţi, între alte c'escîntări, foarte adese ori, ba deloc la începutul jocului o resună" (*ibidem*, I, p. 177).

ACTIVITATEA LINGVISTICĂ A LUI SEVER POP (I)*

DE

ROMULUS TODORAN

Alături de Emil Petrovici și Ștefan Pașca, Sever Pop se situează în rîndul celei dintîi generații de lingviști clujeni de după Unire, formată sub îndrumarea ilustrilor profesori ai Universității românești din Cluj. Făcînd parte din prima promoție de studenți a acestei universități, chiar de la începutul studiilor sale universitare el a avut norocul să lucreze la Muzeul limbii române, institut cu un profil larg filologic, în care studiul limbii române se găsea pe prim plan.

Întemeiat în 1919 de S. Pușcariu, Muzeul limbii române avea să devină, în scurtă vreme, un vast șantier științific. Aici se redactează, în continuare, sub conducerea lui S. Pușcariu, cea mai importantă lucrare a lexicografiei românești : *Dicționarul Academiei*, și se elaborează, inițiat de fondatorul Muzeului, *Atlasul lingvistic român*. Lucrările amintite, de amploare, sînt fundamentale în lingvistica română și în cultura noastră națională. Acest institut, la inițiativa conducătorului său, a întreprins o largă acțiune de adunare a materialului lexical dialectal și a numelor de persoană și de locuri din toată țara, folosindu-se metoda anchetelor prin corespondenți. Dar Muzeul limbii române a fost și un fel de for științific, care funcționa ca o societate științifică. Datorită prestigiului de care se bucura S. Pușcariu și tactului său, în jurul lui s-au grupat lingviștii și filologii clujeni (și specialiști din domenii apropiate). Ședințele săptămînale de comunicări constituiau locul în care se supuneau discuției cele mai diverse probleme de lingvistică și filologie, rezultatele cercetărilor „membrilor" Muzeului interesînd mai cu seamă istoria limbii române. Vasta activitate desfășurată în acest institut se reflectă în sumedenia de studii, articole, note și recenzii publicate în buletinul lui, „Dacoromania", una dintre cele mai valoroase publicații filologice din cultura română.

Gruparea lingviștilor clujeni de la Muzeul limbii române, cunoscută adesea sub numele de „școala lingvistică clujeană", s-a constituit într-un moment istoric favorabil. Întregirea statului național român impunea, în noile condiții, cu deosebire în Transilvania, necesitatea unei puternice afirmări naționale pe toate planurile, inclusiv al științei și culturii, pentru a dovedi capacitatea și virtuțile poporului nostru. În entuziasmul național de după Unire, sub acest semn s-au desfășurat învățămîntul filologic clujean și activitatea științifică a lingviștilor din jurul Muzeului. Climatul de intensă muncă de la institutul creat și condus de S. Pușcariu, pusă în

* Comunicare prezentată în ședința Institutului de lingvistică și istorie literară din 25 ianuarie 1977.

CL, anul XXIII, nr. 2, p. 157—169, Cluj-Napoca, 1978

slujba științei și culturii naționale, a fost hotărîtor pentru orientarea științifică a lui S. Pop și pentru formația sa. Muzeul limbii române a încrustat urme adînci în personalitatea lui, fiind o înaltă școală de inițiere și desăvîrșire în cercetarea științifică [1].

Activitatea științifică, dezvoltată în țară și străinătate, de-a lungul a peste 35 de ani, se remarcă în primul rînd prin vastitatea ei. Spre deosebire de ceilalți lingviști români din generația sa, el a activat aproape în exclusivitate în domeniul dialectologiei. De aceea, atît pe plan național, cît și pe plan internațional, s-a impus înainte de toate ca dialectolog. În ultimii ani ai vieții, a desfășurat o amplă activitate de documentare lingvistică.

Cea mai valoroasă operă a lui Sever Pop este, fără îndoială, *Atlasul lingvistic român*, partea întîi (ALR I), căreia i-a consacrat cei mai spornici ani ai activității sale științifice. La realizarea acestei opere s-a angajat plenar încă din tinerețe, punîndu-și la contribuție întreaga sa capacitate și uimitoarea lui putere de muncă. Convins fiind de importanța unei astfel de lucrări pentru studiul limbii române și pentru istoria poporului român, pentru cultura română în general, Sever Pop și-a făcut din elaborarea Atlasului un scop al vieții sale, pe care l-a urmărit cu o puternică voință și o perseverență străbătătoare. Împrejurările, din păcate, nu i-au îngăduit să-și ducă la bun sfîrșit opera și să și-o vadă în întregime tipărită.

Atlasul lingvistic român, unul din titlurile de glorie ale Muzeului limbii române din Cluj — cel mai prestigios, poate —, își are istoria sa. Se știe că crearea acestei opere se datorește lui S. Pușcariu, S. Pop și E. Petrovici [2]. E, desigur, o operație dificilă și chiar riscantă, într-un fel, de a departaja rolul fiecăruia dintre cei trei lingviști de numele cărora se leagă lucrarea, atîta vreme cît încă nu cunoaștem o serie de amănunte. O incursiune în istoria lucrării ne apare absolut necesară, fiindcă ne va da posibilitatea să desprindem, într-un spirit obiectiv și de echitate științifică, rolul și aportul lui S. Pop și, bineînțeles, și ale celorlalți doi, în alcătuirea acestei monumentale opere.

---

[1] Cîteva date biografice. S. Pop s-a născut la 27 iulie 1901, în Poiana Ilvei, jud. Bistrița-Năsăud, descinzînd dintr-o familie de țărani. Își face studiile secundare la Liceul grăniceresc din Năsăud (1911—1919), iar cele superioare la Facultatea de litere a Universității din Cluj (1919—1923), avînd ca specialitate principală limba și literatura română și secundară lingvistica și filologia romanică. Obține titlul de doctor (1925) la aceeași universitate. Urmează cursuri de specializare în geografia lingvistică la Paris (1925—1927). Este angajat, ca „ajutor", chiar de la începutul studiilor universitare (1919), fiind numit apoi (1921) secretar-bibliotecar la Muzeul limbii române. Urcă toate treptele didactice : asistent la Facultatea de litere a Universității din Cluj (1923), lector de dialectologie (1929), conferențiar de dialectologie la aceeași facultate (1931), profesor la Facultatea de litere a Universității din Cernăuți (1939), apoi a Universității din București (1940). În timpul războiului îndeplinește funcția de director adjunct la *Accademia di Romania* din Roma (1941—1946). După război, ajunge „visiting professor" (1948) și apoi „profesor extraordinar" la Universitatea catolică din Louvain (Belgia). S-a stins din viață la Louvain, în 17 februarie 1961, cu cîteva luni înainte de a împlini 60 de ani. Pentru alte date, vezi Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, [Roma], 1966, p. 1—9.

[2] La elaborarea *Atlasului lingvistic român* au colaborat parțial Th. Capidan și Șt. Pașca. Primul a efectuat anchetele pentru ALR II la aromâni (punctul 010) și la meglenoromâni (punctul 012) și l-a asistat pe S. Pop, ajutîndu-l, desigur, în anchetele sale pentru ALR I la aromâni (punctele : 05, 06, 07, 08, 09) și la meglenoromâni (punctele: 012 și 013). Cel de al doilea a efectuat anchete pentru ALR II la istroromâni (punctul 02). Cu observații și sugestii au contribuit unii membri ai Muzeului, cu ocazia discutării chestionarului, transcrierii fonetice și a rezultatelor anchetelor dialectale de probă.

Atlasul lingvistic român, cea mai importantă lucrare de dialectologie română, capitală pentru cunoașterea structurii limbii române, de astăzi și din trecut, a fost inițiat de S. Pușcariu. Acesta era familiarizat cu metodele geografiei lingvistice încă din timpul studiilor universitare. Se știe că a făcut anchete în Țara Oltului pentru *Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes* al lui G. Weigand, cel dintîi atlas lingvistic al limbii române și cel dintîi atlas lingvistic romanic, elaborat prin anchete directe. Deși, în timpul studiilor sale de la Paris (1899—1901), S. Pușcariu nu a urmat cursurile lui J. Gilliéron, fapt pe care îl va regreta mai tîrziu [3], interesul pentru geografia lingvistică, în plină dezvoltare, nu i-a fost străin. Nici nu se putea altfel pentru un lingvist care s-a dovedit în tot timpul activității sale deosebit de receptiv la înnoirile teoretice și metodologice ale științei limbii. În 1910, apreciază atlasul lingvistic al lui G. Weigand și cel al Franței de J. Gilliéron ca opere deschizătoare de drumuri noi, prin problemele pe care le aduc și pe care le pot dezlega [4]. El însuși apelează la „geografia cuvîntului" pentru a infirma o explicație etimologică. „Cîte probleme importante nu s-ar putea dezlega și la noi românii — exclamă S. Pușcariu —, dacă am fi în situația de a putea urmări geografia lexicală a cuvintelor noastre !" [5]. În altă ordine de idei, tot în același studiu, S. Pușcariu se referă la recomandarea lui J. Jud de a se alcătui un atlas lingvistic pentru limba română, urmărindu-se aspectul lexical al graiurilor populare românești. O astfel de lucrare, importantă și pentru lingvistica romanică, după aprecierile cunoscutului lingvist elvețian, promotor al geografiei lingvistice, „ne-ar deschide posibilități nebănuite pentru etimologia românei și ar fi tot atît de binefăcătoare pentru lexicografia românească precum a fost *Atlas linguistique* pentru limba franceză" [6].

Intenția de a alcătui un atlas lingvistic românesc și-o manifestă S. Pușcariu odată cu înființarea Muzeului limbii române, în 1919. Cel dintîi scop pe care și-l propune acest institut este adunarea sistematică a limbii române vorbite în toate regiunile locuite de români prin studii dialectale făcute pe teren și prin chestionare trimise în întreg teritoriul românesc. „Pe baza răspunsurilor ce se vor primi la aceste chestionare — precizează S. Pușcariu —, se vor alcătui *hărțile lexicale*, pe care Muzeul limbei române și-a pus de gînd să le editeze" [7].

---

[3] Vezi S. Pușcariu, *Călare pe două veacuri*, [București], 1968, p. 164.

[4] S. Pușcariu, *Cercetări și studii*, București, 1974 : „[...] *Atlasul lingvistic* al d-lui Weigand, care, deși se mărginește la constatarea unor fenomene fonologice și morfologice, e un izvor nesecat pentru studierea aprofundată a limbii noastre" (p. 42). Cele 67 de hărți „ne fac să vedem cît de necomplete erau cunoștințele noastre pînă acum și ne deschid drumuri nouă de urmărit, aduc o mulțime de probleme necunoscute pînă acuma, care așteaptă a fi dezlegate" (p. 43). „În opera aceasta monumentală [= *Atlasul lingvistic al Franței* de J. Gilliéron], care cuprinde mai multe mii de hărți, se arată expansiunea geografică a vreo mie de cuvinte franceze. Cel ce știe ceti în aceste hărți poate urmări viața cuvintelor, lupta unui termin nou cu altul vechi; și setea noastră de a răspîndi lumină în timpurile trecute e atîtată de probleme nouă [...]" (p. 35). Pentru istoria *Atlasului lingvistic român* și rolul lui S. Pușcariu în elaborarea lucrării, vezi și P. Neiescu, *Contribuția lui Sextil Pușcariu la dezvoltarea dialectologiei românești*, în CL, XIX, 1974, nr. 1, p. 26—31 ; V. Rusu, *Introducere în studiul graiurilor românești*, București, 1977, p. 11—17.

[5] S. Pușcariu, *Cercetări și studii*, p. 36.

[6] Apud S. Pușcariu, *Cercetări și studii*, p. 39—40.

[7] S. Pușcariu, *Muzeul limbei române*, în DR, I, 1920—1921, p. 5.

Cel dintîi chestionar *(Calul)*, lansat de Muzeul limbii române în 1922, poartă specificarea „pentru un atlas lingvistic al limbii române". S-ar putea deduce de aici, cum au şi dedus unii, că S. Puşcariu intenţiona să alcătuiască Atlasul lingvistic al limbii române pe baza anchetelor prin corespondenţi. Ar fi surprinzătoare o astfel de concepţie la un lingvist ca S. Puşcariu. Întemeietorul şcolii lingvistice clujene şi-a dat seama desigur de superioritatea anchetelor directe faţă de cele prin corespondenţi, într-un moment cînd alte atlase romanice (elaborate de A. Griera şi K. Jaberg şi J. Jud) dovedeau cu claritate necesitatea cercetărilor nemijlocite pe teren de către lingvişti şi aduceau perfecţionarea metodelor. Este acum limpede că S. Puşcariu a utilizat ancheta prin corespondenţi ca un sondaj preliminar anchetei directe, cu scopul de a se facilita alcătuirea chestionarului şi de a se cunoaşte regiunile şi localităţile cu un mai mare interes dialectologic [8].

Anii care au urmat au fost de orientare, de tatonări în privinţa metodelor după care să se alcătuiască Atlasul, a caracterului lucrării, fără să se piardă din vedere pregătirea cadrelor necesare şi asigurarea posibilităţilor materiale.

S. Puşcariu pune problema Atlasului limbii române la întîiul congres al filologilor români, ţinut la Bucureşti, în 1925. El face propunerea ca lucrarea să fie realizată prin colaborarea celor patru universităţi, pe baza aceloraşi principii şi a aceluiaşi chestionar. Alcătuirea Atlasului limbii române de către cele patru universităţi, prin anchetatori fără experienţa necesară, nu constituia un proiect realist. De la început, erau previzibile greutăţi în înjghebarea colaborării şi coordonarea activităţii, în măsură să asigure unitatea lucrării. De aceea nu ne surprinde faptul că, peste un an, la cel de al doilea congres al filologilor români, ţinut la Cluj, în 1926, apar propuneri divergente în ce priveşte concepţia lucrării şi unele principii după care să se alcătuiască. Th. Capidan, raportorul comisiei Atlasului, propune să se aibă în vedere experienţa dobîndită de „şcoala lui J. Gilliéron". Materialul ar urma să fie cules de doi anchetatori, în regiuni diferite : unul pentru dialectul dacoromân, iar altul pentru dialectele sud-dunărene. O. Densusianu susţine, în continuare, formarea şi participarea la cercetările pe teren a unor echipe de anchetatori de la cele patru universităţi în zone dinainte stabilite pentru fiecare echipă. S. Puşcariu vine cu un punct de vedere nou : să se întreprindă două anchete cu două chestionare diferite. Prima trebuie să se desfăşoare rapid, pe baza unui chestionar redus (de circa 200 de întrebări), într-un mare număr de localităţi,

[8] Vezi *Raport anual*, în DR II, 1921—1922, p. 903 : „Ne dăm perfect seama de scăderile acestui chestionar. Răspunsurile vor fi neegale, nu totdeauna demne de încredere, adesea sugestionate de răspunsurile indicate de noi, vor lipsi din multe părţi etc. Oricum însă, ele vor cuprinde un preţios material lexical şi ne vor da *o orientare generală, un fel de schiţă pregătitoare pentru Atlasul viitor* [subl. noastră—R.T.]. Sîntem convinşi că, oricît de prevăzători am fi, cu greu am putea alcătui în camera de studiu un chestionar general pentru adunarea materialului la faţa locului. Din răspunsurile ce le vom primi[...], vom putea însă alege acele chestiuni care prezintă un interes lingvistic deosebit, vom fi informaţi asupra regiunilor în care dialectologul va trebui să cerceteze mai multe comune decît în altele şi să chestioneze anume cuvinte şi vom fi puşi mai uşor la adăpostul surprizelor". Vezi şi *Chestionar pentru un Atlas lingvistic al limbei române*. I. *Calul*, Cluj, 1922, p. 3 : „Adunarea acestor comori nepreţuite [...] este cea mai de căpetenie ţintă urmată de Muzeul limbei române [...]. Acest material *va servi ca temelie pentru „Atlasul lingvistic"* [subl. noastră—R.T.] pe care de asemenea îl pregătim".

efectuîndu-se de un singur anchetator, pentru a se putea asigura unitatea lucrării. Cea de a doua ar urma să se facă utilizîndu-se un chestionar mult mai cuprinzător, pus în mai puține localități. Această a doua anchetă ar putea fi întreprinsă de echipele de cercetători de la cele patru universități [9].

Discuțiile de la acest congres asupra Atlasului limbii române au beneficiat de prezența și intervenția lui A. Meillet [10]. Dintre propunerile făcute de acesta, două au fost reținute de S. Pușcariu : necesitatea efectuării anchetelor de un singur anchetator (ca și în cazul celorlalte atlase romanice) și utilitatea anchetelor la populațiile conlocuitoare aloglotice.

În urma dezbaterilor asupra Atlasului la cel de al doilea congres al filologilor români, problema rămîne în suspensie, în ciuda faptului că lingviștii, în unanimitate, recunosc necesitatea alcătuirii unei astfel de lucrări [11].

Peste un an, la cel de al treilea congres al filologilor români, ținut la Cernăuți, în 1927, fără participarea lui O. Densusianu, Al. Procopovici, președintele congresului, anunță în ședința de deschidere : „Chestiunea atlasului lingvistic nu a fost pusă la ordinea zilei, deoarece în congresul de la Cluj problema a fost limpezită din punct de vedere teoretic și acuma e nevoie de mijloacele materiale pentru realizarea ei practică" [12].

Din cele prezentate mai sus, rezultă că în perioada dintre al doilea și al treilea congres al filologilor români, adică între aprilie 1926 și mai 1927, S. Pușcariu și-a asumat sarcina de a elabora Atlasul limbii române. Anchetatorul care urma să efectueze cea mai grea operație — adunarea materialului de pe întreg teritoriul limbii române — era de mult stabilit de conducătorul Muzeului limbii române în persoana lui Sever Pop. Acesta a fost dirijat, încă din timpul studiilor sale, spre cercetările dialectale. Și-a trecut doctoratul cu o lucrare de dialectologie : *Cîteva capitole din terminologia calului* și a fost trimis în Franța, ca bursier (1925—1927), să se specializeze în geografia lingvistică [13]. Din Franța, unde a urmat cursurile maestrului geografiei lingvistice, J. Gilliéron, S. Pop s-a reîntors cu o bogată informație asupra metodelor aplicate în cercetările dialectale, cu deosebire în anchetele pentru realizarea atlaselor lingvistice, cum dovedește lucrarea sa *Buts et méthodes des enquêtes dialectales* (Paris, 1927). La aceasta se adaugă experiența practică dobîndită prin participarea, în 1927, la o anchetă model făcută de A. Duraffour la Grenoble, în Franța, în prezența unui grup de studenți de la universitățile elvețiene, însoțiți

[9] Vezi „Revista filologică", I, 1927, nr. 3, p. 359 ; S. Pop, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, Paris, 1927, p. 170—171 (extras din „Mélanges de l'École Roumaine en France", partea a II-a, 1926).

[10] Vezi „Revista filologică", I, 1927, nr. 3, p. 359 ; S. Pop, *Buts...*, p. 174.

[11] Nu s-a constituit nici comisia care urma să aibă sarcina „de a duce la îndeplinire alcătuirea acestei opere", propusă, în raportul său, de Th. Capidan (vezi „Revista filologică", I, 1927, nr. 3, p. 358).

[12] „Revista filologică", I, 1927, nr. 3, p. 365. După cum s-a văzut, la „congresul de la Cluj", în legătură cu Atlasul s-au exprimat trei puncte de vedere diferite de către S. Pușcariu, O. Densusianu și Th. Capidan. Al. Procopovici s-a referit, după toate probabilitățile, la opinia lui S. Pușcariu, cunoscută mai detaliat din S. Pop, *Buts...*, p. 170—171.

[13] Vezi DR, IV$_1$, 1924—1926, p. 1560 („*Secția Atlasului lingvistic* se găsește încă în stadiul pregătitor, pînă la înapoierea din străinătate a d-lui S e v e r P o p, care se specializează în geografia lingvistică"); Muzeul limbei române, *Apel către Prietenii Atlasului lingvistic*, Cluj, 1929, p. 5 ; S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 8.

de L. Gauchat, J. Jud, J. Jeanjaquet și E. Tappolet, la anchetele întreprinse de A. Griera în trei localități (una în Provence și două în Catalonia), pentru Atlasul lingvistic catalan, la o anchetă a lui P. Scheuermeier în Italia, pentru Atlasul Italiei și al Elveției meridionale, și, în sfîrșit, la anchetele lui U. Pellis pentru Atlasul limbii italiene, în cinci localități [14]. Folositoare i-au fost sfaturile prețioase ale lui K. Jaberg, J. Jud și M. Roques [15].

Avînd „toată știința și experiența pentru întreprinderea operei ce-l aștepta" [16], cea dintîi operație pe care trebuia să o întreprindă S. Pop, „după indicațiile date de Muzeu" [17], în vederea începerii anchetelor pentru Atlas, a fost întocmirea chestionarului, fără de care nu e posibilă o anchetă lingvistică serioasă, fiindcă rezultatele obținute în adunarea materialului depind în primul rînd de natura și calitatea chestionarului [18]. Dat fiind faptul că Atlasul limbii române era al cincilea atlas lingvistic romanic, în redactarea chestionarului S. Pop a pornit de la chestionarele atlaselor romanice precedente, și anume : italo-elvețian (de K. Jaberg și J. Jud), italian (de M. Bartoli și U. Pellis), catalan (de A. Griera) și francez (de J. Gilliéron). Ideea călăuzitoare de a păstra în linii generale aceeași structură a chestionarului își găsea justificarea în scopul de a facilita studiile comparative prin înfățișarea cartografică a limbilor romanice. În chestionar au fost cuprinse și cele 114 « cuvinte normale » din Atlasul lui G. Weigand, pentru a se putea urmări evoluția fonetică a graiurilor românești într-un răstimp de aproape 40 de ani. Eliminînd întrebările care nu au tangență cu realitățile românești, S. Pop și-a completat chestionarul cu întrebări care reflectă viața rurală, specifică poporului român.

Primul proiect de chestionar a fost întocmit de S. Pop în cîteva luni, din toamna anului 1927 pînă în primăvara anului următor. El a fost prezentat în 12 ședințe de comunicări ale Muzeului limbii române spre a fi discutat, în vederea îmbunătățirii lui [19]. După aprecierile lui

---

[14] Vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 201, 365—366.

[15] S. Pop, *Recueil...*, p. 201 : „Bien qu'il me soit difficile de préciser, avec des détails, l'influence qu'eut sur ma manière d'enquêter chacun de ces infatigables maîtres et dialectologues, je suis très heureux de reconnaître que leur manière d'envisager l'étude d'un patois et d'interroger les sujets parlants m'a été souvent un précieux guide pour résoudre divers problèmes qui se posaient au cours d'une enquête qui dura plusieurs années (de 1929 à 1937)".

[16] Th. Capidan, *Limbă și cultură*, București, 1943, p. 93.

[17] S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I. p. 8.

[18] S. Pop *(Buts...*, p. 193) apreciază astfel rolul chestionarului : „Nous pensons qu'un enquêteur sans questionnaire est un marin sans boussole. Tous deux voguent vers le rivage heureux, mais ils ignorent le chemin qui y conduit. L'un est perdu dans le champ du dialecte qu'il étudie, l'autre s'abandonne aux caprices des flots".

[19] Se impun cîteva rectificări în legătură cu primul proiect al chestionarului pentru *Atlasul lingvistic român* : S. Pop afirmă (vezi *Recueil...*, p. 69) că a început redactarea chestionarului în 1928. Data e eronată ; autorul se bazează pe ceea ce se spune în DR, V, 1927—1928, p. 905, la care trimite („Asistentul Sever Pop [...] a făcut în cursul anului 1928 lucrări pregătitoare pentru ancheta pe teren, în vederea Atlasului lingvistic. A redactat pentru această anchetă chestionarul, care s-a discutat pe capitole în ședințele Muzeului"). Discutarea chestionarului a început cu ședința din 1 noiembrie 1927 și a continuat pînă în ședința din 13 martie 1928. Deci redactarea chestionarului a început în 1927. Se afirmă (vezi S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 8 ; S. Pop, *Recueil...*, p. 204 etc.) că primul proiect al chestionarului s-a discutat în 11 ședințe ale Muzeului. Afirmația se bazează pe referințele asupra comunicărilor ținute la institut, menționate în DR, V, p. 901. În procesele-verbale din arhiva Muzeului limbii române, foarte sumar redactate, fiecare pe filă aparte, se întîlnește mențiunea „S. Pop : Ches-

S. Pop, participanții la ședințe adăugau „ici, colo" cîte un cuvînt de care erau interesați [20]. În prima lui formă, chestionarul a ajuns la peste 5000 de întrebări.

Înainte de a încerca chestionarul, prin anchete de probă, era nevoie de punerea la punct a sistemului de transcriere fonetică. În acest scop, S. Pușcariu a apelat la E. Petrovici, specializat în fonetică. Acesta, împreună cu S. Pop, alcătuiesc un sistem de transcriere fonetică bazat pe transcrierea fonetică internațională, cu intenția de a facilita astfel consultarea atlasului de către lingviștii străini. Sistemul propus de ei a fost discutat într-o ședință a Muzeului limbii române (5 iunie 1928), prezentat fiind de E. Petrovici [21].

Cu chestionarul întocmit și cu sistemul de transcriere fonetică stabilit, S. Pop, în vara anului 1928, întreprinde anchete de probă în două localități din jurul Sibiului (Mohu și Apold) [22]. În urma acestor anchete, foarte utile, anchetatorul și-a dat seama de necesitatea unor modificări în structura chestionarului, ca : reducerea numărului întrebărilor, adăugarea unor întrebări noi care să facă trecerea de la o categorie semantică la alta, omiterea altora pentru care informatorii găsesc greu răspuns, includerea unor întrebări referitoare la informator și la localitatea anchetată [23]. A luat astfel naștere o a doua formă a chestionarului, pusă la punct la sfîrșitul anului 1928 și începutul anului următor.

În toamna anului 1929 [24], S. Pușcariu restructurează planul Atlasului lingvistic al limbii române, luînd hotărîrea ca pentru realizarea acestei lucrări să se întreprindă simultan „două anchete, cu doi anchetatori

---

tionar" la următoarele date ale ședințelor : 1.XI.1927, 15.XI.1927, 22.XI.1927 (îmbrăcămintea), 29.XI.1927 (bucătăria), 13.XII.1927, 20.XII.1927, 17.I.1928, 7.II.1928, 21.II.1928, 28.II.1928, 6.III.1928 și 13.III.1928. Pentru a ne face o imagine despre participanții la ședințe, vom menționa pe cei ce au luat parte la ședința de comunicări din 28 februarie 1928 : S. Pușcariu, Th. Capidan, I. Costea, C. Diculescu, N. Drăganu, P. Grimm, H. Jacquier, C. Lacea, C. Marinescu, T. Naum, P. Nișca, E. Petrovici, S. Pop și, ca invitat de onoare, M. Roques.

[20] S. Pop, *Recueil...*, p. 204 : „Ses membres ajoutaient çà et là un mot au sujet duquel ils désiraient que je me renseigne dans les enquêtes". Afirmația pare să corespundă realității, ținînd seama că, în aceeași ședință, pe lîngă prezentarea chestionarului, s-au ținut una sau două comunicări.

[21] În raportul anual din DR, V, p. 905, se precizează : „În vederea acestei anchete pe teren [proiectată în vara anului 1928], E. Petrovici, asistent la Institutul de fonetică experimentală, în colaborare cu Sever Pop, au stabilit sistemul de transcriere fonetică, care s-a discutat în ședințele de la Muzeu". De fapt, s-a prezentat într-o singură ședință din 5.VI.1928 (vezi DR, V, p. 901). Data elaborării, în această primă formă, a sistemului de transcriere fonetică, indicată de S. Pop — primăvara anului 1929 (vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 205) — este deci eronată.

[22] În raportul anual din DR, V, p. 905, se menționează : „În vara anului 1928 [Sever Pop] a început, în regiunea Sibiului, ancheta pentru a putea îndrepta și completa chestionarul". Vezi și Muzeul limbii române, *Apel către Prietenii Atlasului lingvistic*, p. 5 : „Întors de doi ani la Cluj, el [Sever Pop] a alcătuit chestionarul (în legătură cu chestionarele celorlalte limbi romanice), care a fost discutat de profesorii de specialitate ai Universității din Cluj, în mai multe ședințe ale Muzeului limbei române, și a fost încercat pe teren în vara anului 1928, după ce toate amănuntele tehnice fuseseră studiate". Acest apel, nesemnat, aparține lui S. Pușcariu și e datat : „10 septembrie 1929".

[23] Vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 204.

[24] După 10 septembrie 1929, cînd S. Pușcariu datează *Apelul către Prietenii Atlasului lingvistic*, în care se menționează că „un elev al Muzeului" (= S. Pop), doctor, specializat în străinătate în geografia lingvistică, a alcătuit chestionarul, pe care l-a încercat pe teren (vezi p. 5). S. Pop (*Recueil...*, p. 205) precizează luna, și anume : octombrie.

și cu două chestionare diferite, în puncte diferite" [25]. În acest moment este asociat de S. Pușcariu, la elaborarea Atlasului, E. Petrovici.

Noua concepție asupra lucrării este impusă pe de o parte de amplificarea chestionarului, iar pe de altă parte de necesitatea efectuării anchetelor într-o perioadă limitată, date fiind prefacerile care au loc în limba română după Unire. Respectîndu-se cu strictețe principiul anchetatorului unic, în cazul unei singure anchete, pentru a nu dura prea mult timp, nu erau decît două soluții : reducerea chestionarului sau rărirea punctelor. Și una și alta ar fi dus la o explorare superficială a graiurilor românești [26].

Cea dintîi problemă, care se impunea a fi rezolvată în noua situație, era aceea a chestionarelor. Din chestionarul elaborat de S. Pop și încercat pe teren, cuprinzînd, cum s-a văzut, peste 5000 de întrebări, acesta și-a constituit chestionarul „normal" de 2200 de întrebări, cu care a efectuat anchetele pentru p a r t e a î n t î i a *Atlasului lingvistic român* (ALR I). Peste 3000 de întrebări au fost preluate de E. Petrovici, formînd baza chestionarului „dezvoltat", de 4800 de întrebări, alcătuit de acesta în vederea desfășurării anchetelor pentru p a r t e a a d o u a a *Atlasului lingvistic român* (ALR II) [27].

Chestionarul „normal" conține, lexical evaluat, noțiuni generale, cunoscute tuturor vorbitorilor, acestea fiind cuprinse atît în Atlasul lui G. Weigand, cît și în celelalte atlase romanice. În schimb, chestionarul „dezvoltat" se referă, în bună parte, la noțiuni mai speciale, legate de viața țăranului român, făcînd posibilă studierea terminologiei populare (industrie casnică, ocupații, meserii etc.). Totodată, prin unele întrebări, s-au urmărit aspectele semantice și stilistice ale vorbirii populare, scormonindu-se tezaurul lexical din regiuni mai adînci ale conștiinței lingvistice a informatorilor [28].

[25] S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 8. S. Pușcariu afirmă : „Acest plan s-a putut realiza cînd d-l E. Petrovici s-a întors din străinătate, unde, în capitala Franței, făcuse șase ani de studii la cei mai străluciți maeștri ai lingvisticii moderne" (*Prefață* la ALR II, vol. I, p. III, col. 1 ; prefața poartă data de „iulie 1940"). E. Petrovici a studiat în Franța între 1920/21—1925/26 ; s-a reîntors în țară, la Cluj, în 1926 (la 1 septembrie 1926 e numit asistent la Laboratorul de fonetică experimentală, vezi E. Petrovici, *Memoriu de titluri și lucrări*, Cluj, 1935, p. 4). Conceperea lucrării în două părți, pe baza a două anchete, cu două chestionare, cum s-a văzut, apare abia peste trei ani. Afirmația lui S. Pușcariu trebuie deci rectificată. E adevărat însă că S. Pușcariu se gîndise la două anchete pentru alcătuirea Atlasului lingvistic al limbii române încă în 1926, cum am menționat (vezi *supra*, p. 160). În acestea s-ar putea vedea ancheta cu chestionarul „normal" și ancheta cu chestionarul „dezvoltat" de mai tîrziu. Pentru prima anchetă, S. Pușcariu îl avea în vedere pe S. Pop, iar pentru a doua se gîndise să fie întreprinsă de echipe de cercetători de la cele patru universități.

S. Pop (*Atlas linguistique Roumain en couleurs*, Tome I, *Terminologie du corps humain. Cartes 1 à 104. Préface et introduction par Rodica Doina Pop*, Gembloux, f.a., p. 12) lasă să se înțeleagă că noua concepție privind elaborarea lucrării prin două anchete i-a fost sugerată lui S. Pușcariu de K. Jaberg sau cel puțin că acesta a susținut-o : „Le plan pour la réalisation d'une seconde enquête ne fut décidé qu'au mois d'octobre 1929, après la visite à Cluj de M. Karl Jaberg".

[26] Vezi S. Pușcariu, *Prefață* la ALR II, vol. I, p. III, col. I.

[27] Împărțirea chestionarului, redactat în prima lui formă de S. Pop, a prejudiciat unitatea chestionarului „normal" (vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 205, nota 4).

[28] Vezi S. Pușcariu, *Pe marginea cărților, III*, în DR, VI, 1929—1930, p. 511 ; idem, *Prefață* la ALR II, vol. I, p. III, col. 1—2. Pe teren, cei doi anchetatori, avînd ocazia de nenumărate ori să schimbe impresii pe marginea anchetelor, au căzut de acord să introducă un număr de întrebări identice, pentru a da posibilitatea cunoașterii mai precise a ariei unor fenomene, pe baza unei rețele mai dese, și pentru a se putea compara datele celor două anchete (vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 207, nota 2).

În ultima lună a anului 1929 și în primele două luni ale anului următor, cei doi anchetatori fac anchete provizorii, încercînd aplicarea chestionarelor: S. Pop în șase localități (situate în Bucovina, sudul Transilvaniei, Dobrogea și estul Munteniei), iar E. Petrovici în trei localități (situate în nordul și sudul Transilvaniei și estul Munteniei) [29]. Despre rezultatele acestor anchete, anchetatorii au referat în mai multe ședințe ale Muzeului din primele luni ale lui 1930 [30].

Rămîne de clarificat problema noului sistem de transcriere fonetică. Am amintit mai sus că E. Petrovici, împreună cu S. Pop, au alcătuit un sistem de transcriere fonetică bazat pe cel internațional, care a fost aplicat de S. Pop, în 1928, în primele anchete de probă. S. Pușcariu, afirmînd că „stabilirea unui sistem de transcriere fonetică a fost una dintre cele mai grele probleme" [31], face mențiunea că ea s-a rezolvat „după lungi discuții și încercări" [32], cînd cei doi anchetatori au fost „îmbogățiți cu primele experiențe" [33]. E de presupus că această problemă, atît de importantă, s-a repus în discuție cînd anchetatorii — mai întîi S. Pop, probabil în toamna anului 1928, și apoi S. Pop și E. Petrovici, în primele luni ale anului 1930 [34] — au prezentat în mai multe ședințe ale Muzeului rezultatele anchetelor provizorii. În cele din urmă, a fost acceptată propunerea lui G. Giuglea „ca la baza transcrierii fonetice să fie pus sistemul grafic obișnuit, cu adăugarea semnelor diacritice necesare, spre a obține o cît mai fidelă redare a rostirii" [35]. În felul acesta se creează posibilitatea notării tuturor sunetelor specifice limbii române și variantelor ei regionale, se ține seama de tradiția existentă în lingvistica românească și, de asemenea — important —, se facilitează consultarea materialului Atlasului de către specialiști din alte domenii (istorici, etnografi, folcloriști etc.). Desigur, elaborarea noului sistem de transcriere fonetică le-a revenit celor doi anchetatori, dintre care E. Petrovici, după cum putem presupune, a avut rolul important [36]. La alcătuirea sistemului eclectic, creat și aplicat de ei, dialectologia romanică și, în special, atlasele lingvistice romanice și de dată aceasta le-au servit drept puncte de orientare [37].

Asociat la elaborarea Atlasului limbii române în ultima fază a lucrărilor pregătitoare, E. Petrovici și-a adus contribuția, deopotrivă de valoroasă, la realizarea acestei lucrări. Oricît de importante ar fi principiile metodologice puse la baza lucrării, inclusiv alcătuirea chestionarului, nu trebuie să uităm că autorii ei au avut în față modele, alte atlase lingvistice, cu metode perfecționate. Însușirea acestor metode în mod critic și aplicarea lor creatoare la realitățile românești, mai întîi de către S. Pop și, mai apoi, de către acesta împreună cu E. Petrovici, sînt premisele care

[29] Vezi *Raport anual*, în DR, VI, p. 660; E. Petrovici, *Memoriu*..., p. 6.
[30] Vezi *Raport anual*, în DR, VI, p. 657—658.
[31] S. Pușcariu, *Pe marginea cărților, III*, în DR, VI, p. 515.
[32] *Ibidem*; vezi și S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 9.
[33] S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 8.
[34] Vezi *Raport anual*, în DR, VI, p. 657—658.
[35] S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 9; vezi și S. Pop, *Recueil*..., p. 205, 227.
[36] După cum se știe, E. Petrovici s-a specializat în fonetică, cu deosebire în fonetica experimentală (vezi E. Petrovici, *De la nasalité en roumaine*, Cluj, 1930, p. 9). S. Pop s-a inițiat în fonetică în cadrul Laboratorului de fonetică de la Universitatea din Cluj, înființat și condus de Iosif Popovici, între anii 1923 și 1925, și, mai apoi, între 1925 și 1927, la Paris, cu profesorii J. M. Meunier și H. Pernot (vezi S. Pop, *Recueil*..., p. 205, nota 2).
[37] Vezi S. Pop, *Recueil*...; p. 227, nota 2.

au asigurat calitatea lucrării. Vom sublinia că meritul cel mai mare al lui S. Pop și E. Petrovici este acela de a fi efectuat anchetele, de a fi adunat, în condiții grele, cu trudă și cu sacrificii, după metode științifice, imensa cantitate de date lingvistice de pe întreg teritoriul limbii române, în vederea cartografierii lor. Această operație a fost dusă la capăt, într-un timp record, cu un devotament exemplar. După o apreciere globală, aportul celor doi lingviști clujeni din acest punct de vedere este la fel de valoros [38]. Marele lor merit le-a fost apreciat de S. Pușcariu, conducătorul Atlasului, atunci cînd le recunoaște celor doi anchetatori calitatea de autori, subliniind prin aceasta că rolul primordial în alcătuirea unei astfel de lucrări, bazată, în general, pe metodologia lucrărilor precedente, îl au cei ce efectuează anchetele [39].

Întemeietorul școlii lingvistice clujene își rezervă pentru sine rolul de inițiator, animator și sfătuitor al lucrării. El i-a asigurat caracterul unitar, a adunat fondurile necesare, ceea ce, pentru o operă ca aceasta, realizată prin donații, nu este deloc fără importanță [40]. După opinia noastră, meritul cel mai de seamă al lui S. Pușcariu în elaborarea *Atlasului lingvistic român* este că a preconizat două anchete concomitente, pe baza a două chestionare (cu 7000 de întrebări, în total), de fapt două atlase lingvistice independente, complementare însă. Prin aceasta s-a asigurat, într-un moment istoric potrivit, explorarea profundă a graiurilor românești din întreg teritoriul limbii române. Materialul extrem de bogat al *Atlasului lingvistic român* permite, pentru prima oară, cunoașterea amănunțită și de ansamblu a structurii limbii române și constituie un izvor documentar de cea mai mare importanță.

Avînd preocupări teoretice și practice cu privire la anchetele dialectale, încă din prima perioadă a formației sale științifice, și studiind cu interes și critic metodologia celorlalte atlase lingvistice romanice, e firesc să presupunem că S. Pop a adus contribuția substanțială la cristalizarea metodelor după care s-a elaborat Atlasul lingvistic al limbii române, în ce privește alcătuirea chestionarului, modul de chestionare, alegerea localităților pentru anchetă și a informatorilor, precum și în privința redactării hărților și publicării materialului [41].

Între 1930 și 1937, S. Pop a efectuat anchetele pentru *Atlasul lingvistic român I* în 301 localități, care se repartizează astfel pe dialecte: 292 pentru dialectul dacoromân, 5 pentru dialectul aromân, 2 pentru dia-

---

[38] Credem că la bogăția materialului adunat s-a gîndit și S. Pușcariu cînd afirmă (în *Prefață* la ALR II, vol. I, p. III) : „Cei doi anchetatori și în același timp autori" ai *Atlasului lingvistic român* „intră cu părți egale de colaborare la această operă, care datorește tot atît de mult unuia cît și celuilalt".

[39] S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 13 : „Cea mai fericită inovație față de atlasele lingvistice existente ni se pare împrejurarea că anchetatorii sînt în același timp și *autorii* lucrării".

[40] Idem, *ibidem* : „Rolul celui ce iscălește aceste rînduri a fost cel de inițiator, animator și sfătuitor. Grija de fiecare clipă de a nu lăsa să se înnămolească o lucrare împreunată cu greutăți de tot felul și de a găsi cele mai bune căi de realizare este a conducătorului".

[41] Dintr-o scrisoare, datată 4 noiembrie 1941, către S. Pușcariu, rezultă că acesta i-a dat mînă liberă lui S. Pop în organizarea lucrărilor necesare realizării Atlasului : „Urmam vechiul sfat al dvoastră : «Fă, Pop, cum crezi, că te pricepi mai bine ; ești specialist în geografia lingvistică»". (Copia scrisorii se găsește în Arhivele statului, Filiala Cluj-Napoca, Fond Muzeul limbii române, Dosar Atlasul lingvistic român, Corespondență 1941—1943.)

lectul meglenoromân și 2 pentru dialectul istroromân. În cifra menționată se cuprind anchetele la populațiile conlocuitoare aloglotice (2 localități pentru graiurile ucrainene și 2 pentru graiurile maghiare). La ea se mai adaugă cele trei anchete la scriitori : Al. Brătescu-Voinești (Muntenia), M. Sadoveanu (Moldova) și I. Agârbiceanu (Transilvania). În total, așadar, el a efectuat 304 anchete [42]. Într-un timp record, el a dus la capăt cea mai importantă și cea mai grea sarcină pe care i-o încredințase conducătorul lucrării și pe care și-o asumase, cu încredere în forțele sale : adunarea materialului. S. Pușcariu apreciază astfel pe anchetatorul și autorul părții întîi a Atlasului : „În d-l Sever Pop am avut norocul să găsim un minunat anchetator, dotat cu toate calitățile indispensabile pentru munca grea ce-l aștepta : rezistență fizică, ureche foarte fină, putere de a sacrifica orice alte preocupări și de a-și concentra toate forțele asupra anchetei și darul de a stabili o atmosferă de încredere între el și subiectele sale" [43].

Îndată după terminarea anchetelor, S. Pop trece la pregătirile pentru publicarea lucrării. În redactarea hărților, el a fructificat experiența atlaselor precedente, urmîndu-l mai îndeaproape pe cel al Italiei și al Elveției meridionale. Reproducerea răspunsurilor, în transcriere fonetică, în dreptul numărului cartografic, în manieră gilliéroniană, este adesea însoțită, la legendă, de lămuriri complementare și de observații metalingvistice ale informatorilor, precum și de notele explicative și de prelucrarea unor date lingvistice ale anchetatorului și autorului lucrării.

Pe lîngă propunerea de a se schimba titlul lucrării din *Atlasul lingvistic al României* în *Atlasul lingvistic român* [44], S. Pop își atribuie inițiativa *Micului atlas lingvistic român* sau a așa-zisului Atlas colorat, ca anexă a Atlasului „mare" [45]. Concepția acestui atlas și principiile de redactare a hărților îi aparțin [46]. Materialul lingvistic este prelucrat, adică inter-

---

[42] Vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 221. Sugestia de a se ancheta și scriitori reprezentativi pentru cele trei mari provincii românești aparține lui D. Caracostea (vezi S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 10).

Făcînd un calcul elementar, S. Pop a anchetat 924 de zile (ceea ce reprezintă mai bine de doi ani și jumătate) și a pus 677 600 de întrebări unui număr de 304 informatori.

[43] S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 8.

[44] Vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 366—367. Lucrarea apare menționată cu titlul *Atlasul lingvistic al României* (cf. *Atlas linguistique de la France*) pînă în preajma apariției ei (vezi DR, VII, 1931—1933, p. 55 ; „Revue de linguistique romane", IX, 1933, p. 36 ; „Balcania", I, 1938, p. 70).

[45] În metodologia atlaselor, s-au întrebuințat două modalități de publicare a materialului : una prin utilizarea unor simboluri, de diverse culori (ca în Atlasul lui G. Weigand) și alta prin reproducerea răspunsului, în transcriere fonetică, în dreptul punctului cartografic (ca în Atlasul lui J. Gilliéron). S. Pușcariu opina pentru prima soluție, probabil din motive financiare, iar S. Pop pentru a doua. În același timp, el acceptă publicarea materialului prin simboluri de diferite culori, nu ca o modalitate exclusivă, ci ca una auxiliară, cu vădite avantaje practice. Astfel Micul atlas lingvistic român sau Atlasul colorat, cum i se mai zice, este conceput de S. Pop ca o dublură, ca o lucrare complementară a Atlasului „mare". În ALR se combină așadar cele două metode, bineînțeles, într-o formă originală. Cele menționate aici rezultă dintr-o scrisoare a lui S. Pop către S. Pușcariu, cu data de 4 noiembrie 1941 (vezi *supra*, p. 166, nota 41):„ Nu știu ce ar fi zis critica europeană, dacă admiteam să fac Atlasul după sistemul Weigand, adică colorat, cum susțineați dvoastră. Pentru ca să evit acest procedeu, pe care-l considerăm greșit, am susținut să fac un Atlas colorat, ca Anexă a Atlasului mare. După ce v-am prezentat peste 100 de hărți colorate, făcute de mine, [...], ați acceptat principiul, cu corectivul de a face hărți colorate cu pete, ca în Prospect. Cînd a fost însă la tipărire, am reușit să le fac totuși așa cum se prezintă volumul colorat actual".

[46] Vezi S. Pop, *Introducere* la ALRM I, vol. I, p. 3—28.

pretat, dînd posibilitatea cercetătorului să se orienteze cu uşurinţă în atestarea şi răspîndirea cuvintelor şi a diverselor fenomene lingvistice.

Anchetele pentru Atlas şi redactarea hărţilor au constituit pentru S. Pop o mare experienţă. Acest fapt îl remarcă în mod strălucit eminentul romanist francez Pierre Gardette, dialectolog în primul rînd : „Se simţea că aceşti ani de anchete, despre care vorbea cu atîta fervoare, îl marcaseră profund, încît această experienţă a limbii spontane, vii, îl formase mai mult decît maieştrii săi de la Universitate. Pregătirea hărţilor fusese de asemenea pentru el o mare şcoală" [47].

Din păcate, S. Pop nu a putut publica în timpul vieţii sale decît o mică parte din materialul adunat în anchete. Cele două volume din ALR I şi din ALRM I cuprind 302 hărţi mari şi 424 de hărţi colorate [48]. Publicarea materialului din ancheta lui S. Pop pentru *Atlasul lingvistic român*, partea I, inclusiv colecţia de texte dialectale din toate localităţile anchetate, după o întrerupere de peste 35 de ani, este o datorie de onoare, o obligaţie morală a celor ce astăzi, în alte condiţii, continuă activitatea Muzeului limbii române. Operă de primă importanţă pentru cunoaşterea structurii limbii române de astăzi şi din trecut, *Atlasul lingvistic român* este indispensabil pentru istoria limbii române şi, prin aceasta, pentru istoria poporului român. Hărţile lingvistice, cu bogăţia lor de fapte, contribuie la deslușirea începuturilor limbii române şi ale poporului român, la evidenţierea romanităţii noastre şi la argumentarea remarcabilei unităţi, sub raport etnic şi lingvistic, a tuturor românilor.

Considerat, pe bună dreptate, ca un „monument ridicat graiului matern al mulţimilor anonime" [49], adică al poporului, *Atlasul lingvistic român*, realizat cu contribuţia substanţială a lui S. Pop, este „o lucrare cu care se pot mîndri ştiinţa românească şi lingvistica de pretutindeni" [50]. Dacă această operă este fundamentală în cultura noastră naţională, de

---

[47] În „Orbis", X, 1961, nr. 1, p. XII.

[48] Din Sever Pop, *Atlasul lingvistic român* publicat [...] de Muzeul limbii române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Partea I (ALR I), au apărut următoarele două volume : vol. I : *Părţile corpului omenesc şi boalele lui*, Cluj, 1938 şi vol. II : *Familia, naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, Sibiu — Leipzig, 1942. Cele două volume mici, colorate, corespunzătoare precedentelor sînt : Sever Pop, *Micul atlas lingvistic român* publicat [...] de Muzeul limbii române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Partea I (ALRM I), vol. I : *Părţile corpului omenesc şi boalele lui*, Cluj, 1938 şi vol. II : *Familia, naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, Sibiu—Leipzig, 1942. A mai apărut : Sever Pop, *Atlas Linguistique Roumain en couleurs*. Tome I : *Terminologie du corps humain*. Cartes 1 à 104. Préface et introduction par Rodica Doina Pop, Gembloux, f.a. Lucrarea a fost pregătită pentru tipar de autor şi a apărut postum ; prefaţa poartă data de 17 aprilie 1962. Acest volum reprezintă o republicare selectivă a hărţilor din ALRM I, vol. I, adăugîndu-se noi hărţi colorate lexicale, făcute după ALR I, vol. I.

[49] Iorgu Iordan, în „Buletinul Institutului de filologie română «Alexandru Philippide» din Iaşi", VII—VIII, 1940—1941, p. 385.

[50] Idem, *ibidem*.

un mare interes ştiinţific, naţional şi internaţional — cum s-a remarcat de atîtea ori —, este imperios necesar să i se acorde un regim prioritar şi să se publice, fără întîrziere, integral. Apărînd în serie nouă, echitatea şi probitatea ştiinţifică impun să se restabilească, prin foaia de titlu, calitatea de *autor* a lui S. Pop şi rolul de *conducător* al lucrării pe care l-a avut S. Puşcariu [51].

Aprilie 1978

Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

[51] Este profund regretabil faptul că foaia de titlu a *Atlasului lingvistic român*, serie nouă vol. I—VII, Bucureşti, 1956—1972, este inexact alcătuită. Ea nu respectă şi nu reflectă concepţia lucrării. Nemenţionîndu-se că e vorba de ALR II, ancheta Petrovici, se poate deduce că s-a proiectat ca materialul din ALR I, ancheta Pop, să se publice în „serie nouă", în continuarea volumelor publicate (şi care se vor mai publica) din partea a doua. Un astfel de proiect, dacă există, n-ar fi prin nimic justificat. În plus, ceea ce este şi mai grav, se a n u l e a z ă calitatea de *autor* a lui E. Petrovici şi *rolul* lui S. Puşcariu în realizarea lucrării, deşi acestea sînt clar precizate în prefaţă şi, totodată, în diverse studii şi articole, sînt menţionate şi recunoscute. *Atlasul lingvistic român* nu este o operă anonimă. Cei ce au pregătit şi au efectuat anchetele (S. Pop şi E. Petrovici), cu o deosebită competenţă, cu devotament şi sacrificii, şi cel ce a iniţiat şi condus lucrarea (S. Puşcariu), fără de care ea nu s-ar fi realizat, e necesar şi, mai mult decît atît, obligatoriu să figureze pe foaia de titlu, precum au figurat pe primele volume publicate.

UN, O; UNU, UNA; UNUL, UNA. PROBLEME PRIVIND DELIMITAREA GRAMATICALĂ ŞI LEXICOGRAFICĂ

DE

ILEANA CÂMPEAN

I. Deşi etimonul *unus, una* a fost unanim acceptat, articolul nehotărît, numeralul cardinal şi pronumele nehotărît au fost lucrate diferit în dicţionarele limbii române.

Dicţionarele mai vechi (istorice şi etimologice) ca SCRIBAN, D., CADE, ŞĂINEANU, D. U., TDRG [1] lucrează un singur cuvînt-titlu **(un, o)** [2]. În toate aceste dicţionare (cu excepţia lui SCRIBAN, D.) se indică cele trei clase de cuvinte : de numeral, de articol nehotărît şi de pronume nehotărît.

În schimb, dicţionarele mai noi, normative şi explicative, DL, DM, DEX, avînd la bază şi *Gramatica limbii române*, lucrează trei articole distincte (pe baza sensului gramatical), şi anume : **un, o** *articol nehotărît*, **unu, una** *numeral cardinal* şi **unul, una** *pronume nehotărît*[3].

Schema fiecăruia dintre aceste trei cuvinte-titlu se repetă, în linii mari, în toate dicţionarele amintite mai sus.

Pornind de la felul în care fiecare dintre aceste articole au fost rezolvate în DL, DM, DEX, consemnăm următoarele observaţii :

1. Deşi la **un, o** (articol nehotărît) se indică pluralul *unii, unele*, în corpul articolului nu apare nici un citat cu articolul nehotărît la plural.

2. Toate citatele folosite pentru ilustrarea articolului nehotărît sînt numai cu formă de nominativ-acuzativ.

3. În ilustrarea numeralului cardinal **unu, una** apar şi citate cu forma adjectivală **un, o**.

4. La **unul, una** (pronume nehotărît) sînt tratate separat (sub cifrele arabe **1** şi **2**) singularul de plural (acesta din urmă beneficiind şi de o definiţie, spre deosebire de singular, care nu are definiţie).

5. Valoarea adjectivală a pronumelui nehotărît este definită şi ilustrată cu citate numai pentru plural.

Cele afirmate mai sus îşi găsesc o oarecare justificare într-o „observaţie" care apare în *Gramatica limbii române*[4] : „Distincţia între aceste

[1] Am utilizat siglele *Dicţionarului limbii române* (DLR).

[2] Numai ŞĂINEANU, D. U. lucrează două cuvinte-titlu **un**, neutru şi **una**, feminin.

[3] *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, Edit. Academiei R. P. R., Bucureşti, 1963, vol. I, delimitează articolul nehotărît *un, o* cu pluralul *nişte*, numeralul cardinal *unu, una* cu forma adjectivală *un, o*, pronumele nehotărît *unul, una* cu pluralul *unii, unele* şi adjectivul nehotărît cu forma *un, o* şi pluralul *unii, unele* (fiecare dintre ele în cadrul capitolului consacrat clasei de cuvinte din care face parte).

[4] *Ibidem*, p. 109.

trei valori [5] [articol nehotărît, adjectiv pronominal nehotărît și numeral, forma *un, o*] nu este netă și nu poate fi făcută întotdeauna. [...] Numai cu ajutorul unor indicații suplimentare, într-un text mai larg, se poate face distincția între funcțiile amintite. În general însă, se poate da ca regulă că *un, o* are valoare de numeral cînd se opune altor numerale, are valoare de articol cînd la plural îi corespunde *niște*, și valoare de adjectiv pronominal cînd îi corespunde la plural *unii, unele*" [6].

II. Cu toate dificultățile, unele poate de nerezolvat, credem că o discuție asupra acestor trei unități lexicale este necesară.

Deși am pornit cu observațiile noastre de la situația din lexicografie, trebuie, fără îndoială, să găsim o rezolvare gramaticală pentru a putea ajunge la o mai justă soluționare lexicografică. Aceasta cu atît mai mult cu cît cele trei cuvinte-titlu, prin originea lor comună și deci, implicit, prin conținutul și forma aproape identice, ocupă un loc deosebit în lexicul limbii române.

Modul cum ele au fost tratate în dicționarele mai noi creează un dezechilibru care atinge și sistemul gramatical.

Se impune, ca urmare, o mai mare rigurozitate în delimitarea strict gramaticală a numeralului, articolului și pronumelui.

În ceea ce privește *numeralul*, situația pare mai simplă [7]. Este, totuși, nevoie să ilustrăm prin citate cîteva situații în care *unu(l), una* (respectiv *un, o*) este interpretat, cel mai adesea (în lucrările citate de noi), ca pronume nehotărît, dar părerea noastră este că în aceste situații el este numeral :

1. „Cînd se opune altor numerale" (așa cum bine se subliniază în *Gramatica limbii române*) sau se află în corelație cu alte numerale, care apar exprimate în text :

De aceea și eu mă anin și mă închin la cinstita fața voastră, ca la un codru verde, cu un poloboc de vin și cu **unul** *de pelin.* CREANGĂ, P. 225 ;

Maican... odată pune prinsoare cu Dragulici să bea cinsprezece cafele **una** *după alta* [8]. CARAGIALE, O. I, 12 ;

Madam Georgescu este pe deplin stabilită asupra toaletei sale : ...o bandă galbenă și **una** *neagră, despărțite cu cîte* **un** *fir stacojiu. Ibidem*, II. 1 ;

Stăteau amîndouă **una** *lîngă alta, de vreun ceas, cînd intră Scatiu.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 8 ;

Mesele..le luau împreună la restaurant și de două seri, **una** *la Șosea și alta la Oteteleșeanu.* C. PETRESCU, I. I, 99 ;

Obuzul a lovit doi... **Unuia** *i-a scos mațele. Ibidem*, II, 14 ;

Am tras două gloanțe, **unul** *după altul, a tras și el* **unul**, *mi-a șuierat la ureche. Ibidem*, II, 18 ;

---

[5] Într-adevăr sînt valori gramaticale diferite ale unui singur cuvînt, care are ca etimon, așa cum am mai spus, latinescul *unus, una*.

[6] Cf. și Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, 1937, p. 153 ; idem, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 330 ; M. Zdrenghea, *Un, o — articol, numeral, pronume*, în LR, X, 1960, nr. 5, p. 37.

[7] Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, p. 330 ; *Gramatica limbii române*, vol. I, p. 109.

[8] Cf. DL, DM, DEX, cuvîntul **altul, alta** are un sens „al doilea" cînd e în alternanță sau corelație cu numeralul **unu (l), una**.

Două țărănci, cu niște saci prin preajma lor. **Una** *e mai bătrînă, cu părul ca de cîlți căzîndu-i din tulpan, cealaltă mai tînără, însă uscată.* CĂLINESCU, C. O. 103 ;

Dacă va izbucni **un** *foc aici, apoi* **unul** *la Islaz, altul la Telega...* CAMIL PETRESCU, O. II, 11 ;

Martin... bău două pahare mari, **unul** *după altul, apoi se întinse în pat.* TUDORAN, P. 390.

2. Cînd se află în corelație cu un număr fix, invariabil (neexprimat în text prin alt numeral, ci sugerat de context) :

Ghetele sînt gata... : cît mă strînge **una**-*n dreapta, ailaltă tocma 'tîta mi-e largă-n stînga.* CARAGIALE, O. II, 137.

3. Cînd *unu(l)* are sensul de *singur, unic posibil* într-o situație dată, sau e precedat de „cîte" (avînd valoare de numeral distributiv) :

Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu-n jos ; **unul** *macină la moară ; puțini suie, mulți coboară.* CREANGĂ, P. 248;

— Ei! zic eu ; nu se poate fără cîte **una** *de asta, dacă e odată drum de fier ...* CARAGIALE, O. I, 295.

4. Cînd în corelație cu „altul" are valoare de numeral ordinal „primul... al doilea" într-o înșiruire de motive, cauze etc. :

Fiind războaie dease.... **una** *pentru că era multe cetați nedobîndite, alta pentru sîngele lui Urie.* DOSOFTEI, PS. 171/19 ;

S-a fost dat însă poruncă luptele a se lăsa... **Una** *că prea-ntîrziase, ș-începuse a-nsera, Și alta că împăratul foarte supărat era.* PANN, E. II, 75/31.

5. În unele expresii, în care *una* înseamnă un lucru anume, cunoscut și explicat în text :

Știi **una** *jupînească ? Mie-mi vine să sting focul.* CREANGĂ, O. 131.

Așa sînt ieu de feliul mieu, știu **una** *și bună : să-mi slujesc stăpînul cu dreptate. Ibidem,* 203.

Dacă situația numeralului este mai clară (fapt dovedit și de ilustrarea lui bogată, chiar la forma adjectivală, în dicționare și în alte lucrări, unele citate de noi), nu același lucru putem spune despre *pronumele nehotărît* și *articolul nehotărît.*

Acad. Iorgu Iordan spunea despre articolul nehotărît : „Acest articol dă substantivului un sens asemănător cu acela pe care i-l dau pronumele nehotărît și numeralul *un, o.* Faptul se datorește originii lor comune : *un, o* provin din numeralul latinesc *unus, una,* care îndeplinea și funcțiunea de pronume nedefinit, iar apoi a căpătat și pe aceea de articol nedefinit"[9]. Subliniind, în continuare, că atunci cînd *un, o* nu este numeral, într-un exemplu ca „*un om,* determinantul *un* poate fi considerat la fel de just articol nedefinit sau pronume nedefinit"[10].

În *Gramatica limbii române* [11] se spune : „Cînd pronumele nehotărîte însoțesc substantivele determinîndu-le, sînt adjective pronominale nehotărîte", iar în continuare (la pagina 174) se dă declinarea adjectivului nehotărît care are formele *un, o* pentru singular și *unii, unele* pentru plural. Și totuși adjectivul pronominal nehotărît nu e ilustrat nici în *Gramatică* prin citate.

---

[9] Iorgu Iordan, *Limba română contemporană,* p. 330.

[10] *Ibidem.* Cf. și M. Zdrenghea, *art. cit.,* p. 37—38 ; *Gramatica limbii române,* vol. I, p. 109.

[11] *Gramatica limbii române,* vol. I, p. 173.

1. Considerăm că, deşi, teoretic, admitem existenţa în limba română a unui articol nehotărît *un, o* (cu pluralul *nişte*, adjectiv nehotărît [12]) şi a unui adjectiv pronominal nehotărît *un, o* (cu pluralul *unii, unele)*, practic nu putem spune cu certitudine cînd *un, o* este adjectiv nehotărît şi cînd este articol nehotărît.

2. Mai mult chiar : urmărind contexte mai largi pentru a vedea cu ce cuvînt se află în corelaţie *un, o* (în vederea stabilirii mai uşor a apartenenţei sale la o clasă sau alta de cuvinte), am constatat că, atunci cînd nu e numeral, se află în corelaţie cu un adjectiv nehotărît. Vom da numai cîteva exemple :

*Acest împărat... Lasă inima nestătătoare ce ca zburătorul flutur, dintr-***o** *floare-n* **altă** *floare, Gustă numai.* CONACHI, P. 81 ;

Un *an vine, trece ş-***alt** *an îl moşteneşte, Şi ce nădejdi dă unul, acelălalt le ia.* ALEXANDRESCU, O. 85 ;

Acăţat pe pietre sure, un voinic cu greu le suie; Aşezînd genunchiu şi mînă cînd pe **un** *colţ, cînd pe* **alt** *colţ.* EMINESCU, O. I, 85.

3. Adăugînd la identitatea de formă conţinutul aproape identic al articolului nehotărît şi al adjectivului nehotărît, am ajuns la concluzia că această situaţie, reflectată în dicţionare şi în *Gramatica limbii române*, rezultă din faptul că în realitate avem o singură clasă de cuvinte, aceea de pronume nehotărît care are şi o formă adjectivală (şi la singular, nu numai la plural) şi care la singular are funcţia de articol nehotărît.

4. Pledează în favoarea acestei păreri, pe lîngă imposibilitatea de a deosebi articolul nehotărît de adjectivul pronominal nehotărît la singular, şi situaţia diferit înţeleasă a pluralului articolului nehotărît.

5. Deşi *nişte* este considerat plural al articolului nehotărît, aceasta este evident o convenţie deoarece nici forma, nici conţinutul lui nu justifică pe deplin această situaţie.

6. Pluralul, cel mai firesc, al lui *un, o* ar fi, credem, *unii, unele* (cel indicat de fapt de dicţionarele mai noi)[13]. Aceasta cu atît mai mult cu cît *nişte* are numai formă de nominativ-acuzativ, paradigma lui fiind completată cu forma *unor*, genitiv-dativul plural al pronumelui (şi adjectivului) nehotărît.

7. Este de subliniat şi faptul că în dicţionare adjectivul nehotărît la plural *(unii, unele)* este definit prin „nişte" (definiţie sinonimică). Dacă s-ar lua în discuţie exemple în care apar *nişte* sau *unii, unele*, s-ar constata că de multe ori acestea sînt substituibile unul prin celălalt sau chiar prin alte adjective nehotărîte (cum ar fi *cîţiva, cîteva* [14]), opţiunea pentru unul sau altul dintre ele fiind dictată, mai ales, de intenţiile de

[12] În DLR apare cu categoria gramaticală de articol nehotărît şi numai la sensul 2 se spune că are valoare de adjectiv nehotărît.

[13] Cf. şi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, p. 395.

[14] Al. Rosetti, J. Byck, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a Bucureşti, 1945, p. 43, ilustrînd declinarea I cu articolul nehotărît dau la sg. *o casă*, iar la pl. *cîteva case*, iar la p. 44, pentru declinarea a II-a se dă ca exemplu *un lup — cîţiva lupi*, deşi se arată că pentru pluralul articolului nehotărît se întrebuinţează, la masculin şi feminin, adjectivul nehotărît *nişte*.

natură stilistică, fără a atinge în vreun fel conținutul determinatului.

III. În concluzie, considerăm că avem de-a face cu u n s i n g u r c u v î n t: **unu, una** (cînd determină un substantiv are forma **un, o**), cu mai multe sensuri gramatice și care din punct de vedere lexicografic s-ar prezenta în felul următor :

A. num. card. **I.** Primul număr din șirul numerelor naturale, numărul care reprezintă unitatea. **1.** (Numărul abstract corespunzător; adesea în componența numerelor compuse) ◇ (În alternanță cu d o i, indică un număr aproximativ, nedefinit, de obicei mic) ◇ (Substantivat, în sistemul școlar de notare) ◇ (Cu elipsa substantivului determinat, de obicei subînțelegîndu-se „ora", „cifra", „data" etc.) **2.** (Cu valoare adjectivală) ◇ (În sintagma) *Fasole una...* ◇ E x p r. **Numărul unu... 3.** (Substantivat) ◇ L o c. a d j. **(Tot) unul și unul...** ◇ L o c. a d v. **De unul singur ... ; Toți pînă la unul ... ; (Unul) ca unul ...** ✦ (La f., cu valoare neutră, în locuțiuni și expresii) L o c. a d v. **De una ... ; De-a una... ; Pînă la una ... ; Una la una ... ; În una într-una** sau **tot una) ... ; Tot ca una ...** L o c. v b. **A (se) face** (sau **a fi**)) **una cu cineva** sau **cu ceva ...** E x p r. **A ști una (și bună) ... ; Asta-i încă una** (sau **asta încă-i una) ... ; A se face** (sau **a face pe cineva) una cu pămîntul ... ; A merge una ... ; A fi, a se face** (sau **a face pe cineva) (tot) una cu cineva** sau **ceva ... ; A-i fi** (cuiva) **tot una ... ; A sta** (sau **a ține) una ... ; A (o) ține una și bună** (sau) **a (o) ține (tot) una ... ; A da toate pe una ... Una la mînă ...** ◇ (În corelație cu d o i) **Una, două ... ; Din două una** sau **una din două ... ; Cu una, cu două ... ; Nici una, nici două ... ; Una și cu una fac două ... ; Una-i una și două-s mai multe ... ; 4.** (Cu valoare adjectivală) Singur, unic. ◇ (Folosit pentru întărirea pronumelui personal) ◇ C o m p u s : **unul-născut ... 5.** (Cu valoare adjectivală) Același, identic. ◇ L o c. a d v. **La un loc ...** ◇ E x p r. **A fi de o seamă cu cineva ... ; A fi pre o fire** (sau **într-un chip, la un cuvînt, la un gînd, la un cuget) cu cineva ... ; A fi făcut pe-un** (sau **tot după un) calup ... ; A mînca dintr-un taler cu cineva ... 6.** (Precedat de o negație sau în propoziții negative) Nimeni. **7.** (Cu valoare de numeral ordinal) Primul, întîiul. ◇ E x p r. **Clasa una ...** ✦ (Alternanța „unul ... unul", în opoziție cu un număr mai mare decît unu) Primul ... al doilea. ✦ (În alternanță cu a l t u l — acesta avînd valoare de numeral) Primul, întîiul. **II.** (Precedat de „cîte" formează numeralul distributiv corespunzător) ◇ (Adjectival) ◇ (Substantivat, în l o c. a d v.) **Cîte unul-unul** sau **unul cîte unul...**

B. pron. nehot. **I.** (Ține locul substantivelor, fără a da o indicație precisă asupra obiectului) ◇ (În alternanță cu a l t u l) ◇ E x p r. **Unuia și altuia ... ; Unii (și) alții ... ; Unul ca altul ... ;** ◇ (În corelație cu a l t u l, exprimă un raport de reciprocitate) ✦ Cineva, oarecare. ◇ (Cu determinări care indică mai precis sensul substantivelor înlocuite) ◇ E x p r. (Construit cu alte pronume) **Ca unul care** (sau **ce) ... ; Unul ca**

acesta (sau **acela**) ... ; **Acela** (sau **acesta**) **încă-i unul** ... **II.** (Adjectival) **1.** (Cu valoare de articol nehotărît ; detașează substantivul precedat, de clasa sa, fără să dea o nuanță deosebită noțiunii) ◇ (Accentuează noțiunea exprimată de substantiv) ◇ (Dă sens general substantivului) ◇ (Precedînd o altă parte de vorbire, îi dă calitate de substantiv) ✦ (Înaintea unui nume propriu redă o comparație) Unul ca ..., unul asemenea cu ... **2.** (Uneori cu nuanță peiorativă) **III.** (La sg. sau pl., cu formă feminină și valoare neutră) Ceva. ◇ E x p r. **Una ca aceasta (ca asta** sau **ca aceea)** ... ◇ (În alternanță cu a l t a) ◇ E x p r. **Unul, una, altul, alta** ... ; **Din una-n alta** sau **ba din una, ba din alta** ... ; **Pînă una alta** ... ; **Una pentru alta** ...

Martie 1978

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 31

STRUCTURI ŞI LINEARITATE

DE

D. D. DRAŞOVEANU

0. Că o unitate relaţională, o structură „T—R—T"[1], nu poate avea mai mult (nici mai puţin) de d o i T-i s-ar putea considera ca un adevăr axiomatic, ce reflectă o lege cu caracter o b i e c t i v a lanţului vorbirii. Întrucît însă unele unităţi de acest fel par să pună în dificultate teza de mai sus, le vom examina din punctul de vedere adus în discuţie, al n u m ă r u l u i termenilor lor.

0.1. Ipoteza unităţilor relaţionale (structuri, sintagme) cu mai mult de doi T-i se infirmă, şi în fapt, şi în principiu :

(a) prin argumentul ce se cuprinde în termenii cu care F. d e S a u s s u r e a caracterizat lanţul vorbirii : „caractère *linéaire* du signifiant ...", „le signifiant représente *une étendue*, ... mesurable dans *une seule dimension* : c'est *la ligne*"[2]. Unidimensionalitatea lanţului impune, aşadar, c o n s e c u ţ i a, pe l u n g i m e, a elementelor sale constitutive.

Cu cele de pînă aici, lanţul ne apare ca o succesiune de T-i „A—B—C...", secţionabil, la nivel de sintagmă, în A—B, B—C, ... — sintagme b i n a r e.

> *Observaţie.* Cu toate cele mai sus citate, cînd F. de Saussure defineşte sintagma, el admite că aceasta poate fi alcătuită din doi, dar şi din mai mulţi T-i : „Le syntagme se compose de deux ou plusieurs unités consécutives ..." (p. 170).

(b) Element constitutiv al sintagmei este însă, alături de T-i, şi R, care, după cum arătam în [8] :

1) reprezintă componenta e s e n ţ i a l ă a sintagmei, pentru că de la ea emană calitatea de T a lexemelor ;

2) este o e n t i t a t e, întrucît cunoaşte solidaritatea conţinut-expresie ;

3) cel puţin prin expresia ei, ocupă şi ea, ca şi T-ii, o l u n g i m e în lanţ ;

4) de aceea, în configurarea lanţului, îşi impune prezenţa, angajat în consecuţie, şi R, „A—R—B—R—C...", succesiune ale cărei unităţi (numai aşa) r e l a ţ i o n a l e (sintagmele) devin „A—R—B", „B—R—C",

În aceste condiţii — R înscris în consecuţia impusă de unidimensionalitate (linearitate) —, situarea unui al t r e i l e a T, relat cu cei doi sau cu vreunul din ei prin acelaşi R, în cuprinsul aceleiaşi unităţi relaţio-

---

[1] T = termen (la plural, T-i) ; R = relaţie.

[2] [14, p. 103] ; sublinierile din citate ne aparţin.

CL, anul XXIII, nr. 2, p. 177—181, Cluj-Napoca, 1978

nale, este o i m p o s i b i l i t a t e fizică, încît caracterul b i n a r al unităţilor relaţionale, impus de fapte, necesar şi obligatoriu, are valoare de lege.

Observaţie. Schemele relaţionale pe care le practicăm — şi care, în subsidiar menţionînd, au produs imaginea altor structuri decît binare —, utile şi chiar necesare în descrieri, evident, fac abstracţie de linearitatea lanţului, implicit de a sintagmei, încît, din punctul de vedere al discuţiei de aici, nu au nici o concludenţă.

1.0. Ipoteza structurilor t e r n a r e.

1.1. Sintagmele cu prepoziţie (ca şi cele cu conjuncţie coordonatoare) sînt considerate în unele lucrări drept ternare : *carte* (A) *de* (B) *citire* (C) ; este numărată, după cum se vede, drept T, şi prepoziţia.

Pe lîngă argumentul general formulat mai sus, ipoteza unor astfel de structuri se infirmă prin următoarele argumente specifice :

(a) Prepoziţia, ca orice conectiv, este purtătoare de sens r e l a ţ i o n a l [3], iar un astfel de sens, *ipso facto*, este i n c o m p a t i b i l cu calitatea de T.

(b) Considerarea prepoziţiei drept T, al treilea, ar atrage după sine obligativitatea identificării a l t o r d o i R — un prim R, între *carte* şi *de*, un al doilea, între *de* şi *citire* —, or, segmente de expresie pe baza cărora asemenea R-i să poată fi invocaţi nu există.

(c) O e g a l i t a t e de conţinut ca cea dintre *solzii peştilor*, recunoscută ca binară, şi *solzii la peşti*, considerată ternară (vezi *carteа de citire*), exclude saltul de la „binar" la un ipotetic „ternar".

(d) Diferenţa dintre *-lor* şi *la*, primul — articol cu rol de morfem de r e l a ţ i e [4] suplinind insuficienţele inventarului de desinenţe cazuale [5], al doilea — c o n e c t i v, este n e e s e n ţ i a l ă, cîtă vreme ambele, ca purtătoare ale aceluiaşi sens relaţional, reprezintă, pentru structura sintagmei, acelaşi R, încît a-l număra pe *la* ca T, iar pe *-lor* nu, este, între altele, şi o inconsecvenţă.

Observaţie. La descompunerea în constituenţi imediaţi, gramatica transformaţională nu ţine cont de echivalenţa dintre conective şi morfemele de relaţie, supunînd respectivei operaţii numai construcţiile cu conective (cu prepoziţii) [6].

1.2. Structurile cu „nume predicativ" şi cu „element predicativ suplimentar" [7], ex. *fetiţa* (A) *este/aleargă* (B) *voioasă* (C), sînt considerate, de asemenea, după cum se ştie, ternare ; acestea, pentru că fiecare din cei trei T-i, în cunoscuta schemă a unui imaginar triunghi, se situează la cîte unul din cele trei unghiuri ; un asemenea t r i u n g h i nu este însă compatibil cu realitatea lanţului, l i n e a r ; ţinînd cont de această r e a l i t a t e, făcînd adică abstracţie de i m a g i n e a triunghiului, structurile aici discutate, cu T-ii lor în consecuţie, nu pot fi explicate decît prin ceea

[3] [6].
[4] [5].
[5] Pentru rolul de morfem cazual al articolului, vezi [2].
[6] [16], p. 198 şi *passim*.
[7] Folosim aici denumirile uzuale ale funcţiilor respective.

ce am numit „relaţii condiţionate” [8] : referindu-ne la structurile cu *a fi* asemantic, prezenţa în lanţ a lui C, ca nume predicativ, este condiţionată de prezenţa lui B, iar prezenţa lui B, ca asemantic, de prezenţa lui C ; o astfel de structură, vom spune că este formată din două sintagme b i n a r e **condiţionate**, în exemplul dat, biunivoc [9] : „A—R (morfemul de acord verbal) — B, dacă A—R (morfemul de acord adjectival)—C”, şi invers („A—R—C, dacă A—R—B”).

Această condiţionare nu numai că se încadrează în linearitate, ci, prin manifestările sale, două posibile, o şi subliniază : „progresivă” — c ă t r e d r e a p t a, „regresivă” — c ă t r e s t î n g a.

Observaţie 1. Negăm, în structura discutată aici, sub **1.2.**, o sintagmă B—R—C, pentru că nu se poate invoca un R, ca segment de expresie şi deci nici ca sens, între B şi C ; în termenii linearităţii, C este d u p ă B, dar n u e s t e l e g a t de B ; de aceea, în schemă nu vom trasa baza triunghiului.

(Despre un centru comun, cum este aici A, vezi *infra*, **2.**)

Observaţie 2. Pentru Ch. B a l l y, cînd afirmă că orice sintagmă este binară [10], inclusiv structurile de tipul discutat aici *(La terre est ronde* [11]*)*, ipoteza unui caracter ternar nu se pune, întrucît el ia pe B şi C la un loc („la copule est inséparable...” [12]).

2. Situaţii de tipul *prima* (A) *tentativă* (B) *reuşită* (C), pentru motivul că unul şi acelaşi T face parte din două structuri în acelaşi timp (B, din exemplu, este componentă şi în A—B, şi în B—C), sînt considerate m a c r o s t r u c t u r i ; motivarea cu termenul comun nu ţine seama de o altă proprietate a lanţului vorbirii — c o n t i n u i t a t e a segmentelor sale finite (enunţurile [13]), continuitate realizată şi realizabilă tocmai şi numai în acest mod : apartenenţa unui T la două sintagme succesive ; situaţia opusă este una ireală, căci nu întrerupem — decît, de cele mai multe ori, cu intenţie (vezi, *infra*, *Observaţie)* — lanţul la fiecare nouă sintagmă, reluînd (repetînd) termenul din sintagma precedentă : *prima tentativă, tentativă reuşită.*

Observaţie. Sînt bine determinate fenomenele de reluare, în cuprinsul enunţului, a unui asemenea T : „repetiţia”, reala apoziţie [14], „reluarea” (subiectul reluat [15]), dublarea, în română, a complementului direct sau indirect (aceasta din urmă, după cum se ştie, neţinînd de intenţie).

3. C o o r d o n a r e a. Dacă subordonării îi este specifică u n i c i t a t e a [16], coordonării îi este proprie m u l t i p l i c i t a t e a [17] („subiect multiplu”, dar şi „nume predicativ multiplu, complement direct multiplu”

---

[8] [4, p. 274].
[9] *Ibidem.*
[10] [1, p. 103].
[11] [1, p. 101].
[12] *Ibidem.*
[13] [13, p. 194].
[14] [3, p. 332].
[15] [10, II, p. 91].
[16] [3].
[17] *Ibidem.*

etc.). În acest sens, coordonarea este plurimembră[18]. Acest adevăr nu neagă însă nici el binaritatea, prezentă fiind, și în organizarea coordonativă, aceeași c o n s e c u ț i e pe lungime a elementelor lanțului. De aceea, despre un C, din „A — coord. — B — coord. — C . . .", nu putem afirma că este coordonat și cu A, nici atunci cînd se repetă aceeași specie a coordonării.

Observație. Denumirea „constelații", aplicată de L. Hjelmslev termenilor coordonați[19], confruntată cu succedența, are numai valoare de metaforă.

Dovada suplimentară o oferă :

(a) lanțul cu specii (ale coordonării) d i f e r i t e, ca, de exemplu, „A *și* B, *dar nu* C" *(a venit* și *a văzut* dar *nu a învins)*, unde, evident, C nu se află în relație cu A, fapt ce rezultă din imposibilitatea de a încadra ipoteticul R ditr-o ipotetică sintagmă A—R—C la vreuna din speciile (care intră în discuție) copulativă sau adversativă ;

(b) perioada d i s j u n c t i v ă[20], ex. „*ori* A *și atunci* B, *ori* C *și atunci* D", din care nu pot fi decupate decît trei sintagme[21], toate trei b i n a r e : o sintagmă disjunctivă „*ori* A, *ori* C" și două copulative „A *și (atunci)* B", „C *și (atunci)* D".

4. În *concluzie*, structuri superioare — structuri „ternare", „macrostructuri" — sintagmei, aceasta totdeauna b i n a r ă[22], nu pot exista, din cauza l i n e a r i t ă ț i i (unidimensionalității) lanțului vorbirii, unidimensionalitate care obligă — așa cum arăta F. de Saussure — la c o n s e c u ț i e în dispunerea elementelor constitutive (T—R—T—R—T . . .) și, prin aceasta, la b i n a r i t a t e. Acest fapt nu neagă utilitatea (sau necesitatea), pe plan metodologic, a practicării schemelor.

BIBLIOGRAFIE

1. Bally, Ch., *Linguistique générale et linguistique française*, ed. a III-a, Berna, 1950.
2. Coteanu, Ion, *Contribuții la teoria articolului*, în SCL, IX, 1958, nr. 1, p. 17—44.
3. Drașoveanu, D. D., *O categorie sintactică — unicitatea*, în CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 325—335.
4. Idem, *Sintagma „verb + adjectiv" — o certitudine ?*, în CL, XVIII, 1973, nr. 2, p. 265—277.
5. Idem, *Categoriile de relație și de opoziție ale limbii române*, în CL, XX, 1975, nr. 1, p. 67—79.
6. Idem, *Sens relațional și gramatem — conținut și expresie la nivelul gramatical al limbii*, în CL, XXI, 1976, nr. 2, p. 153—163.
7. Idem, *Coordonarea/subordonarea — o diviziune dihotomică*, în CL, XXII, 1977, nr. 1, p. 27—32.
8. Idem, *Relația — dimensiunea esențială a sintagmei*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 155—158.
9. *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Populare Române, București, 1954.
10. *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Populare Române, ed. a II-a, București, 1963.
11. Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, 1973.
12. Hjelmslev, Louis, *Preliminarii la o teorie a limbii*, trad. din limba engleză, București, 1967.

[18] [11, p. 42].
[19] [12, p. 43].
[20] [9, II, p. 164].
[21] Pentru „sintagme coordonative", vezi [15, p. 372] și [7, p. 31—32].
[22] Structura considerată „monomembră" verbală va fi discutată într-un articol următor.

13. HOŘEJŠI, VL., *Les plans linguistiques et la structure de l'énoncé*, în „Philologica", Praga, IV, 1961, nr. 4, p. 193—203.
14. SAUSSURE, FERDINAND DE, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1971.
15. SĂTEANU, CORNEL, *Sintagma, cea mai mică unitate relaţională*, în CL, VI, 1961, nr. 2, p. 359—382.
16. VASILIU, E. şi GOLOPENŢIA, SANDA, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1969.

RÉSUMÉ

L'auteur examine les structures que l'on considère — dans les travaux des dernières années — supérieures à celle binaire (au syntagme), ce qu'on appelle les structures «ternaires», les «macrostructures».... Les confrontant à la l i n é a r i t é (caractère unidimensionnel) de la chaine de la parole, affirmée par F. de Saussure, l'auteur de l'article démontre que de telles structures ne peuvent exister, précisément à cause de ce caractère unidimensionnel, qui oblige à la c o n s é c u t i o n et, par cela, à la b i n a r i t é.

Martie 1978

Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

TOPONIME PROVENITE DE LA APELATIVE PENTRU NOȚIUNEA 'DEPRESIUNE, GROAPĂ, VĂGĂUNĂ' (I)

DE

DUMITRU LOȘONȚI

În acest articol[1] vom continua prezentarea unor toponime necunoscute, puțin cunoscute, greșit ori insuficient explicate pînă acum.

ANDOLIA, „v a l e" (Dragoslavele AG: Codin, *Muscelul*, p. 88); **Andolie**, „loc așezat între Vîrfu Fundății și **Colțu Andoliii**" I, „v a n d o l i e, se face ca o troacă" II (Moieciu de Sus BV); **Andole**, „a l b i e" (Agîrbiciu CJ); **Andolia**, „merge pe coastă în jos, . . . o t r o a c ă" (Zăvoi HD); **Andolia Mare** și **Andolia Mică**, „v ă i adînci" (Rîu de Mori HD) etc. Ultimele două toponime au fost înregistrate și de G. Giuglea, M. Homorodean și I. Stan[2] și trecute printre „elementele topice slave".

Din moment ce apelativul *andolie* 'adîncitură în formă de albie, groapă, văgăună' mai circulă în graiurile populare, considerăm că toponimele amintite sînt (sau pot fi) creații românești: *Scoaba Gruńețului*, „a n d o l i e, scoc" (Dîlja Mare HD)[3].

CĂȚÎN, CĂȚUN, CĂLȚUN. **Cățînu**, „deal în formă de calotă sferică neîmplinită în una din părți" (Păniceni[4] CJ); **Cățîn**, „un fel de g r o a p ă în vîrvul dealului, s c o a b ă scufundoasă" III și **Cățînu lu Dan**, „o fost o g r o a p ă mare" II (Federi HD); **Cățînu Herii**, „c ă ț î n obișnuit, dar are o suprafață mai mare" II, **Cățînu Frîncoñilo**, „d e l ă s ă t u r ă ca o g r o a p ă" I și **Cățînu Lăcoñilo**, „c ă ț î n" I (Fizești HD); **Cățînu Mare**, „e din jos de Prihodiște; loc mai așezat, mai drept puțin" I și **Cățînu Mic**, „g r o p a i n ă" I (Hobița—Grădiște HD); **Cățînu Ursului**, „g ă d ă v" I (Ohaba—Ponor HD); **Cățîn**, „loc cu gropi mari" VII (Petros HD); **Cățînu** (Gladna Română TM); **Cățîne**, „loc de fîn" I,

---

[1] Fragment din comunicarea prezentată la Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca în 18 septembrie 1977. Pentru dicționare am reținut abrevierile din *Bibliografia Dicționarului limbii române*. În plus am folosit următoarele: Codin, *Muscelul* = C. Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*, Cîmpulung, 1922; MDGR = *Marele dicționar geografic al României*, vol. I—V, București, 1898 — 1902. Simbolurile pentru județe sînt: AG=Argeș, BV = Brașov, CJ = Cluj, CS = Caraș-Severin, HD = Hunedoara, MH = Mehedinți, MM = Maramureș, MS=Mureș, TM = Timiș, SB = Sibiu, SJ = Sălaj, SM = Satu Mare.

Relatările informatorilor, numerotați (dacă au fost anchetați mai mulți într-o localitate) prin I, II etc. (cei principali) și prin [*], [**] (cei ocazionali), au fost reproduse literarizat, între ghilimele.

[2] *Toponimia comunei Rîu de Mori (Țara Hațegului)*, în FD, V, 1963, p. 50.

[3] În AG cuvîntul are sensul de 'adăpost' (D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967, p. 4).

[4] Al. Toșa, *Toponimia satului Păniceni (județul Cluj)*, în „Philologica", II, 1972, p. 78.

„este o g r o a p ă acolo...” II (Baru Mic, sat înglobat la Baru HD) ; **Căţîne**, „îs neşte c ă ţ î n e : ici îi deal, ici-i căţîn” I (Ohaba—Ponor) ; **Căţîne**, „teren ce are mai multe g r o p i” II (Pui HD) ; **Căţîne**, „o fost nişte poieni lăsate în pădure” I, „ogrăzi, fînaţ în mijlocul pădurii” II, „două poienioare ; printre ele îi pădure” III (Zeicani HD) etc.

Cu excepţia toponimelor din Păniceni şi Gladna Română, toate celelalte sînt din Ţara Haţegului. În unele localităţi de aici, *căţîn* (pl. *căţîne)* ‘groapă, căldare, depresiune’ se foloseşte încă frecvent. Informatorii l-au definit : „groapă” (Federi, Petros), „loc adunat aşa pe de lături şi scufundat” (Federi), „loc ca o pîlnie : roată, la gură e larg şi intră jos pînă se ascute, pînă se întîlneşte rotundul ala” (Pui) ; „unde-or fost *căţîne*, cine o măsurat [cînd s-a construit] drumul le-o zis c ă l d ă r i” I (Ohaba—Ponor). *Găurile*, „îs pline de c ă ţ î n e” II (Fizeşti) ; *Fundătura*, „ c ă ţ î n” I (Ohaba—Ponor). Apelativul, născut prin metaforă[5] de la *căţîn* ‘farfurie, strachină, blid’ (<lat. *catinum* ‘strachină ; scobitură, grotă’), a fost în trecut mult mai răspîndit, lăsînd (sub diferite variante) urme şi în alte regiuni : **Căţunu (Mare)**, „loc de gol [alpin], ca un b l i d mare, cu coaste mari în ambele părţi” şi **Căţunaşu** (sau **Căţunu Mic**), „e ca un b l i d aşa între colţi” IV (Şimon BV) din Bucegi ; **Călţunu**[6], lac într-o c ă l d a r e glaciară (Munţii Făgăraşului) ; **Călţunul**, vale (Vultureşti AG : Codin, *Muscelul*, p. 93) etc.

Din Carpaţii Meridionali[7] ciobanii transhumanţi l-au dus în valea şi Delta Dunării[8], unde a fost atestat atît ca apelativ[9], cît şi ca toponim[10].

În Clopotiva HD (din Ţara Haţegului) cuvîntul circulă cu sensul (evoluat) de ‘loc şes, terasă’ : „*căţîne* zîcem, tot aşă, la munte unde e o ţîră loc ş e s, măi mititicuţ”[11], „dacă după o pantă îi o ţîră loc b u n, loc mai f r u m o s, apoi iar îi pantă” II, „noi îi spunem căţîn unde-i ş e ş t i n ă ; dacă îi ca m a s a, îi căţîn” III, „ceva gol şi mai ş e s o ţîră ; cade ceva mai şes, apoi iar se face pantă” IV. Tot aici am înregistrat şi toponimele : **Căţînu Zmizii**, „loc cu pădure şi este o ţîră cam ş e s” II, „c ă ţ î n împădurit ; este şi loc mai bun” III ; **Căţîne**, „c ă ţ î n” I, „locuri de fîn” II, „îs fînaţuri şi-i c ă ţ î n frumos, loc bun, gol, mai a ş e z a t o ţîră” III, „nişte goluri de fînaţe ; or fost două ogrăzi mai largi în pădure ; îi ceva mai aşezat, nu-i pantă mare” IV ; **Căţîne(le)** [de lîngă Lăcşor], „iară e locul frumos acolo ; loc aşa cam drept, da tot loc de fîn” II, „este şi loc frumos acolo, numa nu-i aşa mult” III.

CĂŢÎNAŞ, „loc cam oblu ; pe de lături îs dîmburele” I, „îi în formă de t r o a c ă” II (Hăşdate, com. Săvădisla CJ) ; **Căţînaşu**, „deal ; în vîrvul

---

[5] Aceeaşi evoluţie a avut-o cuvîntul şi în italiană. Vezi M. Homorodean, *Toponime de pe Riu Grădiştii (jud. Hunedoara)*, în CL, XX, 1975, nr. 2, p. 134.

[6] Această formă a rezultat „în urma confundării celor două cuvinte asemănătoare ca sunet *(căţîn* şi *călţun)*” (G. Giuglea şi N. Orghidan, **Branul** *în lumina toponimiei*, în CL, IV, 1959, nr. 1—2, p. 129.

[7] „*Căţîne* [...] în munţii Sebeşului e termenul popular pentru *dolina* geografică (o căţîne — două căţîni)” (Ion Conea, *Om şi natură în Ţara Haţegului*, în „Sociologie românească”, III, 1938, nr. 10—12, p. 460, nota 54).

[8] Cf. Gh. Dragu, *Toponimie geografică* (Partea I-a), Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, 1973, p. 96.

[9] Vezi DA ; Valentin Ţurlan, *Din terminologia entopică legată de pescuit*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 216—218.

[10] Vezi MDGR, vol. II, p. 306 ; Valentin Ţurlan, *op. cit.*

[11] Ion Conea, *op. cit.*, p. 460.

lui îi o g r o a p ă, o ş a u ă" (Zlaşti, cartier al Hunedoarei) ; **Căţînaş,** „îi aşa... o v a l e" (Lunca Cernei HD) ; **Căţînaşu** [*], II sau **Căţînaşe** I, [* *], „g r o p i ţ ă" II, „g r o a p e" [* *] (Mesteacăn HD) ; **Căţînaşe,** „poiană, loc mai aşezat" I, îs mai multe locuri a d î n c i t e" II (Sălaşu de Sus HD) etc. : **căţînaş* 'groapă, căldare, depresiune', diminutiv al lui *căţîn* 'idem'.

CĂŢÎNEL, „deal de forma unui vas" (Sîncel[12] AB) ; **Căţînelu,** „îi ca o t r o a c ă, ca o s c o a b ă pe un delişor la deal ; dincoace şi dincolo e pădure ; el îi rît [= finaţ]" I, „g r o a p ă ca un fel de v o i o a g ă, de p ă r ă u" II, „rît pe-o g r o a p ă" III, **Dîlma Căţînelului,** „dîlmă" II şi **Părău Căţînelului** II, III (Valea Vadului CJ) ; **Căţînele,** „poiană, loc şes" I, „e mai g r o a p ă, mai aşezat" II, terasă cu urme de gropi astupate de aluviunile de pe deal (Hobiţa HD) : **căţînél* (pl. *căţînéle*) 'groapă, căldare, depresiune', diminutiv de *căţîn* 'idem'.

COFANĂ, „teren arabil" (Lunca[13] BN) ; **Cofana,** „loc mai întins, uşor a d î n c i t..." (Şieuţ BN), derivat de E. Janitsek, cu probabilitate, de la „bg. *kofa* 'vadră, găleată' + suf. *-na*"[14] ; **Cofănile,** „rîpi, coastă" (Budacu de Sus BN) ; **Cofăni(le),** „g r o p i" (Şieu BN) : *cofănă* (pl. *cofăni*) 'curmătură' (Şieuţ BN : ALR I, 393/223, material încă nepublicat), „loc ca o covată" I, „groapă mare între dealuri" II (Şoimuş BN), apelativ neînregistrat de dicţionare, derivat — probabil — de la **cofă* 'idem' (sens evoluat prin metaforă de la *cofă* 'vas') cu suf. *-ană*. Cf. sinonimul *gropană*<*groapă*, întîlnit şi în această regiune.

COFĂNELE, „gropi" (Şieuţ), explicate de E. Janitsek[15] ca „pl. de la *cofana*", presupune un diminutiv plural **cofănele* (sg. **cofăneá* <*cofană* + suf. *-ea*), lucru care rezultă şi din **Faţa Cofănelelor**[16], care se pronunţă, după cum ne-a comunicat Gr. Rusu, [fáţa cofăńél'ilor]. Pentru formaţie, cf. *Gropănéle*.

SCOFAINA, „loc ca un s c o f (o corită sau troacă mică de lemn)" şi **Prislopul Scofeinii** (Maidan[17], azi Brădişoru de Jos CS) ; **Scofaina,** „loc cu gropi" I, „loc pe pantă ; îs vii şi finaţ" II (Jabeniţa MS) ; **Scoifana,** „e cu dealuri, păraie ; e cositor" II, „loc de deal" III (Beica de Sus MS) : *scofaină* 'vale rotundă între munţi' (CADE). Noi am întîlnit apelativul în Dubova MH cu sensul „p ă d i n ă, o v a l e aşa mai adunată, ca o p o s t a v ă".

SCOFANDA, „v ă i e r u g ă" II, „g r o a p ă cu pădure" III (Poieni, com. Densuş HD) : **scofandă* 'groapă, depresiune'. Pentru formaţie, cf., tot în regiune, *Pişanda (din Valea Mării)*, „cascadă mare" (Cîmpu lu Neag HD)<*pişandă* 'cascadă' (Clopotiva[18])<*piş, pişa* (>*pişătoare* 'cascadă' : DLR).

---

[12] V. Frăţilă, *Vechimea unor toponime din centrul Transilvaniei*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 237.

[13] E. Janitsek, *Toponimia văii superioare a riului Şieu*, în SMO, p. 142 ; Vasile Ţira, *Originea numelui topic Frij*, în LR, XIX, 1970, nr. 1, p 54.

[14] *Op. cit.*, p. 119.

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem*, p. 120.

[17] Sofronie Liuba şi Aurelie Iana, *Topografia satului şi hotarului Măidan*, Caransebeş, 1895, p. 83, 86.

[18] Ion Conea, *op. cit.*, p. 459.

SCOFANIA MARE [scofáńiia máre], „s c o a b ă", **Scofania Mică**, „s c o a b ă" (Balomir HD) : **scofanie* 'groapă, depresiune'.

Pentru formarea cuvintelor *scofaină* și **scofanie*, cf. *gropaină*, **gropanie* (de care ne vom ocupa cu altă ocazie).

CORABIE, „îi o h o a n c ă așa, îi gropit [terenul] (Bălești-Cătun AB) ; **Corabia**, „loc de pantă, coastă" II, „coastă" IV și **Dosu Corăbii** [dósu corăbĝi], „loc în pantă" spre miazănoapte" I (Ciceu—Poieni BN) ; **Corabie**, „poiană, pășune" I, II, „e sus, e ridicată ; de la ea meri puțin și ieși la munte" III, „o țî' de cîmp ; la capete e ridicat" IV (Tîrlișua BN) ; **Corabia**, „îi mai mult șes sus pe deal" II (Bărăi CJ) ; **Corabia**, „g r o a p ă ; îi ca o a l b i e" I, „g r o a p ă" II (Mărgău CJ) ; **La Corabie**, „g r o a p ă" (Podeni CJ : comunicat I. Roșianu) ; **Coasta Corăbiii**, „pantă, coastă, spini, tufe" (Tărpiu CJ) ; **Corabia**, „este un loc (așezat și) ce pare o s c u f u n d ă t u r ă și care are forma unei corăbii" (Tritenii de Jos CJ : CHEST. IV) ; **Corabia**, „așezătură sub deal" I, „pantă..., loc rău..." II (Dumbrava MS) ; **În Corabie**, „teren în formă de c o r a b i e, cu deal pe margine ; loc așezat, închis ca o corabie ; loc mai jos" I, „luncă, finaț" III (Cîrțișoara SB) ; **Corabia**, „e aproape de vîrful muntelui ; locul e frumos, e în formă chiar ca o c o r a b i e, ca o l u n t r e scocoasă așa" (Ucea de Sus SB) etc.

Ca și în cazul altor toponime, e greu de precizat dacă acestea sînt metafore toponimice, adică transpoziții care s-au operat în procesul denominației locurilor[19], sau dacă provin de la apelativul **corabie* 'depresiune, groapă, adîncitură de teren în forma unei corăbii'. În acest din urmă caz transpoziția a avut loc la nivelul lexicului, fiind vorba de o „metaforă uzată".

CORĂBIUȚA, „g r o a p ă" (Călacea SJ), se poate explica de la **corăbiuță* (diminutiv al lui **corabie*) sau ca derivat de la un toponim (dispărut ori necunoscut de informatorii noștri) **Corabie*. Probabil că și **Corobiuța**, „finaț pe un deal" (înregistrat în Sălicea CJ mai întîi de E. Janitsek[20] și derivat greșit din „*corobeță* sau *corobeață* 'măr pădureț'..."), „m u r u n ă", are aceeași explicație, dacă numele a fost dat inițial locului numit acum **Groapa Corobiuții** [grópa corobd'iúțî] („groapă"), loc rebotezat după ce numirea *Corobiuță* s-a extins asupra terenului din jur[21] ;

COTROAPA, „c o t r o a p ă, v ă g ă u n ă, o curbă de teren, un f u n d de vale su pădure ; o j d' o a i c ă, o f u n d o a i c ă adîncă" (Breaza BN) ; **Cotroapa**, „rîturi ondulate" III, „g r o p i în pădure" IV (Ciceu—Giurgești BN) ; **Cotroapă**, „loc dîmburos" (Păltinească BN) ; **Cotroapă**, „g r o p a n ă" (Perișor BN) ; **Cotroapă**, „groapă în pădure" (Cășei CJ) ; **Cotroapă**, „g r o a p ă faină" I, „loc așezat" II (Chiuiești CJ) ; **Cotroapă**, „p o i a n ă cu finaț ; într-un loc e l ă s a t ă în jos" (Rugășești CJ) ; **Cotroapă**, „teren cu finaț ascuns între două dealuri" (Bogdan Vodă MM) ; **În Cotroapă**, „g r o a p ă mare" (Glod MM) ; **Pă Cotroapă**, „loc mai jos, a ș e z ă t u r ă" I, „c o t r o a p ă, i r o g o a i e" II și **Cotroapa Savuli**, „i r o a g ă, a ș e z ă t u r ă" I, „c o t r o a p ă, așezătură" II, „a ș e z ă t u r ă" III (Fălcușa SJ) ; **Cotroapa**, „g r o a p ă"

[19] Cf. Dragoș Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, tomul XXIII, 1972, p. 80, nota 34.

[20] *Numele topice de pe teritoriul satelor Sălicea și Tăuți*, în CL, IX, 1964, nr. 1, p. 82.

[21] Un exemplu asemănător am discutat în LR, XXVIII, 1978, nr. 1, p. 103.

(Poiana Blenchii SJ) ; **Cotroapele**, „e c o t r o p o s ; s-o urnit cîndva pămîntul, s-o surupat" (Borleasa BN) ; **În Cotroape**, „g r o p i" (Dumbrăveni BN) ; **Cotropi**, „pămînt rău, ruinat; g r o p i, rupturi" I, „niște z ă n o g i hîde" II (Negrilești BN); **Cotroape(le)**, „loc accidentat, hotrompos ; g r o p i" I, „g r o a p e" II (Coroieni MM) ; **Cotroape**, „rupturi" I, „loc frămîntat" II (Lăpuș MM) etc.

Discutînd toponimele **Curături** (<„*curătură* 'aluviune ; surpătură, alunecare de pămînt', derivat de la verbul *cúre (cúră)* 'a curge' "), M. Homorodean[22] amintește, „pentru sens", și pe „**Cotroape**, loc cu alunecări de teren" (Groșii Țibleșului MM), raportîndu-l la verbul „*cotropi* 'a năvăli ; a inunda ; a acoperi, a îngropa' (DA)".

Toponimele, răspîndite în partea de nord a Transilvaniei, provin de la apelativul *cotroápă*, (pl. *cotroápe, cotrópi)* „groapă" (Năsăud, Negrilești BN, Valea lui Opriș CJ etc.), „așezătură de pămînt" (Măgoaja CJ, Valea lui Opriș), „pămînt dărîmat, ruinat" (Dealu Babii MM), „zănoagă" (Spermezău BN), neatestat de dicționare, un derivat postverbal de la *a cotropi*, verb folosit în această parte a țării cu sensurile '(despre pămînt) a se așeza, a se (s)cufunda, a se nărui' („s-o înhîit, s-o cotropit pămîntul de ploi" : Poiana Blenchii SJ). Cf. și blestemul cunoscut pe Someș *cutrupi-te-ar D-zeu* = înghițite-ar pămîntul!

COTROPINA, pădure (Sicfa CJ : comunicat G. Vasiliu): *cotropínă* (pl. *cotropíni)*, apelativ necunoscut de dicționare, derivat cu suf. *-ină* de la *cotroapă* (cf. *gropină<groapă)*. L-am întîlnit în Borleasa BN : *La Gîrlișe*, „nește cotropini urîte" ; *Cotroape*, „nește cotropini : loc rupt și groapă și rupt ... tot așa".

HOTROAPA, „g r o a p ă" (Lușca BN) ; **Hotroapă**, „fînaț..." (Călinești MM) ; **Hotroape**, „îs h o t r o a p e; îi hotropos de tăt; se tă(t) urnește" (Mireș BN) ; **Hotroape**, „pămînt denivelat" (Baba MM) ; **Hotropi**, „fînaț ; îi numa g r o p i" I, „îi gropuros ; tot un deal și o groapă" II, „g r o p i ; s-o hurnit" III (Căianu Mic BN); **Hotropi**, „tăt o dungă și-o hotroapă" (Sebeș BN) : *hotroápă* „groapă" (Mireș, Cîțcău CJ, Gîlgău SJ), „loc așezat, loc h o t r o p o s" (Cîțcău), „teren care e mișcat, care e tot un dîmb și o groapă" (Măgoaja CJ). *Zăpodea*, „h o t r o a p ă" (Sîngeorz-Băi BN). Pluralul e *hotroápe* (Mireș), *hotrópi* (Măgoaja). *Hîrtoape*, „h o t r o a p e" (Urișor CJ).

DA inserează pe *hotroapă* 'afundătură, groapă naturală încrescută cu plante' (Reteag BN), după Viciu, *Gl.*, printre variantele lui *hîrtop*. Noi vedem în *hotroapă* un cuvînt de sine stătător, rezultat din contaminarea lui *hîrtop (hîrtoapă)* și *cotroapă*, ale căror arii de răspîndire coincid.

HORNU CETĂȚII, „g a u r ă în jos prin munte" (Buru CJ) : *horn* 'adîncitură, jgheab' (Valea Jiului[23]), 'cheie (între doi munți sau două dealuri' (Negrești—Oaș[24] SM).

HORNEȚ, „din el se pornește Valea Seacă ; de o parte e sus, de alta iar sus ; el e jos" I, „are o h a p î n ă lungă" II (Antăș CJ); **Horneț**, „f u n d o a i c ă, g r o p o a i e" (Măgoaja CJ) ; **Horneț**, „a ș e z ă t u r ă; nu-i nici părău ; seamănă cu o c o v a t ă fără capăt, cu o f a r-

[22] *Op. cit.*, p. 132.
[23] G. Giuglea, M. Homorodean și I. Stan, *op. cit.*, p. 57.
[24] Vezi ALR II, s. n., vol III, h. 812, punctul 346.

f u r i e deschisă într-o parte; îi ca o v î n t u r e ș c ă fără coadă, ca o s c o a f ă" I, „îi ca o scoabă" III (Jugăstreni MM); **Horneț**, „v ă g ă u n ă în pădure" (Gîrbou SJ); **Hornețe**, „îi o furcă de părău; sînt nește păraie pe acolo" (Drăghia MM); **Hornețe**, „. . . is în păsune" (Ileanda SJ): **horneț* (pl. **hornețe*) 'adîncitură, groapă, văgăună' diminutiv de la *horn* cu suf. *-eț*.

HORNECIOR. **Hornecioare**, „îs și coastă, dîmburi, . . . și p ă r ă u c ă" (Antăș): **hornecior*, derivat de la **horneț*.

HORNEI. **Hornele(le)**, „nu-i an să nu se urnească; e în dos de soare, e dîmbos și spinos" I, „rupturi așa mai mult, pămînt de dos, fugitiv" II (Măleni SJ): **hornei* (pl. **horneie*), diminutiv de la *horn* cu suf. *-ei*. Cf. *podei*<*pod*.

HORNOI. **Hornoaie(le)**: **Hornoiu lui Măteuț**, **Hornoiu lui Revnic** și **Hornoiu lui Toader**, „poieni în f u n d u r i de păraie" I, „îs trei v ă l c e l e" [*] (Gîlgău SJ): **hornói* (pl. **hornoáie*), derivat de la *horn* cu suf. *-oi*.

HORNUȚ, „seamănă cu o s o g ă t o a r e [=covată mică în care se soagă aluatul]" I, „f u n d, ca o c o v a t ă" II (Dretea CJ): **hornuț*, derivat de la *horn* cu suf. *-uț*.

GĂVOJDENIE, GĂVOJDIE, GĂVOJDINĂ. **Găvojdenie**, „f u n d o a i e" I (Borleasa BN); **Găvojdene**, „pantă; vine în formă de unghi" I, „f u n d o a i c ă" II (Ciceu—Poieni BN); **Găvojdene** [găvojd'éńe I, II, *găvojd'éńa* II], „îi locul ca o v ă g ă u n ă" I, „g r o a p ă, ca o g a u r ă" II, depresiune ascuțită la un capăt (Pădureni CJ); **Găvojdene**, „g r o a p ă cam lungită" (Dealu Mare MM); **Găvojdenea**, „f u n d a l ă u, p ă r ă u deschis" (Drăghia MM); **Găvojdenie**, „un dos pe v a l e în sus" I, „o bucată de v a l e, fînaț" III (Frîncenii de Piatră SJ); **Găvojden(i)e**, „pe lîngă pădure mere un părău" I, „păsune" II, III (Măgura SJ); **Părău Găvojdenii** (Breaza BN); **Găvojdeni(le)**, „g r o p i" I, „îs două: au formă de oval" II (Dobricel BN); **Găvojdia**, „a ș e z ă t u r ă, g r o a p ă" și **Dîmbu Găvojdiii** (Măgoaja CJ); **Găvojdie**, „e lîngă părău ca un găvozd, ca o fățată pîngă on părău; partea de jos e îngustă și în vîrv lat, ca un găvozd" (Alunișul BN); **Găvojdia**, „poiană în pădure" (Zagra BN); **Găvojdină**, „g r o a p ă, h ă l ă o a i e; e a s c u ț i t ă; în sus s e l ă r g e ș t e" I, „pămînt înconjurat de pădure" II (Coroieni MM); **Găvojdină** sau **Valea Găvojdinii**, „strîmtoare printre niște păduri; nu ține mult" și **Dîmbu Găvojdinii** (Jugăstreni MM); **Găvójdină** „g r o a p ă, așezătură" I, „o toloacă, o iroagă" II și **Părău Găvójdinii**, „izvorăște din Găvójdină și merе spre hotarul Jugăstrenilor" (Șasa SJ) etc.

Analizînd evoluția semantică a cuvîntului *cheie (chei)* (<lat. *clavus* 'cui'), al cărui sens general 'unghi, colț, în plan vertical sau orizontal' se întîlnește și la alte cuvinte ale căror sensuri originale se referă la elemente ascuțite (ca, de ex., *cui, priboi*), M. Homorodean[25] emite ipoteza că „aici s-ar mai putea menționa și cîteva din numele *Găvojdia* [. . .] aparținînd unor localități și ape din Transilvania și Banat", provenite, „pe alocuri", din sl. *gvozdь (gvozdьje)*, cu sensul fundamental de 'Nagel'.

[25] *Numele de locuri* **Cheia (Cheile)** *și* **Culare (Colare)**, în CL, XIX, 1974, nr. 1, p. 84, nota 8.

(păstrat și în rom. *găvozd* 'cui de fier, cui de șindilit' : DA), „de unde, poate, apoi și 'canion' ".

Ținînd seama de configurația geografică a locurilor, și de existența, în aceeași arie (jumătatea de nord a Transilvaniei), a cuvintelor *găvozd* 'pană (întrebuințată pentru despicarea lemnelor)'[26], *găvojdie* „scobitură în lemn" (Măgoaja), considerăm[27] că toponimele semnalate de noi mai sus, presupun apelativele românești corespunzătoare : **găvojdenie*, **găvojdie* t **găvojdină* 'groapă, văgăună, depresiune, loc adîncit ascuțit la un capă (în formă de unghi, găvozd)', apelative împrumutate din slavă (sau creații românești de la *găvozd?)*.

GORGANA I, III, IV, V sau **Gorgana din Sus**, **Gorgana din Jos** II, III, IV „v ă g ă u n ă lungă, g r o p i" I, „v a l e lărgută între dealuri" II, „neşte g o r g ă n i, neşte poieniţe lungi şi adîncite printre stani ; loc mai gropos ; cîndva s-o alunecat dintr-o rîpă" III, „cum ar fi două v ă i suprapuse" IV, „loc așezat" V și **Coasta Gorgănii** I, III, IV „coastă grozav de oablă, cam stănoasă" I, „coastă spinoasă" V, **Tău Gorgănii** I, III, IV „tău, băltoaie" III, „tău" V (Chiuiești CJ) ; **Gorgana**, „g r o a p ă, g o r g a n ă" (Dealu Mare MM) ; **Gorgana Diacului**, „f u n d a l ă u, g r o a p ă" și **Gorgana Suseasca**, „g o d o v a n ă" (Vima Mare MM, etc.: *gorgană* „groapă" (Dealu Mare). DA menționează (s.v. *gorgan)*, după o atestare din jurul Năsăudului, apelativul *gorgană* 'vale strîmtă, ngustă și cîrnită', socotindu-l o contaminare între *gorgan* 'tumulus' și *corhană* 'pantă priporie, țurană'. Explicația ni se pare neconvingătoare, pentru că contaminarea poate avea loc între cuvinte sinonime.

JGHEABU ZĂNOGII, „j g h e a b, c o v a t ă" (Alunișul BN) ; **Jgheabu**, „j g h e a b" II (Borleasa BN) ; **Jgheabu Porcului**, „un fel de c o v a t ă" I (Coșbuc BN) ; **Jgheabu Sterp**, „stărpește vara" III (Ilva Mică BN) ; **Jgheabu Dejanului**, „c o v a t ă, j g h e a b" II (Maieru BN) ; **Jgheabu Macrii**, „loc cotropos" I (Suplai BN) ; **Jgheabu Usoaielor**, „teren în forma unui j g h e a b ; e ca o c o v a t ă, ca o a l b i e" I (Măgoaja CJ) ; **Jgheabu Roșului**, „g r o a p ă" I, „groapă, ca și h a l ă u l ; e în pantă" III (Strîmbu CJ) ; **Jgheabu**, „o holoambă lungă... o g r o a p ă largă, lungă" I (Coroieni MM) ; **Jgheabu li Iacob**, „j g h e a b între două muchii" I (Dealu Mare MM) ; **Jgheaburi**, „g r o p i" (Negrilești BN) ; **Jgheaburile cele Hăpinoase** (Sîngeorz-Băi BN) etc. : *jgheab* 'depresiune, groapă, loc cuprins între două muchii ; adîncitură făcută de ploi pe panta unui deal'[28].

JGHEABA TÎRSII, „cîmp ; pe ambele părți îi pădure" III (Suplai BN) ; **Jgheaba Dîrlii** (Zagra BN) ; **Jghebe(le Fătului)** (Runcu Salvei BN) ; **Jgheaba Gușii** (Sălișlea de Sus MM) ; **Jghebele Băilor**, „gorgăni"

[26] Vezi ALRM II, vol. I, h. 110 ; ALR I, chestiunea 951, material nepublicat.
[27] Nu excludem posibilitatea ca unele toponime să fie creații slave.
[28] Cf. și DA ; ALR I, chestiunea 390, material nepublicat ; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 49 ; G. Giuglea, M. Homorodean și I. Stan, *op. cit.*, p. 50.

I (Tîrlișua BN) etc. : *jgheabă* (pl. *jghebe*), perechea feminină a lui *jgheab*, neatestată de dicționare. Am notat-o în Runcu Salvei, Suplai (**Jgheaba Rusului**, „jgheab, în formă de covată ; e o j g h e a b ă" III ; *Zăpode*, „e așezată, joampă, j g h e a b ă" II ; *Zăpodea Săraciului*, „o j g h e a b ă pînă la vale" VI), Tîrlișua etc.

JGHEBUREL. **Jgheburele**, „loc sub o coastă comunală" I (Runcu Salvei) ; **Jgheburele**, „g r o p i, niște j g h e a b u r i printre păduri" (Măgoaja) : **jgheburel* (pl. **jgheburele*), diminutiv de la *jgheab* cu suf. *-urel*. Cf. *delurel*, *dîmburel*, *șesurel* etc.

JGHEBUȚ II, IV, VI, „v ă g ă u n ă printre dealuri" IV, „j g h e a b" VI sau **Jgheburi** III, V, „rîpi oable cu j g h e b e pe ele" III, „niște j g h e b e" V (Suplai) ; **Jgheburu**, jgheab (Tîrlișua) : **jghebúț*, diminutiv de la *jgheab* cu suf. *-uț*. Nu este exclus ca toponimele să fie derivate direct de la *Jgheab*, *Jgheaburi*, indicînd un raport de vecinătate și mărime.

Martie 1978

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

ANTROPONIME/TOPONIME

DE

I. PĂTRUȚ

În articolul *Oronime formate din antroponime în Carpații românești* [1], E. Petrovici îl include și pe *Ciortea*, din masivul Făgărașului. Toponimul mai apare în județele Bacău, Caraș-Severin (ca nume a două localități), în județul Prahova, precum și *(Dealul Ciortei, Piatra Ciortei)* în fostul raion Cislău (regiunea Ploiești) și, sub forma *Ciorta*, în fostul raion Tîrgu Ocna (Iordan, *Top. rom.*, p. 247—248).

Acad. Iorgu Iordan încadrează formele menționate printre toponimele legate de noțiunea „drac" *(ibidem*, p. 247—248, la paragraful intitulat „Toponimice care vorbesc despre credințe, superstiții și obiceiuri", *ibidem*, p. 232 seq.), comparîndu-l cu ucr. *čort*, rus. *čërt* „drac", din care este explicat apelativul românesc *ciort* „țigan ; ștrengar (germ. Spitzbube)" *(ibidem*, p. 248).

Apropierea de „drac" a numelui *Ciortea* a propus-o și V. Bogrea[2], acceptată, pare-se, și de E. Petrovici, care afirmă că antroponimul este de proveniență slavă (SMO, p: 63) ; și în DOR *Ciortea* este explicat din „sl.-rus. *čort*" [sic] (p. 264, s. v. *drac)*.

---

[1] Apărut în SMO, p. 61—68, cu unele modificări față de varianta *Oronymes à base d'anthroponymes dans les Carpathes roumaines*, publicată în „Revue roumaine de linguistique", XII, 1963, nr. 6, p. 481—488, reprodusă în *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970, p. 275—283.

[2] *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971, p. 41.

Printre numele alăturate lui *Ciortea* se găsește și *Benga* (cu derivatele) (V. Bogrea, *op. cit.*, p. 41 ; Iordan, *Top. rom.*, p. 247). Este posibil ca *Benga* să reprezinte o poreclă : cf. țig. *benga* „drac" (cf. Pașca, p. 176 ; Iordan, *Top. rom.*, p. 247 ; DOR, p. 199), din care cauză, probabil, două sate, jud. Buzău, Olt, care se numeau astfel *(Benga)*, și-au schimbat numele. El însă poate fi și derivat românesc, cu sufixul *-g-*, față de *Bena* nfam, *Benu(l)* nfam, *Bene(a)* nfam (vezi DOR, p. 23), ca și altele, de aceeași structură : *Bazga* (DOR, p. 193) și localitate (în care s-au înglobat *Bazga de Jos* și *Bazga de Sus)*, jud. Bacău — față de *Bazu* nfam (DOR, p. 193) ; *Dinga* nfam și sat, jud. Vaslui, *Dingu* nfam (DOR, p. 260), față de *Din, Dinu ; Horga* nfam și sat, jud. Vaslui (cf. *Horgești*, sate, jud. Alba, Bacău), față de *Horea* nb, *Horul* nfam (DOR, p. 297) etc.

E discutabilă și poziția lui *Dracea* top, *Dracea Albă, Dracea Mare* și *Dracea Mică* top în această grupă, considerate ca derivate „personale" în *-e(a)* de la *drac* sau „reflexe ale slav. *dračĭ* 'păliur (saliunca, Paliurus australis)'" (Iordan, *Top. rom.*, p. 247).

Prezența toponimelor *Drăcești*, sat, jud. Teleorman, *Drăceni*, veche denumire a satului Slatina, jud. Suceava, probează existența numelor de persoană *Dracea* sau *Dracu, Draca*, înregistrate în DOR, unde sînt explicate, fără ezitare, din *drac* (p. 263). Să fi fost *Dracea* nume unic (deci prenume) ? Voi reproduce un fragment dintr-un document, din anul 1512—1513, în care apare *Dracea* (scris Драча ; DRH, B, II, p. 210) : „Și martorii satului Laova [jud. Teleorman] : la Laiova de Jos, Codra și *Dracea*, din Pleșoi . . . și Dragomir, fiul Neacșei, din Șcheostre, Cernat și Manea Checica, din Bacalești, Șerb, din Băsești, Brata și Vlad < și din > Cringeni, Radul Mlaca, din Crețești, Draghia și Troșanu, din Ostra . . . Vîlcul, din Laiova, Banița Udoba . . . Dragomir, fiul Neacșei, din Laiova de Jos, Brat și Milcu" *(ibidem*, p. 213, cf. p. 210). Deși majo-

După părerea mea, *Ciortea* nfam actual și perechea sa *Ciorta* (cf. și *Ciorteşti*, sate, jud. Iași, Vîlcea) reprezintă antroponime, derivate românești, cu sufixul *-t-* (vezi *infra)*, de la tema *Čor-*, pe care o raportez la nume ca : *Ciora* (scris Чорра, într-un document moldovenesc din anul 1442 ; DRH, A, I, p. 303, 304, alături de *Stănigă*, *Vancea*, *Ilea*, *Costea*, *Andriaş*, *ibidem* ; vezi și Costăchescu, II, p. 87, 89, 90) ; nu este exclus deci ca *Ciora* să fi fost nume unic, adică prenume ; *Ciore*, poate cu aceeași funcțiune, într-un document muntean din anul 1486 (понеже и покȣпи жȣпан Драгич Стоикев ѡт Чорѣ „pentru că a cumpărat jupan Draghici al lui Stoica de la Ciorea" ; DRH, B, I, p. 321, 322).

Evident că *Ciora/Ciorea* nu trebuie explicat din *cioară*, ca în DOR, p. 239 ; ele pot fi, eventual, raportate la bg. (der.) *Čórev* nfam, *Čórevski* nfam (pe care Ilčev le explică, forțat, cred, din cuvintele țigănești *čor* „hoț", *čorò* „sărac" [?]). Numele actual *Cioară* poate fi, fără îndoială, supranume, cf. și *Cioara*, localități, jud. Alba, Iași, Ilfov etc. Însă *Cioara* ar putea reprezenta și forma cu metafonie față de *Cior(e)a*[3], cf. numeroasele forme de tipul *Bonta* (nume vechi, consemnat într-un document din anul 1442 ; DRH, A, I, p. 312, 313), *Bontea* nfam (Pașca, p. 179)/ *Boanta* nfam (Pașca, p. 179) (explicate de acad. Iorgu Iordan din *bont*, *boantă* ; cf. și Pașca, p. 179 ; DOR, p. 209), pe care eu le consider derivate cu sufixul *-t-* (vezi *infra)* de la tema *Bon-*, cf. *Bon* nb, *Bone(a)* nb (vezi DOR, p. 209) ; *Conda/Conde(a)/Condu/Coanda/Coandă* nb și nfam (DOR, p. 247—248) etc.

Antroponime de aceeași structură ca *Ciort(e)a*, deci formate cu sufixul *-t-*, sînt numeroase : *Bente/Benta* (și top) /*Bentu* (și top), *Barta/ Bartul*, *Gostea/Goastă/Gost*, *Mustea/Musta/Mustul* etc.[4].

ABREVIERI

Costăchescu	*Documentele molodovenești înainte de Ștefan cel Mare*, publicate de Mihai Costăchescu, I—II, Iași, 1931—1932.
DOR	N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963.
DRH, A	*Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Volumul I (1384—1448), București, Editura Academiei, 1975.

ritatea antroponimelor din fragmentul lung reprodus sînt indiscutabil prenume (Dragomir, Manea, Șerb, Brata, Vlad, Radul etc.), nu se poate, cu certitudine, preciza funcțiunea lui *Dracea*.

Nu este însă exclus să fi fost prenume, așa cum a fost și la slavi : cf. bg. *Dráčo* nb, apreciat ca fiind rezultat din „încrucișarea" lui Dragan și Račo (Ilčev), etimologie, evident, forțată ; cf. der. scr: *Dračić* nfam și nume de sat, *Dračevo*, nume de sate (RJA). Consider mai acceptabilă explicația conform sistemului pe care-l susțin : format din radicalul *Dra-* (detașat din nume ca *Dragoljub*, *Dragomir*, *Dragoslav)* + suf. *-č-* (I. Pătruț, *Despre structura și originea hipocoristicelor slave*, în CL, XVIII, 1975, nr. 1, p. 82).

Dacă *Dracea* a existat, la români, ca prenume, funcțiunea aceasta se poate explica numai prin faptul că el a fost împrumutat. Apropierea însă, inevitabilă, de *drac* l-a degradat și scos din uz.

[3] Existența unui *Cioarea*, necunoscut mie (dar posibil), ar întări presupunerea aceasta.

[4] I. Pătruț, *Din nou despre toponime din antroponime*, în CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 39—41.

DRH, B	*Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească.* Volumul I (1247—1500), Volumul II (1501—1525), București, Editura Academiei, 1966, 1972.
Ilčev	Stefan Ilčev, *Rečnik na ličnite i familni imena u bălgarite*, Sofia, 1969.
Iordan, *Top. rom.*	Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.
nb	nume de bărbat
nfam	nume de familie
Pașca	Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*. București, 1936.
SMO	*Studii și materiale de onomastică*, Editura Academiei, 1969.
top	toponim

RÉSUMÉ

L'auteur affirme que le toponyme roumain *Ciort(c)a* provient d'un anthroponyme homophone.

Aprilie 1978

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

PRÎSLEA — CONSIDERAȚII SOCIOLINGVISTICE

DE

MARICA PIETREANU

În ultima vreme, în onomastica românească sînt din ce în ce mai numeroase studiile în care investigația lingvistică este însoțită de interpretări de ordin istoric, sociologic, psihologic, etnografic etc. Se concretizează astfel îndemnuri mai vechi și mai noi ale celor care au subliniat că interesul onomastului nu este exclusiv acela de a lămuri etimologia numelor proprii, ci și de a urmări istoria și de a cunoaște mai bine viața economică, socială și culturală a societății care le-a creat [1].

Chiar dacă se mai afirmă că numele proprii trebuie analizate mai întîi din punct de vedere lingvistic, se recunoaște că această cercetare trebuie completată cu una interdisciplinară [2]. Deschisă, ca atîtea alte științe, colaborărilor interdisciplinare, onomastica oferă un teren favorabil și cercetărilor sociolingvistice [3].

În considerațiile pe care le prezentăm, am pornit de la ideea că o analiză sociolingvistică a lui *prîslea* ne va oferi date noi atît despre sensul și valoarea afectivă a acestui cuvînt, cît și despre funcția lui denominativă, individualizatoare.

Pentru a putea aprecia mai bine situația lingvistică a termenului analizat, pentru a-i înțelege și evidenția semnificația ca element onomastic ce amintește un fapt de cultură și civilizație românească, am apelat la informații sociologice și folclorice referitoare la organizarea vieții economico-sociale a familiei țărănești din trecut. Am avut totodată în vedere situațiile în care este utilizat și astăzi în vorbirea românească *prîslea*, ca nume comun și ca nume propriu.

Este, desigur, ușor de presupus că ideea comparării numelui comun cu numele propriu ne-a dat-o personajul principal din basmul lui Petre Ispirescu, *Prîslea cel voinic și merele de aur*. Am luat ca punct de plecare acest basm în primul rînd pentru că, așa cum spunea G. Călinescu, basmul este „o oglindire a vieții în moduri fabuloase" și în el găsim cele mai importante probleme ale vieții individuale, familiale și sociale. Așa cum vom încerca să arătăm, basmul despre Prîslea, ca dealtfel și alte creații folclorice, reflectă aspecte ale vieții poporului nostru. În al doilea rînd, am considerat că apropierile și comparațiile dintre basm și realitate ne pot prile-

[1] Cf. Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 7 ; Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 9.

[2] Vezi Ion Roșianu, *Despre sfera onomasticii și raporturile ei cu alte științe*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 63.

[3] Cf. Marica Pietreanu, *O cercetare de socio-onomastică aplicată la material românesc*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 38—48.

CL., anul XXIII, nr. 2, p. 195—201, Cluj-Napoca, 1978

jui, pe plan lingvistic (onomastic), observaţii interesante cu privire la problema, controversată încă, a raportului dintre numele comune şi numele proprii.

Ne referim, aşadar, la realitatea specific românească pe care o reflectă basmul, şi anume familia ţărănească din satul devălmaş.

După cum se ştie, familia ţărănească din acest tip de sat românesc era alcătuită dintr-o pereche căsătorită şi copiii ei. Baza economică a unei astfel de familii o constituia *gospodăria familială*, care avea un caracter colectiv, devălmaş. Stăpînirea privată, dreptul de folosire a pămînturilor şi a bunurilor de consum produse, relaţiile dintre membrii grupului familial îşi au explicaţia în caracterul muncii *în comun*, pe un teren comun [4].

Potrivit normelor cutumiare ale vieţii de familie din satul arhaic românesc, trecerea averii familiale pe seama copiilor se face atunci cînd aceştia, căsătorindu-se, părăsesc casa părintească pentru a-şi întemeia o gospodărie proprie. Copiii sînt înzestraţi de către tată cu o parte din fondul comun al grupului familial şi sînt ajutaţi de întregul grup să-şi construiască noua gospodărie, casă şi acareturi. Rînd pe rînd, copiii pleacă din casa bătrînească, iar copilul cel mai mic, prîslea, rămîne de obicei în această casă, pe care o moşteneşte, lui revenindu-i sarcina să îngrijească de părinţi, să le fie sprijin la bătrîneţe [5]. De regulă, fraţii mai mari recunosc şi respectă dreptul lui prîslea asupra casei bătrîneşti, considerîndu-l ca o răsplată materială suplimentară pentru îngrijirea părinţilor, pentru cheltuielile cerute de pomenirea acestora după moarte, precum şi pentru faptul că fratele mai mic nu-şi face casă nouă, dar participă la construirea caselor celorlalţi fraţi.

Din aceste condiţii de viaţă specifice satului arhaic românesc şi caracteristice pentru familia ţărănească a izvorît *privilegiul ultimogeniturii masculine*, care este, de fapt, un mod patriarhal de asigurare a bătrîneţii [6].

Basmele ne informează despre unele aspecte interesante de ordin psihologic referitoare la relaţiile dintre părinţi şi prîslea şi dintre prîslea şi fraţii lui. Privită din perspectivă sociologică şi psihologică, figura lui prîslea [7] din basmele româneşti, în care se reflectă un sistem de relaţii economico-sociale străvechi, specifice satului devălmaş, ne ajută să identificăm sub chipul eroului de basm un personaj real. Să nu uităm că şi astăzi în familiile cu mai mulţi copii există *un prîslea*, faţă de care părinţii, fraţii (şi chiar alte rude) au un anumit comportament.

Deşi este cel mai mic dintre copii şi poate fi considerat mai puţin capabil decît fraţii lui, Prîslea se dovedeşte a fi mai voinic, mai bun şi mai curajos decît aceştia. Calităţile lui sînt adesea exagerate de părinţi fie pentru a-i întări încrederea în sine, fie pentru a spulbera neîncrederea

[4] Pentru informaţiile sociologice cu privire la aceste probleme, cf. H. H. Stahl, *Contribuţii la satele devălmaşe româneşti*, Bucureşti, 1959, p. 111—117.

[5] Cf. H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 115.

[6] *Ibidem*, p. 117 şi urm.

[7] De fapt, este vorba de *feciorul cel mai mic*, fie că se numeşte *Prislea cel voinic*, *Ţugulea*, *Călin Nebunul*, *Harap Alb*, fie, simplu, *Făt-Frumos*. Este locul să precizăm că susţinem părerea potrivit căreia numele personajelor din literatura cultă şi din cea populară sînt considerate nume proprii şi, ca atare, ele nu trebuie excluse din preocupările onomasticii (cf. Ion Roşianu, *op. cit.*, p. 59.)

pe care frații lui o manifestă față de el. Cu toate acestea, în unele basme, Prîslea ni se înfățișează într-o ipostază aparent negativă. Istețimea lui e ascunsă sub haina unei nepriceperi sau a unei ușoare indolențe, care-i determină pe ceilalți frați, uneori chiar și pe părinți, să nu-l prea ia în seamă, să-l ironizeze, să nu aibă încredere în reușita încercărilor lui (vezi, în acest sens, alături de basmul lui Ispirescu, și basmul *Călin Nebunul* al lui Eminescu). Basmul ne arată și protestul mascat (sau nu) al fraților mai mari față de situația de copil preferat pe care Prîslea o are în familie. În basm, ca și în realitate, tatăl poate însă dezmoșteni pe fiii mai mari, cînd aceștia nu respectă rînduiala străbună. Faptul are și un tîlc etic. Basmul acționează etic prin semnificația morală a faptului real pe care-l reflectă, în virtutea unei norme izvorîte dintr-un principiu de viață socială.

Există în basm, fără îndoială, și o nuanță de idealizare, problemă asupra căreia merită să ne oprim, fie și numai în cîteva rînduri. O sursă a idealizării eroului este și dragostea deosebită a părinților pentru fiul cel mic, adesea copilul preferat, dragoste care în basm se poate desfășura în toată libertatea îngăduită de fantezie. Prîslea e mai isteț decît ceilalți copii, e mai bun, mai omenos, mai cinstit și mai drept decît frații lui. De aceea el izbutește ceea ce nu izbutesc frații mai mari (vezi și aici *Călin Nebunul* sau *Harap Alb*). Izbînda lui Prîslea, care trezește uimirea invidioasă a fraților și bucuria admirativă a părinților, este, în ultimă instanță, soluția estetică și etică pe care o generează în basm norma cutumiară din realitatea socială.

Cele spuse pînă aici ne ajută la cunoașterea *sensului referențial* (sau mai precis spus : *denominativ-referențial)* și a celui *conotativ* [8] pe care le are *Prîslea* cînd e folosit ca nume propriu.

Cuvîntul de care ne ocupăm este înregistrat în dicționarele românești cu următoarele forme : *prîslea (prîzlea), prîsle, prîsnea (prîznea), pîrslea, pîrsle* și *pîrsnea*. Toate dicționarele noastre arată că *prîslea* denumește „copilul cel mai mic dintr-o familie, mezinul", adăugînd că, prin extensiune, cuvîntul este folosit ca „apelativ (sau epitet) pentru orice copil mic". Dicționarele menționează că *prîslea* este de origine slavă (sl. *prŭstŭ*, bg. *prăst* „deget"). Fără a insista asupra etimologiei [9], credem că aceasta, chiar dacă este acceptabilă, ar putea fi completată [10].

Este posibil ca apropierea dintre *prîslea* și „deget", sens al etimonului slav, să se fi făcut prin intermediul lui *mezin* (care este sinonim al lui *prîslea)* și chiar prin intermediul unui anumit sens al adjectivului *mic*. DLR înregistrează la *mezin*, 3. adj. (regional, și substantivat, n.) sensul „degetul cel mic de la mînă" (DR, VI, 260 ; CADE). Tot în DLR

[8] Vezi Victor Vascenco, *Sens referențial, sens denotativ și sens conotativ. Cu privire specială asupra onomasticii*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 66—81.

[9] Vezi, pentru etimologie, și G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 301 ; Al. Graur, *Etimologii românești*, București, 1963, p. 113.

[10] Pînă la definitivarea ei în DLR, notăm aici informația pe care prof. Gh. Mihăilă a avut amabilitatea să ne-o comunice : „*Prislea, prislea*. Variante : *Pirslea, Prisnea*. Deci, *prisnea* provine din *prisnel*, cu sufixul *-ea* (în locul pseudosufixului *-el*). *Prisnel* (și *prisnel)* e o variantă a lui *pristen*, care e un împrumut din v. sl. пръстенъ „inel (în transcriere *prŭstenŭ* sau *prăstenĭ)*".

este notat la *mijlocin* (adj., s.m. și f. ; Banat și sudul Transilvaniei) sensul **2.** adj. (neobișnuit) „care este ultimul născut din doi sau mai mulți frați" (vezi *mezin* **1.**). CADE s.v. *mezin* notează ca sens **2.** *Degetul mezin* = degetul cel mic [11]. În DLR s.v. *mic* **II.** adj. se notează sensul specializat : „care este cel mai tînăr dintre mai mulți frați considerat în raport cu aceștia (vezi *mezin* **1.**)".

Este de presupus că de la folosirea unor cuvinte atît pentru a denumi un f r a t e în raport cu ceilalți, cît și pentru a denumi d e g e t u l m i c de la mînă s-a putut ajunge la folosirea cuvîntului *prîsle (prîslea)* (al cărui etimon înseamnă „deget") pentru a denumi pe cel mai mic dintre copii, pe ultimul născut. Dealtfel asocierea *frați-degete* și *cel mai mic frate - cel mai mic deget* se face în unele ghicitori românești, exprimată printr-o metaforă care se bazează pe legătura între *deget* și *copil* sau între *deget* și *frați*. Iată două exemple în acest sens, care constituie „definiții" pentru degete : „Am zece copilași cu cîte-o jumătate de căciulă-n cap" ; „Peste tot găsești în lume / Cinci frați cu același nume" [12].

O asociere semantică putem face și între *copil* și *năpîrstoc* „degetar" (din bg. *naprăstoc)*. DLR înregistrează, alături de sensul familiar „epitet alintător pentru un copil", și sensul „copil mezin", folosit în nord-estul Olteniei.

Pentru ilustrarea definiției apelativului *prîslea* pot fi citate următoarele exemple :

Ăl mai mare să fi avut șapte anișori, ăl mijlociu vreo șase și **prîslea** *vreo patru.* CARAGIALE, O. III, 102.

Își pusese în gînd să-și deie pe **prîslea** *de Vlad în școlile din Piatră.* Apud TDRG.

Bunicele și mumele-și luau nepoții și copiii cei mai mici, **prîslele,** *de, în poală și le spuneau cîte în lună și în soare.* DELAVRANCEA, S. 217.

S-ar părea, din ultimul exemplu, că prin *prîslea* vorbitorii limbii române pot denumi și o fată. Lucrul acesta este posibil, dacă avem în vedere sinonimul *mezin* [13], care are și o formă de feminin, *mezină* (rezultată printr-o derivare moțională), pentru a numi pe ultimul născut dintre mai mulți frați și surori. De la *prîslea* nu s-a putut deriva, cu sufix moțional, o formă feminină, cuvîntul nepermițînd o astfel de derivare prin însuși aspectul său fonetic.

Nota specifică a apelativului *prîslea* constă, după părerea noastră, tocmai în exprimarea relației sociopsihologice din cadrul unei familii cu mai mulți copii. *Prîslea* este, prin urmare, un termen „relațional", folosit de ceilalți frați (fete ori băieți) și mai ales de părinți pentru a numi pe cel din urmă născut, pe *mezin*, care poate fi fată sau băiat.

Pe punctul de trecere de la apelativ la nume propriu este folosirea termenului de care ne ocupăm pentru a individualiza un anume copil dintr-o familie. Astfel, este semnificativă apariția la Brătescu-Voinești

[11] Menționăm că în rusă există cuvîntul мезинец „degetul cel mic de la mînă".
[12] Citățm după culegerea de ghicitori *Cinel, cinel*, București, 1964, p. 22.
[13] Vezi Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, 1966, p. 66.

a termenului *prîslea*, scris în toate ediţiile cu iniţială majusculă şi între ghilimele :

Tata... ne împarte supă la fiecare pe rînd, pe cînd madama ne aşează încet şervetele la gît, iar „**Prîslea**" *zice, după îndemnul mamei, o poezie nemţească.* (P. 299).

Tot în această ordine de idei am putea menţiona nume ca *Micu*, *Mica* şi *Picu*, date în unele familii celui mai mic dintre copii. În româna vorbită se foloseşte frecvent : *ăl mic* = fratele (copilul) cel mai mic ; *a mică* = sora (fata) cea mai mică ; *ăl bătrîn* = tata ; *a bătrînă* = mama[14]. Este de presupus că de la *ăl(a) micu*, *a(ia) mică* s-a trecut uşor la numele propriu *Micu*, *Mica*.

Folosirea lui *prîslea* în situaţia ilustrată mai sus vine să confirme existenţa acelui tip de nume proprii despre care a scris Sabina Teiuş[15], arătînd că ele se plasează într-o zonă de interferenţă a substantivelor proprii cu cele comune.

Considerăm că, aşa cum menţionează autoarea citată, între procesul de individualizare (apelativ>nume propriu) şi cel de generalizare (nume propriu>apelativ) se situează procesul de particularizare, prin care apelativele se „îndreaptă" spre numele proprii, dar nu ajung la o individualizare. În cazul lui *prîslea* avem a face cu o identificare (dar nu cu o individualizare absolută) care nu duce la transformarea apelativului în nume propriu (ca în cazul lui *Micu<ăl(a) mic(u)*). Cu această folosire, termenul respectiv prezintă, ce-i drept, trăsături de nume propriu, dar într-o sferă de utilizare limitată la cadrul familiei căreia copilul cel mai mic îi aparţine. Totuşi, numele respectiv individualizează, identifică un anumit ins. Am putea vorbi de un fel de „indicativ" într-un sistem de denumire în care se operează cu un anumit sistem semnificant.

Prîslea nu a devenit nume propriu autentic decît în basmul lui Ispirescu, *Prîslea cel voinic şi merele de aur*, unde s-a individualizat prin *abstragerea notelor comune* ale tuturor personajelor create de popor ca „reprezentante" ale categoriei „fiul cel mai mic de împărat", de fapt, fiul cel mai mic dintr-o familie de ţărani din satul arhaic românesc. Iată cîteva exemple : *Fiul său cel mai mic*, **Prîslea**, *veni cu rugăciune către tată-său* ; *Împăratul, supărat, chemă pe feciorii lui cei mari; dar ei, cum văzură pe* **Prîslea**, *o sfeclivă* ; *Făcură nuntă mare şi* **Prîslea** *luă pe fata cea mai mică.*

Deci *Prîslea*, folosit în basm ca nume propriu, nu şi-a pierdut total sensul exprimat de apelativ, ba dimpotrivă. Fără a exclude sensul numelui comun, el dispune în plus de un sens referenţial şi de unul conotativ, pe baza cărora capătă o anume semnificaţie socioculturală şi o nouă valoare semnificativă[16].

Dar şi *prîslea* din vorbirea actuală, folosit ca termen familial şi „relaţional", are într-o măsură mai mare sau mai mică o funcţie denominativă de individualizare. În această întrebuinţare a termenului de care

[14] Pentru semnificaţia nominală a acestor construcţii, vezi Al. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice. 2. Contribuţii socioculturale*, Bucureşti, 1978, p. 222—224.

[15] *Despre conceptul de nume propriu şi sfera onomasticii*, în LR, XVI, 1967, nr. 6, p. 513—516 ; cf. idem, *Referitor la sfera şi locul onomasticii în lingvistică*, în SMO, 1969, p. 7—11.

[16] Vezi Ion Roşianu, *Despre numele proprii şi confinutul lor*, în CL, XVII, 1972, nr. 2, p. 300.

ne ocupăm credem că străbat urme ale acelei structuri socioeconomice caracteristice familiei din satul arhaic românesc despre care vorbeam la început.

După cum se ştie, procedeele de denumire operează la niveluri de generalizare diferite. Caracterul mai mult sau mai puţin „propriu" al numelor nu este determinabil în mod intrinsec. Există determinări exterioare care impun folosirea unor denumiri ce pot fi, după caz, nume comune sau nume proprii. În cazul numelui *Prîslea*, putem distinge trei faze sau trei nivele de folosire a cuvîntului:

a) Limbajul obişnuit ne furnizează numele comun *prîslea* (cu sensul amintit mai înainte), care stă la baza numelui propriu *Prîslea*. Româna se deosebeşte de alte limbi romanice (franceza, italiana şi spaniola), care au pentru „prîslea" corespondente provenite de la un nume propriu [17]: fr. *benjamin, -ine*, it. *beniamino*, sp. *benjamino*. Reţinem, pentru acest nivel, folosirea generală a numelui comun *prîslea* pentru denumirea celui mai mic copil, ultimul născut în o r i c e familie cu mai mulţi copii.

b) Cuvîntul *prîslea* are şi o folosire mai restrînsă pentru a individualiza un „prîslea" dintr-o a n u m i t ă familie cu mai mulţi copii. Deşi presupune sensul general al numelui comun („cel mai mic dintre copii..."), în această utilizare se face o „singularizare" prin referirea la un anume ins şi, ca atare, aici putem vorbi de un nume propriu (de un anume tip).

c) Folosirea lui *Prîslea* ca nume al unui personaj din basmul românesc, deci ca nume propriu. În această fază de denominare într-un anumit limbaj specific, al basmului, este de presupus că funcţia şi semnificaţia lui *Prîslea* provin dintr-o determinare extrinsecă prin care conţinutul numelui propriu s-a îmbogăţit şi mai mult, iar individualitatea lui s-a întregit prin adăugarea unui sens referenţial şi conotativ.

Dacă în faza discutată sub b) avem a face cu un nume propriu care se situează într-o zonă de interferenţă a numelor comune cu numele proprii, sesizînd aici valoarea funcţională a cuvîntului, în faza prezentată sub c) se evidenţiază atît puterea de identificare a numelui propriu *Prîslea*, cît şi sensul său conotativ.

După părerea noastră, este posibil ca *prîslea*, deşi are un etimon slav (bulgăresc) [18], să fi dezvoltat pe teren românesc sensurile şi valorile pe care le-am amintit. De la sensul de bază etimologic, care a permis apropierile semantice între „deget" şi „copil", s-a putut crea un sens românesc specializat: prîslea „cel mai mic copil, ultimul născut".

Este interesant de observat că precizarea „ultimul născut dintr-o familie" aminteşte procedeul din sistemul onomastic al unor limbi de a face referire la ordinea în care s-au născut copiii în aceeaşi familie [19].

Încărcătura afectivă a numelui comun, dar mai ales a numelui propriu *Prîslea* din basm, se poate explica prin conotaţia specifică generată în limba noastră de factori extralingvistici referitori la structura socială

[17] Cf. Al. Graur, *Nume de persoane*, p. 153; Cristian Ionescu, *Mică enciclopedie de onomastică*, Bucureşti, 1975, p. 64—65.

[18] După N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, [Bucureşti], 1963, p. 352, sl. пръстъ „deget" apare în numele de persoane *Prăstescoae, Prestescu, Pristescul* şi în numele de sat *Parsteşti* sau *Pirsteşti*.

[19] Vezi Al. Graur, *op. cit.*, p. 39; idem, *Puţină... artimetică*, Bucureşti, 1971, p. 188—189.

caracteristică familiei românești. Este posibil să se reflecte aici și ceva din normele juridice ale privilegiului ultimogeniturii masculine (spre deosebire de țările din Apus, unde exista dreptul primogeniturii).

Prin urmare, este vrednic de reținut, din punct de vedere onomastic, că numele propriu *Pîrslea* vine de la numele comun.

De asemenea, considerăm interesant de subliniat că, fie ca apelativ, fie ca nume propriu de un anume tip, cuvîntul pe care l-am discutat, folosit ca termen *relațional* pentru a individualiza pe copilul cel mai mic dintr-o familie, reprezintă un fapt de limbă a cărui semnificație și valoare funcțională pot fi mai bine cunoscute și înțelese dacă le raportăm la realități socioculturale specific românești [20].

Aprilie 1978

Editura științifică și enciclopedică
București, Piața Scînteii, 1

[20] Vezi, în acest sens, I. Pătrut, *Relații slavo-române în antroponimie*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 143, unde se arată că „antroponimia a fost supusă în cursul timpului unor primeniri aproape radicale, condiționate de factori sociali, culturali etc.".

DIN TERMINOLOGIA MĂSURILOR : *COTUL*

DE

VALENTINA ŞERBAN

Dintre termenii care denumesc unităţi de măsură a lungimii în limba română, o categorie aparte o formează cei care se referă la părţi ale corpului omenesc *(palma*[1], *degetul, şchioapa, cotul, pasul, piciorul)*. Cotul se numără printre măsurile pe care omul le-a folosit din cele mai vechi timpuri[2]. Odinioară, ca unitate de măsură, cotul era mai puţin precis, ca şi alte măsuri din aceeaşi categorie. El a avut însă o valoare funcţională bine determinată, fiind utilizat multă vreme şi după introducerea sistemului metric.

În cele ce urmează, vom analiza evoluţia conţinutului semantic al termenului *cot* în limba română, cu referire la situaţia lui şi în alte limbi romanice.

Dicţionarele etimologice latineşti, ca şi alte dicţionare[3], atestă formele *cubitus* (m.), *cubitum* (n.) şi *ulna* cu sensul de măsură de lungime, reprezentînd distanţa de la articulaţia cotului pînă la degetele mîinii[4] sau, cu valoare mai precisă, în măsură modernă, 0,444 m[5]. Primele două stau la baza formelor din limbile romanice, iar ultima explică unii termeni din limbile neromanice.

În ce priveşte pe *cubitus* şi *cubitum*, ca şi în cazul altor substantive, în latina vulgară, pentru evitarea confuziei celor două genuri, li s-au atribuit sensuri diferite, primului de „parte a corpului", celui de-al doilea de „unitate de măsură". Delimitarea lor nu este totdeauna netă, confundarea masculinului cu neutrul aparţinînd, se pare, unei faze vechi a latinei vulgare[6], fapt consemnat de dicţionarele latineşti, care indică pentru sensul de măsură şi pe *cubitus*, şi de dicţionarele limbilor romanice,

---

[1] Cf. Valentina Şerban, *PALMĂ, ca unitate de măsură*, în CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 279—284.

[2] Cf. N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii. Metrologia medievală pe teritoriul nostru*, Bucureşti, 1971, p. 83.

[3] A. Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1930 ; L. Quicherat, A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1895 ; E. Benoist — H. Goelzer, *Nouveau dictionnaire latin-français*, XIe éd., Paris, [f. a.] ; A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, 4e éd., Paris, 1960 ; S. Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905 ; W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935, 2554. *cubitus* ; I. A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A — Putea)*, Bucureşti, 1907.

[4] A. Ernout, A. Meillet, *op. cit.*

[5] A. Walde, *op. cit.*, s.v. *cubitum, cubitus.*

[6] O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, 1901, p. 129.

care dau, de cele mai multe ori, ambele forme pentru sensul de unitate de măsură.

În limba română, termenul *cot*, atestat pentru prima dată în secolul al XIII-lea în Transilvania şi în secolul al XV-lea în Ţara Românească şi Moldova [7], denumea, aşa cum apare în dicţionarele limbii, distanţa cuprinsă între articulaţia cotului pînă la degetul mijlociu, sau de la cotul mîinii pînă la încheietura acesteia ori „pînă la vîrful degetelor şi peste degete la încheietura de lîngă palmă" [8]. În funcţie de aceasta, unitatea de măsură „cot" prezenta unele diferenţe, de la o regiune la alta, precum se vede şi din faptul că, pentru precizarea sensului, termenul era urmat de unele determinări, cum sînt : *cotul de Muntenia*, 0,664 m [9] (DDRF, TDRG [10]), *cotul de Moldova*, 0,636 m (TDRG), *cotul cel vechi, transilvănean sau de Ardeal*, 0,623 [11], *cotul de Halep*, între 0,650—0,660 m (TDRG). Acest procedeu a fost cunoscut, dealtfel, şi la alte popoare (egipteni, greci, arabi etc.).

Ulterior, de la cotul mîinii, prin transfer funcţional, cuvîntul a ajuns să denumească şi instrumentul de măsurat lungimea.

Ca instrument, cotul a fost utilizat şi la măsurarea cantităţii lichidului dintr-un vas. De forma unui băţ cu crestături, el se introducea în vasul respectiv şi se constata pînă la ce linie sau crestătură ajungea lichidul (IORGA, S. D. XVI, 166 ; POLIZU ; I. IONESCU, P. 152 ; PAMFILE, I. C. 32) ; cf. ţ a n c, h ă r a g (VICIU, GL.), c ă r î m b (ŞEZ. II, 186).

Sistemul de măsurare cu cotul a atras după sine şi alte operaţii implicate în acest proces şi odată cu aceasta apariţia în limbă a unor creaţii lexicale noi : *a coti (a coţi)*, *a cotări* „a măsura cu cotul" *(Cu cotul le-a cotit.* MARIAN, NU. 840 ; CADE), *cotează* „faptul de a măsura cu cotul" (CIHAC, I, 60 ; CADE), *cotărit* „acţiunea de a cotări" ; „impozit pe mărfurile care se vindeau cu cotul" (URICARIUL, XIX, 324 ; CIHAC, I, 60 ; TDRG ; CADE ; SCRIBAN, D), *cotărie* şi *cotărire* „cotărit" *(Să fie scutiţi . . . de prăvălii, de cotărie, de covoară.* IORGA, S. D. V, 349), *cotit* „măsurătoarea buţilor" (CIHAC, I, 60), *cotar* „cel care măsoară cu cotul capacitatea butoaielor" *(Şi cînd s-au trimis butoaiele de la vie, cotarul a făcut socoteala.* STĂNOIU, C. I. 85).

Nu numai derivatele, dar şi expresiile şi proverbele în componenţa cărora a intrat cuvîntul *cot* probează frecvenţa întrebuinţării lui cu înţelesul de unitate de măsură. Dintre expresiile care conţin cuvîntul *cot* cu sensul de unitate de măsură menţionăm : *a-i ieşi cuiva* (sau *a scoate) limba de-un cot* = a face un efort peste măsură ; (regional) *a da cu cotul* = a măsura (pînză) cu cotul (UDRESCU, GL.) ; *trei coţi de pînză sau de pămînt* = de atît are nevoie omul cînd moare (NEGRUZZI, I. 31 ; CREANGĂ, P. 321 ; ŞEZ. III, 114 ; ALECSANDRI, P. P. 307). Dintre proverbe amintim : *a auzit-o cît un bold şi-a făcut-o cît un cot* (ZANNE, P. III, 26) ; *pînă să-i măsor cu cotul, el mi-a luat-o cu totul* (PAMFILE, J. III, 87).

---

[7] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 84—87.

[8] *Ibidem*, p. 88.

[9] Pentru indicarea mărimii acestora, cf. *ibidem*, p. 83—94.

[10] Pentru lucrările incluse în bibliografia *Dicţionarului limbii române* (DLR) am utilizat siglele date de acesta.

[11] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 86.

Înainte și după introducerea sistemului metric, *cotul* a avut valoare funcțională generală în sistemul limbii, fiind cunoscut și utilizat în toate regiunile țării. Odată cu pătrunderea noilor măsuri etalon, termenul a cedat treptat locul acestora. Astăzi, cuvîntul *cot* denumește o „măsură considerată în chip subiectiv mare sau mică". El se mai păstrează regional, prin Transilvania și nord-vestul Munteniei, cu sensul de instrument pentru măsurarea pînzei țesute și a lichidelor (VICIU, GL. ; UDRESCU, GL.), precum și în unele derivate, prin vestul Transilvaniei : *cotiță* „unitate de măsură făcută după măsura cotului de la mînă" (TEAHA, C. N. 217), prin Muntenia, *cotîi*, „lemn de mărimea unui cot" (LEXIC REG. II, 12).

Chiar dacă termenul și derivatele acestuia au azi o circulație mai redusă în limbă, studiul lor prezintă însă importanță prin faptul că ele reflectă o realitate a vieții materiale și spirituale a poporului nostru. O comparație cu limbile romanice va arăta în ce constă specificul limbii noastre de a reda această realitate, ce o individualizează sau o apropie de acestea.

Forma din limba franceză *coudée* (atestată în secolul al XII-lea) este derivată din *coude* „cotul mîinii", iar acesta din urmă avînd ca etimon lat. *cubitum*, *cubitus*[12]. Denumind măsura de lungime, reprezentînd distanța de la cot la extremitatea degetului mijlociu, *coudée* este socotită azi de dicționare ca învechit, menținîndu-se doar cu valoare figurată : *de cent coudée*, se spune despre o cantitate considerabilă, mare.

În franceză cuvîntul nu a dat naștere la derivate.

Continuatoare ale lat. *cubitus*, *cubitum* în limba italiană sînt *gomito*[13], *gombito*[14], *cubito*[15], atestate din secolul al XIV-lea, toate ca măsuri de lungime, echivalente cu 0,44 m (ca și în latină). Unele dintre aceste forme au dat naștere la derivate : *cubitale*[16] „de mărimea unui cot", *gomitale* cu sensul de „cubitale", considerat de N. Zingarelli derivat de la *gomito*, iar de C. Battisti și G. Alessio din lat. *cubitalis* „măsură de lungime" (ca și *gomerale*).

Menționăm că nici unul dintre termeni nu a dezvoltat expresii sau alte sensuri figurate.

În limba portugheză există *coto* și *cotovelo* „cotul mîinii" (<lat. *cubitus*) și *covado* (cu forma mai veche *covodo*), denumind o măsură de lungime (0,66 cm.)[17]. Nici aici termenul nu a intrat în structura unor expresii figurate și nu a dat naștere la derivate.

---

[12] Pierre Larousse, *Grand dictionnaire universel du XXe siècle*, Paris, 1869 ; A. Hatzfeld, A. Darmesteter, A. Thomas, *Dictionnaire général de la langue française du commencement du XVIIe siècle jusqu'à nos jours*, II, Paris, 1888 ; P. Robert, *Dictionnaire alfabétique et analogique de la langue française*, I, Paris, 1966 ; *Grand Larousse de la langue française*, II, Paris, 1972.

[13] O. Pianigiani, *Vocabolario etimologico della lingua italiana*, I, Roma—Milano, 1907 ; N. Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*, Milano, 1936 ; C. Battisti, G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, III, Firenze, 1952 ; D. Olivieri, *Dizionario etimologico italiano*, Milano, 1961.

[14] O. Pianigiani, *op. cit.*, s. v. *gomito* ; C. Battisti, G. Alessio, *op. cit.*, s. v.

[15] O. Pianigiani, *op. cit.* ; N. Zingarelli, *op. cit.* ; P. Petròcchi, *Nòvo dizionàrio universale della lingua italiana*, I, Milano, [f. a.] ; C. Battisti, G. Alessio, *op. cit.*

[16] O. Pianigiani, *op. cit.*, s. v. *cubito* ; N. Zingarelli, *op. cit.* ; C. Battisti, G. Alessio, *op. cit.*, s. v. *cubito*.

[17] Antonio de Moraes Silva, *Diccionario de lingua portugueza*, I, Rio de Janeiro, 1877 ; Afonso Telles Alves, *Dicionário moderno da língua portuguêsa*, I, São-Paulo — Brasil, [f. a.].

Spaniola cunoaşte termenul *codo* <lat. *cubitus*, ca măsură de lungime, reprezentînd distanţa de la articulaţia cotului la degetul mijlociu. Aici, ca şi în română, cuvîntul *codo* este însoţit de determinări care reflectă folosirea cotului ca unitate de măsură avînd mărimi diferite : *codo comun o geometrico*, *codo de rey*, *codo real*[18]. Spre deosebire de limbile romanice amintite, termenul în spaniolă denumeşte şi o măsură de capacitate de mărimi variabile[19].

Comparaţia privind conţinutul semantic al cuvintelor discutate, din limba română şi celelalte limbi romanice, ilustrează unele coincidenţe şi analogii rezultate din reflectarea aceleiaşi realităţi materiale. Toate limbile romanice amintite au un termen corespunzător latinescului *cubitus*, *cubitum* ca unitate de măsură a lungimii, iar realitatea redată de aceştia este foarte apropiată de cea denumită de termenii latini la rîndul lor.

Priviţi sub raportul informaţiei semantice şi al sensului lor special de unitate a lungimii, o caracteristică a termenilor analizaţi este că ei redau unităţi de măsură, care, raportate la metru, ca etalon, exprimă o mărime mai mare sau mai mică faţă de punctul de referinţă. Studiul cuvintelor aparţinînd categoriei terminologice în discuţie prezintă importanţă, ei denumind măsuri care au stat la baza formării sistemului de unităţi de măsură din limba română şi din alte limbi.

Româna şi spaniola se disting de limbile discutate printr-un mod particular de reflectare, de exprimare a realităţii, prima avînd termenul *cot* şi pentru a denumi instrumentul de măsurat capacitatea lichidului dintr-un vas, iar a doua denumind prin *codo* o unitate de măsură de capacitate.

Sub aspectul derivatelor, limba română prezintă unele similitudini cu italiana, în sensul că fiecare dintre ele şi-au creat derivate proprii, dar faţă de aceasta, sub raport cantitativ, româna a dezvoltat cele mai multe formaţii de acest fel.

În ce priveşte construcţiile figurative din aceste limbi, semnalăm unele echivalenţe care se pot stabili vizînd sensul expresiilor şi structura lor sintactică (rom. *a-i ieşi limba de un cot*, it. *arrivare con un palmo di lingua*, sp. *con un palmo de lengua fuera*, port. *com lingua de palmo*, rom. *trei coţi de pînză sau de pămînt*, sp. *siete pies de tierra*, fr. *avoir six pieds de terre sur la tête)*.

RÉSUMÉ

L'auteur discute le mot *cot*, dans l'acception d'unité de mesure, dans la langue roumaine et dans quelques-unes des langues romanes. Cette comparaison met en relief les ressemblances et quelques-unes des différences qui existent entre la langue roumaine et les langues romanes.

Aprilie 1978

Institutul de lingvistică şi istorie literară
Cluj-Napoca, str. Racoviţă, 21

[18] *Diccionario de la lengua española*, Real Academia Española, Madrid, 1956; Maria Moliner, *Diccionario de uso del español*, I, Madrid. 1967.

[19] *Diccionario de la lengua española*, Real Academia Española, Madrid, 1956.

DIFTONGUL *ea* ÎN POZIȚIA „e" ÎN UNELE GRAIURI DIN BANAT

DE

IOAN FAICIUC

0. Despre diftongul *ea (<é)* înaintea unui *e (i)* din silaba următoare (sau a unui sunet palatal din aceeași silabă) s-a scris mult în lingvistica românească[1], aboi darea temei fiind impusă de necesitatea interpretării grafiilor textelor vechi. Problema a fost reluată în ultima vreme în cîteva contribuții care valorifică și rezultatele înregistrate în cercetarea graiurilor populare dacoromâne [2].

0.1. În cele de mai jos ne propunem să relevăm unele aspecte privitoare la situația lui *ea* în poziție „moale" în graiurile bănățene [3] pe baza materialului cules pentru NALR — Banat [4], precum și prin anchete suplimentare efectuate în cîteva localități din nord-vestul regiunii.

1. Pentru dialectul dacoromân, prezența diftongului *ea (ia)* în poziția *e* a fost semnalată de Emil Petrovici în graiul „coritarilor" din Ciocheșina (R.S.F. Iugoslavia) [5], plecați, după începutul secolului al XVIII-lea, de prin părțile Munteniei sud-vestice [6]. Fenomenul a fost notat

---

[1] Între cele mai ample studii, cuprinzînd și bibliografia problemei, vezi Iorgu Iordan, *Diftongarea lui **e** și **o** accentuați în pozițiile **ă**, **e**,* Iași, 1920; Gh. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în BIFR, XI—XII, 1944—1945, p. 216—272. Cf. și, mai recent, Al. Ionașcu, *Cu privire la problema diftongării lui **e** și **o** accentuați în pozițiile **ă**, **e**,* în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 425 — 432 ; idem, *Din nou despre evoluția vocalelor accentuate **e** și **o** în poziția **ă**, **e**,* în SCL, X, 1959, nr. 4, p. 587—591 ; Al. Rosetti, *Despre valoarea slovei* ѣ *în cele mai vechi texte românești*, în SCL, X, 1959, nr. 1, p. 101—104 ; idem, *Asupra diftongării lui **e** și **o** accentuați în limba română*, în SCL, XV, 1964, nr. 5, p. 571—573 ; idem, *Asupra monoftongării diftongului **ea** în limba română*, în SCL, XXVII, 1976, nr. 4, p. 423—424 ; Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice românești*, București, 1964, p. 13—24 (extras din SCL, 1964).

[2] I. Gheție, *Contribuții la istoria trecerii lui **ea** la **e** (leage> lege). Prezența lui **ea** în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea*, în LR, XVII, 1968, nr. 6, p. 500—508 ; idem, *Noi contribuții la problema trecerii lui **ea** la **e**: leage> lege*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 1, p. 79—86 ; Mirela Teodorescu, *Probleme de interpetare a grafiei textelor românești (secolul al XVII-lea)*, în SCL, XXI, 1970, nr. 2, p. 157—170 ; Virgil Nestorescu, *Diftongul **ea** în graiurile românilor din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria)*, în LR, XXII, 1973, nr. 2, p. 161—165.

[3] Articolul de față este reluarea unei comunicări din 1974 ; cf. CL, XX, 1975, nr. 1, p. 116.

[4] *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni — Banat*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Bellechi, Ioan Faiciuc și Nicolae Mocanu (vol. I în pregătire pentru tipar, la Editura Academiei R. S. România).

[5] E. Petrovici, *„Românii" din Serbia occidentală*, în DR, IX, 1936—1938, p. 224—236.

[6] *Ibidem*, p. 228 ; cf. și I. Gheție, *Contribuții...*, p. 503.

și în graiurile românilor din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria) [7], la est de valea Timocului, unde apare cu o frecvență mare și, izolat, în unele localități din nordul Moldovei [8].

1.1. În ce privește fonetismul în discuție, Banatul prezintă o situație aparte în cadrul dacoromânei, atît în textele scrise [9], cît și, mai ales, în graiuri, menținerea sa mai îndelungată în această zonă (considerată, de obicei, în întregimea ei, unitară) fiind afirmată de unii cercetători, contestată sau ignorată de alții, astfel încît problema persistenței sau a dispariției lui *ea* în poziția *e* în graiurile bănățene a rămas neelucidată pe deplin pînă în prezent.

1.1.1. G. Weigand constată că, în Banat, ca dealtfel și în alte regiuni, din nordul țării, *é* accentuat în poziție „moale" se pronunță foarte deschis *(ę)*, că aici se întîlnește un *é* și mai deschis, notat *ę*, în cuvinte ca *źęńę, l'ęmńę, pęstśę*, care trebuie înțeles ca un diftong „instabil" (schwebend) [10].

1.1.1.1. Bazat pe notările lui G. Weigand, Sextil Pușcariu consideră că în Banat „avem astăzi stratul aproape omogen *peaște*", victorios în lupta care s-a dat și aici între *ea* și *e* (din cuvinte ca *verde, merge)* [11].

1.1.2. Spre deosebire de G. Weigand, anchetatorii ALR I și ALR II (Sever Pop și Emil Petrovici) notează însă în toate punctele din Banat pronunții cu $^{(i)}$*ę*, *ą̆*, $^{(\hat{i})}$*ą̆(ĕ)* etc. pentru *é* în poziția *e* în cuvinte ca : *pi̯ę́le, uri̯ę́k'ĕ, źę́ńĕ, s*$^{(\hat{i})}$*ą̆(ĕ)ćĕ*[12] etc. Rostirile notate de învățatul german în Banat au fost puse, justificat, sub semnul întrebării atît înainte [13], cît și după apariția ALR [14].

1.1.3. Forme de tipul *ea — e* (a se citi *ea* în poziția *e)* se întîlnesc totuși în graiurile românilor din unele localități din Banatul iugoslav, fiind consemnate în lucrările de dialectologie [15] sau în culegeri de folclor din această zonă [16].

[7] V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 161—165 ; E. Petrovici, *op. cit.*, p. 221.

[8] Cf. M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 162.

[9] Cf. Al. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926, p. 52 ; *Palia de la Orăștie (1581—1582)*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, 1968, p. XIII ; cf. și I. Gheție, *Noi contribuții...*, p. 80—81.

[10] G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în „Jahresbericht", IV, 1897, p. 254 ; cf. și WLAD, p. 3 și h. 50.

[11] S. Pușcariu, în DR, I, 1920, p. 387.

[12] Cf. ALR I, vol. I, h. 3, 53. 20 ; ALR II, vol. I, h. 100. Literele suprapuse, pentru redarea sunetelor intermediare, au fost notate alături, în dreapta celor de bază, între paranteze.

[13] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 28.

[14] I. Gheție, *Contribuții...*, p. 506 : „Formele notate de Weigand sînt însă dubioase. [...]. Nici unul din cercetătorii dinainte și de după Weigand nu a notat în Banat diftongul *ea*".

[15] Radu Flora, *Graiurile românești din Banatul iugoslav*, în FD, I, 1958, p. 126 ; cf. și idem, *Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije*, Beograd, 1969, p. 125 ș. u. *(albi̯ále, cristi̯áće, mi̯árźe, bui̯áđe, vi̯árđe, sti̯ál'é, oki̯áće, pi̯árđe* etc.).

[16] Reproducem, spre exemplu, cîteva versuri excerptate din *Materialele folclorice ale Comisiei de folclor a Societății de limbă română*, în „Analele Societății de limba română", Zrenjanin, 1971, p. 159—160 : „D-așa-i rîndu feacilor/ Ca și rîndu miarălor :/ Pînă-s miară micuceal'e/ Toace stau cu cr'engureal'e/...// Pînă-s feace micuceal'e/ La părinț l-i drag de ial'e" sau „Bărbace, bărbace,/ Cînepa-i coaptă,/.../ Ia coasa ș-o cosașce, /De boală ce l'ecuiașce", „Sup potcoava ćijmii meal'e/ Șăge dracu ș-o muiarie/ Și mă-nvață să fac real'e" (din Satu Nou). Forme cu *ea, ea> a* în poziție *e> ă* se întîlnesc și la I. Pătruț, *Folclor la românii din Serbia*, în „Anuarul Arhivei de folclor", VI, 1942, p. 334, 359, 352 ș.a. *(bătrîńáță, ćińeri̯áță, mi̯ără, povástă)*.

2. Și în anchetele pentru NALR — Banat, fenomenul a fost notat în unele graiuri bănățene[17]:

2.1. *ea (ia)* în poziția *e, e > ę, e > i, e > (i)ĕ, i, ĭ*, consoană palatizată *(ea—e)*: *piáșcĕ (piá(ä)șcĕ)* 7. 37. 49. 50. 57. 59. 66[18], *piál'ĕ (piá(ä)l'ĕ)* 49. 50. 57. 66, *piáně (piá(ä)ńĕ)* 37. 49. 50. 57. 59. 66, *împiádec(ă)* 49. 50. 57, *să spiál'ĕ* 57, *biácĕ* „bete" 49. 50. 57. 65. 66, *fiárĭe (fiá(ä)rĭe)* „fiere" 49. 50. 57. 63. 66, *fiácĕ (fiá(ä)cĕ)* 9. 50. 57, 66, *fiárbĭe* 50. 57, *viármĭe* 50. 57, *viárdĕ (viá(ä)rdĕ)* 7. 9. 37. 50, 57. 66, *nĕviástĭe* 50. 57, *civiáșcĕ* 49. 50. 57, *izmiáně* 49. 50. 57, *liámńĕ (riá(ä)mńĕ)* 50. 57. 66, *uriáke (uriá(ä)kĭe, uriácĕ)* 49. 50. 57. 66, *dirĭázĕ* „drege" 50. 57, *să-năcriáșcĕ* 50. 57, *kiáĭe (kiá(ä)ĭe)* 7. 50. 57, *okiácĕ* 50. 57, *giámĭe* 50. 57, *giáșcĕ* „degete" 60, *zĕáșĕ* „zece" 57, *muiáre (muiá(ä)rĭe)* 49. 50. 57. 66, *nuiál'ĕ* 49. 57, *sloiácĕ* 57, *iápiĕ (iá(ä)piĕ)* 7. 49. 57. 59. 66, *iádĕ* 50[19].

2.1.1. După *ć, đ, ś, ź, ń, l'*, primul element al diftongului se contopește cu consoana precedentă (*'a—e*): *pućárĭe (pućá(ä)rĭe)* 43. 49. 57, *pedástrĭe* „pedestre" 7. 49. 50. 57, *śápiĕ (śá(ä)piĕ)* 49. 50, 57, *śárńĕ (śá(ä)rńĕ)* 49. 50. 57, *sprînśáně* 49. 50. 57. 66, *źá(ä)ńĕ* 7. 49. 57, 59. 66, *źáziácĕ (źá(ä)ziácĕ)* „degete" 37. 50. 57. 66, *źáziră (źázĕră)* 37 49. 50. 57. 66. 80, *ńágrĭe (ńá(ä)gre)* 7. 37. 49. 50. 57, *bătrînáșcĕ* 57, *ńáńĕ* 57, *cl'áșcĕ* 50. 57.

2.1.2. După consoane sau grupuri de consoane dure *(r, s, z, t (st), ţ, đ* etc.), *ea (ia) > a*[20].

2.1.2.1. În aceleași cuvinte, *ea (ia)* se păstrează în unele graiuri în care consoanele precedente *(r, s, t, (st), ţ* etc.) nu s-au durificat și este redus la *a* în graiuri din aria cu consoane durificate *(ea—e* și *a—e)*: *ráșĕ (ráșe)* „rece" 7. 37, dar *riáșĕ (riá(ä)șĕ)* 49. 50. 57. 66 (vezi harta 1), *curál'ĕ* „curele" 7. 37, dar *curiál'ĕ* 50. 57. 59, *sáćĕ (sá(ă)ćĕ)* „sete" 7. 37. 49, dar *siáćĕ (siá(ä)ćĕ)* 57. 66, *sámńĕ* „semne" 7. 37, dar *seámńĕ*

---

[17] Încercînd o sistematizare a materialului selectat pentru exemplificare, vom distinge mai multe situații în funcție de prezența sau absența lui *e* următor, de păstrarea sau reducerea primului element al diftongului. Pentru simplificare vom cuprinde aici și cazurile, mai rare, cu *é* urmat în aceeași silabă de *ĭ* „scurt final" (cf. I. Pătruț, *Note asupra sistemului fonologic al limbii române*, în CL, XVII, 1972, nr. 1, p. 181) sau de consoană palatalizată, precum și cuvinte de altă origini decît cea latină sau „cu altfel de *ea*" (cf. I. Iordan, *op. cit.*, p. 39—42, 43—153; cf. și V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 162).

[18] Corespondentele numerelor cartografice la care ne vom referi în acest articol sînt: **1** Jupalnic, **2** Eșelnița, **4** Plavișevița, **7** Pescari, **9** Cărbunari, **29** Văliug, **34** [*] Ocna de Fier, **35** Lățunaș, **36** Gherman, **37** Ferendia, **38** Berzovia, **39** Berecuța, **40** Denta, **41** Banloc, **42** Toager, **43** Foeni, **44** Ghilad, **45** Șipet, **46** Berini, **47** Pădureni, **48** Petroman, **49** Pustiniș, **50** Checea, **51** Giroc, **52** Chevereșu Mare, **53** Bucovăț, **54** Herneacova, **55** Cerneteaz, **56** Comloșu Mare, **57** Satchinez, **59** Mănăștur, **60** Pesac, **61** Nerău, **62** Vălcani, **63** Beba Veche, **64** Igriș, **65** Munar, **66** Felnac, **67** Firiteaz, **72** Rusca Montană, **80** Herendești, **85** Chizătău, **92** Răchita, **93** Coșteiu de Sus, **100** Chelmac.

[19] *ea (ia)* nu a fost notat niciodată în GREBLE, SFECLE, SCHELE etc., care și în limba veche făceau excepție de la legea diftongării (cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 159). Nu apare nici în împrumuturi actuale: ex. *antĭénĕ* 57 (dar *căĭácĕ* „caiete", împrumut mai vechi).

[20] Despre situația consoanelor dure și moi în graiurile dacoromâne, vezi I. Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 124—135, 145—151, 164—185; cf. și I. Gheție, *Baza dialectală a limbii române*, București, 1975, p. 124—156.

(si̯á(ä)mńĕ) 57. 66, *bisárică (bisá(ă̯)rică)* 7. 37. 49. 50, dar *bis^{e}árică (bisi̯á(ä)rică)* 49. 50. 57, *stál'ĕ* 7, dar *sti̯ál^{i}ĕ* 50, *stárpe* 2. 7. 9. 29. 34 [*]. 37. 49. 50. 63, dar *sti̯árpi̯ĕ (sti̯á(ä)rpi̯ĕ)* 50. 57. 66 (vezi harta 2), *răstái̯ĕ* „resteie" 7, dar *răsti̯ái̯ĕ* 50, *postáşćĕ* „postește" 7. 37, dar *posti̯áşćĕ* 57, *ţápi̯ĕ* „țepe" 50, dar *ţi̯ápi̯ĕ* 57.

2.1.2.2. În unele cuvinte consoanele precedente sînt dure în toate graiurile care menţin pe *ea (a—e)* : *măsál'e* 7. 9. 37. 50. 57. 59. 66. 72, *cosáşćĕ* 50. 57. 66, *lipsáşćĕ* 37. 57, *surzáşće (surḑáşćĕ)* 7. 57. 66, *ḑáśĕ* „zece" 7. 37. 50, *răguşáşćĕ (răgoşáşćĕ* etc.) 4. 7. 37. 49. 50. 57. 66. 92, *kińĕjáń* „chinejeni" 57, *almăjáń* 7, *căţál'ĕ* 50. 57. 59. 66, *viţál'ĕ* 7. 37. 57. 66, *pi̯eţáşćĕ* 57. 66, *ami̯eţáşćĕ* 49. 57. 59. 66, *bănăţáń* 7. 57. 59. 66, *tăbăráşćĕ* „obosește" 57. 66.

2.2. *e̯a (i̯a)* în poziţia *e > ă, ĭ > ø*, după consoane dure *(ea—ă)* : *fi̯áţă (fi̯á(ä)ţă)* „fețe" 7. 49. 50. 57. 59. 63. 66, *să îmvi̯áţă* „să învețe" 49. 50. 57, *mi̯ásă (mi̯á(ä)să)* 49. 57. 59, *pui̯mi̯ásă* „sertare" 50, *ćińĕri̯áţă (tînări̯áţă* etc.) [21] 35—37. 39. 43. 49. 50. 57. 59. 60. 63. 66. 93. 100, *gi̯ásă* „dese" 37. 39. 40. 43. 49. 50. 57. 59. 63. 65—67. 85, *i̯ástă* „există" [22] 37, *bi̯aţ* „beți" 7. 39. 49. 50. 57. 59—63. 66.

2.2.1. După *ć, đ, ś, ź, ń, l'* (vezi **2.1.1.**) *('a—ă)* : *đásă* „dese" 2. 7. 9, *bătrîńáţă* 37. 39. 43. 49. 50. 57. 60. 66, *să grebl'áḑă* „să grebleze" 49. 50, *ńamţ* „nemți" 7. 39. 49. 50. 57. 59. 63. 66.

2.2.2.1. După consoane dure *(r, s, t (st), p, v* etc.) *e̯a (i̯a) > a*, menţinîndu-se însă, în aceleaşi cuvinte, în punctele din aria cu consoane nedurificate *(a—ă* şi *ea—ă)* : *cráţă* „crețe" 2. 9, dar *cri̯áţă (cre̯áţă* etc.) 7. 37. 39. 40. 43. 44. 50. 57. 59. 63. 65—67 (vezi harta 3), *povástă* 37, dar *povi̯ástă* 38. 39. 42—44. 48—50. 55. 58. 62. 65. 67, *să şćopătáḑă* 37. 40. 42. 43. 49, dar să *şćopăt^{i}áză (să şki̯opăte̯áză)* 2. 57. 66, *să şćopáḑă* 51. 53, dar *să şćopi̯áză* 57. 59. 61.

2.2.2.2. Consoana precedentă este dură în toate graiurile *(a—ă)*: *să visáḑă (să visáză)* 2. 7. 9. 37. 39—41. 43. 44. 49. 50. 57. 59. 62. 63. 65—67.

2.3. Cînd *e* din silaba următoare devine *ă* doar în unele graiuri şi se menţine în celelalte, distingem, pentru acelaşi cuvînt, atît situaţia de sub **2.1.**, cît şi cea de sub **2.2.** *(ea—e* şi *ea—ă)*: *pi̯ári̯ĕ (pi̯á(ä)re)* 49. 50. 59. 66, dar *pi̯áră* 2. 7. 9. 37. 39. 40. 57. 58. 60. 67. 72, *mi̯áre (mi̯á(ä)ri̯ĕ)* 49. 50. 59. 66, dar *mi̯áră (me̯áră)* 1. 2. 7. 9. 37. 39. 40. 57. 58. 60. 67. 72 (vezi harta 4), *mi̯ástec* 63, dar *mi̯ástăc(ă)* 7. 37. 39. 43. 44. 49. 50. 55. 57. 59. 60. 62. 65—67 (vezi harta 5), *śubi̯ári̯ĕ* 50, dar *śubi̯áră* 57, *cri̯ásti̯ĕ (cri̯á(ä)st^{i}ĕ)* 49. 50. 57, dar *cri̯ástă* „creste" 7. 37.

2.4. Pe baza exemplelor de mai sus putem stabili aria de răspîndire a fonetismelor cu *ea, ea > a* în graiurile bănăţene.

---

[21] Cu privire la TINEREŢE, BĂTRÎNEŢE (2.2.2.1.), vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 56, 91, 131 ; cf. şi Magdalena Popescu-Marin, *Evoluţia sufixului -e(a)ţă, -e(a)ţe în limba română*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 719—722.

[22] Cuvîntul n-a fost urmărit în toate punctele din Banat.

2.4.1. Pronunțiile de tipul *ea—e* și *'a—e* (vezi **2.1.**, **2.1.1.**) au aria cea mai mică de răspîndire în graiurile bănățene și instabilitatea (vezi mai jos, **3.**) cea mai mare. Ele se întîlnesc, în rețeaua NALR—Banat, în punctele 57 (Satchinez), 50 (Checea), 66 (Felnac), 49 (Pustiniș) (enumerate în ordinea descrescîndă a frecvenței lor), mai rar în 59 (Mănăștur), foarte rar în 65 (Munar) și 63 (Beba Veche) (în nord-vest), precum și în 37 (Ferendia) (în vest și mai spre sud) și, sporadic, în 7 (Pescari) și 9 (Cărbunari) (în sud). Forme de tipul *a—e* (vezi **2.1.2.1.**) s-au notat îndeosebi în punctele 7, 37, situate într-o arie în care consoanele precedente sînt, de obicei, dure, dar și în 49 și 50, care aparțin doar uneori acestei arii (vezi hărțile 1, 2). În punctul 57, în cele mai multe cuvinte, consoanele *r*, *s*, *t*, *ț* precedente nu prezintă și reflexul dur [23]. Fonetismul *starpe* 'sterpe' a fost consemnat, în sud, în mai multe puncte (2, 7, 9, 29, 34 [*], respectiv Eșelnița, Pescari, Cărbunari, Văliug, Ocna de fier) (vezi harta 2), toate localități de bufeni sau care au suferit o influență oltenească. Rostirile de sub **2.1.2.2.** sînt mai frecvente în punctele 57. 66. 59. 37. 50. 49.

2.4.2. Prezența diftongului *e̯a (i̯a)* este mai evidentă în situațiile de sub **2.2.** Pronunțiile de tipul *ea—ă* formează o arie mai compactă în nord-vestul Banatului, cuprinzînd, în afară de 57, 50, 49, 59, 66, 63, menționate mai sus, și punctele 43 (Foeni), 60 (Pesac), 67 (Firiteaz) [24], iar mai la sud, către vest, și punctul 39 (Berecuța). Repartiția formelor de sub **2.2.1.** este similară cu a celor de sub **2.2.** (2, 7, 9, în sud, 37, 39, 43, 49, 50, 57, 59, 60, 63, 66, spre vest și nord-vest). Pentru cele de sub **2.2.2.1.**, a se vedea harta 3. În alte cuvinte, tipul *a—ă* are o răspîndire mai mare. Aria rostirilor *a—ă* din vest și nord-vest este mai net conturată în SĂ VISEZE (vezi **2.2.2.2.**).

2.4.3. În exemplele de sub **2.3.**, punctele cu *ea* în poziția *e* > *ă* după consoană dură sînt mai numeroase decît cele cu *ea* în poziția *e*. Tipul *ea—ă* e prezent și într-un punct estic 72 (Rusca Montană), localitate de bufeni (vezi harta 4). Fonetismul *mi̯ástăc(ă)* formează o arie continuă în vestul și nord-vestul Banatului (vezi harta 5).

2.4.4. În nord-vestul Banatului, forme cu *e̯a (i̯a)*, în toate situațiile prezentate mai sus, au mai fost înregistrate, în anchete suplimentare, și în localitățile Bărăteaz [25] (com. Satchinez), cu frecvență foarte mare, ca în punctul 57 (în apropierea căruia se află), Beregsău Mare (com. Săcălaz, la est de punctul 50) [26], Saravale (com. Sîmpetru Mare, la sud de punctul 64 din NALR—Banat), mai rar și, de multe ori, în stadii intermediare [27].

---

[23] În SETE, SEMNE, ȚEPE, consoanele dure sau moi precedente au o repartiție teritorială aproximativ asemănătoare cu cea din harta 2, iar în STELE, cu cea din harta 1.

[24] În nordul Banatului, în apropiere de punctul 67, fonetisme de acest tip *(ea—ă)* au fost atestate, recent, și de Dorin Urițescu, *Fonetismul unor graiuri românești din nordul Banatului*, Rezumatul tezei de doctorat, Timișoara, 1977, p. 6 *(mi̯ásă, pi̯ără, mi̯ără* etc.).

[25] Ex.: *pări̯áćĕ* „pereche", *sti̯ál'ĕ, ki̯ái̯ĕ, se̯á(ä)ćĕ, bise̯árică, ńáńĕ, postáșćĕ, să visáză. mi̯ástăcă* etc.

[26] Ex.: *ri̯á(ä)sĕ, źáźićĕ, gi̯ásă* „dese", *cri̯áță* „crețe".

[27] În localitățile Secusigiu, Sînmihaiu Român, Bobda (com. Cenei), Hodoni (com. Satchinez) din nord-vestul Banatului, *e̯a (i̯a)* nu a fost notat decît extrem de rar, în cîteva cuvinte, în poziția *e* > *ă* (ex.: *cre̯áță* „crețe" la Secusigiu, *mi̯ástăcă* la Hodoni) sau redus la *a* *(să întrábi̯e* „să întrebe", la Hodoni).

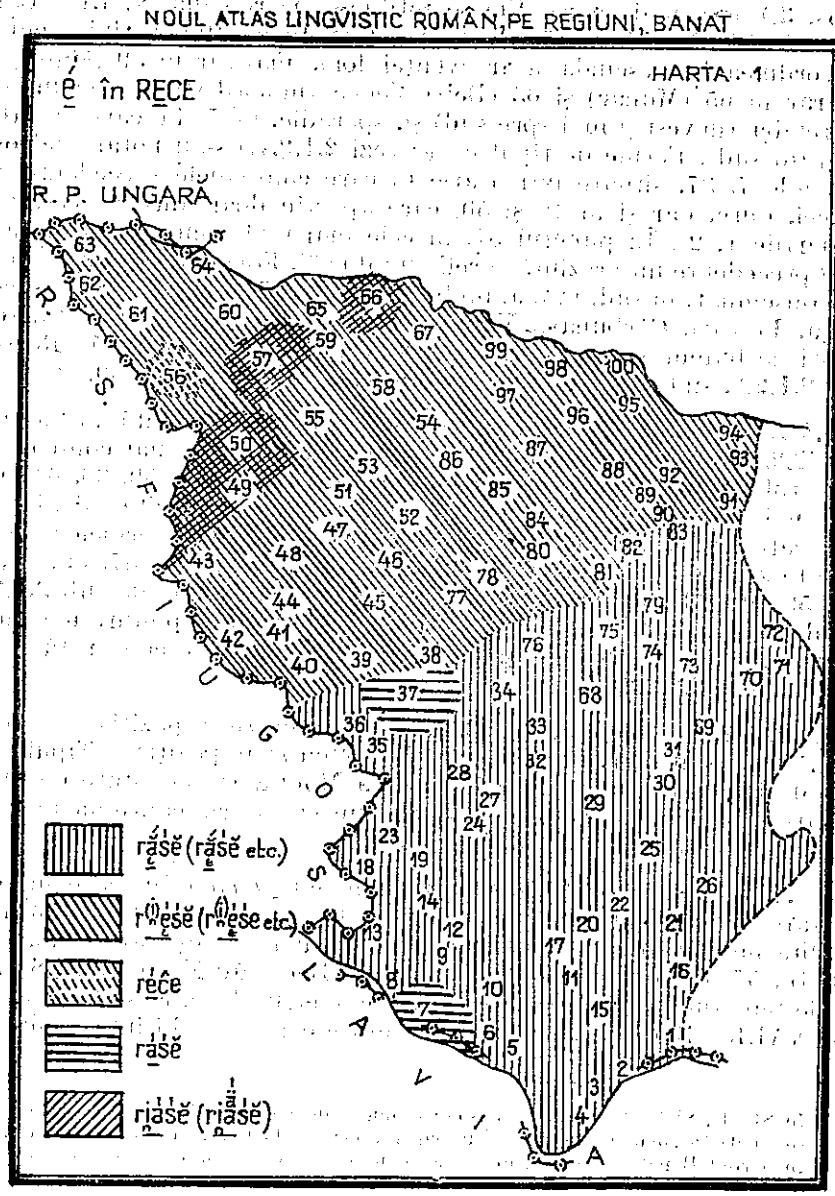

3. Pronunțiile cu diftongul *ęa (ia)* și relictele acestuia nu sînt unice în localitățile în care au fost consemnate. Ele coexistă cu cele cu *(i)ę, (i)ęc, (i)ęc* etc. sau cu *(î)ă, (î)ăc, (î)ăcc*, cu care alternează, mai ales în poziția *e*, influențîndu-se reciproc, în graiul aceleiași localități, al aceleiași

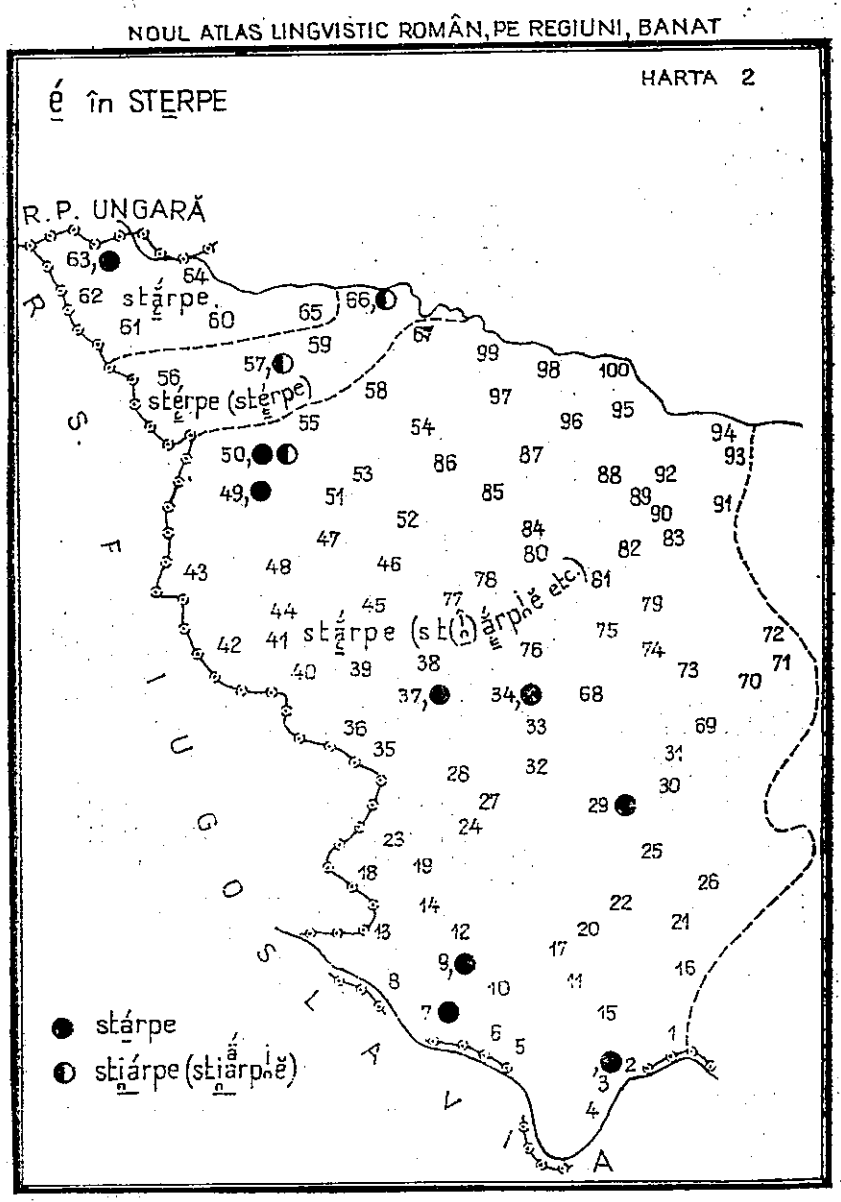

familii și, adesea, al aceluiași informator, în aceleași cuvinte sau în cuvinte diferite, ceea ce face ca, adesea, anchetatorul să fie pus în situația notării unor sunete de tranziție greu de definit și de redat grafic *(i̯é̯cc(a)*, *i̯ă(a)*, *(ĭ)ă̯cc(a)* etc.

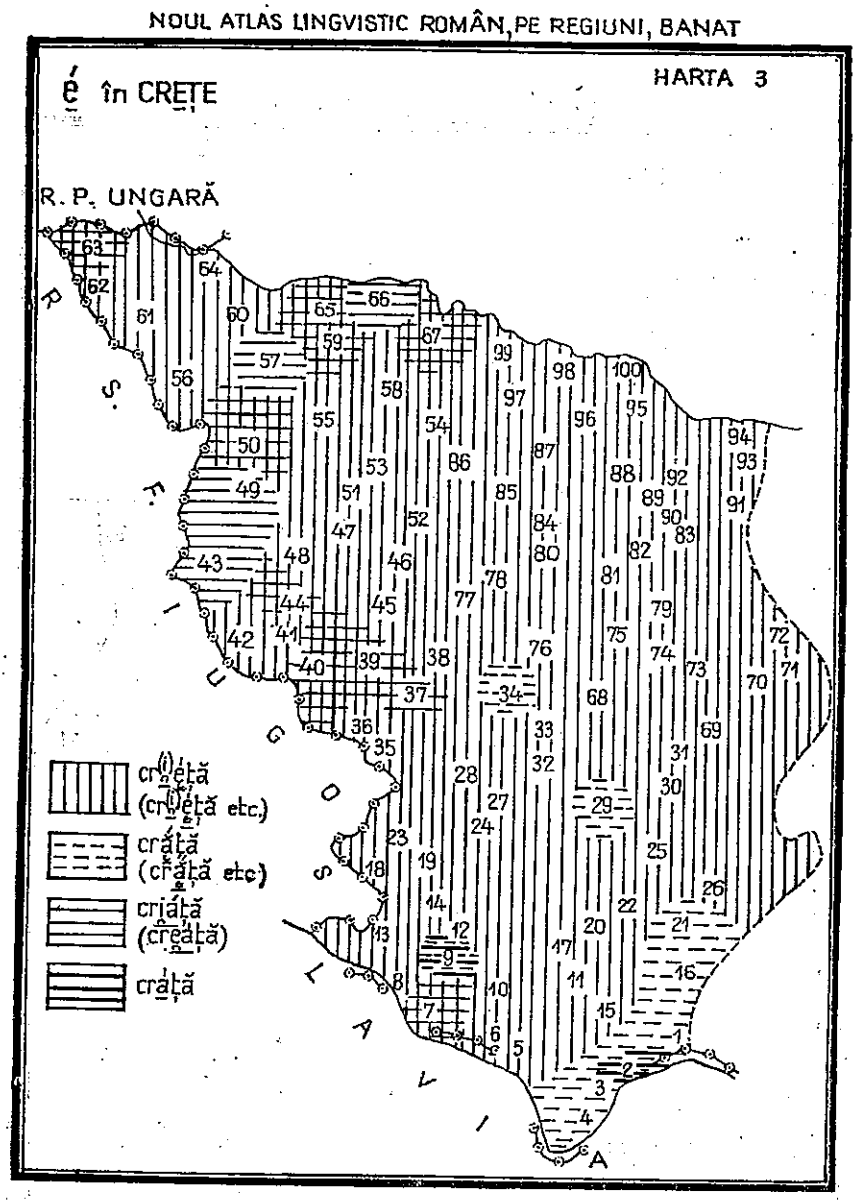

Amestecul (prin mariaj etc.) între vorbitorii din zonele în care fenomenul nu se conservă și cei din localitățile în care acesta mai persistă [28],

[28] În punctul 66, informatorul principal pentru NALR — Banat, Vulpe Dimitrie (58 ani, 1969), oscilează în rostire între *ia*, *a* și *(i)e*, *ă*, în timp ce soția sa, născută în Bodrogu Vechi (com. Pecica), pronunță aproape consecvent *(i)e*, *ă*. Tot aici, alt subiect, Popovici Rada, Soctor (78 ani, 1977), rostește *e* sau *e* (cu tendințe de literarizare), în timp ce nora sa, localnică, folosește frecvent forme cu *ia*, *a*.

ca și influența nivelatoare a limbii literare complică și mai mult situația lui *ea (ia)* în graiurile bănățene.

Uneori rostirile cu *ea (ia)*, *a* au fost notate în discuții libere cu subiecții în aceleași cuvinte pentru care, în răspunsurile la chestionar, s-au obținut forme cu *(i)e*, *ă*, și invers. În acest context, un alt aspect, aparent bizar, se cere relevat : în unele puncte (50, 66, 7), în vorbirea unor copii (fetițe) din clasele I—IV, rostirile cu *ea (ia)* sau *a* au fost auzite cu mai multă consecvență și mai clar decît în graiul adulților [29].

3.1. Alternanțe ale pronunțiilor cu și fără *ea* se întîlnesc și în alte zone în care diftongul se mai menține.

Emil Petrovici precizează că în graiul din Ciocheșina „același subiect pronunță însă cîteodată [...] și *-este (-ăște)*“ pentru *-(e)ești* [30]. În nordul Moldovei (punctul 399), E. Petrovici sesizează și notează și stadii intermediare [31].

V. Nestorescu observă că în graiul din Calenic (regiunea Vidin) se rostește și *e*, nu numai *ea (ia)*, în aceleași cuvinte [32].

Referindu-se la forme ca *feaće*, R. Flora arată că pronunțarea nu este generală, căci apare și ca *fieće* [33].

3.2. În unele localități am urmărit și prezența lui *ea* în conștiința vorbitorilor, fie prin grafie, fie prin rostirea *lento*, pe sunete [34]. Am putut constata că, în punctele în care *ea* a fost consemnat mai frecvent, subiecții redau în scris pe *é* în poziția „*e*“ *(e > i, e > ă)* prin *ia, ea, iea*, iar după consoane dure prin *a, îa, ăa*, în aproape toate cuvintele întrebate, în timp ce, în celelalte localități, îl analizează, de obicei, ca *e, ie*, respectiv *ă, îă*. De asemenea, oscilația în pronunțarea lui *ea (ia)* se reflectă, la unii subiecți, și în scrisul acestora.

Grafiile cu *ea, a* redau uneori în aria în care fenomenul are curs și pronunții de tranziție *ie*$_{cc}$, *ia*$_{cc}$, *îă*$_{cc}$ etc.

Din 57 (Satchinez) menționăm, de la aceeași persoană, grafii ca : *muiare, cheae, eape* (notat *ia(ă)pe*, pronunțat rar *i-a-p-i-e*), *leage, stearpe, meastec, jeajet* „deget“, *șeape* „cepe“, *sace* „sete“, *cățale, povesciașce, greșașce, tușașce* (excepție : *sfecle, merle*), în care *ea* apare consecvent, iar din 66 (Felnac) pronunțiile pe sunete : *p-i-e-a-l-ĕ (pia(a)l'ĕ), f-i-e-a-r-e (fiare), i-e-a-p-e (iape), p-e-a-r-e (pia(a)re), f-e-a-ț-ă (fiață)*, „fețe“, sau, din Beregsău Mare: *v-e-a-r-ă-e (viá(ă)răe), p-i-a-l'-ĕ (pia(ă)l'ĕ, ź-a-ń-ĕ (źá(ă)ńe*, scris *jiane), g-e-a-s-e (giasă* „dese“, scris *ghease)* etc.

În localitatea Saravale [35], unde fenomenul se întîlnește rar și mai ales în stadii de tranziție, informatorul redă grafic în mai multe cuvinte

[29] Situația se explică prin însușirea de către copii a unor particularități dialectale din graiul bunicilor, al bătrînilor, pe care nu le cenzurează încă în conversația cu un străin (cf., pentru alt fonetism vechi, P. Neiescu, *O problemă de fonetică istorică. Originea lui „u final“ în limba română*, în CL, II, 1957, p. 116).

[30] E. Petrovici, *op. cit.*, p. 229. nota 1.

[31] Cf. M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 162.

[32] V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 162.

[33] R. Flora, *Graiurile...*, p. 126.

[34] Și în rostirea pe sunete se are în vedere imaginea grafică a acestora. Pentru grafie, cf. și V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 162.

[35] Informatori ocazionali : Ivanov Livia (Satchinez, 52 ani, 1977), Stancu Mihai (Felnac, 53 ani, 1973), Bugariu Victor (Beregsău Mare, 60 ani, 1977), Izvineanțu Nicolae (Saravale, 67 ani, 1976).

pe *é* prin *ea (ia), a (ăa) : feace (fi̯á(ä)ćĕ), iage (i̯á(ä)đĕ), fiare (fi̯ări̯ĕ), săace (sî̯á(ă̯)ćĕ), creață* „crețe", *meastăc (mi̯ástăc)*, dar și prin *ă, e*, cînd pronunțiile sînt clare *ă̯, e̯* (ex. *să visăză* pentru să *vis*$^{\hat{i}}$*ă̯ză* etc.).

3.3. Informatorii sesizează această particularitate în graiul lor sau al vecinilor. Despre cei din 57 (Satchinez), locuitorii din 60 (Pesac) și cei din Hodoni spun că vorbesc mult cu *a, i̯a* și își zic *kińĕjáń*, nu *kińĕjă̯ń* cu *-ă̯ń*, ca în celelalte sate.

În punctul 66 (Felnac), soția informatorului, venită din alt sat, observă că locuitorii din Felnac „folosesc mult pe *a*" (*să folosáșćĕ, tușáșćĕ* pentru *să folosi̯é̯șćĕ, tușă̯șćĕ* etc.), iar în cuvinte ca *pi̯é̯l'ĕ, fi̯é̯re* „mai adaugă *șî pă* a", „spun *șî pă* e *șî pă* a". Tot datorită frecvenței acestor pronunții, locuitorii din 37 (Ferendia) sînt ironizați de către vecinii lor prin îmbinarea de cuvinte *đ̯áśĕ clóța pră đ̯áśĕ* ^{u}*ă*^{u}*ă* „zace cloșca pe zece ouă".

Opinia vorbitorilor, de ironizare a rostirilor cu *ea*, este simptomatică pentru soarta, în viitor, a fenomenului urmărit.

3.4.1. Prezența lui *e̯a* și, mai ales, a pronunțiilor intermediare, în cuvinte ca *pește* în unele localități din nord-vestul Banatului, ar putea justifica, cel puțin pentru această zonă restrînsă, notarea lui G. Weigand (vezi **1.1.1.**). În lista localităților din WLAD figurează și Beregsău Mare, sub numărul 2, deci printre primele anchetate, în care asemenea pronunții de tranziție, foarte apropiate de *e̯a*, pot fi reperate și astăzi. Semnul *e̯* diftong, din transcrierea lui G. Weigand, nu are acoperire însă în celelalte graiuri bănățene în care a fost notat [36]. Urmărind un număr redus de cuvinte cu *é* în poziția *e*, G. Weigand nu a putut să stabilească poziția fenomenului în Banat și, în general, în graiurile dacoromâne. Oricum, meritul lui G. Weigand este acela de a fi atras pentru prima dată atenția specialiștilor asupra prezenței diftongului *ea* în poziția *e* în graiurile din Banat.

3.4.2. Instabilitatea fenomenului, faptul că diftongul *e̯a (i̯a)* nu apare în pronunția tuturor vorbitorilor dintr-o localitate ar explica, în parte, absența acestuia din ALR. În plus, s-ar mai invoca faptul că în rețeaua ALR nu sînt cuprinse localitățile Satchinez (57), Felnac (66), Mănăștur (59), Pustiniș (49) etc., în care s-au notat cele mai multe pronunții cu *e̯a (i̯a)*. De asemenea, ALR II, a cărui finețe în notare este recunoscută, cuprinde, în vestul și nord-vestul Banatului, doar localitățile 36 Ghilad și 47 Vălcani, în care astfel de pronunții nu s-au notat decît foarte rar și în NALR—Banat (cf. punctele 44, 62). În schimb, în rețeaua ALR I sînt incluse și localitățile 30 Ferendia, 40 Checea, 49 Beba Veche, în care fonetismul trebuia să fi existat și în perioada anchetelor pentru acest atlas (cf. punctele 37, 50, 63, în NALR—Banat). Cercetînd cu mai multă atenție materialul ALR I, putem observa că, totuși, în unele din aceste puncte din Banat se întîlnesc, sporadic, notări care trădează prezența diftongului *e̯a (i̯a)* în poziție *e* sau *e* > *ă* : *oki̯áćĕ* „ochete"

[36] *e̯* este notat pe o arie mare și în alte graiuri, nordice (WLAD, h. 50). E posibil ca sunetul *e̯* diftong, auzit de G. Weigand în primele anchete, să fi fost confundat apoi cu un *(i̯) e̯*(foarte deschis).

(ch. 660/40), *piápćen* (ch. 638/40), *miástecă* (ch. 1350/40), *puiu męásî* (ch. 702/40), *stárpe* (ch. 1779/49) etc. [37].

4.1. Pe baza celor expuse mai sus se poate conchide, în consens cu I. Gheție, că „evoluția diftongului *ea* la *e* ni se înfățișează ca un proces îndelungat [...] care nu s-a încheiat în unele graiuri nici astăzi" și că *ea* „s-a păstrat în unele graiuri periferice pînă în zilele noastre" [38].

Între graiurile periferice care mai păstrează pînă astăzi pe *ea* sau urme ale evoluției mai lente a acestuia, va trebui să includem și pe cele din nord-vestul Banatului.

4.2. În localitățile din sudul și estul Banatului (2, 7, 9, 29, 34 [*], 72) unde au fost consemnate, rar, forme cu *ea*, *a* în poziția *e* sau *e* > *ă*, acestea provin din zona de vest și nord-vest a Olteniei, de unde au fost aduse, începînd cu prima jumătate a secolului al XVIII-lea [39], odată cu stabilirea bufenilor în Banat [40]. Acceptînd această explicație va trebui să considerăm, implicit, că în sudul și în estul Banatului, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, *ea* nu se mai rostea în poziția *e*, *e* > *ă*, astfel că pronunțiile din satele cu bufeni (7, 9, 29, 34 [*], 72) apar izolate, insulare, unele menținîndu-se pînă astăzi. Dovezi ale evoluției mai lente a lui *ea* la *e* în unele părți ale Olteniei (îndeosebi în sud și în sud-vest) se întîlnesc și în graiurile actuale. Din NALR — Olt. [41] reținem formele : *bęáte (bęáťe)* (II, MN, pl. 20/967, 975, 977, 978, 996), *dęásă* „dese" (I, MN, pl. 1/957), *cręáță* „crețe" (I. h. 14/977), *piáptăne* (I, h. 6/997), *bătrîn̂ęață (bătrîn̂ęáță* etc.) (II, MN, pl. 17), *tineręáță (tiňeręáță* etc.) [42] (II, MN, pl. 16), *stárpe* „sterpe" (III, h. 395/957, 962), *măsále* (I, h. 69/994), *prăsále* (II, MN, pl. 34/996), *vițắle* (III, MN, pl. 58/996), *cățắle* (III, MN, pl. 67/996) etc.

Diftongul *ęa* se păstrează și în unele toponime ca *Lęámne*, *Rę́áše*, *Vęálke*, *Vęárde* din nord-vestul Olteniei [43].

În alte părți ale Olteniei, îndeosebi în cea nord-estică, existau însă graiuri în care și în secolul al XVIII-lea, cînd au plecat oltenii în Banat, se pronunța *é—e*. Astfel oltenii stabiliți pe la mijlocul secolului al XVIII-lea în Comlošu Mare (56), în nord-vestul Banatului, în vecinătatea ariei cu *(i̯)é* (deschis) sau *ia (ęa)* în poziția *e*, pronunță și astăzi *e* (sau *ę*) : *uréke*, *sloiéte*, *fére* [44], *réće* (vezi harta 1).

[37] În ALR I, fenomenul a fost notat, sporadic, și în alte graiuri : *iáde (iáde)* (ch. 1786/129, 355), *iápi (iápe)* (ch. 1097 / 3, 159, 230), *croiáșće* (ch. 1748 / 3), *stárpe* (ch. 1779 / 61, 107, 129, 305, 335), *cățắle* (ch. 1147 / 885), *pțárá* „pere" (ch. 876 / 3, 11). După *ș, j, r, ea* > *a* se întîlnește pe o arie relativ compactă în sud-estul Munteniei (cf. I. Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne...*, p. 180—181; I. Gheție, *Baza dialectală...*, p. 142) : *strujáști* (ch. 1835 / 695, 727, 954), *să cojáști* (ch. 182 / 986), *să vțáráște (să yáráște* etc.) (ch. 1143 / 695, 720, 725, 727, 730, 922, 954, 980, 986).

[38] I. Gheție, *Noi contribuții...*, p. 86.

[39] Marin Petrișor, *Graiurile bufenilor din Banat*, în LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 149.

[40] Astfel se explică și prezența lui *ea* în unele localități din Banatul iugoslav în care s-au stabilit olteni (ex. Satu Nou ; vezi mai sus, nota 16).

[41] *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni — Oltenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, vol. I. București, 1967; vol. II, București, 1970; vol. III, București, 1974.

[42] Cf. Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei*, București, 1971, p. 52.

[43] Vezi Ion M. Ungureanu, *Elemente toponimice din nord-vestul Olteniei (județul Mehedinți)*. Rezumatul tezei de doctorat, București, 1978, p. 14.

[44] Cf. articolul nostru, *Note asupra graiului din Comlošu Mare*, în CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 249, 252.

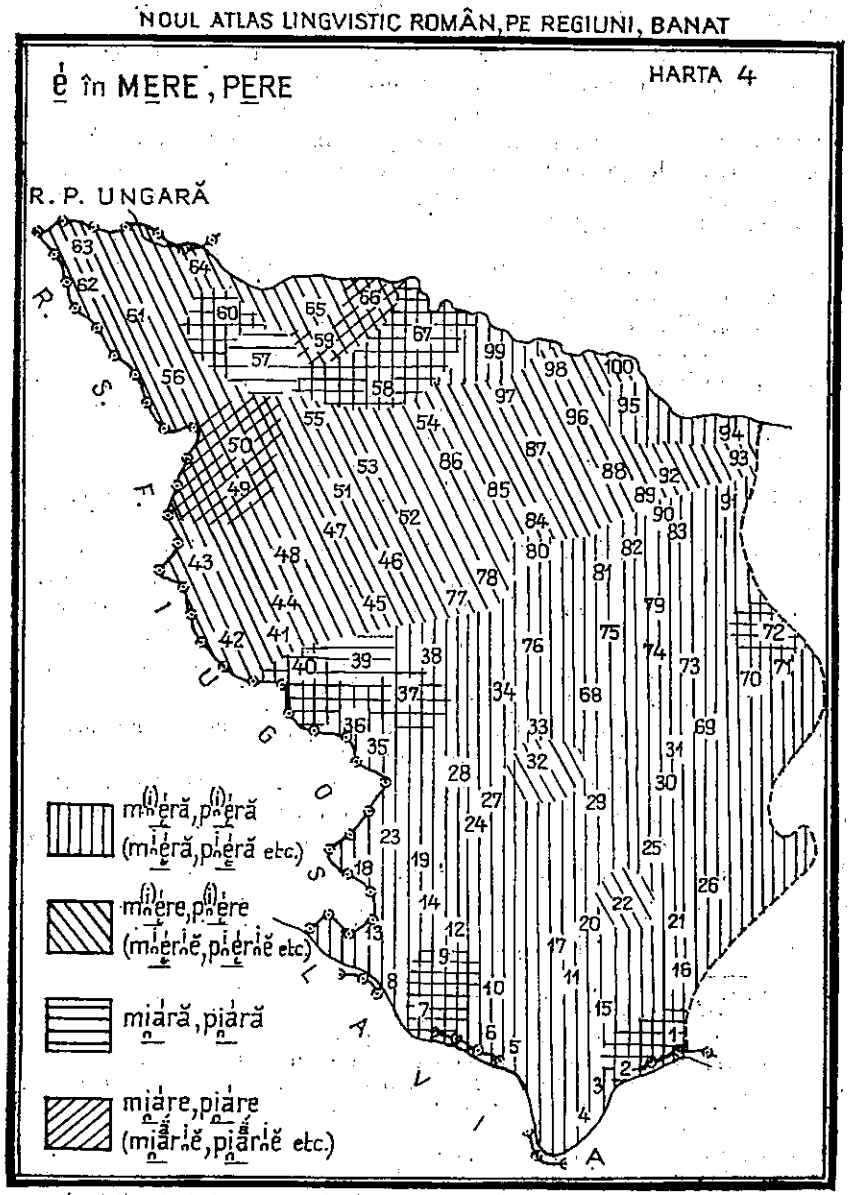

4.3. Situaţiile diferite în care se găseşte diftongul *ea* în unele graiuri bănăţene (vezi mai sus **2.—2.3.**) dovedesc că durificarea consoanelor, ca şi *e* > *ă* după consoane sau grupuri de consoane dure nu au putut fi determinante în menţinerea sau evoluţia la *ę (e)* a lui *ea (i̯a)*, ele putînd doar favoriza sau împiedica realizarea unor tendinţe fonetice preexistente. În localităţile în care se mai menţinea *ea* în cuvinte ca **reace*, spre exemplu,

NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN, PE REGIUNI, BANAT

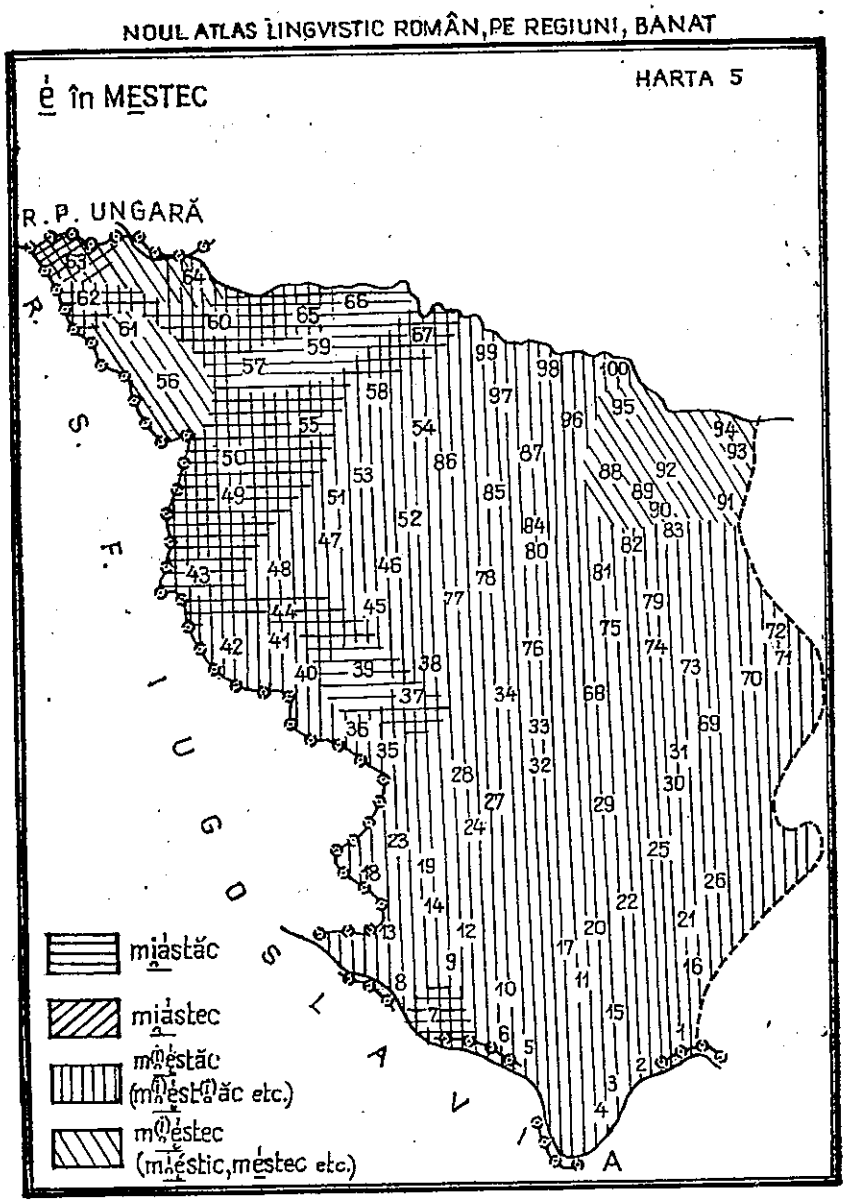

prin durificarea consoanei precedente s-a putut ajunge la **race*, respectiv *ráśě* în unele localități (vezi harta 1), iar unde se rostea **r(i̯)ę̆ce*, **r(i̯)ę̆ce*, la *rą̆śě (rą̆śě)* ș.a.m.d. În cuvinte ca MERE, PERE, *ęa (i̯a)* s-a conservat atît în poziția *e (mi̯áre)*, cît și în poziția *e > ă (mi̯ără)* în acele graiuri în care se rostea și înainte de a interveni durificarea consoanelor dinaintea

lui *e* (vezi harta 4). Poziţia „dură" (*e* > *ă*) a favorizat însă menţinerea diftongului *e̯a* (*i̯a*) pe o arie mai mare şi mai bine conturată (vezi hărţile 3, 5).

4.4. Prezenţa lui *ea* în situaţiile de sub **2.1.—2.3.** în unele graiuri din zona de cîmpie din nord-vestul Banatului şi, insular, în cîteva localităţi de bufeni din sudul acestei regiuni conferă acelor graiuri un caracter mai mult sau mai puţin specific, în funcţie de frecvenţa fenomenului, care se reflectă în :

— frecvenţa mai redusă a vocalelor deschise *e̯* şi *ă̯* şi a diftongilor *i̯e̯*, *î̯a̯* etc. ;

— crearea unor omonimii între formele de singular şi plural, respectiv neutralizarea opoziţiei între cele două numere (*cri̯áţă* ; ~, *cráţă* ; ~, *gi̯ásă* ; ~, *đásă* ; ~, *ńamţ* ; ~, *bucătări̯ásă* ; ~) sau între forme de indicativ prezent, persoana a III-a şi de conjunctiv prezent, aceeaşi persoană (*visáză — să visáză, şćopăţi̯áză — să şćopăţi̯áză*);

— frecvenţa mai mare a terminaţiei : *-(i̯)ál'e*, *-(i̯)ái̯ĕ* pentru *-(i̯)é̯l'e*, *-(î̯)ă̯l'e*, respectiv *-(i̯)é̯i̯e*, *-(î̯)ă̯i̯ĕ* : *viţál'e*, *cur(i̯)ál'ĕ*, *răst(i̯)ái̯ĕ*;

— frecvenţa mai mare a unor sufixe ca *-(i̯)áń*, *-(i̯)áńĕ*, *-(i̯)áşćĕ* pentru *-(i̯)é̯ń*, *-(i̯)é̯ńĕ*, *-(i̯)é̯şćĕ* din celelalte graiuri bănăţene : *sibii̯áń(e)*, *bănăţáń(e)*, *bătrîńáşćĕ* ;

— crearea unor omonimii lexicale, cum sînt : *ḑáśĕ* „zece" — *ḑáśĕ* „zace", *sáćĕ* „sete" — *sáćĕ* „sate", foarte rare, sesizate însă şi evitate de către vorbitori (vezi **3.3.**).

Aprilie 1978

Institutul de lingvistică şi istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21

DIN PREOCUPĂRILE DE LIMBĂ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

DE

ANTON GOȚIA

Începutul teoretizărilor referitoare la limba română sînt strîns legate de introducerea ei în biserică, de adoptarea limbii române ca limbă a cărților religioase, precum și de rezolvarea unor probleme practice ridicate de traducerea în românește a cărților de cult fundamentale [1].

În *Evangheliarul* românesc tipărit la Brașov în 1561, Coresi aduce prima mărturie a acestor preocupări. El își motivează traducerea în românește a textelor evanghelice prin cuvintele sfîntului apostol Pavel : „În sfînta besearecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles decît zece mie de cuvinte neînțelease, în limbă străină" [2]. În această argumentare nu este însă original, Luther, traducătorul Bibliei în limba germană, avînd aceeași deviză [3], care a constituit multă vreme un mijloc de prozelitism al confesiunii reformate.

Citatul este reluat apoi în *Tîlcul evangheliilor* și *Molitvenicul* din 1564, în *Psaltirea românească* din 1570, *Psaltirea slavo-română* din 1577, precum și în numeroase tipărituri din secolul următor [4].

În secolul al XVII-lea argumentele traducerilor, pe lîngă cele legate de necesitatea răspîndirii învățăturii religioase în limba poporului, adaugă și pe acela al neînțelegerii slavonei de către popor, ba chiar și de cler (Varlaam, de exemplu). Cu toate succesele înregistrate pe linia introducerii limbii române în biserică, în Moldova și Țara Românească există reticențe majore în acest sens, între altele și pentru a nu deschide și mai larg porțile pătrunderii protestantismului între românii ardeleni. În Moldova, tradiția lui Varlaam și a cronicarilor a făcut ca acest proces să fie mai intens și mai profund în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, prin bogata activitate de traducere și imprimare a cărților desfășurată de mitropolitul Dosoftei.

---

[1] Vezi ILRL (cu bibliografia problemei), p. 88—103 ; I Lit. R I, p. 298—306 ; P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 115 și urm. ; I. Bianu, *Despre introducerea limbii românești în biserica românilor*, București, 1904 ; M. Șesan, *Limba poporului în biserică*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", 32, 1956, nr. 3—4, p. 101—108 ; Spiridon Cândea, *Limbă noastră veche bisericească, factor de unitate națională și religioasă*, în „Mitropolia Ardealului", II, 1957, nr. 9—10, p. 680—698 ; T. G. Bulat, *Un secol de la introducerea deplină a limbii române în biserica ortodoxă din Principatele Române, 1863—1963*, în „Glasul Bisericii", XXII, 1963, nr. 9—10, p. 902—912.

[2] BRV, p. 45.

[3] Cf. V. Sofroni, *Preocupări de limbă în literatura română veche*, în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași", serie nouă, secț. III, t. VII, 1961, p. 12.

[4] Cf. BRV, p. 56, 64 ; V. Sofroni, *op. cit.*, p. 13.

Un alt filon al interesului pentru limba română îl reprezintă cronicarii moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin, care aduc în discuție fapte de limbă în sprijinul originii romane și al unității poporului român (sînt notabile încercările etimologice, mai numeroase și mai exacte la Miron Costin în *Cronica țărilor Moldovei și Munteniei* — în limba poloneză — și mai imprecise la Grigore Ureche) [5], idei dezvoltate apoi de Dimitrie Cantemir în *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*.

În Țara Românească, acest filon este reprezentat cu strălucire de stolnicul Constantin Cantacuzino [6].

Cărturarii munteni, mitropolitul Teodosie și distinsul om de cultură Radu Greceanu, primul traducător al *Liturghiei* (apărută la București în 1680), al doilea colaborator la traducerea *Bibliei* (București, 1688) și traducător al *Mineelor* tipărite la Buzău în 1698, subliniază insuficiența limbii române pentru a putea reda unele din noțiunile pretinse de astfel de lucrări, fapt care i-a obligat la introducerea unor cuvinte după originalul grecesc [7].

Legată de activitatea de traducere a textelor religioase este și valoroasa contribuție a mitropolitului Simion Ștefan, primul cărturar român la care problemele limbii găsesc o atenție deosebită. În *Predoslovia către cititori* a *Noului Testament* (Bălgrad, 1648) observa lipsa de unitate în traducerea acelorași termeni grecești, constatînd că și alte limbi păstrează termenii elini în forma originală, și arăta că „noi încă le-am lăsat greceaște, pentru că alte limbi încă le-au lăsat așa" [8], punînd astfel printre primii cărturari români problema neologismelor, pe care o soluționează echilibrat, traducînd sau adoptînd cuvîntul străin [9]. În același loc se întîlnește și constatarea referitoare la particularitățile regionale în spațiul limbii române, în care arată că „rumânii nu grăiesc în toate țările într-un chip, încă neci într-o țară toți într-un chip ; pentru aceea cu anevoie poate să scrie cineva să înțeleagă toți" [10]. Făcînd această observație (mărturie în sine a unității tuturor românilor), el găsește soluția în cunoscuta recomandare de selectare a cuvintelor care au cea mai mare circulație, afirmînd clar necesitatea creării unei limbi literare unitare.

În *Predoslovia către cetitori* din *Psaltirea* tipărită tot la Bălgrad, în 1651, el afirmă un alt principiu important, privind superioritatea originalului față de traducere : „apa totu-i mai curată și mai limbede [sic !] în izvor decît în păraie [...] așea-i și izvoditul Scripturii Sfinte" [11].

În acest context, de la care, credem, se poate revendica prin practica textului, apare în 1683 la Sas-Sebeș (azi Sebeș, jud. Alba) *Sicriul de aur* al lui Ioan Zoba din Vinț.

În *Cuvînt către cetitori* se arată : „Afla-vei nește cuvinte cum e în Cartea lui Iov[...] de pre prădătorii lui Iov, de i-am scris anume : (sabeușeanii, haldeianii) și piatra scumpă (carbunculuș) [12] [...] care în

[5] Cf. V. Sofroni, *op. cit.*, p. 11 ; vezi și I Lit. R I, p. 398, 407 și urm. ; ILRL, p. 89—91 ; S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ediția a II-a, Sibiu, 1930, p. 177—182.

[6] Cf. ILRL, p. 91, 94—95.

[7] *Ibidem*, p. 93.

[8] BRV, I, p. 169.

[9] Cf. V. Sofroni, *op. cit.*, p. 19.

[10] BRV, I, p. 170.

[11] *Ibidem*, p. 189.

[12] Marginal este tipărit „încă și mai multe vei afla".

biblia slovenească nu sînt, afla-le-vei într-alte cărţi, cercînd cu de-adins. Afla-vei şi cuvinte, pentru că rumânii nu grăim toţi într-un chip, cum iaste : oca — pricina au adeverinţa, în alean — împrotivă, hasna — folosul, alduiala — blagosloveniia şi altele care le-am pus după obiceiul cum grăiesc pre aceste locuri" (SA 4' v)[13].

Facem observaţia că, deşi considerată o traducere, cartea oferă totuşi numeroase argumente interne, pe care nu le vom discuta însă aici, pentru scoaterea ei de sub această incidenţă şi încadrarea în literatura omiletică originală[14]. Ar fi deci primul loc în care se pune problema calităţii limbii în sine pe marginea unui text românesc original, nelegat în principal de un act de traducere.

Afirmaţiile din ultima parte a citatului au fost interpretate ca o teoretizare a folosirii cuvîntului regional şi au asigurat cărţii un loc constant în literatura de referinţe la capitolul trecerii în revistă a preocupărilor teoretice (nu şi practice) privind probleme ale limbii literare la cărturarii epocii, ca oponent al poziţiei reprezentate de Simion Ştefan, vizînd crearea unei limbi literare unitare[15].

Chiar în această interpretare oficializată întîlnim totuşi şi o altă considerare a celor afirmate în *Cuvîntul către cetitori*. V. Sofroni, în studiul citat, precizează : „constatînd că există diferenţe lexicale în vorbirea românilor şi vrînd să fie înţeles de toată lumea, el [Ioan Zoba — n.n.] explică prin sinonime considerate cunoscute cîţiva termeni despre care afirmă că sînt regionali"[16]. O opinie similară întîlnim şi la Al. Piru : Ioan Zoba „dă echivalentul unor regionalisme"[17].

Într-adevăr, Ioan Zoba din Vinţ nu recomandă folosirea cuvîntului local, ci îl explică, în intenţia ca, acolo unde va fi întîlnit de cititori în graiul cărora nu au curs cuvinte ca cele amintite, să fie înţeles.

Preocupări pentru soluţionarea problemelor de limbaj se pot degaja urmărind în corpul textului situaţia cuvintelor din seria „oca — pricina au adeverinţa". De remarcat că autorul textului în discuţie cunoaştea care cuvinte au o circulaţie limitată şi, de asemenea, corespondentul mai răspîndit (vezi citatul).

Oca, explicat prin „pricina au adeverinţa", se întîlneşte în text de 84 de ori, cu sensul „motiv, motivaţie, cauză", în contexte precum : *Oca dintîi a ceştii învăţături* (SA 7r/3), *A doa oca* (SA 7r/15), *A opta oca pentru ce sloboade Dumnezău răutăţile pre iubiţii săi iaste aceasta...* (SA 21v/20—22r/1). Trebuie să arătăm că atît cuvîntul *oca*, cît şi *hasnă* sau *folos* au un pronunţat caracter tehnic, conţinutul de idei al propovedaniilor fiind structurat şi prezentat în „învăţături", „oce", „hasne sau foloase", fapt care explică şi frecvenţa lor ridicată.

În secolul al XVI-lea *oca* se întîlneşte în *Molitvenicul* lui Coresi (1564), *Palia de la Orăştie* (1582), *Cartea de cîntece* atribuită lui P. Tordaşi

---

[13] Cu ' am notat primele patru file din SA numerotate separat în text de la 1 la 4.

[14] Vezi şi N. Drăgan, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVII-e siècle*, Bucarest, 1938, p. 49 ; I. G. Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1717*, Cernăuţi, 1897, p. 65.

[15] Vezi lucrările mai recente : I Lit. R I, p. 477 ; ILRL, p. 93 ; GBD, p. 358.

[16] V. Sofroni, *op. cit.*, p. 21.

[17] Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, Bucureşti, 1977, p. 161.

(Cluj, c. 1560—1570) [18], iar în secolul al XVII-lea și în *Anonymus Caransebesiensis*, *Noul Testament* (1648), *Catechismul* lui Șt. Fogarasi (Alba-Iulia, 1648) [19]. În textul propovedaniilor cuvîntul nu are concurenți, *pricina* și *adeverința* nefiind utilizați decît în prefață ca explicații pentru *ocă*.

În alean, explicat prin „împrotivă", apare de 13 ori în text; *alean* se mai întîlnește de 11 ori în sintagme: *a sta de alean, stătători de alean, stătătură de alean*, cu sensul „a răzbuna", „răzbunători", „răzbunare": *Am greșit în aleanul tău* (SA 1v/3—4), *Să nu fie stătători de alean* (SA 24r/12); *Voi sta de alean pentru sîngele trupurilor voastre* (SA 94v/1—2).

În text se folosește însă și *împotrivă*, 10 ocurențe. Semnificativ este faptul că *în alean*, pe lîngă explicarea lui în prefață, este glosat și în cuprinsul textului. La fila 94v/13—14, *alean* apare de trei ori: *va sta de alean* (1) și *în aleanul* (2), fiind glosat marginal prin *împrotivă*, glosare care se întîlnește și la filele 25r și 100v. În rînd, la fila 160r/12, sînt folosiți consecutiv ambii termeni: *Împrotiva dulcelui părinte a lor, în aleanul lui Iacov*. Aceste glosări nu sînt singulare, după cum vom vedea și mai jos, și vizează o cît mai largă accesibilitate a textului.

În secolul a XVI-lea *alean* se întîlnește în *Codicele Voronețean*, *Palia de la Orăștie* (1582), *Cartea de cîntece* atribuită lui P. Tordași (Cluj, c. 1560—1570); *Psaltirea Hurmuzaki*, *Psaltirea Scheiană*, *Leviticul* românesc tipărit la Bălgrad [20], iar în secolul al XVII-lea și în *Catechismul* lui Șt. Fogarasi (Alba-Iulia, 1648), *Noul Testament* (1648); a fost atestat și în unele documente muntenești din jurul anului 1600 [21].

Hasna, explicat prin „folosul", are 59 de atestări, frecvență explicabilă prin caracterul tehnic cu care este utilizat: *A treia hasnă iaste dojenitoare* (SA 43v/12). Alături de *hasnă* se întîlnește și *folosul*, cu 20 de ocurențe. La fila 22r *hasna* este glosat prin *folosul*, iar în rînd, la 153r/15 întîlnim „*hasna au folosul*". Semnificativ ni se pare și faptul că verbul are rădăcina comună cu *folosul* și nu cu *hasna*: *Mai mult folosește un preut bun, decît multe cară* (43r/8—10).

În secolul al XIV-lea *hasna* se întîlnește în *Texte măhăcene*, *Palia de la Orăștie* (1582), iar cu alte sensuri și în *Cazania* lui Coresi (1564), *Psaltirea Hurmuzaki*, *Leviticul* românesc tipărit la Bălgrad [22], iar în secolul al XVII-lea și în *Catechismul* lui Șt. Fogarasi (Alba-Iulia, 1648), *Lexiconul Marsilian*, *Anonymus Caransebesiensis* [23].

Alduiala, explicat prin „blagoslovenija", se întîlnește doar în prefață, în corpul textului cuvîntul folosit fiind *blagoslovenie* (9 atestări). Se întîlnește însă *a aldui* (7 atestări), concurat de *a blagoslovi* (8 atestări). Ca și la celelalte cuvinte amintite mai sus, *a aldui* este explicat în corpul

[18] Cf. DILR II, p. 344; GBD, p. 225, 252, 255; RILR, p. 579; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 240; idem, *Lexicul* **Psaltirei de la Orăștie**, în CL, VII, 1962, nr. 1, p. 131—135; DC, p. 197.

[19] Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 291; TFK, p. 103; TEW, s. v.; GBD p. 302; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 240.

[20] Cf. GBD, p. 225, 231, 237; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 235; RILR, p. 578; DC, p. 197.

[21] Cf. GBD, p. 179; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 235; TFK, p. 71; TEW, s. v.

[22] Cf. DILR II, p. 343—344; GBD, p. 225, 238; DC, p. 161; RILR, p. 578.

[23] Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 285; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 238—239 TFK, p. 90; TEW, s. v.

textului în repetițiile sinonimice : *alduiaște și blagosloveaște* (SA 38v/6 și 9), *alduiți și blagosloviți* (SA 43v/14).

În secolul al XVI-lea se întîlnește în *Cazania* lui Coresi (1564), *Cartea de cîntece* atribuită lui P. Tordași (Cluj, c. 1560—1570), *Palia de la Orăștie* (1582) [24], iar în secolul următor în *Anonymus Caransebesiensis*, *Catechismul* lui Șt. Fogarasi (Alba-Iulia, 1648), *Molitvenicul* copiat de popa Urs din Catiglet—Bihor în 1676 [25].

Analiza întreprinsă asupra cuvintelor explicate în *Cuvînt către cetitori* este în măsură, credem, să ofere o perspectivă mai adecvată a poziției teoretice și practice a lui Ioan Zoba privind „calitatea limbii".

Am văzut că *oca* și *hasnă* au în majoritatea cazurilor statutul unor cuvinte tehnice, specializate pentru organizarea expunerii. Dacă primul este folosit în exclusivitate, *hasnă* este nu numai glosat prin *folos*, ci și, după cum am văzut, concurat de acesta.

Aceeași este situația cu *în alean* și *împrotivă*, pentru ca *alduiala* să nu aibă deloc curs în text, deși a fost menționat printre cuvintele „puse" după obiceiul cum se vorbea în jurul Alba-Iuliei în anii 1680.

Așadar realitatea textului vine în sprijinul interpretării noastre : explicare și nu recomandare.

Cursul dat cuvintelor specifice variantei regionale sud-vest ardelenești, cunoscute și altor regiuni, în special nordice [26], a generat totodată și o susținută preocupare pentru explicarea lor prin sinonime cu o circulație mai largă, ceea ce denotă o bună cunoaștere a limbii române sub raportul divergențelor regionale.

Credem deci că, după cum a reieșit din materialul analizat pînă acum, afirmațiile din prefața adresată cititorilor cu privire la cuvintele avînd curs în graiul sud-vest ardelenesc au, pe lîngă sensul explicativ, și pe acela al unei dedicații pentru românii transilvăneni la care „ceale poruncite de Dumnezău mai toate au venit întru uitare" (SA 4'r/17—19) ; pentru ei a fost înființată tipografia care să le aducă roadele luminii.

Vedem așadar în *Sicriul de aur* o carte convergentă, prin practica textului, ideilor enunțate de Simion Ștefan în prefața către cititori a *Noului Testament* (1648), în care recomanda utilizarea cuvintelor de largă circulație. La concluzii similare, studiind o altă tipăritură a lui Ioan Zoba *(Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare)*, a ajuns și B. Kelemen [27], fapt care vine în sprijinul constatărilor noastre. Acestui deziderat textul propovedaniilor îi răspunde cu mijloace proprii, toate mărturia unor preocupări deosebite pentru a realiza un text accesibil ideatic și lexical.

Un procedeu larg utilizat și de traducătorii *Noului Testament* (1648) este cel al glosării. Referindu-se la acest fapt G. Țepelea și Gh. Bulgăr arată că s-a creat astfel „un glosar de sinonime cu un scop practic : accesibilitatea" [28].

---

[24] Cf. DILR II, p. 342 ; RILR, p. 578 ; ILRL, p. 68 ; GBD, p. 231, 255.

[25] Cf. GBD, p. 358, 362, 368.

[26] Vezi GBD, p. 356 și passim.

[27] B. Kelemen, *Aportul tipăriturilor din Transilvania de la sfîrșitul secolului al XVII-lea la procesul de formare și unificare a limbii literare*, în CL, XVII, 1972, nr. 2, p. 279—282.

[28] Gabriel Țepelea, Gh. Bulgăr, *Momente din evoluția limbii române literare*, București, 1973, p. 37 ; vezi și Ion Iliescu, *Considerații asupra gloselor din Noul Testament de la Bălgrad*, în „Analele Universității din Timișoara", II, 1964, p. 21—33.

În *Sicriul de aur* sînt glosați termenii :
în aleanul 96v/13—14 este glosat prin *împrotivă*
alenșugului 41r/10 „ *vrăjmașilor*
bălăuroaiele 65r/6 „ *șerpoaiele*
hasna 22r/8 „ *folosul*
jirăviia

și 71r/3 sînt glosați prin *năsălniciia*
sfada
lămpașele 69r/13 este glosat prin *candilele*
măroși 81v/9 „ *măreți*
(zua) *nașterii* 48r/19 „ *numelui*
nestătătoriu

și 97r/9—10 sînt glosați prin *bejenariu*
pribeag
să pornesc 151r/9 este glosat prin *să cutremură*
în rîsîpire 120r/5, glosat prin *în pămînt*, apare într-un citat din *Psaltirea* tipărită la Bălgrad în 1651 (172v), în original neexistînd nota marginală.

sinagoghei 58r/4, glosat prin *săborului* și reprezentînd un neologism, apare într-un citat din *Noul Testament* (1648) (47v), loc de unde este reprodusă și nota marginală.

șura 21v/8 este glosat prin *area*
trîmbițașii 59v/18 „ *surlarii*
veastea bună 54r/8 „ *numele bun*
zbiceaște 87v/12 „ *bate*

Observație. Preocupările de limbă vizează și introducerea unor neologisme. Am văzut mai sus *sinagoghei*. Traducînd din *Vechiul Testament* (după ediția maghiară *Szent Biblia*, Vizsoly, 1590) a simțit neajunsul limbii, fapt care l-a determinat să păstreze forma din original : piatra scumpă *(carbunculuș)*, *sabeușeanii*, *haldeianii* (vezi mai sus citatul din *Cuvînt către cetitori)*. Indicarea unei cărți a *Vechiului Testament*, din care traduce un fragment, aduce un alt neologism : *Întîia carte a cronicii* (129r), introdus după originalul maghiar *(Elsö Chronica Könyv*, cu corespondentul latin *Paralipomenon* 1). Aceluiași neajuns al limbii se datorează și folosirea cuvîntului grecesc *știorghi* (165r) pentru a denumi „pornitura", dragostea părinților față de copii.

Aceluiași scop al accesibilității lexicale și ideatice îi servesc și sinonimele introduse prin paranteze sau repetițiile sinonimice legate prin *și* ori *sau*.

Sînt puse în relație sinonimică, prin procedeele menționate mai sus, cuvintele :

aiave au de față 93v/19—20
bietul (ticălosul) 89v/9—10
bucuriia (sau rîsul) 48r/13—14
oamenii *căsători (însurați)* 63v/8
paserile.... *ceriului (aerului)* 157v/8
nu mă *cruță sau nu-i fu milă* de mine 128r/8—9
aur *curat sau lămurit* 65r/4
dascăl au învățătoriu 37r/20
dăscăliia au... școala patimelor 19v/9 și
școala au dăscăliia patimelor 19v/16—17

dă oca *deplin sau destoinică* 47v/4—5
dihanie sau... ascultătorii cuvintelor lui Dumnezău 37v/10—12
fealiuri sau rînduri de oameni 107r/2—3
goală au deşartă 127r/20
hasna au folosul 153v/15
iase (au să izvoreaştea) 57v/2
înţelesul au dezlegătura 18r/13
casa *de jeale (sau a plîngerii)* 48r/10—11
nu să pot legiui sau a să pîrî 15v/10—11
Mara (cade-să a şti *fata plîngerii sau a amărăciunii)* 128v/16—17
Naomiia (cade-să a şti *fata bucuriei)* 128v/15—16
oţapocul (ştercul) 52v/3—4
au... păţitu (răbdat) 124v/2—3 şi
răbdă (păţi) 147r/8
casa *de plîns* (sau *de jeale)* 50v/18—19
plata rodului *pîntecului (sau zgăului)* 64r/10—11 ; în glosă *vintrelor*
va prăji (pripi) 105r/11
pricep (simţesc) 163v/13
prigonitori au răpşitori 85r/8—9
boala grea... *a prunc ilor sau porobocilor* 61v/13
pre cine *va rămînea (descăleca)* casa mea 165v/15—16
cu putearea o *răpescu (silesc)* 140v/8—9
răzmiriţa (sau răul) 33r/15
ţoghiu au sămn 128r/6
casa *uspeaţelor (nuntelor)* 48r/20
veastea (sau pomenirea) 48r/5—6

Repetiţia sinonimică ne întîmpină şi în situaţii precum :

alduiaşte... şi blagosloveaşte 38v/5—6
alduiţi şi blagosloviţi 43r/14
beteagii şi toţi *bolnavii* 49v/16
mai chiar şi mai luminos 93v/8
hrabos, fără de frică 148v/15
în ascuns şi pre supt cumpăt 94r/10—11
lesne şi uşor 61r/1
să miră şi să ciudesc 164r/17
năravul şi obiceaiul 101r/12
muiarea *năsălnică şi sfadnică* 75v/17
nestătătoriu şi pribeag 97r/9—10 ; în glosă *bejenariu*
oprit şi contenit 69v/17—18
plecaţi şi smeriţi 7v/19
surumanul (şi mişelul) 31v/16
strein... şi nemearnic 19r/6
tutindinilea şi în toată vremea 134v/12—13

Reiese pregnant din exemplificările de mai sus efortul susţinut, comparabil cu cel realizat de traducătorii *Noului Testament*, tipărit la Bălgrad în 1648, prin glose, pe care îl reflectă textul propovedaniilor, urmărind atît accesibilitatea lui, cît şi realizarea unei exprimări variate, colorate [29].

[29] Vezi şi articolul nostru, *Note pe marginea* **Sicriului de aur**, în StUBB, Series Philologia, 1971, fasc. 2, p. 141—145.

O comparație cu lista vocabularului fundamental al limbii române vechi pe care ne-o dă Claudia Tudose[30] este în măsură să sublinieze încă o dată sensul arătat mai sus al acestui edificiu explicativ.

Majoritatea termenilor prin care sînt glosate cuvinte pe întreg parcursul textului fac parte din vocabularul fundamental al limbii vechi, termeni cunoscuți de toți românii : *bate, folosul, împrotivă* (în listă *împotriva), săborului, șerpoaiele* (în listă *șarpe), vrăjmașilor*. Pentru alte situații ambii termeni sînt general cunoscuți, ilustrînd celălalt sens menționat mai înainte, acela prin care se tinde la realizarea unei limbi expresive : *zua naşterii* (glosat *numelui), în risipire* (glosat *în pămînt), veastea bună* (glosat *numele bun)* (vezi mai sus).

Încheieri similare ne permite și seria cuvintelor notate în cadrul repetiției sinonimice în care termenii sînt legați prin *și* (vezi mai sus). Cuvintele din dreapta conectivului sînt de obicei mai larg cunoscute : *blagosloveaște, bolnavii, luminos, mișel, în toată vremea*, dar și invers : *să miră, oprit, strein* (în listă *străin, striin)* aflați în stînga conectivului, pentru ca, în cazul perechilor : *lesne și ușor, năravul și obiceaiul*, ambii termeni să facă parte din vocabularul fundamental.

În concluzie, se impune firesc observația că prezența cuvîntului regional este însoțită de preocuparea constantă pentru explicarea lui prin forme de largă circulație, aspect deosebit de semnificativ prin sensul pe care îl marchează. Ioan Zoba din Vinț prin cartea lui nu reprezintă deci o abatere de la tendința generală a cărturarilor epocii vizînd unificarea limbii române literare, ci, uzînd de mijloace proprii, se încadrează unitar în acest curs.

ABREVIERI

BRV	I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, *Bibliografia românească veche, 1508—1830*, vol. I, București, 1903.
DC	Florica Dimitrescu, *Contribuții la istoria limbii române vechi*, București, 1973.
DILR II	Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II. *Secolul al XVI-lea*, București, 1961.
V. Pamfil, *Elemente regionale*	Viorica Pamfil, *Elemente regionale în lexicul* **Pallei de la Orăștie**, în CL, III, 1958, p. 227—249.
GBD	Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975.
I Lit. R I	*Istoria literaturii române*, vol. I. *Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400—1780)*, București, 1964.
ILRL	Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I. *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, 1971.
RILR	Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, [București], 1968.
SA	*Sicriul de aur*, Sas-Sebeș, 1683.
TEW	Tamás Lajos, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapest, 1966.
TFK	Tamás Lajos, *Fogarasi István Kátéja*, Cluj, 1942.

Martie 1978

Universitatea „Babeș-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

[30] Claudia Tudose, *Vocabularul fundamental al limbii române vechi*, în *Sistemele limbii*, București, 1970, p. 119—164.

O CATEGORIE A DISCURSULUI NARATIV — TIMPUL

DE

ELENA DRAGOȘ

0. Dintre categoriile discursului narativ [1], ca cele ale persoanei, modului, aspectului, categoria timpului pare să se fi bucurat de o mai atentă cercetare [2]. Una din cauze ar putea fi statutul semiotic clar al timpului, precum și relațiile pe care acesta le contractează cu celelalte categorii : cu cea a persoanei (s-a observat că anumite timpuri se află într-o distribuție complementară față de anumite persoane), cu cea a modului de expunere (vorbirea directă, vorbirea indirectă ; vorbirea indirectă liberă reclamă anumite timpuri) și chiar cu unele aspecte ale viziunii sau ale punctului de vedere ; o altă cauză ar constitui-o posibilitatea soluțiilor variate ce le presupune această categorie din partea creatorilor, ca o categorie a compoziției.

Timpul, caracteristica cea mai generală a genului narativ [3], a facilitat, credem, disocierea de la nivelul discursului narativ făcută între *mimesis* și *diegesis*, cu alte cuvinte dintre scenă și povestirea concentrată a evenimentelor, care e cunoscută în terminologia modernă și sub formă de *showing* și *telling* (ori *summary*), ce reclamă de asemenea și o anumită distribuție a categoriei persoanei, atrăgînd după sine aspectul obiectiv sau subiectiv al narației.

Toate acestea sînt argumente suficiente pentru a incita la o relaționare a acestei categorii integrative a analizei narației cu diferite tipuri de texte narative, pentru a observa constituirea unui sistem temporal propriu anumitor categorii de narațiuni sau, eventual, serviciile pe care categoria timpului le aduce stilisticii textului, deoarece se apreciază că scopul analizei narative rămîne analiza discursului [4].

0.1. În privința distribuției anumitor timpuri, E. Benveniste [5] a atras atenția asupra faptului că în povestirea de evenimente (récit histo-

---

[1] Întrebuințăm noțiunea de *discurs narativ* ca un termen al opoziției cu care se operează în teoria narativă, față de *istorie* sau *povestire*. Discursul coincide cu textul narativ supus analizei, singurul furnizor de date atît al istoriei cît și al comunicării narative.

[2] Vezi J. Pouillon, *Temps et Roman*, Paris, 1946 ; A. A. Mendilow, *Time and the Novel*, London, 1952 ; H. Weinrich, *Le temps, le récit et le commentaire*, traduit de l'allemand par Michèle Lacoste, Paris, 1973, pentru a nu aminti decît volumele mai importante.

[3] Vezi H. Todorov, *Logique et temps narratif*, în *Essays in Semiotics*, The Hague—Paris, 1971, p. 467—476.

[4] Formaliștii ruși au imprimat această idee, considerînd *povestirea* un element preliterar.

[5] În *Les relations de temps dans le verbe français*, din *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966, p. 237—250.

rique) de limbă franceză nu sînt reperate elemente ale discursului [6], ca: persoana I (sau a II-a), adverbele *aici* şi *acum*, timpuri de felul prezentului (doar cel gnomic, atemporal), perfectul compus sau viitorul, ci numai aoristul (perfectul simplu), imperfectul sau mai mult ca perfectul [7].

1. S-a recunoscut de către cercetători că această distribuţie nu se află în stare pură în nici un text [8], însă ceea ce ne preocupă pe noi sînt ocurenţele temporale cu o anumită stabilitate în texte româneşti de aceeaşi categorie în vederea înregistrării unui sistem temporal specific limbii noastre, cu relativitatea cuvenită. Deocamdată ne vom referi la cronici (mai cu seamă cele moldovene, deosebiri esenţiale neînregistrîndu-se la cele muntene), ca forme ale naraţiunii pure, în care autorul e un simplu martor ce raportează evenimente [9]. Apreciindu-le ca texte cu un veritabil aspect stilistic dual, fiind deopotrivă texte ştiinţifice şi literare [10], cronicile ne furnizează date suficiente pentru ca o cercetare de semiologie a textului să fie îndeajuns de fructuoasă.

1.1. Astfel credem că, din punctul de vedere al analizei narative, cronicile oferă forma incipientă, primară a naraţiunii propriu-zise, fie că analiza urmează cele două planuri ale naraţiei după T. Todorov [11], cel al povestirii sau al istoriei (observînd logica acţiunilor şi sintaxa personajelor) şi cel al discursului (discutînd categoriile de persoană, timp, mod, aspect), fie că ia în considerare nivelele de analiză ale lui R. Barthes [12]: al funcţiilor (în sensul actanţilor lui Greimas) şi al naraţiei, ele impun o anumită restricţie în analiză. E vorba de macrostructura [13] textului (nivelul istoriei sau al povestirii ; al funcţiilor sau al actanţilor), care nu numai că nu aduce elemente sensibil deosebite de la un text la altul, dar riscăm să afirmăm că ea coincide în mare parte cu discursul narativ, cu textul cronicii atît cît e *summary*. De exemplu, pe linia funcţiilor, vom asista aproape invariabil la funcţiile de prejudiciere, de pedepsire, de ameliorare şi foarte rar la altele, după cum sintaxa personajelor se va opri, tot invariabil, la funcţia de subiect sau de obiect, de supraordonat şi de subordonat [14]. Prin urmare, naraţiunea cronicărească la acest nivel nu aduce specificări nete de la un text la altul. Rămîne ca planul discursului să ne atragă atenţia prin cîteva elemente notabile. Aici însă, prin structura sa concentrată la anumite evenimente memorabile, discursul

---

[6] „Il faut entendre discours dans sa plus large extenssion: toute énonciation supposant un locuteur et un auditeur, et chez le premier l'intention d'influencer l'autre en quelque manière" este accepţia *discursului* după E. Benveniste, *op. cit.*, p. 242.

[7] *Ibidem*, p. 245. H. Weinrich numeşte prima grupă timpuri comentative, iar a doua, timpuri narative (vezi *op. cit.*, p. 23).

[8] G. Genette, *Frontières du récit*, în „Communications", 1966, nr. 8, p. 160.

[9] T. Todorov, *Les catégories du récit littéraire*, în „Communications", 1966, nr. 8, p. 125—151.

[10] H. Todorov în *art. cit.* operează cu o altă opoziţie, între timpul *dit* şi timpul *dire*, ce distinge uzajul obişnuit de cel autonim al timpului. Operînd cu un timp imanent, cu virtuţi extensive şi generalizante, cronicile nu realizează totuşi acronia lucrărilor ştiinţifice, ci uzează de timpul transcendent doar în expresii sentenţioase sau în explicitări.

[11] T. Todorov, *ibidem* ; idem, *Poetica. Gramatica Decameronului*, Bucureşti, 1975.

[12] *Introduction à l'analyse structurale des récits*, în „Communications", 1966, nr. 8, p. 1—28.

[13] T. A. van Dijk, *Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics*, The Hague—Paris, 1972.

[14] Personajele din cronici, avînd statut de referenţi, coincid cu actanţii.

ia forma de istorie sau povestire obiectivă, lăsînd subiectivităţii un cîmp de manifestare destul de redus [15]. Categoria timpului este în măsură să semnaleze acest aspect, susţinută sau nu de alte elemente.

1.2. Se preconizează că timpul nu există decît funcţional, ca element al unui sistem semiotic, în sensul că el nu aparţine discursului, ci referentului [16]. În povestire, ca şi în limbă, există un timp semiologic, astfel că distingem o axă temporală de felul : timpul referentului → (timpul enunţării → timpul enunţului) → timpul perceperii textului. Chiar dacă la nivelul semnificantului timpul enunţului coincide cu cel al enunţării, ele rămîn posterioare referentului, iar dacă sînt aparent anterioare, este reclamat viitorul. E de netăgăduit faptul că, din punctul de vedere al cititorului, timpul referentului, al enunţării şi al enunţului se plasează în trecut, iar din punctul de vedere al personajelor, în prezent.

2. Selecţia operată în enunţul cronicăresc printre formele trecutului e constantă : s-a ales, în majoritatea enunţurilor, perfectul compus, în timp ce perfectul simplu apare sporadic faţă de limba franceză şi faţă de naraţia modernă [17]. E interesant că, indiferent de originea cronicarului, timpul enunţului povestirii rămîne perfectul compus, urmat de perfectul simplu, imperfect sau mai mult ca perfectul, care sînt cu perfectul compus în raport de variaţie liberă. O menţiune specială se poate face cu privire la imperfect, care apare mai ales în descrieri *(pauza* din punct de vedere narativ). O distribuţie complementară cunosc însă prezentul şi viitorul, care indică transgresarea povestirii spre discursul subiectiv, adică prin prezent şi viitor enunţul poartă urmele enunţării [18]. În acest moment locutorul e conştient de prezenţa unui „auditor" şi, fie că se adresează auditorului, fie că transpune discursul în istorie, prin vorbirea indirectă, fie că întrebuinţează limbajul gnomic, e sigur că va exclude perfectul compus (ori imperfectul sau mai mult ca perfectul), deoarece acesta pare livresc în discursul transpus sau subiectiv, în favoarea prezentului sau, mai rar, a viitorului [19].

2.1. Deci, din punctul de vedere al raportului de ordine [20], cronicile nu operează cu anacronii retrospective, dar apelează, ce e drept rar, la cele prospective, timpul lor fiind liniar [21]. Mai mult, opoziţia perfect compus vs prezent realizează o relaţie temporală sintagmatică de tip contrastiv, de unde şi schimbarea planului obiectiv în cel subiectiv.

---

[15] Cînd autorii sînt şi personaje, ar trebui ca subiectivitatea să fie mai accentuată, dar la Ion Neculce nu e întotdeauna, ca de exemplu: „Atunce împăratul au luat pe Dumitraşcu-vodă şi l-au ascunsu într-o botcă a lui, de cele cu două roate, de nu-l ştiè nici unŭ moldovan, numai Ioan Niculce şi vro 2 copii din cas-îl ştiè" (Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, 1955, p. 294).

[16] R. Barthes, *art. cit.*, p. 13.

[17] De menţionat distribuţia dialectală a perfectului simplu în limba română, care ar fi putut să influenţeze neselectarea lui ca timp fundamental al povestirii.

[18] E. Benveniste, *op. cit.*, p. 245.

[19] Livrescul derivă mai degrabă din întrebuinţarea persoanei a III-a a perfectului compus în povestire, deşi personajul la care se referă e autorul însuşi.

[20] G. Genette, *Discours du récit*, în *Figures, III*, Paris, 1972, p. 71—260.

[21] Viitorul are şi o funcţionalitate narativ-prospectivă observabilă la Gr. Ureche.

2.2. Din punctul de vedere al duratei, sînt prezente pauza, elipsa, rareori scena (aceasta se reduce la o replică sau la o suită minimă), dar covîrşitor rămîne *récit*-ul.

2.3. Din punctul de vedere al frecvenţei, cronicile o etalează numai pe cea singulativă, narrarea o singură dată a unui singur eveniment, suspendîndu-le pe cele repetitivă şi iterativă, ceea ce atrage atenţia asupra caracterului obiectiv general al lor [22].

3. Destrămarea acestui sistem, bine reprezentat în cronica lui Grigore Ureche de exemplu, ce prevede ca timp al enunţului povestirii perfectul compus şi ca timp al discursului prezentul, arată faptul că o altă categorie, ca cea a aspectului sau a viziunii, influenţează din plin textul. E cazul cronicii lui Miron Costin, care, fiind implicat la un moment dat în desfăşurarea evenimentelor, angajează perfectul compus şi persoana I în discurs [23] şi prezentul în povestire, susţinut însă de evidente mărci stilistice (inversiunile, de exemplu) [24]. Comparativ cu Ion Neculce, care întrebuinţează mult dialogul şi adresările la persoana a II-a, ca unul care a asistat la evenimentele relatate, ignorînd prezentul în povestire, deci solicitînd din plin planul discursului, Miron Costin transpune discursul în povestire, cronica sa cumulînd un puternic caracter reflexiv recunoscut.

Tabelul de mai jos detaliază asemănările şi deosebirile dintre cele trei texte, subliniind caracterul de sistem al cronicii lui Gr. Ureche [25], în care evenimentele par a se povesti singure.

AUTORII	perfect compus etc.		prezent/viitor	
	povestire	discurs	povestire	discurs
Gr. Ureche	+	−	−	+
M. Costin	+	+	+	+
I. Neculce	+	+	−	+

4. Concluziile ce se impun marchează :

a) specificul naraţiei istorice româneşti, care apelează la un timp compus, în opoziţie cu prezentul, neignorînd şi virtuţile narative ale unui aorist, imperfect sau mai mult ca perfect, spre deosebire de limba franceză ;

---

[22] În proza modernă, proustiană, de exemplu, sau de influenţă proustiană, tocmai aceste diviziuni sînt solicitate.

[23] „Intră Vasilie-vodă în Cameniţă, cîndu am sosit şi cu cu veste, că iată sosêşte şi starostele de Cameniţă" (Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p.145). Perfectul compus suportă persoana I şi în povestire, spre deosebire de aoristul francez. Pentru aspectul reflexiv al cronicii lui Miron Costin, vezi E. Negrici, *Naraţiunea în cronicile lui Gr. Ureche şi Miron Costin*, Bucureşti, 1972.

[24] „Le récit inséré dans le discours se transforme en élément de discours, le discours inséré dans le récit reste discours" consideră G. Genette, în *Frontières*..., p. 162.

[25] Sistemul a fost observat pe minimum 12 000 de cuvinte text. Ordinea e menţinută şi în textul modern al istoriei. Vezi, de exemplu, volumele *Istorici Românici*.

b) faptul că timpul este o categorie corelativă, în anumite texte, cu aspectul și persoana, și că viziunea scriitorului poate modifica sistemul temporal statornicit. (E cazul cronicii lui Ion Neculce, dar mai ales a lui Miron Costin, care redistribuie această categorie în deplină concordanță cu caracterul literar-subiectiv și reflexiv al operei) ;

c) subiectivitatea nu este o problemă de persoană, ci poate transpărea și prin alte categorii, a timpului, de exemplu.

Iunie 1977

Universitatea „Babeș-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

Manuscrisul de la Ieud. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă şi indice de Mirela Teodorescu şi Ion Gheţie, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1977, 260 p.

Descoperit în anul 1921 de A. Bîrseanu, *Codicele de la Ieud* (ms. rom. nr. 5032 al Bibliotecii Academiei R.S.R.) a stîrnit interes şi a incitat curiozitatea specialiştilor. Chiar de la semnalarea lui, s-a acreditat ideea că textele româneşti cuprinse în el ar fi foarte vechi, din secolul al XVI-lea, cum dovedesc particularităţile de limbă, rotacismul în primul rînd. În centrul atenţiei au intrat cele trei texte de la f. 170^{r} — 193^{v}. Primul, *Legenda dumineci*, este un text slavo-român, cu intercalarea traducerii româneşti, nerotacizant. Al doilea, *Învăţătură la Paşti*, şi al treilea, *Învăţătură la cuminecătură*, sînt integral în limba română şi cunosc fenomenul rotacismului. Aceste trei texte constituie *Manuscrisul de la Ieud.*

Deşi *Manuscrisul de la Ieud* a fost pus în circulaţie prin publicarea lui, în facsimile, de I. Bianu, la patru ani de la descoperire, nu s-a bucurat de o atenţie specială. Utilizat, parţial, în unele lucrări lingvistice şi cercetat sub unele aspecte particulare, acest monument interesant al vechii noastre culturi este acum studiat monografic de Mirela Teodorescu şi Ion Gheţie şi reeditat după cele mai bune metode filologice.

Autorii republică textele în facsimile (p. 211—258), cu îndreptarea cîtorva lipsuri din ediţia Bianu, reproducînd textele în alfabet latin (p. 153—171). În transpunerea textelor în acest alfabet, ei au optat cu convingere pentru transcrierea interpretativă, cu toate riscurile pe care le implică, mai mari şi mai numeroase decît în cazul altor texte. *Manuscrisul de la Ieud* pune multe dificultăţi, adesea cu un caracter specific, rezultate din sistemul grafic complicat şi inconsecvent aplicat, din particularităţile lingvistice bizare, ce nu pot fi conexate cu fenomene din limba veche sau dialectale, din faptul că textele sînt copii după alte copii, cu numeroase omisiuni, provenind din alte regiuni, din lipsa informaţiilor despre copist etc. În această dificilă operaţie, Mirela Teodorescu şi Ion Gheţie şi-au propus să descifreze (şi să studieze) limba textelor şi nu a scribului, să evite uniformizarea limbii manuscrisului, prin „românizare", şi să se ferească de orice încercare de a restabili versiunea corectă, cum precizează ei înşişi.

Reproducerea textelor în transcriere interpretativă este însoţită de un aparat critic întocmit cu multă grijă. Prima secţiune cuprinde notele, referitoare mai cu seamă la grafie. În secţiunea a doua găsim, la primul text, versiunea *Legendei dumineci* din *Codicele Sturdzan*, iar la al doilea şi al treilea, diferenţele faţă de versiunile din *Cazania a II-a* a lui Coresi şi *Codicele Todorescu.*

Textele sînt însoţite de un indice de cuvinte (p. 173—207), instrument de foarte mare utilitate pentru cercetător, în care formele gramaticale ale cuvintelor, grupate la cuvinte-titlu, sînt reproduse cu maximă exactitate în grafie chirilică.

Cea mai mare parte a lucrării cuprinde studiul filologic (p. 7—58) şi studiul de limbă (p. 59—141), în care autorii supun unei minuţioase şi competente analize materialul oferit de manuscrisul studiat şi problemele legate de el. Vom sublinia îndeosebi rigoarea metodei filologice, care se observă în străduinţa de a găsi argument pentru şi contra oricăror afirmaţii şi în circumspecţia cu care sînt construite şi evaluate ipotezele.

Concluziile filologice ale Mirelei Teodorescu şi Ion Gheţie, bazate pe cercetările precedente şi pe ale lor proprii, sînt următoarele : cele trei texte sînt copii după traducerile făcute din slavonă ; scrierea lor datează din jurul anului 1630 ; regiunea unde s-au scris e Maramureşul ; copistul este ucrainean, probabil călugăr, care cunoaşte imperfect limba română ; textele provin din originale traduse în alte regiuni ; în ele se pot descifra două straturi de limbă : unul nordic (moldovenesc şi ardelenesc), pus pe seama copiştilor, şi altul sudic (muntenesc), atribuit originalelor ; circulaţia acestor texte, prin mai multe copii intermediare, s-a făcut dinspre sudul nerotacizant spre regiunile nordice rotacizante.

Studiul de limbă este bogat în fapte şi foarte documentat. Autorii au reţinut particularităţile importante pentru definirea structurii lingvistice a manuscrisului în raport cu stadiul limbii române de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul celui următor.

Cum am mai amintit, *Manuscrisul de la Ieud* ridică numeroase şi dificile probleme, a căror rezolvare de către autori, în unele cazuri, ar putea fi discutată. Vom face două observaţii, cu caracter mai general. Prima se referă la editarea textelor. Fiind vorba de o ediţie ştiinţifică,

considerăm că ar fi fost necesar să se reproducă, în transliterație, și textul slavon din *Legenda dumineci*. Cea de a doua privește derivația. Autorii trec în rîndul derivatelor „atît formații cu sufixe împrumutate, cît și formații create în limba română", „atît derivate românești cît și derivate împrumutate în limba română ca atare din alte limbi, dar cu structură analizabilă" (p. 109). După opinia noastră, ar fi trebuit să se rețină numai derivatele create în limba română, fiindcă, de fapt, numai acestea interesează limba noastră, numai acestea s-au născut prin mijloacele interne de dezvoltare a lexicului românesc. În cazul unor cuvinte de origine latină (derivate în această limbă), ca : *bunetate, greutatea* (p. 109) etc., nu putem vorbi de derivate „împrumutate", ci de cuvinte moștenite. În plus, unele dintre cuvintele derivate în limba din care s-au împrumutat, în română nu sînt analizabile (de exemplu : *duhovnic, nedesloinic, praznic*, citate la sufixul *-nic*, p. 111).

Lucrarea semnată de Mirela Teodorescu și Ion Gheție fructifică o îndelungată experiență în cercetarea filologică și aduce unele inovații în tehnica editării textelor vechi. Bogată în sugestii și rezultate, ea se remarcă sub raport metodologic. Calitățile ei o impun ca un model de studiu filologic și lingvistic, cu caracter monografic, asupra unui text vechi.

Aprilie 1978

R. Todoran
Universitatea „Babeș-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

MATILDA CARAGIU MARIOȚEANU, ȘTEFAN GIOSU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, ROMULUS TODORAN, *Dialectologie română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977, 286 p. + 19 hărți în text + 1 hartă anexă.

Lipsită, pînă nu de mult, de o sinteză actuală a problemelor ei esențiale, dialectologia română dispune astăzi, după *Elemente de dialectologie a limbii române* (1961), de I. Coteanu, de două serioase lucrări de acest fel : *Compendiu de dialectologie română* (1975) al Matildei Caragiu Marioțeanu și *Dialectologie română* (1977), curs universitar datorat „unei colaborări interuniversitare" între București, Cluj-Napoca și Iași.

Autorii, Matilda Caragiu Marioțeanu (de la Universitatea din București), Ștefan Giosu (de la Universitatea « Al. I. Cuza » din Iași), Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (de la Universitatea din București) și Romulus Todoran (de la Universitatea « Babeș-Bolyai » din Cluj-Napoca) sînt specialiști cunoscuți, care predau, la universitățile respective, de mai mulți ani, dialectologia română și care s-au impus prin studii și cărți din acest domeniu sau din cel al istoriei limbii române. Experiența lor didactică își spune, dealtfel, cuvîntul pe parcursul întregului curs, prin claritatea, concizionea, sobrietatea și „didacticismul" expunerii, calități care transpar din fiecare capitol în parte, ca și din aspectul general al lucrării, de la structurare și pînă la formularea concretă a problemelor supuse discuției.

Urmînd îndeaproape programa universitară, „atît din punctul de vedere al conținutului cît și în privința extensiunii acordate fiecărei teme tratate" (*Prefață*, p. 3), orice observație privind aceste două aspecte fundamentale ale unei asemenea sinteze își pierde oportunitatea ; o critică din aceste puncte de vedere ar deveni o critică a programei universitare și nu a realizării celor patru autori. Ne oprim, de aceea, în rîndurile de față, la o prezentare generală a acestui curs, subliniindu-i de la început valoarea deosebită nu numai pentru „studentul în filologie", ci pentru oricine este interesat, într-o formă sau alta, de studiul graiurilor populare românești.

După o *Prefață*, p. 3—4, o listă de *Abrevieri bibliografice*, p. 5—7, una de *Abrevieri de cuvinte*, p. 8 și după *Transcrierea fonetică a Atlasului lingvistic român*, p. 9—14, cursul propriu-zis începe cu o *Introducere*, p. 15—35, consacrată prezentării unor probleme generale : obiectul dialectologiei, variantele teritoriale și cele sociale ale limbii, noțiuni fundamentale (limbă, dialect, grai ; criterii de delimitare a limbii și dialectului, cu aplicare la limba română, arii și granițe dialectale), raportul dintre dialecte și limba națională, importanța studierii dialectelor. Urmează două secțiuni care au în vedere istoricul cercetărilor dialectale : *Constituirea dialectologiei ca disciplină lingvistică. Etapele principale ale dezvoltării ei*, p. 36—38 și *Schiță a istoriei dialectologiei române*, p. 55—64. Capitolele următoare privesc *Transcrierea fonetică*, p. 55—64 și *Metode de studiere a dialectelor* (I. Informarea și II. Interpretarea), p. 65—96. Aproape jumătate, așadar,

din paginile cursului (dacă excepţăm textele dialectale anexate) este dedicată unor probleme de dialectologie generală, restul fiind rezervat dialectologiei române. Autorii, după cum reiese din structura generală a cursului, nu au dorit o delimitare netă a problemelor în aceste două categorii, fapt care explică introducerea schiţei de istorie a dialectologiei române înainte de transcrierea fonetică şi de metodele de studiere a dialectelor; de asemenea, în discutarea tuturor problemelor generale amintite pînă acum, referirile şi exemplificările ţin aproape exclusiv de domeniul românesc.

Problemele de dialectologie română încep printr-un capitol intitulat *Formarea dialectelor româneşti*, p. 97—111, problemă care în mare măsură se suprapune peste cea a formării limbii şi a poporului român. Necesitatea neîndoielnică a tratării ei în sumarul unui curs de dialectologie română nu face decît să dovedească încă o dată că dialectologia diacronică nu este decît un aspect particular (şi particularizat) al istoriei limbii ; de fapt am putea spune că este însăşi istoria limbii privită în primul rînd din perspectiva faptului dialectal şi abia în al doilea din cea a sistemului limbii naţionale (şi literare).

În continuare, după o descriere generală avînd ca obiect *Dialectul dacoromân*, p. 112—119, şi după prezentarea discuţiilor referitoare la *Repartiţia dialectală a dacoromânei*, p. 120—129, urmează partea de dialectologie română propriu-zisă : descrierea varietăţilor teritoriale ale limbii române ; mai întîi *Descrierea subdialectelor dacoromânei*, p. 130—170 (moldovean : p. 130—145, bănăţean : p. 145—152, crişean : p. 152—159, maramureşean : p. 159—162 şi muntean : p. 162—170 ; de ce în ordinea aceasta — este o chestiune de opţiune personală), apoi *Dialectul aromân*, p. 171—195, *Dialectul meglenoromân*, p. 196—212 şi *Dialectul istroromân*, p. 213—230. Descrierea, pentru fiecare (sub)unitate în parte, este realizată tradiţional-monografic, la început oferindu-se datele generale asupra (sub)dialectului şi apoi descrierea propriu-zisă, pe compartimente : A. Fonetică şi fonologie, B. Morfosintaxă şi C. Lexic. În cadrul fiecărui compartiment sînt reţinute fenomenele caracteristice (sub)unităţii descrise, adeseori cu trimiteri de natură diacronică şi uneori şi comparativă. Direct sau indirect, descrierea dialectului dacoromân se bazează în cea mai mare măsură pe *Atlasul lingvistic român I* şi *II*, acesta oferind o perspectivă spaţială a faptelor dialectale mai clară, mai precisă şi, mai ales, mai cuprinzătoare decît monografiile dialectale. Nici acestea nu sînt omise cu totul din descrierea varietăţilor dialectale dacoromâne. Ele constituie însă sursa principală pentru prezentarea dialectelor sud-dunărene. De această diferenţă între bogăţia şi calitatea surselor de informare ţine diferenţa de tratare a dialectului nord-dunărean faţă de cele sud-dunărene : generală — pentru acestea din urmă, amănunţită, avîndu-se în vedere în primul rînd varietăţile sale regionale — pentru dialectul dacoromân. Firesc şi explicabil, datele oferite de noile atlase lingvistice române, pe regiuni, nu sînt decît într-o foarte mică măsură avute în vedere în textul propriu-zis al cursului. După încheierea publicării acestora, va fi posibilă o descriere mult mai precisă a varietăţilor dialectale româneşti, putîndu-se realiza, în acelaşi timp, o clasificare bazată pe criterii ştiinţifice ferme a tipurilor de graiuri dacoromâne actuale.

Lucrarea se încheie cu o bogată colecţie de *Texte dialectale*, p. 231—283, cuprinzînd 57 de texte dacoromâne (13 din Moldova şi Bucovina, 7 din Banat, 11 din Transilvania, 6 din Crişana, 5 din Maramureş, 3 din Oltenia şi 12 din Muntenia şi Dobrogea), 9 aromâne, 6 meglenoromâne şi 6 istroromâne. Textele, ilustrative pentru toate varietăţile regionale româneşti (aşezarea lor imediat după descrierea (sub)unităţii respective ar fi fost poate mai potrivită), sînt extrase, pentru dialectul dacoromân din ALRT II, din FD, VI, din BL, IV, din *Textele dialectale Oltenia şi Muntenia*, precum şi din arhivele inedite ale atlaselor regionale Banat şi Moldova şi Bucovina ; textele aromâne provin din lucrările lui Pericle Papahagi sau sînt culese de Matilda Caragiu Marioţeanu ; textele meglenoromâne, din lucrările lui Pericle Papahagi şi Theodor Capidan, iar două, recente, sînt culese de Rodica Bratu ; textele istroromâne au fost luate din lucrările lui Iosif Popovici şi Traian Cantemir, două din ele fiind inedite culese de E. Petrovici şi P. Neiescu. Textele din dialectele sud-dunărene sînt uneori transpuse în româna standard. Toate textele publicate sînt însoţite de note explicative.

Foarte utile se dovedesc, pentru imaginea repartiţiei teritoriale a faptelor dialectale dacoromâne, hărţile lingvistice, 19 la număr (18 după ALR şi 1 după NALR — *Oltenia*), publicate în text ; de asemenea, este utilă harta mare anexată la sfîrşitul lucrării, intitulată *Răspîndirea aromânilor, meglenoromânilor şi istroromânilor şi drumurile de transhumanţă ale păstorilor dacoromâni, aromâni, meglenoromâni şi istroromâni*.

Deşi operă de colaborare, autorii au reuşit să dea lucrării un caracter unitar, respectîndu-se, în acelaşi timp, opiniile autorilor şi modul specific de abordare a fenomenelor (vezi p. 4).

În concluzie, cursul pe care l-am prezentat în rîndurile de faţă reprezintă o reuşită şi valoroasă lucrare de sinteză asupra problemelor esenţiale ale dialectologiei române, utilă mai ales studenţilor în filologie, cărora le este dedicată, dar profitabilă pentru oricine este interesat de studiul varietăţilor dialectale româneşti.

Nicolae Mocanu

Institutul de lingvistică şi istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21

Mai 1978

RICHARD SÎRBU, *Antonimia lexicală în limba română*, Editura Facla, Timişoara, 1977, 290 p.

Deşi constrastul dintre sensul cuvintelor a fost observat încă în antichitate, termenul *antonim* a apărut tîrziu, iar antonimele şi antonimia au început să fie studiate temeinic doar în zilele noastre. Studii mai ample, din trecut, privitoare la antonime şi antonimie nu există. Lipsesc de fapt şi dicţionarele de antonime. Doar în unele dicţionare de sinonime există indici de cuvinte cu sensuri opuse.

La baza lucrării lui Richard Sîrbu stă o valoaroasă teză de doctorat. Ea reprezintă o reuşită sinteză a tot ce s-a realizat în acest domeniu, atît pe plan naţional, cît şi pe plan internaţional, aşa cum indică şi bogata bibliografie care cuprinde un mare număr de lucrări în limbi de largă circulaţie, precum şi principalele dicţionare de antonime existente, care au servit ca sursă de exemplificare a noţiunilor urmărite.

Lucrarea cuprinde o introducere şi cinci capitole. În *Introducere* (p. 9—31) sînt expuse şi comentate critic principalele direcţii ale dezvoltării antonimiei, ale dezvoltării conceptului de antonim. Concluziile care se desprind din această analiză îi servesc autorului ca punct de plecare la stabilirea conceptului de antonim şi a obiectului antonimiei, prezentate în capitolul întîi, *Antonimele şi antonimia. Criterii de definire. Premise metodologice* (p. 33—100). Criteriile de la care se pleacă sînt: logic, lingvistic, logico-lingvistic, ontologic, psiholingvistic şi structural-semantic. Nu întîmplător autorul pune pe primul loc criteriul logic. Este criteriul cel mai mult avut în vedere în lucrările de antonimie. Pe de altă parte, aşa cum remarcă autorul, în nici un alt compartiment al sistemului lexical nu se manifestă cu atîta pregnanţă întrepătrunderea între categoriile logice şi cele lingvistice (cf. p. 35). Pe bună dreptate se subliniază că nu există o concordanţă precisă între antonimia diferitelor limbi, din cauză că antonimia lexicală este fenomen lingvistic şi nu logic: aici intervine caracterul specific naţional al fiecărei limbi (cf. p. 112).

Analizînd diferitele puncte de vedere cu privire la raportul dintre categoriile logice şi lingvistice, autorul stabileşte un număr de tipuri de opoziţii: graduale, echipolente, figurate sau contextuale, spaţiale şi temporale etc. Opoziţiile stabilite duc la constatarea că „opoziţia antonimică este mult mai largă decît cea logică" (p. 61). Legat de această afirmaţie merită toată atenţia concluzia conform căreia pentru reliefarea particularităţilor pur lingvistice ale cuvintelor antonime se cere să fie analizate şi posibilităţile de derivare a termenilor opozabili (p. 67).

Amintim aici şi criteriile pe baza cărora este definit conceptul de antonim, şi anume: cupluri de cuvinte corelative-contrare care se află angajate în raporturi de contrarietate semantică; cuvinte care se întrebuinţează frecvent în contexte antonimice tipice; cuvinte ce au o distribuţie gramaticală şi lexicală asemănătoare; cuvinte statornicite în conştiinţa lingvistică a vorbitorilor etc. Plecînd de la aceste criterii autorul trece la definiţia conceptului de antonim. Astfel, R. Sîrbu consideră antonime „cuvinte corelative care sînt angajate în raporturi de contrarietate semantică şi care s-au statornicit în conştiinţa vorbitorilor sub forma unor cupluri cu valoare de normă lingvistică, iar în context apar cu regularitate în opoziţie directă, avînd posibilităţi combinatorii asemănătoare" (p. 98).

În capitolul al doilea, *Antonimia lexicală ca fenomen lingvistic* (p. 101—124), se pleacă de la faptul că, deşi lexicul are un caracter deschis şi schimbător, el prezintă totuşi un sistem relativ stabil şi bine determinat (p. 101). Confruntînd un număr însemnat de cupluri antonimice din mai multe limbi, autorul stabileşte că în relaţiile antonimice avem a face cu opoziţii între cuvinte şi cu opoziţii între noţiuni (vezi exemplele din română, rusă, germană, engleză, p. 114 şi urm.) Tot din aceste comparaţii reiese diversitatea posibilităţilor de formare a antonimelor în diferite limbi.

Considerăm deosebit de valoroasă analiza tipologică a antonimelor limbii române literare contemporane, în capitolul al treilea, *Antonime în sistemul lexical-semantic al limbii române* (p. 125—179), unde se iau în considerare patru aspecte pentru caracterizarea antonimelor:

lexico-gramatical, morfo-lexical, tematic şi *semantic*. Subscriem la ideea că „întotdeauna termenii unui cuplu de antonime aparţin aceleiaşi clase sau categorii gramaticale, avînd acelaşi grad de abstracţie lexico-gramaticală" (p. 126), idee care a stat la baza elaborării dicţionarului nostru de antonime (cf. Marin Bucă, O. Vinţeler, *Dicţionar de antonime*, Bucureşti, 1974). Analiza acestui capitol este un model de cercetare semantică (antonimică), iar concluziile care se desprind pot servi ca puncte de plecare nu numai în cercetarea antonimică şi semantică în general, dar şi la elaborarea de dicţionare de antonime. Dealtfel acestui scop îi sînt dedicate capitolele patru şi cinci.

Lucrarea pe care o prezentăm reprezintă o contribuţie valoroasă în domeniul semasiologiei limbii române, de asemenea în cel al lingvisticii generale, şi serveşte ca punct de plecare pentru elaborarea de alte lucrări de semantică.

Martie 1978

Onufrie Vinţeler
Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

MÁRTON GYULA, PÉNTEK JÁNOS, VÖÖ ISTVÁN, *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai — Împrumuturile româneşti ale dialectelor maghiare — Rumänische Lehnwörter in den ungarischen Mundarten*, Editura Kriterion, Bucureşti, 1977, 469 p.

Munca asiduă şi perseverentă a trei lingvişti cunoscuţi de la catedra de limba şi literatura maghiară a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca s-a concretizat într-o lucrare voluminoasă care înregistrează sub forma unui dicţionar sincronic cuvintele româneşti din limba literară maghiară şi din graiurile maghiare.

Ideea întocmirii acestei lucrări îi aparţine regretatului nostru coleg şi prieten Gyula Márton, lansată la sesiunea ştiinţifică din primăvara anului 1958 a Universităţii clujene prin comunicarea intitulată *Eredményeink és feladataink a magyar nyelvet ért román nyelvi hatás tanulmányozása terén — Rezultate şi sarcini în cercetarea influenţei limbii române asupra limbii maghiare*.

Asupra surselor dicţionarului ne informează introducerea în limba maghiară (p. 6—7), română (p. 14—15) şi germană (p. 23—24) : „O parte a izvoarelor [citim în introducere] o constituie dicţionare şi glosare mai mult sau mai puţin extinse, tipărite, dar partea cea mai mare o formează totuşi studii şi monografii din domeniul lingvisticii, etnografiei şi folclorului. Pe lîngă acestea însă am luat un număr considerabil de date şi din surse manuscrise. Dintre acestea s-au dovedit deosebit de valoroase următoarele : Atlasul lingvistic al graiurilor maghiare din România, atlasele regionale elaborate sau în curs de redactare aflate la catedra de limba maghiară a Universităţii din Cluj-Napoca şi dicţionarul maghiar dialectal în curs de redactare, la aceeaşi catedră. S-au dovedit foarte preţioase şi lucrările de diplomă şi tezele de doctorat înaintate catedrei, începînd din 1940. Unele din ele cuprind lexicul ocupaţiilor populare tradiţionale, dar se găsesc în număr mare şi lucrări de onomastică şi culegeri din lexicul micilor meseriaşi".

„Pentru a inventaria cît mai complet împrumuturile româneşti din limba maghiară literară am cercetat toate operele, respectiv cele mai reprezentative, ale mai multor scriitori maghiari din România, trecînd pe fişe toate împrumuturile găsite în ele, mai multe romane ale lui Jókai Mór, în special pe cele a căror acţiune se petrece în Transilvania, precum şi cîteva opere traduse în limba maghiară ale unor scriitori români. Pentru descoperirea elementelor româneşti ale limbajului poetic am folosit poeziile complete ale lui Horváth Imre" (p. 14—15). Prin această informare directă asupra surselor lucrării dorim să subliniem exigenţa autorilor. Dintre lucrările tipărite valorificate de autori vrem să nominalizăm pe cea a lui Géza Bléd y, *Influenţa limbii române asupra limbii maghiare* (Sibiu, 1942), precum şi pe cea a lui Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai — Împrumuturi româneşti în graiul ceangău din Moldova* (Bucureşti, 1972), al căror material este inclus aici.

Prelucrarea materialului s-a făcut după criterii ştiinţifice folosite în lexicografia contemporană. Structura articolelor este clară, uşor de urmărit. Prima parte a articolelor cuprinde cuvîntul-titlu, care la cuvintele dialectale are forma în care a fost înregistrat în cursul anchetei, iar la celelalte forma literară sau comună, indicarea părţii de vorbire şi sfera de întrebuinţare (regional, popular, oficial, termen tehnic etc.). Urmează sensul sau sensurile, primul fiind, în

regulă generală, sensul cel mai răspîndit în maghiară, sens care este şi cel al etimonului românesc. După epuizarea indicaţiilor semantice se dau variantele formale. Acestea sînt urmate de date din limbajul tehnic sau din limba comună şi cea literară. Cînd se consideră necesar, se dau şi propoziţii pentru exemplificarea folosirii cuvîntului sau a sensului respectiv. Spre a arăta valoarea funcţională a împrumuturilor sînt apoi inserate derivatele (notate cu sigla Sz) şi compusele (notate cu sigla ö).

A doua parte a articolelor de cuvinte este rezervată etimologiei. Se indică etimonul românesc, la nevoie cu trimiteri chiar şi la forme regionale, respectînd notarea acestora în sursele de unde au fost luate. Articolul se încheie cu probleme de adaptare fonetică a împrumutului, de semantică şi de geografie lingvistică.

Cuvintele incluse în lucrare au funcţionalitate foarte variată, o arie de răspîndire disproporţionată, pornind de la un punct de înregistrare pînă la răspîndirea generală şi colectivă în limba maghiară. Autorii furnizează în introducere informaţii detaliate asupra materialului cuprins în acest dicţionar. Le consemnăm aici.

Dicţionarul are 4243 de cuvinte-titlu, care pe nivelele limbii se repartizează în felul următor : din lexicul limbii maghiare literare fac parte următoarele 14 cuvinte : *áfonya*, 'afină', *bani* 'ban', *batul* 'măr pătul', *cimbora* 'simbriaş', *fiesur* 'domn, filfizon', *furulya* 'fluier', *hodály* 'hodaie', *lej* 'lei', *málé* 'mălai', *mokány* 'mocan', *palacsinta* 'plăcintă', *poronty* 'prunc', *román* 'român', *tokány* 'tocană'. Acestea reprezintă 0,35 % din elementele lexicale de origine românească cuprinse în dicţionar (p. 15).

„Limbii comune, în primul rînd limbii maghiare comune regionale din România, îi aparţin 58 de cuvinte : *abonament* 'abonament', *ádász* 'ADAS', *ápártáment* 'apartament', *bászka* 'bască', *berbécs* 'berbec', *blokk* 'bloc', *brindza* 'brînză', *buletin*, 'buletin', *cáp*[1], *cáp*[2], 'ţap', *cujka* 'ţuică', *csekk* 'CEC', *cserge*, 'cergă', *csimpolya* 'cimpoi', *csobán* 'cioban', *csorba* 'ciorbă', *csubuk* 'ciubuc', *difuzor* 'difuzor', *diszpenzár* 'dispensar', *dulcsáca* 'dulceaţă', *esztena* 'stînă', *esztrenga* 'strungă', *filtru* 'filtru', *fridzsider* 'frigider', *gárgya* 'ghizd', *gogos* 'gogoş', *gripa* 'gripă', *hálba* 'halbă', *hálta* 'haltă', *hiriba* 'hiribă', *hóra* 'horă', *kabana* 'cabană', *kaláka* 'clacă', *kalorifer* 'calorifer', *kalugyer* 'călugăr', *katrinca* 'catrinţă', *kráma* 'cramă', *majó* 'maiou', *marcisór* 'mărţişor', *marmaládé* 'marmeladă', *masztina* 'măslină', *mititej* 'mititei', *mác* 'moţ', *mutuj* 'mutui', *oltyán* 'oltean', *ordá* 'urdă', *pakulár* 'păcurar', *pakura* 'păcură', *perinica* 'periniţă', *pópa* 'popă', *pronoexpress* 'pronoexpres', *pronoszport* 'pronosport', *puca* 'puţă', *pulya* 'pui', *regát* 'regat', *slibovica* 'şliboviţă', *szákos* 'sacoşă', *vineta* 'vinete'. Aceste 58 de cuvinte reprezintă 1,37 % din totalul elementelor româneşti împrumutate" (p. 16).

Autorii consideră că 216 de cuvinte, adică 5,09 % din împrumuturi, au pătruns în lexicul maghiar din România ca termeni administrativi. Restul cuvintelor împrumutate, în total 3586 de cuvinte, au rămas la nivelul dialectelor (p.16), dintre care 235 se găsesc în mai multe dialecte, restul de 3351 de cuvinte avînd o răspîndire mai mică. Din totalul cuvintelor dialectale, 900 sînt înregistrate din graiul ceangău din Moldova (p. 17). În continuare autorii dau date cu privire la repartiţia teritorială, după graiuri a împrumuturilor dialectale (p. 16—17), precum şi la diferite sfere noţionale : omul, raporturi de rudenie şi alte relaţii omeneşti, casa şi împrejurimile, satul, oraşul şi împrejurimile, agricultura, creşterea animalelor, îndeletniciri populare, natura, industrie, transporturi, comerţ, viaţa spirituală, viaţa publică, varia (p. 17—18).

După cum am arătat, autorii au lucrat cu multă acribie pentru a da informaţii cît se poate de precise. Cu toate acestea la o lectură mai atentă apar unele deficienţe de un anumit tip.

1. Deşi etimoanele româneşti în marea lor majoritate sînt bine indicate, din cauza unei documentări insuficiente întîlnim unele observaţii neîntemeiate. De exemplu la cuvîntul-titlu **fúlgárin** s. *(com.)* întîlnim ca etimon românescul *fulgarină*, cu menţiunea că este un element încă neinclus în dicţionarele româneşti. Forma corectă a cuvîntului românesc este *fulgarin* şi se găseşte în *Dicţionarul de neologisme*, ed. a II-a, Bucureşti, 1966, precum şi în *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), care a apărut însă după predarea manuscrisului acestei lucrări la tipar, în 1975 ; *paro* s. *(reg.)*, r. *pirău*, reg. *părău*. Forma literară este *pirîu*, dar forma maghiară provine mai curînd de la reg. *părău* sau *parău* (cf. DLR) ; *parket* s. *(reg., term. tehn.)*, r. *parchet*, partea defrişată a pădurii (DLRM), în Moldova *părt'et*, *parkjet*, porţiunea care se dă în exploatare (ALR SN II, 611). Dacă sensul acesta s-ar cunoaşte numai în Moldova, nu s-ar putea explica aria de răspîndire destul de mare a cuvîntului în graiurile maghiare din Transilvania. Primul sens silvic al cuvîntului *parchet* în limba română literară este „fiecare dintre suprafeţele în care este împărţită o pădure în exploatare" ; apoi „suprafaţa pe care s-a făcut o tăiere într-o pădure" (cf. DLRM, *Dicţionarul de neologisme* şi altele).

2. După cum am menţionat, la fiecare cuvînt se indică sfera de întrebuinţare a cuvîntului. Aceste indicaţii nu sînt totdeauna cele mai nimerite. Oare *lozimplik*, corespondentul rom. *loz în plic*, este folosit în limbajul oficial, cum se indică în acest dicţionar *(hiv)*? Oare *nekisiigetor (ker)* intră în domeniul comerţului?

3. Ca prim sens al cuvîntului regional *picián* (rom. *pițiană*) este dat „a kukoricacsővet borító levél" ; s-ar fi putut da echivalentul lexical „kukoricacsuhé".

4. Cuvîntul maghiar *pilaf* nu este popular, cum se indică, este cunoscut pe tot teritoriul lingvistic maghiar și nu numai în limbajul urban din Transilvania, cum se spune tot în acest articol (cf. și *Magyar értelmező kéziszótár*, 1972, s. v.). Este un cuvînt cunoscut în cele mai multe limbi europene, germ. *Pilaf, Pilan*, eng. *pilaf, pilaw*, fr. *pilaf, pilau (de riz)*, it. *pilău*, rus. *pilav* etc., de circulație internațională, care din persană a intrat în limba turcă și de acolo în alte limbi (cf. *Magyar értelmező kéziszótár*, 1972, s. v.).

5. Sînt explicații în neconcordanță cu realitatea. Astfel, de exemplu, *csaflinta* nu este o unealtă care se folosește pentru rostogolirea bușteni lor, ci o pană de fier în forma unui cui de grapă, care se bate în capătul unei bîrne pentru scoaterea cu tînjala a bușteni lor dintr-un loc greu accesibil. Vezi, dealtfel DA, la care se face trimiterea. Este limpede că s-a preluat o informație greșită de la Balogh, SCL, XIII, 1962, p. 381. Dealtfel explicația corectă se găsește și la Gombocz-Melich, *Magyar Etymológiai Szótár*, s.v. *csafling*, precum și la Szinnyei József, *Magyar Tájszótár*, s. v. *csafling*.

În anexa lucrării se dau lista localităților în limba maghiară și română la care se fac trimiteri în corpul lucrării, un indice al cuvintelor românești și forma sub care sînt înregistrate în dicționar.

Materialul extrem de bogat, structura clară, sistematică a articolelor de cuvinte, cît și interpretările competente date de autori fac ca această operă să se înscrie în șirul lucrărilor utile și necesare pentru cei care studiază limba maghiară, interacțiunea lingvistică româno-maghiară, fenomene generale de lingvistică, de sociolingvistică etc.

Mai 1978

Bela Kelemen
Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

MARIUS SALA, DAN MUNTEANU, VALERIA NEAGU, TUDORA ȘANDRU-OLTEANU, *El léxico indígena del español americano. Apreciaciones sobre su vitalidad*, Premio del centenario de la Academia Mexicana, lingüistica hispánica, 1975, Mexico București, 1977, 196 p.

Sub egida Academiei Mexicane și în colaborare cu Editura Academiei Republicii Socialiste România a văzut lumina tiparului, în limba spaniolă, lucrarea care a întrunit exigențele maxime ale concursului inițiat cu prilejul centenarului Academiei Mexicane—1975, *El léxico indígena del español americano*.După cum este prezentată de autorii înșiși în rîndurile adresate cititorului, cartea reprezintă un prim rezultat al cercetărilor de hispanistică întreprinse la Institutul de lingvistică din București, în cadrul colectivului de romanistică, condus de dr. Marius Sala.

Continuînd, într-o viziune metodologică originală, cercetările asupra cuvintelor de origine indigenă din spaniola vorbită dincolo de ocean, lucrarea se recomandă ca o premieră nu numai pentru lingvistica romanică, ci și pentru lingvistica generală.

Consultînd un mare număr de lucrări bibliografice (vezi nota 2 de la p. 8—9) și prelucrînd cu discernămînt informațiile culese din studiile parțiale afectate fenomenului discutat, autorii au realizat un veritabil „argument" științific și riguros la observația lui Marcos Morinigo cu privire la exagerările care s-au făcut în unele dicționare de americanisme prin numărul considerabil al termenilor indigeni, în nonconcordanță cu realitatea lingvistică.

Conform atestărilor menționate (vezi p. 196), cuvintele prelucrate provin din 8 limbi indigene și acoperă o arie geografică formată din 21 de țări și zone.

Veridicitatea rezultatelor obținute de către cercetătorii români este validată, considerăm noi, de însăși concepția de lucru adoptată.

În esență, trei sînt criteriile de selecție propuse : (I) răspîndirea geografică, (II) productivitatea și (III) bogăția semantică.

Aplicate într-o viziune s i n c r o n i c ă, aceste principii devin operante numai pentru anumite categorii de termeni indigeni :

— cuvinte care depășesc, geografic, aria limbii indigene de proveniență,
— cuvinte care au cel puțin un derivat și
— cuvinte care, în prezent, au cel puțin un sens nou față de sensul primar.

Trierea materialului lexical a urmat, de asemenea, unele restricții. Astfel, au fost exceptați :
— termenii arhaici, ieșiți din uz etc. ; derivatele considerate creații culte *(incaico, naluatlismo)* sau formate cu afixe indigene, de la o temă, de asemenea, indigenă ;

— cuvintele formate de la toponime indigene *(pisco, tequila)*, de la nume proprii etc.;
— cuvintele cu etimologia necunoscută *(cotara, bagaña)* sau incertă, cu excepţia cuvintelor a căror etimologie formează obiect de discuţii; în acest caz s-a optat pentru una dintre soluţii (vezi *guaco, pita, tabaco*);
— cuvintele de origine indigenă intrate în spaniolă prin intermediul altor limbi europene, ca franceza, portugheza sau engleza etc. *(colibri, ananás, tapioca, jaguar* ş.a.m.d.) ;
— cuvintele compuse cu (pseudo) prefixe sau sufixe indigene şi temă spaniolă *(sachapaloma)* sau cuvintele compuse dintr-un termen indigen şi altul spaniol *(talacha, sandialahuén* etc.) ;
— cuvintele înregistrate de unii autori consultaţi, fără să apară în dicţionarele folosite *(ansubo)*.

Toate aceste precizări incluse în capitolul introductiv (p. 7—17) precedă inventarul propriu-zis al termenilor (p. 17—135), analiza inventarului (p. 135—166), concluziile (p. 171—173), anexa termenilor în ordine alfabetică, care sintetizează schematic poziţia acestora faţă de criteriile date, bibliografia şi abrevierile.

În afara analizei care surprinde conclusiv toate aspectele abordate (structură semantică, etimologie, derivate etc.), capitolul lexicografic reprezintă, prin formula sa redacţională, măsura valorică incontestabilă a cercetărilor întreprinse.

Descifrăm în structura fiecărui articol filtrarea datelor, însumate din surse variate, prin optica marcată de principiile amintite.

Prelucrarea materialului nu înseamnă numai o regrupare unitară şi originală a unui material dispersat în dicţionare, studii şi articole, ci şi o contribuţie prin soluţii şi interpretări noi. La etimologii, de pildă, s-a acceptat opinia care primează la mai mulţi specialişti, dar, în unele cazuri, s-a urmat propria părere. Astfel, termenul *tabaco*, neînregistrat la Corominas, este inclus aici în rîndul cuvintelor indigene.

Schematizat, articolul redacţional răspunde parţial sau total unor norme clare, general valabile, în consens cu principiile de lucru şi cu specificitatea materialului lexical adunat. Tabloul unui astfel de articol reflectă şi sub aspect grafic metodologia adoptată şi, implicit, aportul original în studiu pentru toate compartimentele sale, facilitîndu-se, totodată, şi consultarea materialului.

Urmînd în linii generale metoda preconizată de DRAE *(Diccionario de la Real Academica Española*, ed. XIX, Madrid, 1970), autorii au reuşit în mod sugestiv să marcheze datele suplimentare pentru fiecare component al structurii (cuvînt titlu, variante fonetice sau grafice, etimologie, răspîndire geografică, sensuri, derivate, expresii şi sintagme).

Concluziile finale sînt precedate într-o formă detaliată de o suită apreciabilă de rezultate teoretice particulare, izvorîte din prelucrarea judicioasă şi multilaterală a materialului lexical investigat.

Consideraţiile sintetice se referă la modul în care răspunde fiecare lexem criteriilor stabilite, luate fiecare în parte (p. 135—150) sau combinate (p. 159—166).

Analizele multilaterale au condus în final la o clasificare atotcuprinzătoare a întregului inventar lexical :

a) cuvinte răspîndite în mai mult de patru ţări în afara ariei limbii indigene ; care au mai mult de patru derivate ; care au patru sensuri în plus faţă de sensul primar,

b) cuvinte răspîndite în două sau trei ţări în afara ariei limbii indigene ; care au două sau trei derivate ; care au două sau trei sensuri în plus faţă de sensul primar,

c) cuvinte răspîndire numai într-o ţară în afara ariei de limbă indigenă ; care au un derivat ; care au un sens în plus faţă de sensul primar.

Sub aspect geografic, arată autorii, predomină termenii indigeni care depăşesc aria limbii autohtone cu patru sau mai multe ţări (mai ales în America Meridională), ceea ce a permis conturarea unui fond aşa-zis panamerican.

Derivatele (substantive, verbe şi adjective) au oferit o serie de observaţii deosebit de interesante şi de preţioase pentru istoria şi dinamica limbilor indigene. S-a constatat, de pildă, că teritoriul marcat de prezenţa derivatelor este mult mai amplu comparativ cu cel al cuvintelor primare. Din punctul de vedere al conţinutului, acestea exprimă atît noţiuni concrete cît şi noţiuni abstracte, în ultimul caz derivatele verbale deţinînd primul loc.

Structura semantică predominantă se caracterizează prin cuvinte monosemantice şi polisemantice pînă la trei sensuri, aria sensurilor noi fiind mai puţin extinsă decît a sensurilor primare.

Analiza efectuată la nivelul criteriilor combinate a permis detaşarea unui „nucleu" al termenilor indigeni care răspunde la toate criteriile. În cadrul acestuia se distinge (vezi p. 159) categoria mai restrînsă a termenilor care răspund acestor criterii la prima caracteristică din clasificarea menţionată anterior.

Cercetarea onomasiologică şi etimologică asupra acestui nucleu a dezvăluit faptul că „limbile generale" *(quechua* — limba incaşilor şi *nahuatl* — limba aztecilor) şi *arahuaco-caribe* au cea mai mare contribuţie lingvistică, fapt justificat sub raport istorico-cultural. Termenii provin din limbi cu prestigiu, exprimînd realităţi specifice, pentru care nu au existat corelative în limba spaniolă.

Expunerea succesivă a rezultatelor parţiale este completată în ultimul capitol cu concluziile generale asupra rolului şi locului indigenismelor în spaniola americană, subliniindu-se faptul că nu se poate vorbi de un idiom distinct de spaniola peninsulară, ci de o particularitate a spaniolei americane : „debemos apreciar el elemento léxico indígena como una peculiaridad del español americano, pero no como un factor que por su importancia cualitativa y cantitativa transforme el español americano en un idioma distinto del expañol peninsular" (p. 172).

Prin aceasta, studiul de faţă apare ca o „replică" obiectivă şi ştiinţifică dată acelor dicţionare de americanisme în care termenii indigeni figurează în număr mai mare (vezi, de pildă, lista comparativă a indigenismelor panamericane, nota 4, p. 139).

În sens restrîns, studiul poate constitui o bază pentru eventuale cercetări privind statutul frazeologic al termenilor, estimarea lor comparativă, ţinîndu-se seama de diferite sisteme sau stiluri funcţionale, analize particulare asupra omonimelor, sinonimelor etc. Omonimele, de pildă, asupra cărora nu se insistă, dar sînt marcate cifric diferenţiat în cuprinsul inventarului, apar în număr redus, avînd o arie geografică şi adesea o etimologie diferită (vezi, de exemplu, *cancha*[1] *— cancha*[2] şi *guara*[1] *— guara*[2]).

Fără îndoială că lărgirea ariei de investigaţie printr-un studiu al termenilor indigeni în ambianţa trăsăturilor definitorii ale lexicului spaniol american (fondul lexical spaniol, alte influenţe etc.) poate realiza o imagine cuprinzătoare asupra tendinţelor de evoluţie, precum şi a dinamicii limbii spaniole americane în contextul unei funcţionalităţi în împrejurări istorice specifice.

Prin concepţie şi metodă, precum şi prin valoarea rezultatelor obţinute, studiul se impune atenţiei nu numai ca o definitivare obiectivă şi convingătoare a unui fenomen lingvistic particular, ci şi ca o contribuţie metodologică originală pentru cercetarea lingvistică în general.

Martie 1978

Doina Negomireanu
Universitatea din Craiova
Centrul de ştiinţe sociale
Craiova, str. A. I. Cuza, 13

V. KIPARSKY, *Russische historische Grammatik*, vol. I—III, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1963—1975.

Opera monumentală a eminentului slavist finlandez V. Kiparsky, apărută în trei volume, tratează istoria sistemului fonetic, morfologic şi lexical al limbii ruse după cum urmează : I. *Die Entwicklung des Lautsystems*, 1963, 171 p. ; II. *Die Entwicklung des Formensystems*, 1967, 288 p. ; III. *Die Entwicklung des Wortschatzes*, 1975, 375 p.

Apariţia celor trei volume oferă posibilitatea de a aprecia *în ansamblu* roadele investigaţiilor întreprinse de autor în domeniul căruia — după cum se arată în prefaţă — şi-a închinat întreaga viaţă. De aceea ne propunem să facem unele aprecieri nu numai în legătură cu ultima parte a lucrării, apărută mai recent (1975), ci şi pe baza primelor două volume.

Datorită pregătirii strălucite a autorului în studiul compartiv al limbilor indo-europene, precum şi contribuţiei sale originale în numeroase probleme controversate, opera lui V. Kiparsky prezintă interes nu numai pentru rusişti şi slavişti, ci şi pentru specialiştii în domeniul lingvisticii indo-europene. Calităţile lucrării sînt relevate şi de faptul că versiunea rusească a primului volum va apărea în curînd în Uniunea Sovietică. Originalitatea „trilogiei" constă, printre altele, şi în concluziile la care ajunge autorul în urma analizei raporturilor lingvistice slavo-finlandeze, slavo-baltice şi slavo-germanice cu privire la perioada cea mai veche din istoria limbii ruse, neatestată prin documente scrise. În această privinţă trebuie menţionat în mod deosebit, în afara volumului I, şi volumul al III-lea, care tratează istoria lexicului rus din cele mai vechi timpuri pînă în jurul anului 1900. Acest masiv volum reprezintă unica lucrare sintetică cu privire la evoluţia vocabularului rus, deoarece celelalte lucrări de lexicologie istorică tratează numai anumite epoci din istoria limbii ruse.

Avînd în vedere că cele trei volume însumează peste opt sute de pagini, în cele ce urmează vom insista numai asupra *unora* din capitolele în care autorul dezvoltă mai departe studiile asupra limbii slavilor de est sau în care ia poziţie critică faţă de unele concepţii sau interpretări considerate greşite.

Primul volum cuprinde următoarele capitole mai importante: *Limba slavă de est* (limba slavilor de est care s-a desprins din slava comună şi particularităţile ei principale); *Răspîndirea şi dialectele limbii ruse; Monumentele scrise ale limbii ruse; Limba rusă veche şi limba rusă contemporană* (Alt- und Neurussisch); *Protorusa* (Das Urrussische); *Limba rusă a monumentelor celor mai vechi; Schimbări ulterioare* (soarta vocalelor reduse, trecerea lui *e* la *o*, unele schimbări survenite în sistemul consonantic); *Deosebirile dialectale cele mai vechi; Schimbări tîrzii; Tabelul cronologic al schimbărilor fonetice.*

Periodizarea istoriei limbii ruse, stabilită de V. Kiparsky, diferă parţial de cea obişnuită în lucrările sovietice mai recente, ceea ce ridică anumite probleme. Autorul împarte evoluţia limbii ruse în trei perioade mai mari: protorusa (das Urrussische), care cuprinde epoca dintre destrămarea unităţii limbii slave comune şi începutul perioadei scrise la slavii de est (anul 1056); limba rusă veche (das Altrussische), de la 1056 pînă în anul 1700, cînd, în urma reformelor întreprinse de către ţarul Petru I, a început perioada limbii ruse contemporane. V. Kiparsky stabileşte anul 1700 ca limită între două epoci, acordînd o importanţă deosebită reformelor lui Petru I, care au vizat modernizarea alfabetului, tiparul, învăţămîntul, folosirea genurilor limbii literare şi dezvoltarea relaţiilor cu Europa de vest, ceea ce a permis pătrunderea în masă în limba rusă a împrumuturilor lexicale din limbile vest-europene. În privinţa vocabularului perioadei domniei lui Petru I, anul 1700 a însemnat într-adevăr începutul unei epoci; în schimb, trebuie menţionat că cele mai importante procese din istoria sistemului fonetic şi morfologic al limbii ruse s-au încheiat cu mult timp înaintea acestei epoci.

Din periodizarea istoriei limbii ruse V. Kiparsky omite epoca scindării limbii comune a slavilor de est în limba velicorusă, ucraineană şi bielorusă, cu toate că în lucrare se specifică că în monumentele scrise din secolul al XIII-lea încep deja să se contureze unele particularităţi ucrainene şi bieloruse.

Problema originii scrierii la slavii de est a constituit obiectul unor discuţii aprinse. V. Kiparsky respinge teoria că scrierea ar fi fost răspîndită înainte de creştinare la slavii de est. În acest sens el susţine că textele văzute de Konstantin (Kyrill) în 860 în Crimeea nu au fost scrise cu litere „ruseşti", ci cu „siriene". Inscripţia mult discutată de la Gnezdovo trebuie citită după autor ca **Gorunjь*, iar dacă ea provine din perioada premergătoare creştinismului la slavii de est, trebuie explicată ca o inscripţie compusă din litere greceşti. În legătură cu textele pe coajă de mesteacăn, V. Kiparsky atrage atenţia că Gramota nr. 9, despre care se presupune că este cea mai veche, a fost întocmită numai după mijlocul secolului al XII-lea.

Unul din cele mai originale capitole ale lucrării este cel cu privire la protorusă. Deoarece această perioadă este lipsită de monumente scrise, imaginea noastră cu privire la fonetica protorusei este foarte vagă şi nesigură. Autorul supune unei analize minuţioase împrumuturile lexicale intrate în limbile baltice şi finice-prebaltice începînd cu secolele al VI — VII-lea din limba slavilor de est şi pe baza acestor împrumuturi ajunge la concluzii interesante cu privire la sistemul vocalic al protorusei din secolele al VII-lea — al IX-lea. Slavistul finlandez susţine existenţa opoziţiei fonologice cantitative a vocalelor din protorusă sau, cel puţin, existenţa deosebirii fonetice între vocalele lungi şi scurte (indiferent de locul accentului), moştenită din limba slavă comună. Presupunînd că în locul vocalelor lungi sau al diftongilor din slava comună în protorusă se rosteau vocale lungi, el arată că acestea au fost redate în limbile finice-prebaltice în prima silabă tot prin vocale lungi, Pe de altă parte, vocalele scurte ale protorusei, moştenite din slava comună, au fost percepute de finlandezi tot ca vocale scurte (p. 77—78).

Pe baza împrumuturilor se poate urmări şi soarta vocalelor nazale din limba rusă din perioada premergătoare scrisului. V. Kiparsky constată că protorusa avea vocale nazale lungi şi scurte. Nazala posterioară lungă a trecut prin trei stadii de dezvoltare: *ǫ*>*ǭ*>*ū*, *u*, care, în funcţie de data prelucrării împrumuturilor, în limbile finice-prebaltice şi în cele baltice au fost redate în trei feluri (p. 80—81).

Împrumuturile lexicale de origine slavă în limbile finice-prebaltice şi baltice demonstrează apariţia tîrzie a polnoglasiei la slavii de est. Cuvîntul *talkkuha* „mîncare populară din făină" poate fi explicat de exemplu numai din protorusul **tolkъno*, fără polnoglasie completă (p. 83).

Autorul atribuie în tot cursul lucrării o deosebită importanţă stabilirii cronologiei relative şi absolute a schimbărilor fonetice. În această privinţă uneori are un rol decisiv fonetismul împrumuturilor discutate. Pe baza cuvintelor de tip *turku* „piaţă" (<slav *tъrgъ*) din finlandeză se poate constata că vocalele reduse *ъ* şi *ь* au început să dispară în finală absolută cel tîrziu la mijlocul secolului al X-lea, în schimb, în interiorul cuvîntului, după cum atestă monumentele scrise, acest proces a început după 1100, încheindu-se abia în secolul al XIII-lea.

Faţă de volumul I, deosebit de bogat în idei şi concluzii originale, la baza căruia au stat numeroase studii speciale premergătoare, la elaborarea volumului al II-lea, care tratează istoria morfologiei, aportul personal al autorului, după cuvintele lui însuşi, este ceva mai redus. De aceea, din lipsă de spaţiu, cu privire la această parte a lucrării ne limităm numai la unele concluzii cu caracter general.

În urmărirea istoriei numelor autorul pleacă de la tipurile de declinare şi formele existente în limba rusă contemporană, dezvăluind treptat formele ce le-au precedat în vechea rusă şi slava comună. Autorul trimite la forma iniţială din limba indo-europeană de bază, respectiv limbile indo-europene vechi şi la limbile baltice. În clasificarea verbelor se adoptă sistemul lui A. Leskien, clasificarea cea mai cuprinzătoare şi clară, care grupează verbele în clasele I, II, III, IV şi V.

Este regretabil că V. Kiparsky — intenţionat — nu a inclus în acest volum un capitol cu privire la istoria aspectului verbal, problemă tratată în general foarte succint şi în celelalte gramatici istorice. Autorul îşi motivează poziţia prin caracterul foarte controversat al raporturilor dintre timp şi aspect în limba rusă şi celelalte limbi indo-europene. În acelaşi timp se referă la faptul că studiul aspectului nu intră în domeniul morfologiei (ceea ce este discutabil), fiind mai apropiat de lexicologie şi semantică.

Volumul al III-lea cuprinde următoarele capitole mari : *Cuvinte autohtone* (moştenite), *Împrumuturi* ; *Derivări noi pe teren rusesc* ; *Derivate cu sufixe* ; *Derivate cu prefixe* ; *Cuvinte compuse*. Cuvintele cele mai vechi sînt acelea pentru care dispunem de corespondente fonetice şi morfologice precise cel puţin într-o altă limbă indo-europeană, vorbitorii căreia pe vremuri nu erau vecini cu teritoriul limbii slave comune. Nu intră în această categorie elementele lexicale care, în urma contactelor slavo-baltice, slavo-germanice sau slavo-iraniene, puteau fi împrumutate. O cronologie absolută se poate stabili în cazul corespondentelor, relativ rare, slavo-hitite, a căror vechime este de cel puţin 3500 de ani.

Cuvintele autohtone se împart în trei categorii : A) Cuvinte de origine indo-europeană, a căror vechime este de circa 3500 de ani. Sînt înşirate 454 de cuvinte. Pentru ilustrarea vechimii cuvîntului rusesc se indică alături o formă apropiată dintr-o limbă indo-europeană ; B) Cuvinte de origine balto-slavă, a căror vechime este de cel puţin 2500 de ani. Cronologia absolută poate fi stabilită cu ajutorul cuvîntului slav *želězo* „fier" şi al corespondentelor apropiate din limbile baltice (de ex. lituaniana *geležis*), care sub aspect fonetic stau complet izolat în vocabularul limbilor indo-europene. După cum se ştie, epoca fierului a început în Europa de vest numai după anul 500 î.e.n., prin urmare nici cuvîntul amintit nu poate fi mai vechi. Din această categorie fac parte 300 de cuvinte ; C) Cuvinte de origine slavă comună, cu o vechime de circa 1500 de ani. Sînt înşirate 420 de cuvinte.

Din cele trei subgrupe fac parte în total 1174 de unităţi lexicale. Este interesant că există numeroase cuvinte aparţinînd fondului lexical de bază care nu sînt atestate din perioada indo-europeană veche şi nici din cea balto-slavă. Unele din acestea au putut să apară ulterior, în urma schimbării condiţiilor de viaţă ale strămoşilor slavilor, în schimb, pentru noţiuni ca *picior, cap, umăr, vînt, stea, rădăcină, a arde, a respira* etc. trebuiau să existe cuvinte şi în cele mai îndepărtate timpuri. Cauzele concrete ale inexistenţei în prezent a cuvintelor asemănătoare în cel mai vechi vocabular al slavilor însă nu ne sînt cunoscute.

Împrumuturile lexicale sînt grupate în două categorii mari : împrumuturi intrate în limba rusă înainte de epoca lui Petru I şi împrumuturile preluate în timpul domniei acestui ţar şi în perioadele următoare. În cadrul acestor două epoci cuvintele sînt grupate după limba de origine : împrumuturi slave comune de origine germană, împrumuturi iraniene, turcice, împrumuturi din vechea slavă, împrumuturi greceşti, ugro-finice, baltice, nord-germanice (scandinave), polone şi împumuturi germane din epoca premergătoare lui Petru I. Împrumuturile preluate după anul 1700 sînt următoarele : împrumuturi olandeze, italiene, engleze, germane, franceze şi ucrainene. Numeroase cuvinte străine au pătruns în vocabular pe două căi, din două limbi vest-europene sub diferite forme sonore, care ulterior s-au diversificat semantic sau una din ele a dispărut treptat. Cele mai numeroase cuvinte au fost împrumutate în această perioadă din franceză (cca 1000) şi germană (cca 450).

Derivatele cu sufixe nominale şi prefixe verbale sînt prezentate în ordine alfabetică. Sînt analizate originea, vechimea şi sensul fiecărui sufix în parte, coborînd pînă la perioada limbii indo-europene de bază.

Luînd în considerare calităţile deosebite ale lucrării recenzate, putem afirma pe drept cuvînt că această operă nu poate lipsi din biblioteca nici unui specialist care se ocupă de limbile slave şi raporturile dintre limbile slave şi cele neslave.

Aprilie 1978

G. Benedek
Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

WOLFGANG STEINITZ, *Ostjakologische Arbeiten*, Band I. *Ostjakische Volksdichtung und Erzählungen aus zwei Dialekten. Texte.* Für die Neuherausgabe wissenschaftlich bearbeitet von Gert Sauer, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, XXIII + 468 p.; Band II. *Ostjakische Volksdichtung und Erzählungen aus zwei Dialekten. Kommentare.* Für die Herausgabe wissenschaftlich bearbeitet von Gert Sauer und Brigitte Schulze, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, VI + 320 p.

Lucrarea, proiectată în patru volume, este o inițiativă comună a Academiei din Berlin a Republicii Democrate Germane și a Academiei Maghiare de Științe din Budapesta și a necesitat colaborarea mai multor oameni de știință germani și maghiari.

Cercetarea folclorului acestui popor mic la număr a început numai în 1844—1845 și este legată de numele cercetătorului maghiar Antal Reguly și de cel al cercetătorului finlandez M. A. Castrén. Cîntecele adunate de A. Reguly, împreună cu cele adunate de József Pápay între anii 1888—89, au văzut lumina tiparului în patru volume între 1944—1965.

Cercetările de limbă și de folclor ale lui Wolfgang Steinitz au fost făcute cu o sută de ani mai tîrziu decît primele cercetări pe teren. Considerăm cu totul justificată părerea lui W. Steinitz, care atribuie acestor texte adunate la mijlocul secolului trecut o valoare mai ales pentru istoria limbii.

W. Steinitz a început cercetările asupra limbii ostiace, după emigrarea sa în 1934 din Germania, la Leningrad. În calitate de conferențiar la Institutul popoarelor nordice a ajuns în contact cu tineri cercetători provenind din sînul acestor popoare, printre care și cu ostiaci. Posibilitatea de a studia limba și folclorul ostiac i s-a oferit în 1935, cu ocazia unei expediții în Siberia de vest.

Roman Jakobson, care, în 1940, la Stockholm, a avut prilejul să cunoască îndeaproape lucrările, rezultatele și planurile lui Steinitz, vorbește foarte elogios despre multilateralitatea excepțională a cercetărilor lui Steinitz (vol. I, p. XI). Roman Jakobson face aceste aprecieri deoarece atenția lui Steinitz, pe lîngă cercetările profunde asupra gramaticii limbii ostiace, se îndreaptă și asupra toponimiei, împrumuturilor și calcurilor din limbile samoede, asupra cercetării limbajului vînătoresc tabu, asupra cercetărilor etnologice și, bineînțeles, folclorice. În anii emigrației au fost concepute multe din acele lucrări teoretice ale lui W. Steinitz prin care a devenit unul dintre primii lingviști care au aplicat metodele lingvisticii moderne în lingvistica fino-ugrică și a ajuns în rîndul celor mai de seamă lingviști fino-ugrici. Trebuie să menționăm că teoria vocalismului elaborată de W. Steinitz este strîns legată de cercetările sale de limbă ostiacă, teorie cu care a scos din impas una din problemele cele mai importante ale lingvisticii fino-ugrice (*Geschichte des finnisch-ugrischen Vokalismus*, Stockholm, 1944).

Aceste antecedente explică complexitatea lucrării *Ostjakologische Arbeiten*, care are și scopul de a prezenta activitatea multiplă de ostiacologie a lui W. Steinitz. Primele două volume, exceptînd prefețele, sînt o reeditare a lucrărilor lui W. Steinitz apărute între anii 1939—1941, azi foarte greu accesibile pentru cercetători. Procedeul tipografic folosit este cel fotomecanic, în vederea evitării greutăților tipografice. Volumul al treilea va conține materialul inedit de folclor adunat de W. Steinitz tot în 1935. Volumul al patrulea va cuprinde o sinteză tematică a lucrărilor ostiacologice ale lui W. Steinitz, jurnalul lui scris cu ocazia cercetărilor efectuate pe teren, precum și o bibliografie completă a lucrărilor sale.

În primul volum se găsesc două prefețe. Prima este scrisă de Roman Jakobson, care, pe lîngă aprecieri, conține multe date biografice. A doua e semnată de Gert Sauer și Renate Steinitz și prezintă finalitatea întregii ediții. Prefața volumului al doilea este scrisă de îngrijitorii volumului, Gert Sauer și Brigitte Schulze. În continuare sînt prezentate amănunțit particularitățile fonetice și morfologice ale dialectului sinia (p. 3—50), apoi sînt publicate texte folclorice (p. 53—178), mai întîi o povestire și 12 basme, apoi 6 cîntece. În continuare este prezentat amănunțit dialectul șercali (p. 181—230), iar textele ilustrative cuprind 5 basme și 26 de cîntece (p. 233—458).

În sfîrșit, am evidențiat studiul lui W. Steinitz despre poezia populară ostiacă (și vogulă) (vol. II, p. 1—61), care tratează probleme de versificație și de stilistică. Tot în volumul al II-lea întîlnim comentarii importante și interesante în legătură cu textele populare adunate (p. 77—295).

Cele două volume din *Ostjakologische Arbeiten*, prezentate aici, ne înfățișează doar o latură a activității acestui mare om de știință: cea de culegere și de interpretare a materialului folcloric. Numai odată cu volumul al patrulea personalitatea ostiacologului Wolfgang Steinitz ni se va înfățișa în întreaga ei complexitate.

Mai 1978

Vámszer Mária
Universitatea „Babeș-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj—Napoca, str. Horea, 31

Modern Linguistics and Language Teaching, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 439 p.

Volumul cuprinde lucrările conferinţei „Lingvistica modernă şi predarea limbilor străine", ţinută la Budapesta în 1971. Această conferinţă a avut drept scop o cunoaştere mai amănunţită a realizărilor în domeniul predării limbilor străine. Subiectul conferinţei a fost relaţia dintre lingvistica modernă şi predarea limbilor străine, realizările teoretice şi practice în acest domeniu, raportul dintre lingvistica generală şi lingvistica aplicată, problemele materialului audio-vizual folosit în predare, precum şi probleme de psihologie a învăţării şi însuşire a limbajului.

În comunicările ţinute s-a accentuat faptul că diferenţa dintre metodele mai vechi folosite în predarea limbilor străine şi metodele moderne are la bază faptul că pînă acum realizările lingvisticii teoretice nu au fost luate în considerare în suficientă măsură (R. Filipović, G. Nickel, R. Titone, B. Korponay etc.). Aceste metode lingvistice sînt bazate pe două principii : a) folosirea activă a limbii şi b) planificarea şi gradarea modelelor gramaticale şi propoziţionale (G. Nickel, C. Bouton, L. Dezsö, U. Bliesener, G. Helbig, K. Günter etc.). Se arată că pentru a se satisface amîndouă principiile trebuie să se pornească de la analiza lingvistică a limbii ce urmează a fi predată (G. Nickel, W. Nemser etc.). O astfel de analiză descrie şi face clară structura limbii, fapt ce stă la baza materialelor pentru predare conforme cu cel de al doilea principiu (E. Fülei-Szánto, M. Miko, J. Hegedüs, R. Titone, A. Tionova, G. Utermark etc.).

Pentru o sistematizare a materialului lingvistic, trebuie să se descrie ştiinţific limba şi principalele ei probleme de fonologie, morfologie, sintaxă, semantică şi stilistică (G. Erdei, E. Siptar, G. Helbig). Cu cît se face mai amănunţit acest lucru cu atît este mai uşor să se dezvolte materialele de predare. Se concluzionează, în majoritatea lucrărilor, că pentru a avea un manual bun autorul are nevoie de o metodă care să satisfacă cerinţele metodice şi pedagogice şi să fie bazat pe rezultatele analizei lingvistice a limbii străine ce urmează a fi predate. Analiza contrastivă aduce contribuţii însemnate în acest domeniu (W. Nemser, L. Dezsö, E. Stephanides, G. Hell, F. Hadas).

Metodele de descriere a limbii pot fi diferite. În timp ce gramatica structurală face un inventar al limbii (foneme, morfeme etc.), gramatica generativă reprezintă o nouă teorie a limbii şi un sistem de reguli care determină structura de adîncime şi de suprafaţă a limbii, relaţia dintre ele, interpretările semantice în structura de adîncime şi interpretările fonetice în structura de suprafaţă (G. Helbig, G. Erdei, T. Mihalik, J. Hegedüs, E. Ozsvald, D. Radtke etc.). Trei curente s-au desprins în acest context. Primul dintre ele afirmă că, într-o măsură mai mare sau mai mică, aceleaşi principii determină procesul de predare al oricărui subiect. Conform unui alt punct de vedere, predarea unei limbi străine este psihologie aplicată. Esenţa acestei teorii este cercetarea procesului de învăţare şi nu a procesului de predare. O abordare psiholingvistică este elementul de tranziţie între punctul de vedere care declară primatul psihologiei şi cel de al treilea punct de vedere — aproape unanim acceptat la conferinţă —, în care sistemul limbii guvernează procesul de asimilare, deoarece factorul decisiv în predare este lingvistica (G. Nickel, R. Filipović).

Interrelaţia dintre lingvistica generală şi lingvistica aplicată a fost analizată pe larg (G. Nickel, G. Szépe, I. Schilling, J. Hegedüs etc.). În legătură cu acest subiect s-a discutat problema relevanţei modelelor gramaticale. Studiul relaţiei dintre lingvistica teoretică şi cea aplicată scoate în evidenţă faptul că însuşirea unei limbi străine este o problemă vitală a studiului limbii în general.

Pe lîngă aceste probleme, se analizează şi atitudinea elevului în procesul de însuşire a limbii, experienţa sa anterioară, interesele sale, elemente care duc la stabilirea celor mai eficiente metode de predare (I. Pelyvas, V. Bliesener etc.). Totodată se accentuează problemele raportului dintre profesor şi elev, element foarte important în special în predarea unei limbi străine la copii.

Problemele generale dezbătute în sesiunile plenare sînt apoi reluate în lucrările prezentate pe secţii, direcţionîndu-se interesul asupra unor probleme specifice unei limbi.

Lucrarea în ansamblul ei prezintă aspecte variate din domeniul predării limbilor străine, fiecare contribuţie fiind interesantă, discutînd aspecte dferite dintr-un domeniu care necesită o prelucrare foarte atentă a multor date ce, toate, duc în final la o mai bună metodologie a predării limbilor străine.

Aprilie 1978

Mihai M. Zdrenghea
Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

ANDRÉ VAILLANT
(1890-1977)

André Vaillant, sans conteste l'un des grands slavistes de notre temps, successeur d'André Mazon au Collège de France (1952—1960), enseigna le serbo-croate à l'École des langues orientales (1921—1952) et le vieux slave aux Hautes études (1932—1960).

Brillant sujet, son goût pour les humanités et la linguistique le mène d'abord à l'indoeuropéen, mais la guerre survient, il est envoyé dans les Balkans, et c'est ce hasard qui décida de sa vocation définitive.

L'œuvre de Vaillant est considérable. Un demi-siècle durant, il s'est donné à la slavistique sans compter, à raison de 3 articles ou livres par an.

Vaillant est connu surtout comme auteur de deux outils obligatoires du slaviste : le *Manuel du vieux slave* et le *Grammaire comparée des langues slaves*.

Le *Manuel du vieux slave* (1948) n'a pas tardé à être traduit en russe (1952) : preuve évidente de sa valeur. Dans cette description grammaticale stricte, Vaillant, évitant toute interprétation historique externe, montre le système du vieux slave dans son mouvement, séparant l'élément vivant de l'improductif, apportant en outre beaucoup de matériel nouveau glané dans les textes.

La *Grammaire comparée des langues slaves* (1951—1974, 6 volumes) dépasse de loin ce qui avait été fait jusque là dans le genre. Le propos ici est historique, Vaillant a conçu ce travail comme un prolongement du *Slave commun* de son maître Meillet : « L'objet de la grammaire comparée des langues slaves est pour une part de les confronter entre elles pour établir leurs traits anciens et suivre leur évolution, pour une autre d'essayer de les rattacher à la base première indoeuropéenne ». Un tel labeur, d'un seul homme, représente une performance rare, si l'on tient compte notamment de la quantité d'information qu'il a requise.

Une particularité de la *Grammaire comparée* de Vaillant est qu'elle inclut le balte. Vaillant croyait à l'unité balto-slave, au contraire de Meillet. Intéressante divergence, où, dans l'interprétation des différences entre balte et slave, Vaillant ajoute une dimension « temps », Meillet, en somme, raisonnant synchroniquement.

Parmi les autres contributions essentielles de Vaillant, citons, très brièvement : les trois volumes sur la langue de Zlatarić, poète ragusain du 16ème ; les éditions critiques (un bon millier de pages), surtout vieux-slaves — mais Vaillant a publié aussi du macédonien, du vieux russe ;

les études de linguistique slave, sur le verbe (200 pages au moins), le comparatif, les alphabets, l'accent, etc. Commentant son travail sur Zlatarić, Tesnière relevait, entre autres qualités de Vaillant, « les connaissances précises du linguiste, la rigueur du philologue, le goût littéraire le plus délicat ». L'exposé scientifique chez Vaillant est à la fois solide, net et alerte. En quelques lignes d'introduction à sa *Grammaire comparée*, on a toutes les données de préhistoire slave découlant des faits linguistiques ; en dix pages d'une conférence, Vaillant brosse comme en se jouant, recourant volontiers à l'anecdote, une synthèse magistrale des traits communs et des différences des langues slaves.

Vaillant n'avait pas son pareil pour dénicher, sous le texte vieux-slave, la citation des Ecritures ou le modèle grec. Il avait beaucoup d'esprit critique, beaucoup d'humour et même d'espièglerie. On ne s'ennuyait jamais à un cours de Vaillant.

Vaillant avait de la linguistique une conception qui n'occupe plus le premier rang, mais il serait certainement fort risqué de la qualifier de vétuste, et l'on comprend assez l'agacement qui perce parfois chez lui de voir l'intransigeance de certains jugements. A un auteur connu évoquant « une linguistique traditionnelle que paralyse le fait isolé », il réplique : « On voit moins nettement quelle est la linguistique esclave du fait isolé, car il y a longtemps qu'on considère des ensembles de faits et des systèmes ». Mais Vaillant ne fait pas que se défendre, comme le montre cette réflexion sur une théorie de l'aspect : « Dire que le système de l'aspect s'explique par une corrélation de perfectivité, est-ce plus qu'une tautologie ? »

Vaillant était très attentif aux activités de la linguistique roumaine. Il a traité à plusieurs reprises de problèmes touchant le roman balkanique et le roumain.

Marcel Ferrand

INDICELE VOLUMULUI AL XXII-LEA *
(1977)

INDICE DE MATERII

A

ACCENT ; ~ul din punct de vedere fonologic 217—220
ACCENTUAT ; o ~ în dialectul aromân 203—204
ACORD ; procedee de ~ în graiul maghiar din Aluniş 165—168
ADERENŢĂ 28—30
ADJECTIV ; stilistica ~ului 231—233
ADVERB ; ~ul românesc *abia* 199—202 ; ~ul românesc *prea* 197—198
ADVERBIAL ; opoziţii în sistemul temporal ~ românesc 77—86
AGLUTINARE 95
ALTERNANŢĂ ; ~e fonologice 113
ANTROPONIM ; toponime provenite din ~e 73—76, 209—211
APOZIŢIE 31
ASIMILARE 74
ARGOU 45
AROMÂN ; *o* accentuat în dialectul ~ 203—204
ATLAS ; ~ul lingvistic român 7, 8 ; segmentarea unităţilor lexicale în ~ele lingvistice 96—97

Ă

/ă/ ; vechimea opoziţiei ~ : /i/ în dacoromână 147—150

C

COLOCVIALISM ; ~ele în limbajul uzual 45—46
COMPLEMENTIZARE ; relaţia de presupoziţie, implicaţie şi ~ 87—92
CONOTATIV ; valori ~e şi funcţionalitatea lor semantică 55—58
CONSTRUCŢIE ; ~ii prepoziţionale atipice 177—179
CONTAMINARE ; ~a sinonimelor 190
CONTINUITATE ; ~a elementului romanic în regiunile carpato-dunărene 208 ; ~a unor elemente străvechi de civilizaţie dacoromană 60—62 ; Alexe Procopovici despre problema continuităţii romanice în Dacia 20 ; S. Puşcariu despre ~a românilor în Dacia 8
COORDONARE ; ~a/subordonarea — o diviziune dihotomică 27—32 ; despre ~a conclusivă 239—241 ; expansiunea prin ~ 101—108

D

DERIVAŢIE ; ~ regresivă 163
DIALECT ; ~ele limbii române în concepţia lui A. Procopovici 19—20 ; ~ele limbii române în lucrările lui S. Puşcariu 7—8 ; ~e sociale, 43, 45 ; *o* accentuat în ~ul aromân 203—204
DIALECTOLOGIE 93—100, 165—168, 185—194, 203—204, 213—215, 235—238, 255—259 ; preocupări de ~ la S. Puşcariu 7—8
DIATEZUALITATE 40
DIFERENŢIERE ; tendinţa de ~ funcţională în concepţia lui A. Procopovici 21—22
DIHOTOMIC ; coordonarea/subordonarea — o diviziune ~ă 27—32
DISCURS ; definiţie şi delimitări teoretice ale ~ului 251—253

E

[e] ; oscilaţia între ~ şi [i] 113
ENGLEZĂ ; limbajul uzual în ~ 45—47 ; despre relaţia de presupoziţie, implicaţie şi complementarizare în ~ 87—92
ETIMOLOGIC ; principiul ~ în ortografia românească 112 ; structura ~ă a vocabularului din *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae* 261—263
ETIMOLOGIE ; ~a unor cuvinte româneşti 59—60, 116, 159—163, 187—190, 192—202, 235—238, 243—246 ; ~ populară 15, 65 ; preocupări de ~ la V. Bogrea 15 ; preocupări de ~ la Al. Procopovici 21
EXPANSIUNE ; în legătură cu teoria ~ii a lui A. Martinet 101—108

F

FILOLOGIE 151—153, 169—170, 185—186, 225—226, 261—263 ; ~ română comparată 109—112 ; preocupări de ~ la V. Bogrea 14 ; preocupări de ~ la Al. Procopovici 17—18
FONETICĂ 93—100, 112—114, 147—150, 203—204, 217—220, 247—249 ; preocupări

* Întocmit de Elisabeta Faiciuc.

de ~ generală și istorică la Al. Procopovici 20—23
FONOLOGIC; accentul din punct de vedere ~ în română 217—220; alternanțe ~e 113; aspecte ~e ale palatalizării labialelor în română 247—249

G

GRAI; procedee de acord în ~ul maghiar din Aluniș 165—168; răspîndirea perfectului simplu în ~urile muntenești 255—259; utilizarea textelor folclorice pentru studiul ~urilor 243—246
GRAMATICĂ 33—41, 77—92, 101—108, 155—158, 165—168, 171—175, 177—179, 239—241; ~a textului 117; preocupări de ~ istorică în opera lui Al. Procopovici 20—22

H

h; consoana ~ în neologisme 113
HAPLOGRAFIE 14

I

[i]; oscilația între [e] și ~ 113
IMPLICAȚIE; relația de presupoziție, ~ și complementizare 87—92
INDICE; inovații în alcătuirea ~ului de cuvinte 110
INTER-TEXTUALITATE; conceptul .de ~ 252
INTRANZITIVITATE; definirea intranzitivității verbale 33—41

Î

î; scrierea cu ~ și â 136; vechimea opoziției /ă/: / ~ / în dacoromână 147—150
ÎNCHIDERE; tendința de ~ a vocalelor în latina orientală 21

L

LABIALĂ; aspecte fonologice ale palatalizării ~elor în română 247—249
LATIN; elementele ~e păstrate numai în română 205—208; preverbul ~ *per-* în limba română 195—198; tendința de închidere a vocalelor în limba ~ă orientală 21
LEXIC; din istoria ~ului românesc *(agonisi, falce)* 169—170, 185—186; ~ul latin păstrat numai în dacoromână 205—208; ~ul minier din bazinul Maramureșului 213—215
LEXICAL; creația și evoluția ~ă 227—230; elemente ~e vechi în graiurile dacoromâne 187—190, 235—238; elemente ~e vechi în documente maghiare 185—186; elemente ~e rare în opera lui Sadoveanu 181—184; note ~e 191—194; sinonimie ~ă 221—223; structuri ~e și însușirea vocabularului 119—120; transcrierea fonetică impresionistă și delimitarea unităților ~e 93—100
LEXICOLOGIE 53—58, 116—117, 143—146, 159—163, 195—198, 221—223, 227—230, 243—246
LIMBAJ; considerații asupra naturii ~ului 43—47
LINGVISTIC; atlasul ~ român 7; raporturi culturale, literare și ~e româno-iugoslave 123; școala ~ă clujeană 6
LINGVISTICĂ; ~ aplicată 120, ~ generală 33—41, 43—47, 49—53, 101—108, 120, 227—230; din istoria ~ii românești (S. Pușcariu, V. Bogrea, Al. Procopovici, D. Macrea) 5—10, 11—16, 17—26, 133—141; preocupări de ~ generală la Al. Procopovici 23—25.
LITERAR; elemente de istorie a limbii române ~e moderne 114—115; influența ortografiei asupra pronunțării ~e românești 112—114

M

MAGHIAR; procedee de acord în graiul ~ din Aluniș 165—168
METATEZĂ 187
MULTIPLICITATE 29; ~a funcțiilor, consecință a expansiunii prin coordonare 104

N

-n-; alterarea lui ~ intervocalic 20
NAZALIZARE; paralelismul dintre rotacism și ~ 20

O

o; ~ accentuat în dialectul aromân 203—204
OMISIBILITATE; ~a termenilor unei relații 31, 33
OMONIM; enunțuri ~e 94
OPOZIȚIE; opoziții fundamentale în sistemul verbal temporal românesc 77—86; vechimea ~i /ă/: /i/ în dacoromână 147—150
ORTOGRAFIE; influența ~i asupra pronunțării literare românești 112—114

P

PALATALIZARE; aspecte fonologice ale palatalizării labialelor în română 247—249
PERFECT SIMPLU; răspîndirea ~ului ~ în graiurile muntenești 255—259
PREPOZIȚIONAL; construcții ~e atipice în română 177—179

PRESUPOZIȚIE; relația de ~, implicație și complementizare 87—92
PRONUNȚARE; influența ortografiei asupra pronunțării literare 112—114; oscilații de ~ în româna literară 114

R

REGIM 29—30
RELAȚIE; ~a de presupoziție, implicație și complementizare 87—92; ~a dintre norma ortografică și cea ortoepică 112; ~a — dimensiunea esențială a sintagmei 155—158; relații lingvistice româno-iugoslave 123; relații sintactice 27—32; relații temporale 77—86
ROTACISM; paralelismul dintre ~ și nazalizare 20

S

SEMANTIC; cîmpul ~ al verbului 172—175; structura ~ă a unor clase de verbe în engleză 87—92; analiza ~ă a limbajului uzual 45—47; valori conotative și funcționalitatea lor ~ă 55—58
SEMANTICĂ; ~ gramaticală 157; preocupări de ~ la Al. Procopovici 24; relații ale pragmaticii cu ~a 118
SINONIMIE; note despre ~ 221—223
SINTAGMĂ 32; ~e devenite lexeme 95; relația — dimensiunea esențială a ~ei 155—158
STATISTIC; aplicarea metodelor ~e în studiul vocabularului românesc 9
STIL; ~ul uzual 43—47
STILISTICĂ 43—47, 49—53, 117—119; ~a adjectivului 231—233
STRATIFICARE; ~a în toponimie 209—211
SUBIECT; felurile ~ului 172—175
SUBORDONARE; coordonarea / ~a — o diviziune dihotomică 27—32; expansiunea prin ~ 101—108

T

TEMPORAL; opoziții în sistemul ~ adverbial românesc 77—86
TERMINOLOGIE; ~a minieră din bazinul Maramureșului 213—215; ~a privitoare la activități intelectuale 56—58
TEXT; conceptul de ~ 251—254; editarea ~elor românești vechi 109—112; teoria ~ului 48—53, 117—119
TEXTUAL; despre elaborarea unei tipologii ~e 49—53
TIPOLOGIE; despre elaborarea unei tipologii textuale 49—53
TOPONIM; ~e provenite din antroponime 73—76, 209—211
TOPONIMIE 61—62, 73—76, 187—190, 209—211; ~a comunei Bonțida 63—72
TRANSCRIERE FONETICĂ; ~a ~ impresionistă și problema delimitării unităților lexicale 93—100
TRANZITIVITATE; definirea tranzitivității verbale 33—41

U

-u; conservarea lui ~ în poziție finală 26
UNICITATE 29

V

VERB; ~ul sub aspect conotativ 56—58; pe marginea definiției ~ului 171—175; pre~ul latin *per-* 195—198; tranzitivitatea și intranzitivitatea ~elor 33—41
VOCABULAR; ~ul afectiv familiar în engleză 45; aplicarea metodelor statistice în studiul ~ului românesc 9; însușirea ~ului unei limbi 119—120; structura etimologică a cuvintelor cuprinse în ~ul din *Elementa lingue dacoromane sive valachicae* 261—263
VOCALĂ; opoziția vocalelor */ă/ :/i/* în dacoromână 147—150; tendința de închidere a vocalelor în latina orientală 21
VOCALIC; armonie ~ă 73

INDICE DE AUTORI*

A

Abas, A. 23
Adamescu, Gh. 226
Aitzetmüller, R. 201—202
Alecsandri, V. 114, 137
Alexandrescu, Ecaterina 134
André, Jacques 195—196
Anghel, Ioana, 125, 127, 143—146
Anghelov, B. St. 201
Antonescu, N. 138
Arghezi, Tudor 86, 232
Armbruster, A. 151—152
Arvinte, V. 208

* Cifrele tipărite cu aldine trimit la autori de articole și recenzii, iar cele din paranteze drepte, la autori recenzați sau ale căror lucrări sînt comentate în articole speciale, publicate în CL în anul 1977.

Asachi, Gheorghe 135
Avanesov, R. I. 34
Avram, A. 18, 23, **147—150**
Avram, Mioara 219

B

Bahner, Werner 134, 208
Bailey, Richard 44
Balázs, Ladislau 134
Ballmer, Thomas T. 252—253
Bally, Ch. 23
Banciu, Axente 139
Barbu, N. I. 77
Barcianu, D. P. 188
Bartal, Antal 59
Bartoli, M. G. 8, 25
Bărbulescu, Ilie 150
Bejan, Dumitru 134
Beltechi, Eugen 126, 127
Benczédi, J. 165
Benveniste, Emile 49, 53
Beregic, Valentin T. 213
Berînda, Pamvo 201
Bertoni, G. 25
Bidian, Viorel 126, 187, 217
Bidu-Vrînceanu, A. 56
Bîrlea, I. 232—233
Bîrlea, O. 190
Bîrseanu, A. 231
Blaga, Lucian, 9, 129, 261—263
Blaise, Albert 195
Boehmann, Klaus 128
Bodiu, Anatolie P. 213
Bodnărescu, Samson 11, 12
Bogdan, I. 201
Bogrea, Vasile 6, [11—16], 65, 140, 143—145, 236
Boiagi, Mihail G. 236
Boldan, Emil 262
Bolintineanu, D. 185—186
Bolocan, Gh. 162, 209
Bondarko, A. V. 35, 38—41
Bonfante, G. 152
Bonnard, Henri 78, 83
Borcilă, Mircea, 13, **17—26**, 134
Borza, Al. 191
Botero, Giovanni [151—153]
Bracciolini, Poggio 152
Brăescu, Ion 185
Bréal, M. 228
Breban, Vasile 74, 125, 127, 141, **143—146**
Brückner, A. 210
Brunot, F. 80
Budagov, R. A. 231
Buffin, I. M. 80
Bulanin, L. L. 35
Buzilă, Ştefan 181
Byck, J. 109

C

Candrea, I.-A. 18, 109, 137, 139, 144, 169, 170, 197, 236
Cantemir, Dimitrie 17, 109, 111, 138
Capidan, Th. 6, 19, 24, 190, 203, 236
Caragiale, I. L. 115
Caragiale, M. 84
Cardaş, Gh. 12
Carnap, R. 118
Cazacu, Boris 93, 114, 192
Călinescu, George 84, 86
Câmpean, Ileana 125
Chendi, Ilarie 137
Chirat, Henri 195
Chiricuţă Marinovici, Rita 125, 127
Chiril 201
Chiţimia, I. C. **121—122**
Cicero, M. T. 195
Cihac, A. 160, 162, 185, 188, 189, 202, 226, 235
Ciobanu, Fulvia 143
Cioculescu, Ş. 82
Cioranescu, Al. 187—190, 197, 200, 236
Ciorănescu, vezi Cioranescu
Cipariu, Timotei 113
Ciucu, Gheorghe 123
Cohuţ, Cornelia 93, 100
Comşulea, Elena 125, 127, 134
Conea, Ion 187
Constantinescu-Dobridor, Gh. 171
Constantinescu, N. A. 76
Constantinovici, E. N. 96
Coresi (diaconul ~) 17, 18, [109—112], 169, 170, 200
Coresi, Şerban 109
Coseriu, E. 49, 53, 137, **151—153**, 229, 252, 254
Costin, Miron 14
Coşeriu, vezi Coseriu
Coteanu, Ion 32, 44, 56, 158
Courtenay, Jan Baudouin de 121
Cozianul, Mardarie 185
Creangă, I. 115, 128, 160
Creţu, Grigore 185
Crimea, Anastasie 200
Crystal, David 44
Csák, Ladislau 126

D

Daicoviciu, Constantin 13
Dalametra, I. 236
Damé, Fr. 235
Damourette, J. 79, 80
Dan, Sever C. 225
Danziger, K. [120]
Dauzat, Albert 25, 32, 158, 160
Davy, Derek 44
Deese, James 231
Densusianu, Ov. 7, 8, 10, 17, 19, 26, 138—140, 187—189, 197, 226, 236
Densuşianu, Aron 12

Diaconescu, Paula [114—115]
Diaconovici-Loga, C. 114
Diez, Fr. 226
Dijk, Teun A. van 44, 45, 50, 52, 53, 118, 251—254
Dimitrescu, Florica **109—112**, 200
Doležel, Lubomir 44
Donat, Ion 65
Doroszewski, Witold [121—122]
Dosoftei 145, 159, 169
Doutrepont, A. 196
Doutrepont, G. 196
Dragoș, Elena **114—115**, 134, 136
Drașoveanu, D. D. **27—32**, 103, 104, 107, **155—158**, 177, 178, 239
Drăganu, N. 6, 18, 22, 67, 71, 73—75, 97, 188, 240
Dubois, Cl. 110
Dubois, Jean 32, 77, 78, 80, 83, 110, 158, 251, 254
Duhaček, Otto 77, 84
Dumbrăveanu, A. N. 96
Duvernois, A. 201

E

Edelstein, Frieda 134
Eftimiu, V. 81, 82
Eliade, v. Heliade
Eminescu, M. 115, 137, 202, 232, 240
Enkvist, Nils Erik 44
Ernout, A. 82, 195, 200, 235
Evseev, I. 39—41, 56, 171

F

Fábián, Pál 165
Faiciuc, Elisabeta **135—141**
Faiciuc, Ioan 126, 127, 145, 191
Fekete Nagy, Antonius 76
Fermendžiu, P. Fr. Eusebius 152
Ferrand, Marcel **159—163**
Filimon, N. 115
Fischer, I. 205, 206
Fishman, Joshua A. 45
Flora, Radu 123, 134, 193
Friedwagner, H. 17
Frîncu, C. 144

G

Gáldi, L. 76, 138, 139
Gálffy, Mózes **165—168**
Galkina-Fedoruk, E. M. 35
Galsworthy, John 45
Gamillscheg, Ernst 137, 207
Garcia, Constantino 152
Gămulescu, Dorin 123, 163, 194
Gâdea, Suzana 123
Gâștescu, P. 144
Gentile, Aniello 61
Georgescu, Al. 255, 256
Gergely, Béla 64, 72
Gerov, Najden 196
Gheție, Ion 18, 59, 114, **169—170**
Ghiculete, Galina 93
Gilbert, P. 110
Gilliéron, Jules 5, 7
Giuglea, G. 20, 61, 64
Goga, N. 34, 35, 37, **171—175**
Goga, Octavian 136
Golanov, I. G. 39
Goldea, Angela 125
Goldiș, Vasile 126
Golescu, Iordache 113
Golopenția Eretescu, Sanda 106
Gombocz, Z. 186
Goția, Anton 134
Graur, Al. 32, 37, 245
Grecu, Doina 126, 127
Grecu, V. 136
Gregory, Michael 44
Greimas, A. J. 51, 53, 252, 254
Grozdev, A. N. 39
Gruiță, G. 134, 165, 166
Guilbert, L. 110
Guillermou, Alain 136
Guția, Ioan [116—117]
Guțu Romalo, Valeria, 27, 32, 36, 37, 171, 179, 239

H

Halliday, M. A. K. 43, 44
Hasan, Finuța 143
Hasdeu, B. P. 9, 10, 17, 109, 137, 162, 226, 243
Hazy, Ștefan 177—179
Hayes, Curtis W. 44
Heliade Rădulescu, Ion 114, 135, 137, 138
Herzog, E. 17
Hjelmslev, Louis 32, 51, 53, 248
Hodiș, Viorel **101—108**, 134
Holban, M. 152
Holec, Henri [119—120]
Homorodean, Mircea **61—62**, 134, 146, 189, 214, 237
Hrinčenko, B. D. 183
Huba, Mózes 126, 127
Hymes, Dell 49, 53

I

Iancu, Victor 134, 141
Ibrăileanu, G. 12, 13
Ilčev, Stefan 73, 76, 201, 210, 211
Ilie, Paraschiv T. 213
Imbs, P. 78, 80
Ionică, Ion 95
Ioniță, V. 237
Iordan, I[on] 144

Iordan, Iorgu, **11—16**, 17, 22, 32, 35, 36, 37, 56, 75, 78, 81, 86, 136, 138, 143, 145, 171, 179, 205, 210, 215, 228, 245
Iorga, N. 6, 11, 13, 15, 16, 18, 133—134, 144, 226
Isačenko, A. V. 36, 39
Isopescu, Cl. 151—153
Istrate, G. 139, **181—184**
Istrate, Ion 126
Istrate, Mariana 126
Ivasiuc, Al. 182—184
Ivănescu, G. 18, 144, 228

J

Jaberg, K. 8, 93, 100
Jancsó, Elemér 127
Jakobson, Roman 49, 53, 229
Janitsek, E. 67, 144, 146
Jarník, J. U. 231
Jebeleanu, E. 86
Jespersen, O. 23
Jivcovici, M. 163, 194
Jokl, N. 17
Jud, J. 93, 100

K

Kelemen, Béla 56, **112—114**, 125, 127, **185—186**
Kenyon, John 43
Kis, Emese 134
Kisch, G. 74, 75
Klum, Arne 78, 80, 81, 83,
Kniezsa, I. 73, 75
Kodov, Hr. 201
Kovačec, A. 144
Kovaleva, L. M. 39
Kristeva, Julia, 251, 252, 254
Kristophson, J. 99
Kurz, J. 201

L

Lacea, Constantin 6, 18, 190, 236
Lambrior, Al. 226, 247
Lasicius, Ioannes 151
Laski, Pole Jan 151
Laurian, A. T. 114, 135, 137, 185, 235,262, 263
Lazăr, Gheorghe 138
Lazius, W. 151
Lăzăreseu, Paul 93
Léger, Louis 15
Lenz, R. 80
Lescalopier, Pierre 152
Livescu, Jean 262
Löfstedt, E. 195
Lombard, Alf 135, 159
Loşonţi, Dumitru **63—72**, 73, 126, 127, **187—190**, 191, 245
Lotman, J. M. 50, 52, 53, 253, 254
Lovinescu, Eugen 17, 137, 138
Lucius, Ioannes 151
Lukinich, Emerico 76
Lyons, J. 118

M

Machinensis, Nicolaus 152
Macrea, Dimitrie **5—10**, 18, [133—134], [135—141], 147, 199, 205, 215, 218, 228, 247, 262
Maior, A. O. 226
Maior, Petru 136, 138, 159, 161
Maioreseu, Titu 112—114, 134, 135
Makkai, Ladislaus 76
Mangul, N. 35—39.
Mareş, Al. 18
Marian, Rodica 125
Marian, S. Fl. 145
Marin, Maria 93, 255
Marinescu, Bogdan 93
Markarjan, R. A. 39
Martinet, André 32, [101—108]
Massim, I. C. 114, 137, 185, 235, 262, 263
Matoret, G. 229
Mazilu, Dan Horia 182
Mării, Ion 13, 126, 127, **191—194**
McIntosh, A. 43
Megiser, H. [151—153]
Meillet, A. 5, 24, 25, 195, 200, 229, 235
Mélich, J. 186
Metodie 201
Meyer-Lübke, W. 5, 8, 17, 196, 205, 235, 247
Micu, D. 136
Micu-Klein, Samuil 112, 235, [261—263]
Migliorini, B. 116
Mihalache, C. N. 12
Mihăescu, M. **195—198**
Mihăescu, N. 137
Mihăilă, G. 136, 138, 147—150, 186, **199—202**
Miklosich, Fr. 169, 196, 202
Mişan, Andrei **33—41**
Mitterand, Henri 32, 158
Mitterand, N. 110
Mîinea, Mihaela 78, 83
Mladenov, St. 196, 201
Mocanu, Nicolae 126, 127
Moise, Ion 255, 257
Moldovan, I. M. 237
Moldovan, Silvestru 74, 76, 226
Moldovan, Vasile E. 225, 226
Moles, Abraham 50, 51, 53
Molnar Piuariu, Ioan 126
Montague, R. 118
Möybye, Paul 128
Munteanu, Şt. 56
Murádin, Ladislau 126
Muţiu, Ion 240

N

Naudriș, O. 203, 204
Naum, T. A. 6
Neacșu (din Cimpulung) 137, 202
Neagoe, Victorela 255
Neamțu, G. G. 134
Neculce, I. 18
Negomireanu, Doina **55—58**, 125, 127, 134
Nègre, Ernest 61
Negreanu, Ioana Alexandra 136
Neiescu, Ileana 125
Neiescu, Petru 93, 126, 144, 146, **203—204**
Niceta din Remesiana 196
Nicolaidi 144
Niculescu, Al. 36, 37, 171, 179
Nikitevič, V. M. 34
Nilsson-Ehle, Hans, 78, 80, 86
Niță, Silvia 107

O

Oancea, D. I. 144
Odobescu, Al. 115
Ohridski, Kliment 201
Oiță, I. 35, 38, 39
Oltean, Ștefan **43—47**
Onu, Liviu 32, 114, 214
Oros, Marius I. 66
Orza, Rodica 126, 137

P

Pană, G. 36
Pană, Ruxandra 93
Pamfil, Viorica 200, 205—208, 263
Pamfile, T. 232, 233
Papahagi, Pericle, 236
Papahagi, Tache 144, 162, 187, 200, 236
Paris, Gaston 5, 15
Pascu, G. 64, 236
Pascu, Ștefan 210
Pașca, Ștefan 17, 60, 74, 75
Păsculescu, N. 236
Pătruț, Ioan **73—76**, **123**, 125, 126, 127, **133—134**, 159, **209—211**, 220—228
Pătruț, Malvina 209, 210
Pârvan, Vasile 13
Peco, Asim 123
Perrot, J. 231
Petőfi, János S. 50, 52, 53, [117—119]
Petrescu, Cezar 9
Petrovici, E. 6, 7, 67, 71, 74, 93, 94, 96—98, 135, 138, 139, 143, 144, 191—193, 211, 243, 263
Philippide, Al. 7, 8, 12—14, 17, 226, 236
Pichon, A. 79, 80
Pignon, J. 110
Plaut 195
Polizu, G. 159
Pollok, K. H. 232
Pontbriant, Raoul de 235
Pop, Gheorghe 138, **213—215**
Pop, Ionel 181
Pop, Ștefan 226
Popa, Mircea 126, 127
Popescu-Bogdănești, N. 135
Popescu, Gabriel F. 213
Popescu, Ion 136
Popescu-Sireteanu, Ion 134
Popovici, Iosif 136
Pottier, B. 80
Price, Glanville 134
Procopovici, Alexe [17—26]
Pumnul, Aron 135
Pușcariu, Sextil [5—10], 17—20, 24, 60, 93, 94, 97, 98, 133, 135, 136, 138—140, 188, 189, 192, 200, 205—207, 217, 218, 230, 236, 246

R

Rácz, Endre 165
Rakovski, G. S. 201
Rădulescu-Mendea, Maria 36, 37
Rebreanu, L. 84, 240
Redhouse, James W. 59
Riffaterre, M. 115
Rizescu, I. 197
Robert, P. 116
Roceric, A. 138
Rohlfs, G. 8, 206
Rosaccio, G. 152
Rosetti, Al. 20, 21, 23, 24, 26, 114, 148, 150, 199, 203—207, 247
Roșianu, Ion **125—128**, 125
Ruffini, Mario 136
Rusan, Romulus 135
Rusu, Grigore 74, 75, 93, 126, 217—220
Rusu, Virgil 75

S

Sadnik, Linda 201, 202
Sadoveanu, M. 9, 84, 160, [181—184]
Sala, Marius 94, 97—99
Saramandu, Nicolae 99, 134
Sasu, Aurel 126
Saussure, Ferdinand de 23, 112, 121, 227, 229
Săteanu, Cornel **77—86**, 32
Sbiera, I. G. 200, 226
Schmidt, S. J., 52, 53
Schuchardt, H. 226
Schweiger, Paul **120**
Scorpan, Gr. 24
Seriban, A. 188

Searle, John R. 50, 53, 252, 254
Seche, Luiza 134
Seche, Mircea 114, **221—223**
Sechehaye, A. 23
Serebrennikov, B. A. 227
Seulescu, Gheorghe 113
Severianov, Ed. S. 201
Sidorov, V. N. 34.
Sîrbu, Const. 141
Skok, P. 17
Slama-Cazacu, Tatiana 215
Slatka, D. 251, 254
Slave, Elena 57
Slawski, Fr. 202
Souter, Alexander 195
Spencer, John 44
Spitzer, L. 17
Sreznevski, I. I. 201
Stan, Elena 126, **225—226**
Stan, Ionel 61, 93, **227—230**
Stan, I. T. 144, 217
Stern, G. 84
Stimm, Helmuth 128
Strawson, P. F. 50, 53
Strevens, P. 43
Suciu, Coriolan 73, 74—76, 210
Sulzer, F. I. 9
Sumpf, J. 251, 254
Szabó, T. Attila 64, 72, 186
Szász, Laurenţiu 125
Szober, S. 121

Ş

Şaguna, A. 138
Şandru, V. 96
Şăineanu, L. 14,188
Şerban, Felicia 127, **231—233**
Şerban, Valentina **119—120**, 125, 127, 134
Şerban, Vasile 240
Şiadbei, I. 208
Şincai, Gheorghe 135, 140, 261, 263
Şuteu, Flora [112—114], 215

T

Tagliavini, Carlo 136, 138
Tallgren, O. J. 84
Taloş, I. 192, 243
Tamás, L. 144
Taşcu, Valentin 126
Teaha, Teofil 64, **235—238**
Teiuş, Sabina 125, 127, **239—241**
Teodorescu, G. Dem. 231
Terenţiu 195
Tesnière, Lucien 32, 37
Theban, L. 37
Tiktin, H. 159, 160, 197, 226
Timofeev, K.A. 39
Tischendorf, C. 200
Todoran, Emilia **59—60**, 125, 127
Todoran, Romulus 17, 116—117, 189, 190, 192, 207, 237, **243—246**
Togan, Nicolae 74, 76
Toma, Stela 109, 110, 134, 169
Trandafir, Gh. D. 35, 37, 38, 40
Trier, Jost 229
Trubaciov, O. N. 202
Tupikova, N. M 210
Turgheniev, I. 183
Turner, G. W. 44
Tzetzes 15

U

Udler, R. Ja. 96
Ullmann, St. 229

V

Vaida, Mircea 5, 6
Vaillant, A. 199, 201, 202
Vaina Puşcă, Lucia 251, 254
Valle, Francesco della 152
Vartic, Ana Maria 125, 127
Vascenco, V. 35, 38, 39
Vasconcellos, C. Michaelis de 196
Vasiliu, E. 26, 55, 106, **247—249**
Vasiliu, G. 125—127, 134, 136
Vasmer, Max 196, 202
Velcsovné, M. 165
Vendryes, J. 36, 40
Verdaasdonk, Hugo 50, 53
Vianu, Tudor 134, 138
Viciu, Alexiu 64, 192, 193, 226, 236, [243—246]
Vinogradov, V. V. 39
Vlad, Carmen **49—53**, **117—119**, **251—253**
Vlad, Sabin 126, 127
Vlahuţă, Al. 185
Vlaikov, T. G. 201
Vlăduţ, Alexandra 81
Vossler, K. 25
Vraciu, T. 35, 39
Vulcan, Iosif 139
Vulpe, Magdalena **93—100**, **255—259**

W

Wald, Lucia 82
Wartburg, Walther von 137, 229
Weigand, Gustav 5, 133
Widłak, Stanisław 128
Wilamovitz-Moellendorff, U. von 16
Wimsatt, W. K. 231
Winter, Werner 128
Wunderli, Peter 128

Z

Zarifopol, Paul 137
Zaxadowski, Leon 83
Zdrenghea, Mihai **87—92**
Zdrenghea, Mircea **261—263**

INDICE DE CUVINTE*

BULGARĂ

Babčev 76
Bărlev 73
Bărliev 73
Berlinov 210
-č- 76
dobъr 161
-ev- 76
Francésko 211
Fráte 211
Frátjo 211
Frátо 211
iskam 159
nedobъr 161
oborište 64
-ov 210
prostak 162

ENGLEZĂ

avoid 87
begin 87
complete 87
continue 87
decide 87
fail 87
finisch 87
intend 87
manage 90
neglect 87
resume 89
start 87
stop 87
succeed 90
want 87

FRANCEZĂ

amadou 160
documentaliste 116
documentariste 116
grume 188
perforateur 215
Riu 61
très 195
turquoise 60
visionner 116
vamp 116
wagonnet 214

GERMANĂ

Bach 74
Bohrmaschine 215
Bruch 214
Bullhard 73
Dirboch 74
Dţrbǫch 74
dürr 74
Dürrbach 74—75
Faustel 214
First 214
Flaschenzug 214
Führung 214
Häner 214
Hocstand 182
(Hosen)träger 59
Laufer 214
Pickammer 215
Revierförster 181
träger 59
Türkis 60
Vor 214
Wasserrosche 214

GREACĂ

ἄφαρ 202
ἄφνω(ς) 202
δίψια 75
tragos 14

ITALIANĂ

aromeno 116
átila 116
bors 116
bucium 116
caciula 116
coesistenza pacifica 116
colaborazionisti 116
colinda 116
conducator 116
cortina di ferro 116
dacoromeno 116
democrazia popolare 116
documentalista 116
documentarista 116
doina 116
dor 116
grumo 188
guerilla 116
guerra fredda 116
guerra totale 116
horá 116
iobagia 116
istroromeno 116
iunimisti 116
leo 116
liberazione 116
mamaliga 116
meglenoromeno 116
nuovo ordine 116
opinca 116
partigiani 116
pelin 116
quinta colonna 116
resistenza 116
rio 61
rivo 61
sarmale 116
seminatorismo 116
superpotenze 116
vicleim 116
zuica 116

LATINĂ

**addepontum* 207
ad-vix 199
agilis 206
albina 206
allevatum 206
ante 144, 145
ante ostium 144
**attepire* 207
campus 148
cantasses 21
canticum 206
canto 148
colus 207
**complexire* 207
cornus 206
**cotilus* 207
derapinare 207
dogarius 207
dormitare 206
draco 116
**excubulare* 207
**experllavare* 206
falcata 185
falx, -cem 185
felix, -is 206
fermento 206
**flammabundus* 207
**fluctulare* 207
fluctus 207
**folliolus* 207
forficare 206
**fragmentare* 206
Franciscus 211
grumulus **188—190, 235—238**

* Cifrele tipărite cu aldine trimit la cuvinte discutate pe larg, îndeosebi în articole speciale. Cuvintele și expresiile de la paginile 45—46, 78—84, 196—198, 203—204, 217—219, 221—223 n-au fost incluse în indice.

grumus **188—190, 235—238**
horrire 206
hospitium 206
in 148
incipere 206
**incolicare* 207
imperator 206
**intemplare* 207
inter 145
intro 145
jugulare 206
lanquidus 206
**liginare* 207
lingula 206
mas 206
miles 206
negotiator 206
nutricium 206
**oricare* 207
ovis 206
per- **195—198**
placenta 206
preambulare 206
prae- 195—198
procedere 206
**puronium* 207
putridus 206
rivus 61—62, 148
rupes 206
sub ala 143
**subfolicare* 207
**subrupare* 206
sonitus 207
transsumptum 59
venetus 206
**viridus* 207
vitricus 206
**vituleus* 207
vitulus 207

MAGHIARĂ

-a 63, 71
Aranyló 68
Attila 116
avas 144
Babos-kert 71
Barla 74
Berek 70
berk 67
Berlád 73
Bonc 63
Bonchida 63
Borozdák 67
Borsos-domb 71
Botos 66, 71
Botos-tetö 67
Budujkút 66
Buduj kútja 66
Buzai kép 68
csere 71
csorgó 67
-d 73
Dipse 75
domb 67
Ér-ódal 68
Erge 66
fáchyafa 186
fajló 214
fálcsa 186
Fertek megelt 66
Fulópálya 61
Futtatás 71
Garóc 71
Garóle 71
gonoszulni 170
hágó 67
Hangyaberke 68
hárs 71
Hársos 71
híd 63
Jenő 68
Kapus 71
Kerek 67
Kerekdomb 67
kerülő 67
Kicsi gát 66
Kőveceses 66
Lónai Ódal 66
Magyar ucca 67
Mogyorós 66
Murádi gődre 66
Nagy berek 67
Nagy gát 66
Nagy híd 66
Nagy rít 67
Nagy ucca 67
Nagy rápa 66
Nyilak 66
Nyomás 67
Ökrek italója 67
ovas 144
Pap-csere 66
rakodó 214
Perje 66
Pipatábla 71
Poróndas 67
rét 67
Rít 67
Róka-rít 71
Sátor 72
sikla 67
sóshej 67
Sóvágó 72
Suhagó 72
Suhogó 72
Szamos-ódal 68
Szék ucca 67
Szénás ágy 72
Ssénásály 66, 72
Szilágyballa 74
Szőlő gődre 66
Szőlődomb 66
tábla 71
Talabaló 67
Tó 67
tonár 70
tréfaság 60
trufaság 60
türkiz 60
tüzel 59
valló 215
Varjas 66, 71
Vírvögy 68
Vizejláb 72
Vizes-láb 72

POLONEZĂ

Berl 210
Berlo 210

PORTUGHEZĂ

grumo 188

RETOROMANĂ

vess 200

ROMÂNĂ

A

-a 160, 200, 244
abataj 215
abia **199—202**
-aci (suf.) 246
adăorátă 96
adăpost 111, 207
adînc 111, 206
adîncat 111
adînci 57
aduce aminte (a-și ~) 57
afară din lege 116
ager 206
agonisi **169—170**
agust 202
ai 8
(a)iéașă 95
(a)cóloșă 95
albină 206
ali 22
aluat 206
Aluniș 66, 70
amărînt 262
aminti 57
Ampoiele 145
-an 244
analogă 113
Aoașa 144
apă 151
Apold 145
aprinde (a se ~) 160—161
-ar 70, 207, 214

ardeleana 192
are 14, 145
area 14
aret 144
arie 145
arinei 145
arinis 145
aşadar 239—241
aţipi 207
au 14, 111
autostop 116
avaş 144
avlie 192

Ă

ălaişă 95
ălăişă 95
-ări 245
-ărie (suf.) 64

B

Bab- 76
Baba 76
Babos 76
Babotza 76
Babşa 75
Babţa **75—76**
baby 116
Bal- 76, 211
balamut 262
Balc 211
Balca 211
Baolcea 211
Balcu 211
Balla 74
Balş 75, 76
Balşa 75, 76
Baltă 69
balţ 76
Balţu 76
Banţă 76
Barla 73, 74
barnee 110
Barţea 76
Batişte 74
batjocorit 111
Băbuţ 75
Băbuţiu **75—76**
Bădeşti 209
băgrin 191
băltean 69
bălteni 69
Bălţea 76
Bălţeşti 76
bălţi 76
bălţ(u) 76
Bănţeşti 76
Bănţul 76
bărc 67, 68
Bărcu al Mare 67
~ Baciului 65, 70
~ Jidovului 70
~ lui Pavel 65, 70
~ Raculuí 65, 70
Bănuţ 70
Bărice 61
bărice 61
băutură 111
belteni 69
Belteniu 69
bere 111
Berla 73
Berlişte 74
bici 262
-bil 161
Birle 73
biruitoriu 110
biruitură 111
Bir 73
Bira 73
Bîră 73
Bîre 73
Birl- 74
Bîrla **73—74**
Bîrlă 73
birlă 73
Bîrle 73
Birlea **73—74**
Birleşti 74
Birlişte 74
Birul 73
Blaga 66, 70
**blendări* 245
**blendereza* 245
blenderezat **245**
blenderi **245**
blendi **245**
boală **111**
Bocşa 75
Boierişte 65
Bologa 68
Bonţ 63
Bonţida 63
boorişte 64
Boorişte 65
Bor- 74
Bora 74
Borcea 74
Borilă 74
boriste 64
Boriste 64, 65, 68
Borl- 74
Borla **73—74**
Borlea 74
Borleasa 74
Borleşti 74
Borlóva 74
Borlovenii Vechi 74
bormaşină 215
Borşa 75
Bóşordîmb 71
Bótiş 71
boţărie 64
boţărişte 64
boţorişte 64
Brazii Bologii 70
brigă 73
brumă 244
bucina 110
Bucşa 75
bun 161—163
Burla 73
buză 111
bye-bye 116

C

ca 22
cal 151
candelabru 262
Capşa 75
că 22
căciu datu 109
căciulă 192
căpeneag 262
căprărişte 64
Căprăriştile 64
Căpuş 71
căruţă 193
cătrinţă 192
căsulie 189
cerca 111
cerne 58
Chirilău 67
**chirilău* 67
cindă 144
cinemascop 116
cinerama 116
cinie 14
cioareci 262
ciocán 192
cioclód 192
ciudă 110
Ciupercar 66, 70
** ciupercar* 70
ciurgău 67
Ciurgău 69
cimp 148
cint 148
cintaşi 21—22
cintări 58
cintec 206
Cirţa 209
clăbăţ 192
clătări 245
clătire 110
clejie 70
Clejia ai Ungurească 70
coaste 68
Coastea Bărcului 68, 70
~ Ciurgăului 66, 69
~ Gărăualţi 68
~ Jancălii 65
~ Lonii 66
~ lui Călman 68

~ Răului 68
cocostîrgi 70
cocoș 262
comelă 262
Comșa 75
conciune 262
copleși 207
coptură 214
corn 206
cositor 262
cot 66
cotrînță 192
Cotu (Taurilor) 66, 69
Cotuț 69
Cotuțu de Mure 66, 69, 78
cowboy 116
Crăcuț 66, 70
crijoliță 262
crisoret 262
crunt 244
cuc 189
cucinii 14
cuculie 189
cucură 110
cúină 192
culori 262
cumpăni 58
curmătură 68
Curmătură 66
cute 8
cuțit 207
cușculie 189

D

dacă 22
dăbălăzat 245
dărăpăna 207
de 22
deal 262
Dealu Botișului 68
~ Căpușului 68
~ Harșii 68
~ Mare 68
~ Perilor 68
~ Răzoarelor 69
~ Străjilor 68
~ Uănăului 70
Deasupra Botișului, ~ Harșii, ~ Perilor, ~ Uănăului 68
deci 239—241
delniță 66
Delnițe 66
derept 111
des- 113
descifra 57
descoase 58
desen animat 116
dezmorminta 57
dezrădăcina 57
diluție 215
Din sus de Sat 70
Dip- 75
Dipa 75
Dipluș 75
Dipșa 74—75
Dipșoiu 75
Dipu 75
dis- 113
diseca 58
dîmboviță 245—246
Dîmbovița 245
Dîmbu Morii 68
~ Viii 66, 68, 70
doamnă 152
doruj 161
dogar 207
dogmă 262
domn 110, 152
dormita 206
dor 68
dosădi 111
Dosu Botișului, ~ Oriești, ~ Perilor, ~ Uănăului 68
drac 116, 152
Dracul 116
Dracula 116—117
Drăculea 116
Drumu Botișului 70
duh 262
Dunga Podireiului 68
După Beserică, ~ Grădini, ~ Moară, ~ Vie 70
dușnic 192

E

-ea 116
-ean 69
-easă 244
-e(a)z 189
-ec 113
eclipsă 262
-el 190
element 262
-eniță 113
-ești 209
eur 263
evlavie 262

F

faislău 214
faitău 214
fală 244
falce 185—186
față 68, 262
Fața Botișului, ~ Oriești, ~ Perilor, ~ Uănăului 68
fălicios 244
fărdezeu 262
fecioară 111
feri 110
ferice 206
feșter 181
ficior 113
fie 111
filung 214
firez 70
firște 214
firung 214
fistău 214
Fîntîna Budului 66
~ lui Chircoș 65, 69
flambură 188
flasentung 214
flash 116
flămînd 207
flutura 207
foiază 189
forfeca 206
forhaiăr 214
Frat 211
Frata 210—211
Frate 211
frate 211
Fratea 211
Fratoștița 211
Fratu(l) 211
frămînta 58, 206
Frătăuți 211
frumusie 244
fuior 207
fulgera 57
fund 70
Fundu Imașului 70
fura (a se ~) 244

G

gag 116
gal 263
galerie 215
Galșa 209
ganga 215
gangster 116
Gărăuáliță 71
geanele 111
geodă 215
gimț 110
gîrbov 262
glajă 262
glimei(e) 68
Glimeie 65, 66
Glimeiele Bengului
grajd 262
gramorada 190
grava 57
grămadă 188, 189
Grămurada lui Ticu 190
grindă 262
Groapa Întîi 68

~ a Doua, ~ Bărcuțului, ~ Botișului, ~ Iancălii, ~ Mieilor, ~ Natului, ~ Perilor, ~ Tomii, ~ Viii 69
groapă 69
grotescă 113
Grui 188
Grum 188
grum **187—190, 235—238**
Gruma 189
Grumac 188
* grumă 188, 189
grumbă 188
Grumbuleu 187
grumbur 188
grumudan 188—189
Grumudanu de la Cărări 188
grumudeu 188, 189
grumud'eu 236
grumuesc 235
grumul 235
* grumule(a)z 189
* grumulează 189
grumuleț 189, 235
grumuleu 187, 189, 236
Grumuleu 188
grumuleze **189**
grumul(ie) 188, 189
grumur **187—190, 235—238**
grumura (a ~) 190, 236
*grumuradă 190
Grumuradă 190
grumurel 190
*grumureu 188
gug 189
gugă 189
gugulie 189
gulea 69
*gumuradă 190
gunoseațe (-se) 170
gunosi 169, 170
gunosliia-se 170
gunusliia-se 170
Gura Botișului 70
~ Hagăului 70
~ Racului 69
~ Șanțului 69
~ Ulciorii 70
gură 69, 70, 111
Gărmir 236
gustări 245
Gyipsoj 75

H

hagău 67
Hagău 67
hălăț 95
hălăstui 110
Herendești 210
hireán 192
hobby 116
hocstand 182
Hoituri 70
hora 192
horn 145
horn(ă) 145
Harșa 71
hoștand **182**
hristos 110

I

iască 159, 160
iaz 66
Iazu al Mare 66, 69
Iazu al Mic 66, 69
-ic 113
-ici 69
-icios 244
idumeesc 111
-ie 64, 188, 244
Ierugă 66, 69
iesca 159, 160
Iezuțu 66, 69
Imaș 67
imprima 57
imurluc 160
inicer 160
inie 110
-ință 113
ipocrită 262
isca **159—161**
istacti(e) 110
-iști- 74
-iște 64
-iță 244
ivi 160

Î

îmbrumurat 244
împărat 206
împrăștia 57
împremiază 110
înpungaci 246
în- 94, 159
În Asociație 66
În Bărc 70
În Belteni 69
începe 206
încolți 57
În Crișeni 66
încungiuru 111
încurca 207
încurți 110
În fața Gării 65
îngrumura (a ~) 190
înțiesca 159, 160
înmormînta 57
înmuguri (a ~) 56—57
înnebuni (a ~) 163
În Pir 56, 70
înregistra 57
întipări 57
întîmpla 207
întorl 110
Într-a Notărășului 70
Într-a Taurilor 70
întră 145
întrătunul 145
între **143—146**
Între Bisci 143
Între Borce 143
Între Cincișe 146
Între Dealuri 143
întredinți 143
Între Drumuri 65
Întregalde 143
În Treizeci de Rude 70
Între Meri 70
Întrepăraie 146
Între Șirecuri 65
întru **143—146**
întuneric 110
învărsa (a ~) 94
învăța 111
învîrtita 192

J

jălan 244
jezuńi[i] 71
judecească 244
judeciță 244
județ 110
jug 214
junghia 206

L

-l- 73, 74
La Alei 70
lab 66
La Bărcuț 70
Labu Țiganilor 66
La Căluței 70
La Cocostîrgi 70
La Cruce 70
La Firez 70
La Hoituri 70
La Întîi Mai 66
La Poartă 71
La Rît 69
láufăr 214
Lărguș 66, 70
lărguș 70
le 21
legăna 207
lepedeu 262
léspede 192
leu 262
lingări 245

lingoare 111
lipsă 262
lînced 206
luci 57
lui (a ~) 22
lume **246**
lumea ochiului 111, 246
lumina 57
luna ochiului 246
lună **246**
luncă 262
lunecare 110
lingură 206
lui 111

M

macaz 215
maimari 262
mare 206
măcina 58
măsura 58
metal 262
mickey mouse 116
mire 206
mirez 189
miss 116
mîndzat 150
mînluire 111
Mocrea 208
mojdan 110
moşie 111
mustra 111
muzical 116

N

naşte 56
nă- 163
**năbuni* 163
**năbunit* 163
năcaz 163
nătrăgáce 192
năvodi 110
ne 21
ne- 161—163
nea 8
neamul 162
nebun **161—163**
nebuni 163
necăsătorinţă 262
nece 113
neguţator 206
netot 162
nice 113
nici 113
nişă 215
nutreţ 206

O

oaie 206
-oaie 68, 244
Oanţă 76
oaş(ă) 144
oblici 111
obraz 262
ocină 111
ogodit 110
ogoditor 110
-oi- 75
okay 116
Olnuk 73
onagru 110
Onuk 73
oprire 111
Orieş 71
Orieşel 71
Orieşul Mare 71
Orizont 215
ospăţ 206
**Ounuk* 73
-ov- 74

P

padină 69
Padinile 69
Parc 71
păsere 191
păsire 191
pazie 110
păcurar 8
Pădurea Uănăului 70
pănătos 110
păpuşă 116
Părău al Mare 66
~ Blaghii 70
~ Spoielii 69
părete 145
păsără **191**
păsare 191
păstra 159
pătrunde 57
peleş 110
penetra 57
penitenţă 262
perforator 215
Peri(u) 68, 70
peruzea 60
Pe Tău 69
Piaţ 71
picamăr 215
Pietriş 66
Pîpotăblă 71
Piru 70
pîine 151
Pîncota 209
pîndăci **246**
pîndi 246
pînză 262
planetă 262
plăcintă 206
plimba 206
Ploae 210
Ploe 210
Ploieşti 210
Poderei 65
poderei 69
podirei 69
Podu al Mare 66, 69
Poduţ 69
pogrăzi 110
Popciréi 71
popîlnesc 236
popoaie 244
povelenie 110
poveli 110
poveli- 110
prăm- 4i 110
prea 197
premiezan 110
pristanişte 111
profund 262
prost 162
pruc 214
prunc 262
prundar 67
Prundar 66
psar **182—184**
pune 111
pupurel 190
purcede 206
puroi 207
putred 20

R

racóntă 214
rambleu 215
ravir 181
răsări 57
răsfoi 57
rău 148
Răzoare 67, 69
Răzor 69
reaminti 57
reconstitui 57
reîmprospăta 57
reînvia 57
reteza 159
revir **181**
Rîndeşti 210
Rîpă 69
rît 67, 69
rîtaş 69
Rîtu al Mare 67
~ Iancălii 69
rîu 61, 62, 148—150
Riu 61
Riu Morii 61
Roca 71
róchie 192
Rócoşii 71
românesle 151
rosmarin 262

rost 111
rug **191**
rumega 58

S

săblazna 110
săpa 57
sărătură 67
săritură 214
scula 207
sein 262
selbă 262
semn 111
serial 116
sex-appeal 116
sexy 116
sfîrlează 189
silnic 111
Sinăşelele Mari 71
Sinăşelele Mici 72
slăbazna 111
slăbiciune 111
slonovni 110
snobă 113
socăc 192
socoti 111
Someş 69
somnă 244
spăla 206
spăsenie 111
speaker 116
spetează 189
spirit 262
splină 262
spoială 69
stăravişte 64
Stăvăriśt'a 64
slea (de cinema) 116
stirie 263
stomac 262
story 116
străfulgera 57
striptiz 116
Su Bologa 70
súcnă 192
Su Coaste 68
sufla (a ~) 151
sufleca 207
sugaci 246
suman 262
suna 57
sunet 207
**suoară* 143
superfilm 116
Su Ripă 69
surpa 206

Ş

-ş- 75
-şa 75
Şanţ 69
şaretă 194
Şător 72
şăretă 193
şchiopa 110
şerif 116
şópru 192
şterge 57
ştii (a ~) 151
ştibă (să ~) **191—192**
şirec 65
Şuhagău 72
şúpă 192

T

Tabla de la Poartă 71
~ din Pir 70
~ Mare 71
~ Notarăşului 70
~ Văduvelor 65
tablă 71
tău 67
Tău 67
teligă 194
terlipăt **59**
tétă 192
tigridă 262
tiligă 194
tină 111
tindă 192
tizăli 59
tilhar 150
Tirlişua 145
topise 109
-tor 161, 206
tormác 192
Trainei 145
Trainiş 145
Traniş 145
Trapold 145
trare 145
trasúmpt **59**
transúmt **59**
trăgără **59**
Trăoaş 144
Trăoşul 144
trăgúlă 192
trălunul 145
trătuşă 143,144
tremurici 69
Tremurici 69
Trepăreie 146
Tresăpinţi 146
Treuaşi 144
Trevăile 145
trifăşág **60**
trihornă 145
Trîmpoiele 145
Troaş 144
troscot 110
trouaş 144
trufăşág **60**
trup 262
tun 145
turchez 60
turchéză **60**
turcoază 60
Turda 209

Ţ

-ţ- 76
ţapu 202
Ţigla Bărcului 66
~ Botişului 67
~ Răzoarelor 69
ţiglă 67, 79
ţintirim 71
Ţintirim 71
ţintirimb 188

U

Uanou 70
Uănău 65, 68, 70
ucide (a ~) 151
-udan 189
úină 192
-uleu 188
Ulicioară 71
-ulic 189
Uliţa ai Mare ~ ai Ungurească, ~ Sicului 67
úliţă 192
unicorn 262
unire 139
urca 207
-urel 190
urî 206
-uş 70
uşă 144
-uţ 69, 70, 76

V

vad 69
Vadu Boilor 67
~ celor cu lapte 69
~ Gulii 69
vagonetar 214
Valea Botişului 69
~ Căpuşului 69
~ Imaşului 69
~ Perilor 70
~ Periului 70
~ Peteroaii 68
~ Sinăşelelor 69
~ Uănăului 69, 70
valtău 215
vampă 116
vasariş 214

văsăriș 214
vătui 207
veșted 207
Via Tonărului 70
Vie 70
viezunie 71
Viezunii 66, 71
vihor 110
vitreg 206
viziona 116
vîlcea 150
vîlcelușă 150
vînă 214
vînăt 206
Vîrvu Hagăului 69
~ Răzoarelor 69
vlădicie 111
voie 262
vorej 192
votcol **192—194**
votcoliță 193
vult 262

W

western 116

Z

zappu 202
zăprăti 10
zăpreștenie 111
zăpretire 110
zăstăvi 111
zăstîmpi 110
zbura 57
zefir 262
Zeul 151
zgrumura 190
zgrumurel 190
Zioară 262
znamenie 111
ziuă 148

DIALECTUL AROMÂN

Gruma di Jos 188
gumărădă 190
ingrâmuru 236
ni- 162
nibun 162
Sărună 199
trusă 144

DIALECTUL MEGLENOROMÂN

triușă 143
nibun 162

DIALECTUL ISTROROMÂN

ântr(e) 144
ântrešel' 144
ântruše 144
sedla 144
**šă* 144
tărnița 144
uše 144

RUSĂ

Berlo 210
ne- 161
nedobryj 161
plochoj 162

SÎRBOCROATĂ

Bapča 76
-bč- 76
Berlić 210
buna 162
bunilo 163
Dipa 75
Dipe 75
Dipe 75
Dipota 75
Dipotin 75
dvòkolica 194
dvòkolice 194
dvokolnica 194
Francesko 211
Fratić' 211
gromada 188
-ić 210—211
nabuna 163
nabuniti 163
-ot- 75
-pč- 76
psâr 182
tâljige 194
troglav 15
troje 15
zabrena 163
zabuniti 163

SLAVĂ

abvje 202
abije 199
Berla 210
Berlin 210
gnọsiti sę 167
-in- 210
javiti 160
mruziti 170
nabuna 162—163
nabuniti 162—163
prě- 196—198
Solună 199
-t- 211
zabun 162
zabuniti 163

SPANIOLĂ

abés 200
altozano 143
estar 162
grumo 188
ser 162

TURCĂ

macas 215
tertibat 59
yamurluk 160
yeničeri 160

UCRAINEANĂ

blenditi 245
psar 182
psjar 183

INDICELE VOLUMULUI AL XXIII-LEA *
(1978)

INDICE DE MATERII

A

ACCENT; ~ tonic în limba română 124
ADVERB; colocația timp — ~ de timp 97—102
ALTERNANȚĂ; ~e fonetice în radicalul substantivelor cu tranșa finală în *-óu/-oáuă, -ău/-áuă* și *-éu/-eáuă* 51—53
ANALIZA; ~ semiotică a poeziei moderne (I. Vinea) 119—122; seme tematice în ~ poeziei moderne 120—122
ANCHETĂ; pregătirea anchetelor pentru ALR 162—166
ANTONIMIE; ~a lexicală în română 238—239
ANTROPONIM; toponime formate din ~e 63—67, 191—193; ~e provenite din apelative 195—201; ~e în revista „Familia" 69—70
APELATIV; antroponime provenite de la ~e 195—201; toponime formate din ~e 63—67, 183—190
AROMÂNĂ; evoluții fonetice paralele în dacoromână și în ~a din Dobrogea 43—45; poezie populară ~ 129—132
ATLAS; ~ul lingvistic român 158—169; urmașii lat. *grumus* în ~ele romanice 83—85
ATRIBUT CIRCUMSTANȚIAL 106—109
-auă în structura morfologică a pluralului substantivelor românești 47—55

B

BINARITATE 180

C

CELTIC; limbile ~e și latina 21; limbile ~e insulare 22
CHESTIONAR; ~ul Atlasului lingvistic român 160—165; ~ele Muzeului limbii române 159—160
CIRCUMSTANȚIAL; atribut ~ 106—109
COLOCAȚIE; ~a timp — adverb de timp 97—102
COMPUS; toponime ~e 60—61
CONSTELAȚII 180
CONTINUITATE; ~a elementului romanic în Dacia 151; ~a unor îndeletniciri și stabilirea denumirilor 14; ~a segmentelor finite 179
COORDONARE; specificul coordonări 179—180
CRONOLOGIE; ~a relativă a apariției obiectelor 14

D

DACOROMÂNĂ; evoluții fonetice paralele în ~ și în aromâna din Dobrogea 43—45
DELIMITARE; ~a cuvintelor *un, o; un, una; unul, una* din punct de vedere gramatical și lexicografic 171—176; ~a între limbă și dialect 19
DERIVAT; ~e în toponimie 57—60
DIALECT; împrumuturi românești în ~ele maghiare 239—241; raportul dintre limbă și ~ 17—20; semiologia raporturilor dintre limbă și ~ 17—20
DIALECTOLOGIE 17—20, 37—45, 83—85, 190, 207—220, 236—248; contribuția lui Sever Pop la dezvoltarea ~i românești 157—169
DIFTONG; ~ul *ea* în unele graiuri din Banat 207—220
DISCURS; timpul — o categorie a ~ului narativ 229—233

E

ea; diftongul ~ în unele graiuri din Banat 207—220
ea> e în aromâna din Dobrogea 44
-eauă în structura morfologică a pluralului substantivelor românești 47—55
ENGLEZĂ; gramatică ~ 17, 102
ETIMOLOGIC; lexicon ~ 133—135; note ~e 71
ETIMOLOGIE 71, 240; ~a unor toponime 183—190; preocupări de ~ la D. Bojincă 151—152

F

FILOLOGIE 87—89, 221—228, 235—236, ~ romanică 132—133
FONEMATICĂ; ~ structuralistă 27—28
FONETIC; alternanțe ~e în radicalul substantivelor cu tranșa finală în *-óu/-oáuă, -ău/-áuă* și *-éu/-eáuă* 51—53; particularități ~e în unele graiuri dacoromâne 207—220; evoluții ~e paralele în dacoromână și în aromâna din Dobrogea 43—45; nivel ~ și nivel fonologic în concepția lui S. Pușcariu 30—33

* Întocmit de Elisabeta Faiciuc.

Bliesener, V. 247
Bloch, O. 84
Bloomfield, L. 27
Boccotti, Giancarlo 17
Bogrea, V. 191
Bojîncă, Damaschin T. [5—11], [149—155]
Botiş, T. 8
Bourciez, E. 35, 39
Bouton, C. 247
Bratu, Rodica 237
Brătescu-Voineşti, Al. 167
Breazu, Ion 69
Breban, Vasile 141
Bucă, Marin [126—127], 239
Budai-Deleanu, I. 126
Bulat, T. G. 221
Bulgăr, Gh. 225
Burada, Teodor 130
Byck, J. 50, 174

C

Caesar, C. I. 95
Calecondila, L. 152
Candrea, I. A. 69, 88, 89, 203
Cantacuzino, Constantin 222
Cantemir, Dimitrie 11, 93, 94, 96, 151—153, 222
Cantemir, Traian 237
Capidan, Theodor 44, 130, 158, 160—163, 237
Caragiale, I. L. [113—117], 172, 173, 198
Caragiani, I. 130
Caragiu Marioţeanu, Matilda 129, 130, [236—238]
Carcalechi, Zaharia 8, 11
Castrén, M. A. 246
Cazacu, B. 17—18, 20, 217, 228
Cazimir, Şt. 114
Călinescu, Al. 114
Călinescu, G. 119, 142, 173, 195
Câmpean, Ileana 141, 142, **171—176**
Cândea, Spiridon 221
Căndroveanu, Hristu 129, 130
Cârstea-Romaşcanu, Mihaela 132, 133
Celea, Decebal 129
Chiriac, G. 7
Chiricuţă Marinovici, Rita 141
Chirll 139, 140
Chomski, Noam 136
Cihac, A. 81, 204
Cioculescu, Şerban 119, 122
Ciompec, G. 50
Cioranescu, Al. 134, 135
Ciparlu, T. 9, 10, 143
Comnena, Ana 151
Comşulea, Elena **13—15**, 141—143
Conachi, C. 174
Conea, Ion 57, 184, 185
Constantinescu, N. A. 66, 192, 200
Corbea, T. 128
Coresi, diaconul 81, 87, 89, 221, 223—225, 235
Coresi, Şerban 87
Corominas, J. 84, 242
Coseriu, Eugenio 15, 78
Costăchescu, Mihai I. 66, 192
Costea, I. 163
Costin, Miron 93—96, 128, 222, 232, 233
Coteanu, I. 13, 17, 18, 20, 50, 123, 124, 180, 236
Crăşoveanu, D. 103
Creangă, Ion 47, 93, 94, 96, 172, 173, 204
Csák, Ladislau 141, 142
Čulik, I. 137
Ćurić, R. 7

D

Dalcovicîu, C. 57
Daicoviciu, H. 57, 59
Dan, Ilie **136—137**
Darmesteter, A. 205
Daskalova, Angelina 140
Dauzat, A. 84
Daveluy, A. 203
Delavrancea, B. Şt. 198
Dennison, T. A. 138
Densusianu, Ovid 40, 60, 152, 160, 161, 203, 228
Devoto, G. 17, 83
Dezsö, L. 247
Diaconescu, Paula 50, 103, 115, 123
Diaconovici, C. 5, 7—11
Diculescu, C. 135
Diez, Fr. 149
Dijk, T. A. van 119, 120, 230
Dimitrescu, Florica 228
Dimitriu, C. 105, 109
Dinculescu, C. 163
Dominte, C. 50
Dornseiff, F. 24
Dosoftei 128, 173, 221
Dostert, B. H. 137
Dragomir, S. 83, 94, 95
Dragoş, Elena **113—117**, **229—233**
Dragu, Gh. 184
Drăşoveanu, D. D. 93, 106, 108, **177—181**
Drăganu, N. 64, 66, 163, 223
Dubois, Jean 84, 109
Dumbravă, Vasile 69, 70
Duraffour, A. 161

E

Edelstein, Frieda **93—96**
Edmont, E. 84
Elcock, W. D. 23
Eliade Rădulescu, I. 128
Elvin, B. 114, 116
Eminescu, M. 110, 125, 126, 129, 174, 197
Erdei, G. 247
Ernout, A. 203
Evseev, I. [126—127]

F

Faiciuc, Ioan 141—143, **207—220**
Falc'hun, F. 22
Fassó, A. 17
Fekete Nagy, Antonius 66
Felicîangeli, H. 137
Ferenczi, Al. 57
Ferrand, Marcel **249—250**
Figueiredo, Cândido de 85
Fillmon, Nicolae 142
Filipović, R. 247
Fillmore, Ch. J. 97, 138
Flechtenmacher, Chr. 9, 11
Flora, Radu **5—11**, **149—155**, 208, 215, 224
Fogarasi, Şt. 224, 225
Francescato, G. 19
Frăţilă, V. 185

Fülei-Szánto, E. 247

G

Gáldi, L. 66
Garcia de Diego, V. 84
Gardette, P. 84, 168
Gauchat, L. 162
Gîrleanu, E. 143
Găştescu, Petre 64
Genette, G. 230—232
Gentile, A. 133
Georgiev, Emil 139, 140
Gherasim, diaconul 8
Gheţie, Ion 207—209, 217, 224, 228, [235—236]
Gheuca, Leon 8
Gilliéron, J. 84, 151, 160—162, 167
Giosu, Ştefan [236—238]
Giuglea, G. 165, 184, 187, 189
Giurescu, Anca 132—133
Goelzer, H. 203
Golan, Casandra 9
Goţdu, Emanoil 8
Goldea, Angela 141
Golopenţia-Eretescu, Sanda 28, 181
Gombocz, Zoltán 241
Gorodeţki, Ju. B. 137
Goţia, Anton **221—228**
Grandgent, C. H. 39
Grassi, Corrado 17
Graur, Al. 15, 17, 20, 28, 35, 36, 50, 59, 81, 103, 123, 124, 195, 197, 200
Greceanu, Radu 222
Grecu, Doina **73—76**, 141
Green, John N. 23
Greimas, J. 78, 119, 230
Griera, A. 84, 160, 162
Grimm, P. 163
Griselini, F. 153
Guiraud, Pierre 15
Günter, K. 247
Guţu Romalo, Valeria 50, 91, 93, 103, 107, 123, 180

H

Haarmann, Harald 24
Haas, W. 143
Hadas, F. 247
Hajos, Iosif 6
Hamp, E. 32
Hatzfeld, A. 205
Haugen, E. 14
Hays, David G. 137
Hegedüs, J. 247
Heger, K. 13
Helbig, G. 247
Heil, Gy. 138, 247
Herman, G. T. 137
Hjelmslev, L. 180
Hockett, C. 32
Hodiş, V. 107
Hodoş, N. 228
Homorodean, M. **57—61**, 184, 187—189
Hoţeşi, Vl. 181
Horváth, Imre 239
Houdebine, J.-L. 120
Hrabr 139, 140
Huba, Mózes 142
Humboldt, W. v. 123

I

Iana, A. 185
Iancu, Victor **17—20**
Ibrăileanu, G. 128, 129
Ilčev, Stefan 63—65, 192, 193
Iliescu, Ion 225
Iliescu, Maria 123
Ionaşcu, Al. 207
Ionescu, Cristian 200
Ionescu, Eugen 114, 116
Ionescu, I. 204
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana [236—238]
Ionică, Ion 217
Iordan, Iorgu 53, 58—60, 64, 82, 93, 103, 104, 106, 107, 109, 135, 168, 172—174, 189, 191—193, 207—210
Iorga, N. 7, 94, 143, 204
Iorgoveanu-Dumitru, Chirata [129—132]
Iorgovici, Paul 5
Ispirescu, Petru 195, 197, 199
Istrate, Ion 142
Ivanova-Mirčeva, Dora 139
Ivănescu, Gh. 103—105, 127, 207
Ivireanul, Antim 93, 94
Izverniceanu, D. 7

J

Jaberg, K. 83, 160, 162, 164
Jackson, Kenneth H. 22—24
Jacquier, H. 163
Jakobson, Roman 13, 113, 115, 117, 246
Janitsek, E. 185, 186
Jeanjaquet, J. 162

Jókai, Mór 239
Jokl, N. 52
Jud, J. 83, 159, 160, 162
Juilland, A. 28

K

Kabakčiev, Jurij 140
Karadžić, Vuk Stefanović 6
Katančić, Petar 152
Kelemen, Béla **123—124**, 141, 225, **239—241** 242, 243
Kiparsky, V. [243—245]
Kis, Emese 51, 52, **137—139**
Klein, Sh. 138
Klimonov, G. 138
Kniezsa, István 63, 66
Kočev, Nikolaj 139
Kodov, Hristo 140
Kopitar, B. 140, 149
Korponay, B. 247
Krauss, Friedrich 71
Kuev, Kujo M. 139
Kujumdžieva, Svetlana 140
Kulaghina, O. S. 138

L

Labiş, N. 126
Lacea, C. 163
Lacoste, Michèle 229
Langendoen, D. T. 97
Larousse, Pierre 205
Leech, Geoffrey N. 97, 98
Leskien, A. 140, 245
Leu, V. 7
Lewis, Henry 23, 24
Liuba, S. 185
Ljudskanov, A. 138
Lloyd-Jones, J. 23
Lombard, A. 28, 35, 36
Lörincze, Lajos 143
Loşonţi, D. 60, 61, 141, 142, **183—190**
Loth, J. 22—24
Lovinescu, E. 119
Lucius, 152
Lukinich, E. 66

M

Macrea, D. 5, 13, 17, 18, 20, 21, 43, 57, 69, 77, 81, 87, 93, 113
Magiari, Mihail 129
Maior, Liviu 69
Maior, Petru 7, 11, 149, 150, 152, 155
Maioreşcu, Titu 128, 129
Makkai, L. 66
Mangra, V. 87
Marcu, George 129
Marcus, Solomon 124, 137
Mare, Călina 6
Mareş, Al. 209, 217, 224
Marian, S. Fl. 204
Marica, George Em. 6
Marienescu, At. M. 69, 70
Marinescu, C. 163
Marino, Adrian 113, 117
Márton, Gyula [239—241]
Matoré, G. 14
Mauro, Tullio de 17
Mazon, André 249
Mălinescu, Iordache 11
Mării, Ion 141
McCawley, James D. 27, 97
Meillet, A. 161, 203, 249
Melich, János 241
Mendilow, A. A. 229
Menge, H. 95
Metodie, 139, 140
Meunier, J. M. 165
Meyer-Lübke, W. 134, 135, 203
Micu Moldovan, I. 142
Migliorini, B. 19
Mihalik, T. 247
Mihăescu, Gib 142
Mihăilă, Gh. 88, 197
Miklas, Heinz 139
Miklosich, Fr. 140
Miko, M. 247
Mircescо, vezi Alecsandri, V.
Mitterand, H. 84
Mirza, Cl. 50
Mocanu, Nicolae **129—132**, 141—143, 207, **236—238**
Mocanu, Veronica **124—126**
Moldovanu, Dragoş 186
Moliner, Maria 206
Moll, F. B. de 39
Morinigo, Marcos 241
Mounin, Georges 14, [136—137]
Mühlhausen, Ludwig 23, 24
Münnich, A. 138
Munteanu, Dan [241—243]
Munteanu, Şt. 114, 125
Muradin, Ladislau 142
Murgu, Eftimie 5—11, 155

N

Nagy, P. 153
Nasta, Atanase 129
Naum, T. 163
Nauton, P. 84
Neagoe, Elena 108
Neagoe, Ştefan 10
Neagu, Valeria [241—243]
Neamţu, G. G. 108
Neculce, Ion 93—95, 231—233
Negomireanu, Doina **77—79**, **126—127**, 141 **241—243**
Negrici, E. 232
Neiescu, Ileana 141
Neiescu, Petru 130, 141, 142, 159, 207, 215, 237
Nemser, W. 247

Nestorescu, V. 207—209, 215
Nickel, G. 247
Nicolaie, V. 38, 39
Niculescu, Al. 93, 132—133, 199
Nilsson, Elsa 93—95
Nișca, P. 163
Nizet, Marie 143

O

Oancea, D. I. 64
Obedenaru, M. G. 130
Obradović, Dositej 5, 7
Obradovici, Grigore 7
Onu, Liviu 228
Orghidan, N. 184
Orza, Rodica 35—42, 141
Ozsvald, E. 247

P

Pamfil, Viorica 204, 208, 224, 228
Pamfile, T. 204
Pann, A. 173
Panaitescu, P. P. 221
Papadat-Bengescu, H. 142
Papahagi, Pericle 129, 130, 237
Papahagi, T. 74—76, 129—132, 135
Pápay, József 246
Papp, Ferenc 137
Pascu, G. 197
Pașca, Ștefan 57—60, 63—66, 157, 158, 192, 193, 195
Pătruț, Ioan 36, 53, 63—67, 139—140, 141—143, 191—193, 201, 208, 209
Pedersen, H. 23
Pellegrini, G. B. 19, 83
Pellis, U. 162
Pelyras, I. 247
Péntek, János [239—241]
Pernot, H. 165
Petrella, Ricardo 17
Petrescu, C. 172, 173
Petrescu, Vanghelie 130
Petrișor, Marin 217
Petrocchi, P. 205
Petrovici, Emil 28, 29, 52, 130, 157, 158, 163—166, 169, 191, 207, 208, 215, 237
Petrovskij, N. A. 65, 66
Philippide, Al. 51—53
Pianigiani, O. 205
Pietreanu, Marica 195—201
Pillat, Ion 125
Piru, Al. 223
Polizu, G. H. 204
Pop, Rodica Doina 164
Pop, Sever 142, [157—169], 208
Pop Corniș, Mihaela 142
Popa, I. 8, 9
Popa, Mircea 142, 143
Popa, Ștefan N. 153
Popescu, Rodica 141
Popescu-Marin, Magdalena 210
Popescu-Telega, Al. 154
Popi, G. 7
Popovici, D. 150
Popovici, Iosif 28, 165, 237
Popovici, Iovan S. 7, 150
Postal, P. M. 30, 138
Pottier, B. 78
Pouillon, J. 229
Price, Glanville 21—25, 143
Prioteasa, Ioana 124
Procopovici, Al. 161
Pumnul, Aron 129
Pușcariu, S. [27—33], 111, 134, 135, 142, 143, 152, 157—167, 169, 203, 208, 222

Q

Quadri, Bruno 13
Quicherat, L. 203

R

Radtke, D. 247
Ramat, Paolo 17
Rath, K. 6
Rădulescu-Codin, C. 183, 184
Rebreanu, L. 142
Reguly, Antal 246
Renson, J. 15
Renzi, Lorenzo 18—20
Rey, A. 78
Rhys, J. 22
Ricken, U. 13
Robert, P. 205
Robins, R. H. 18
Robu, V. 124
Roques, M. 162, 163
Rosetti, Al. 17, 18, 28, 52, 88, 130, 152, 174, 207, 208, 210, 228
Rosiello, Luigi, 17, 19
Roșianu, Ion 141—143, 186, 195, 196, 199
Ruhlen, Merritt 27—33
Russu, I. I. 134, 135
Rusu, Constantin 6
Rusu, Grigore 141, 185
Rusu, V. 159, 217

S

Sadoveanu, M. 108, 143, 167
Sala, Marius [241—243]
Salvi, Sergio 17
Sampaio e Melo, A. 85
Sapir, E. 27, 28, 33
Saramandu, Nicolae 43—45, 130
Sasu, Aurel 142, 143
Sauer, Gert [246]
Saussure, Ferdinand de 14, 123, 136, 177, 180, 181

Săteanu, Cornel 181
Săulescu, Gh. 128
Sbiera, I. G. 223
Sbiera, R. 95
Scheuermeier, P. 162
Schilling, I. 247
Schmidt, Karl Horst 24
Schulze, Brigitte [246]
Scriban, A. 81, 82, 93, 95, 171, 204
Scurtu, Vasile 198
Séguy, J. 84
Serrus, Ch. 103, 104
Shakespeare, W. 107, 114
Simion, Ştefan 222, 223, 225
Simionescu, D. 228
Siptar, E. 247
Sîrbu, Richard [238—239]
Slave, Elena 124
Slavici, I. 142
Sofroni, V. 221—223
Sotgiu, Girolamo 17
Stahl, H. H. 196
Stan, Elena 192
Stan, I. 187 189
Stan, I. T. **127—129**
Stanca, Radu 125
Stati, Vasile 14
Stănoiu, D. 204
Steinitz, Renate 246
Steinitz, Wolfgang [246]
Stephanides, E. 247
Stoicescu, N. 203, 204
Straka, G. 21
Streinu, Vladimir 107
Suciu, C. 63, 64, 67
Suciu, I. D. 6, 10
Suprun, Adam E. 139
Szabó, T. Attila 57, 60
Szász, Laurenţiu 141
Szépe, György 137, 247
Szinnyei, József 241

Ş

Şandru-Olteanu, Teodora [241—243]
Şăineanu, L. 81
Şerban, Felicia **119—122**, 141, 142
Şerban, Radu 10
Şerban, Valentina **81—82**, 141, 143, **203—206**
Şesan, M, 221

T

Tagliavini, Carlo 25, [132—133]
Tamas, Lajos 52, 71, 137, 228
Tappolet, E. 162
Taşcu, V. 142, 143
Tănase, E. 39
Teaha, Teofil **83—85**, 205, 217
Teiuş, Sabina 141, 143, 199
Tekelija, Sava 5—7, 10, 11, 149—153, 155
Teodorescu, Mirela 207, 208, 215, [235—236]
Tesnière, L. 250
Tešitelová, M. 138
Thomas, A. 205
Thompson, F. B. 137
Tiktin, H. 51, 93, 95
Tionova, A. 247
Tirol, Dimitrie 153
Titone, R. 247
Tocilescu, Gr. 130
Todoran, Emilia 141
Todoran, R. 18, 19, **47—55**, **132—133**, **133—135**, 142, **157—169**, 173, **235—236**, [236—238]
Todorov, H. 229
Todorov, T. 230
Tohăneanu, G. I. [124—126]
Toma, Stela **87—89**
Topliceanu, T. 5
Tordaşi, P. 223—225
Toşa, Al. 183
Tóth, Imre 139
Trester, I. 153
Trier, Jost 14
Tudose, Claudia 228

Ţ

Ţepelea, G. 225
Ţichindeal, Dimitrie 5
Ţîrcovnicu, V. 8, 10
Ţurlan, Valentin 184

U

Udrescu, D. 183, 204, 205
Ungureanu, Gh. 5—11
Ungureanu, Ion M. 217
Ureche, Grigore 93, 94, 222, 231, 232
Uriţescu, Dorin 211

V

Väänänen, V. 38, 39
Vaillant, André [249—250]
Varlaam 93, 94, 221
Vámszer, Márta **246**
Vartic, Ana Maria 142
Vasconco, Victor 197
Vasiliu, E. 28, 50, 124, 181
Vasiliu, Gabriel **69—70**, 141—143, 187
Vay, Ştefan 8
Vendryes, J. 107
Veselinov, Ivanka 6
Vieiu, A. 187, 204, 205
Vincenzi, Giuseppe Carlo 19
Vinea, Ion [119—122]
Vintilescu, Virgil 5
Vinţeler, Onufrie **238—239**
Vlad, Sabin 141

Voiculescu, V. 126
Voigt, V. 137
Vöő, István [239—241]
Voronca, Zaharia 69, 70

W

Waaub, J. M. 137
Wagner, M. L. 19, 84
Wald, Lucia 103, 124
Walde, A. 203
Wartburg, W. von 21, 84
Weinreich, Uriel 45
Weinrich, H. 229, 230
Weigand, G. 130, 159, 162, 164, 167, 208, 216

Z

Zaberca, V. 8, 9
Zamfirescu, D. 142, 172
Zanne, I. 204
Zdrenghea, Mihai M. 97—102, 247
Zdrenghea, Mircea 111, 173
Zingarelli, N. 205
Zoba, Ioan (din Vinț) [221—228]
Ztermark, G. 247
Zugun, Petru 103—111, [127—129]

INDICE DE CUVINTE*

ALBANEZĂ

flúturë 134
fluturónj 134
kopil 134

BULGARĂ

Bóne 63
Bónjo 63
cánjo 66
chinjo 65
Chino 65
Cóna 66
Cone 66
Cóno 66
Čórev 192
Čórevski 192
Dámo 64
Gan 64
Gánjo 64
Gáno 64
Grinjo 64
Lénjo 65
Lénko 65
Léno 65
kofa 185
-na 185
naprăsloc 198
prăst 197

CATALANĂ

grumi 84
grumo 84

ENGLEZĂ

pilaf 241
pilaw 241

FRANCEZĂ

benjamin 200
condée 205
fuisel 134
grumens 84
grumó 84
grumos 84
pilaf 241

GALEZĂ

boch 25
bresych 25
cwyr 24
doeth 25
(dydd) calan 25
ffawd 24
ffin 24—25
ffydd 24
gem 24
gradd 24
gwenwyn 24
gwin 24
gwyrth 24
Ionawr 24
pont 24

FINLANDEZĂ

turku 244

GERMANĂ

bügeln 49
Hans 64
Iohann 64
Kymrisch 22
Pilaf 241
Pilan 241
Remisch 71

GREACĂ

σκαλίζω 135
κόπελος 134

ITALIANĂ

beniamino 200
cimrico 22
cubitale 205
cubito 205
fuscello 134
gombito 205
gomerale 205
gomitale 205
gomito 205
grum 83, 84
grüm 83
grümióé 83
grumo 83—84
grúmolo 83, 84
grumoso 83
grumu 84
grun 84
ingruma 83
ingrumálo 83

* Nu au fost incluse în indice cuvintele de la paginile 36—42, 43—45, 183—190, 207—220, utilizate ca exemple, precum și cele din listele alfabetice de la p. 226—228, 240.

piláu 241
șbronžë 134
șgronża 134
șgronžë 134
vaccaricia 135

LATINĂ

abdormisco 38
ad-foras 52
**adiliare* 134
**adoleare* 134
adoliare 134
adulare 134
**aduliare* 134
albesco 38
anathematizo 35
-ásco 39
**assĕdlare* 36
baptizare 35
brassicae 25
bucca 25
calendae 25
canonizo 35
caprariçia 135
catinum 184
cera 24
christianizo 35
circus 154
clavus 188
colaphizo 35
con- 39
**copelus* 134
cottizare 35
cresco 38
cubitalis 205
cubistus 203
cubitus 205, 206
cubotus 206
de- 39
doctus 25
dogmatizo 35
**doue* 52
-eo 39
-ēre 39
episcynium 135
-ēscere 39
-esco 38—39
evangelizo 35
*ex-*39
**exmuticare* 135
fāta 24
fidem 24
finem 24—25
flóresco 38—39
**florĭsco* 39
flulare 134
**flululare* 134
**flutulus* 134
forficare 134
frondeus 134
**fuscellum* 134
**fusc(u)lum* 134
**fusticellus* 134
**fusulum* 134
fusus 134
gemma 24
genna 135
grădum 24
grandesco 38—39
grandio 39
**grumellus* 84
grumulus 83—85
grumus 83—85
grunda 134
**grundeus* 134
hostis 149
Ianuarium 24
(in)veterasco 38
-io 39
-ire 39
-ĭscere 39
-ĭsco 39
-izare 35
-izo 35—38
latinizo 35
lucĭsco 39
mollesco 38
motilare 135
naenia 154
nascor 38
nobis 53
nosco 38
nova 53
novem 53
-ōsco 39
paganizo 35
pasco 38
pontem 24
porcaricia 135
prophetizo 35
pulverizo 35
**putrĭsco* 39
**retundiare* 36
ronchizare 35
ros(-rem) 52
**scalizare (-idiare)* 135
scandalizo 35
schidia 135
sco- 38—39
singularizo 35
sugrunda 134
supercilim 135
unus, a 171
vaccaricia 135
venenum 24
vinum 24
virtus 24
vobis 53

LITUANIANĂ

geležis 245

MAGHIARĂ

ágyú 49
beköt 49
bendő 49
bimbó 49
Bonchida 63
bornyú 49
csafling 241
csaflinta 241
csákó 49
csapó 49
csomó 49
filegória 59
finta 65
fulgárin 240
fűző 49
golyó 49
hajdú 51
hajó 49
hajto 49
hivő 47
hordó 51
kancsó 49
kézelő 49
konc 63
Koncza 63
lábri 49
langaló 49
lapító 49
lékri 49
locsoló 49
lozimplik 240
makó 49
mángoló 51
mázoló 49
merítő 48
meszelő 49
nekistigĕtor 240
parkett 240
paro 240
perc 65
piciján 241
pilaf 241
rémes 71
rendes 71
reszelő 49
szákos 240
slibovica 240
sorompó 49
téglázó 49
tó 49
udvar 54
vakaró 49
váltó 49
vasaló 49
végrehajtó 49
vineta 240
zsebkendő 49

PORTUGHEZĂ

coto 205
cotovelo 205
covodo 205
grumar 85
grumear 85
grumelo 85
grumo 85
grumoso 85
grumulo 85

PROVENSALĂ

engrumeler 84
grum 84
grumeau 84
grumel 84
grumeleux 84
grumeler 84
grumelure 84
grumillon 84
grumo 84

ROMÂNĂ

A

Adam 63
ad'éu 49
adiță 134
aduiă 134
afără 52
afoară 53
alb 74
albastru **73—76**
alberin 74, 76
albineț 74
albiniu 74
alboc 76
alboci 74
alboi 74
albotin 76
alburin 76
aldui (a ~) 224—225
alduială 224
alean (în ~) 224—225
alt 174
amieza 36
-an 59
-ană 185
Andolia **183**
anadolie 183
Andriaș 192
-anu 70
aprofunda (a ~) 79
-ar(i) **57—58**
Aria Dălceasсă 58
Arsura 59
-astru 76
așeza 36
-ață **47—55**

Ă

-ăsc 39
-ău 48—52

B

Barta 192
Bartul 192
Bazga 191
bălastru 76
bănii 156
bătălău 54
becătău 49
belcéu 53
Bena 191
Benga 191
Benta 192
Bente 192
Bigalău 49
bimbău 49
bind'éu 49
bîrîi 82
blagoslovenie 224—225
Boanta 192
Boanță 63
Bogdăneasca 58
Bon 192
Bon- 63
Bonaș 63
Bone(a) 63, 192
Bonescu 63
Bonoaia 63
bont 192
Bonta 192
Bontea 192
Bonț 63
Bonțești 63
Bonțida 63
Bonțu 63
borțéu 49
boteza 35
bulz 135
bunetate 236
bureza 36
Buteasa 58

C

-c- 192
căcău 49
căcóu 49, 50
cancóu 50, 54
cancéu 53
cančéu 49
care **93—96**
călțun **183—184**
Călineasa 58
căplău 49
căprăreață 135
cărîmb 204
cățîn **183—185**
Căținaș **184—185**
**căținaș* 185
căține 184
Căținel **185**
**căținél* 185
Cățun **183—184**
ceacóu 54
ceapóu 52
cerc 154
cercela (a ~) 79
cetate 156
cetereza 36
cheie 188
cimrică 22
Cioară 192
cioară 192
**Cioarea* 192
Ciora 192
Ciore 192
Ciorea 192
Ciort 191
Ciorta **191—193**
Ciortea **191—193**
cîrîi 82
cîțiva 174
Coanda 192
cobiltău 49
Cofană **185**
cofă 185
Cofănele **185**
Conda 192
Conde(a) 192
Condu 192
Conea 63
Conei 63
Conilă 63
Conț 63
conț 63
Conțea 63
Conțești 63
Conțu 63
copil 134
cópil 134
Cor- 192
Corabie 186
**corabie* 186
Corăbiuța **186**
corșóu 52
Costea 192
Cotar 204
colara 242
cotări (a ~)
cotărie 204
cotărit 204
coteală 204
coti (a ~) 204
cotil 204
cotii 205
Cotroapa **186**
cotropi (a ~) 187
Cotropină **187**
cotul **203—206**
coți (a ~) 204

Craiovescu 59
Cristeasa 58
ĉucălău 49
Culmea Mihăiască 58
cultura grîului 156
ĉumóu 49, 52
Cun- 63
Cunești 63
Cunța 63
Cunțu 63
**cupăr* 134
cură (a ~) 187
**curătură* 187
cutcureza 36
cuteza 35

D

Dam- 63
Dama 63
Damcea 63
Damciu 63
Damșa 63
Damț(e)a 63
Dămțeni 63
Damț(u) 63
Dămuc 63
Dealu Albesc 58
degetul 203
depăna 15
Din 121
Dinga 191
Dingu 191
Dinu 191
discerne (a ~) 78
Dîmbu Dronesc 58
dgáuă 53
Dra- 192
drac 191—192
Draca 191
Dracea 191—192
Dracu 191
Drăgăneasa 58
duhovnic 236
Dumbrăveana 59

E

-e(a) 191—192
-ea 185, 197
-easă 58
-ean 61, 58—59
-ească **58—59**
-éauă **47—55**
**-eáue* 53
-ei 188
-el 197
-esc **58—59**
-eu 49, 50, 51, 52
-éu 48
examina (a ~) 78
-ez **35—38**
_ez- 35, 36

F

face (a ~) 78
farină 156
făgină 59
fed'éu 53
Filigorea 59
Filigoreszk 59
Finta 6
fizău 49
flutură 134
flútur(e) 134
folos 225
forfecă 134
frecălău 50
frigoros 135
fulgarină 240
fuște 134
fuștel 134—135

G

-g- 191
Gan 64
Gane 64
Ganea 64
Ganul 64—65
Ganțul 64
Găneasa 64
Gănești 64
Gănțoae 64
Gănțulei 64
Găvojdenie **188—189**
găvojdie **188—189**
Găvojdină **188—189**
Gher- 64
Gherghe 64
Ghergul 64
Gherța Mare 64
~ Mică 64
ghintă 156
gîndi (a ~) 78—79
Goanță 64
goanțe 64
Goastă 192
goțéu 49
Gon 64
Goncea 64
Goncescu 64
Gonciu 64
Gonea 64
Gonța 64
Gonț(e)a 65
Gonțești 64
Gorgana **189**
Goslea 192
Greblan 59
greutatea 236
Grin- 64
Grincă 64
Grinț(e)a 64
Grințescu 64
Grințeș 64
Grințieș 64
Grinț(u)
Grinț(e)a 64
groapă 185
Gruguceru 60
Gruiu cu Ceru 60
grun(d)z 134
Grunjti Tari 135
Grunjul 135
grunz 134
Gura lu Mic 60
Guralmic 60
Gurdealbun 60

H

haidău 51
haiéu 49
haitău 49
hamfóu 52
Han 64
Han(e)a 64
Hanț 64
Hanța 64
Hanțul 64
Hanu 64
hasnă 224—225
Hănțești 64
hărag 204
hęngęr 54—55
hęngęriáuă 54
Hentea 65
herńéu 53
Hin- 65
Hina 65
Hintea 65
Hintoiu 65
Hința 64
Hințea 64
Hințești 64
hivęáuă 47
hivéu 47
hîrdău 51—53
hîrtop 187
Hoaga 59
Hogan 59
hoinar 58
Horea 191
Horga 191
horn **187—188**
Hornecior 188
Hornei 188
Horneț 187
Hornoi 188
**hornoi* 188
Hornu Cetății 187
Hornuț 188
Horul 191
Hotroapa **187**
huhureza 36

I

Ilea 192
ileu 47
-ime 59
impremieza 36
-ină 187, **59**, 187
inventa (a ~) 78
-iza 36
-izo 36

Î

înțelege (a ~) 78

J

jacand'ĕu 49
jar 59
jeg 59
jegos 59
jer 59
jeriște 59
Jerosu 59
jgheab **189—190**
Jgheburel 190
Jghebuț 190

K

kĭzel'ĕu 49
keskeńĕu 53

L

labrĕu 49
lacr'ĕu 49
La Greblă 59
langalău 49
La Runc 59
Lean 65
Leancu 65
Len- 65
Lentea 65
Lentul 65
Lența 65
Lențe 65
Lențea 65
Lențești 65
Lențu 65
Leontie 65
leped'ĕu 53, 54
Leșu ăl Mic 59
limbă 15
loćolău 49
lopitău 49
loz în plic 240
lucrarea grîului 156
Lunca Zmedii 59

M

macău 49
Mane(a) 65
maniță 65
Man(u) 65
Manța 65
Mantu 65
masteacăn 135
mazalău 49
mălăină 59
măngălău 51
medila (a ~) 78—79
mereza 36
meriteáuă 48
**meritĕu* 48
meselĕu 49
meștecău 50
mezin 197—198
mic 197
Micu 199
Mihăiasa 58
mijlocin 198
miliaru 156
Mircești 63
mîrii 82
Muchea Firezului 59
Muchea Goală 59
Muchea Rușească 58
Musta 192
Mustea 192
Mustul 192

N

năbastru 76
nălbastru 74, 76
Năparte 60
năpărțeni 60
Năpărți 60
năpîrsloc 198
nedeie 57
neder **57—58**
Nederu 57
Nederu 57; *Cioaca ~lui*; *Fața ~lui*; *Muchea ~lui*; *Părău ~lui*; *Poiana ~lui*; *Valea ~lui* 57
nedestoinic 236
neno 154
neseară 60
-nic 236
niște 172, 174
noauă 53

O

o 171—176
*-*oae* 51
Oanța 65
Oanță 65
Oanțu 65
-oasă **59—60**
-oauă **47—55**
ocă 223, 225
odór 54—55
odoráuă 54
-oi 188
olu (i s-a frînt ~) 154
Onceasa 58
Onții [Poiana ~] 65
oraclu 156
-os **59—60**
ostașii 149
-ou 48—52

P

palma 203
Pan 65
Pană 65
Pane(a) 65
pantă 65
pant 65
Panța 65
Pant(e)a 65
Pantu 65
Panu 65
parău 240
parchet 240
parket 240
pasul 203
Pănești 65
părău 50, 240
Părău Budesc 58
Părău Ocolișenesc 58
Părău lu Roșu 58
părsle 197
părtet 240
pătrunde (a ~) 78
Per- 65
Pera 65
Perești 65
perete 156
Perța 65
Perțea 65
Perțul 65
Pesterean 61
Pestereni 61
picior 15
piciorul 203
pișa 185
pițiană 241
piseza 36
piuă 47, 54
pișătoare 185
pîráo 51
pîrău 51—53, 240
pîrî 81
pîrîi 81
pîriu 240
pîrsnea 197
Pleșa 59
Pleșana 59
Pleșanu 59

Poiana Bulească 58
Poiana Hoganilor 59
pomeni (a ~) 78
poşandă 185
povără 52
povoără 52, 53
praznic 236
Prăstescu 200
prîsle 197
Prîslea **195—201**
prîslea 197
prîsnea **197**
prîsnel 197
prîsten 197
prîzlea 197
prîznea 197
purcăreaţă 135
pustios 59
Pustiosu 59
pustiu 60

R

ráu̯ă 52
razalău̯ 49
Rădeasa 58
reaminti (a ~) 78
rédeş **71**
reghioane 156
rémeş **71**
rendeş 71
reteza 36
reţine (a ~) 78
rezel^{i}eu̯ 49
rimiş **71**
rîncheza 35
Rogojina 59
rogoz 59
român 152—153
rost 15
rugină 59
Ruienea Forcoşească 58

S

scafă 50
scîntẹáu̯ă 48
**scofandă* 185
Scofanda 185
Scofaina **185**
Scofania Mare **186**
**scofanie* 186
scriptor 136
simţi (a ~) 78
skefénéu̯ 50
skintiánă 48
sprînceánă 135
stau̯ 49—50, 54
staur 50
Stănigă 192
stează 135
stejerime 59
sugrunde 134
supraceana 135
suprăceană 135

Ş

şchioapa 203
şorompóu̯ 49, 52
ştea(d)ză 135
şteáză 135

T

-t- 192
tărime 156
tău 49, 50, 54
t'iglăzău̯ 49
tîmplă 156
tîrî **81—82**
tîrîi **81—82**
tîrîit 82
tîrîitor 82
tîrîitură 82
tîrîş 82
tîrît 82
tîrîtor 82
tîrîtură 82
toarce 15
tocănău̯ 50
Todereasa 58
Tomeasa 58
Tufescu 59
Tur 66
Turda 66
Turţ 66

Ţ

-ţ- **63—66**
ţanc 204
ţarc 154
ţese 15
ţînţar 135
ţinuturi 156
Ţon 66
Ţona 66
Ţone 66
Ţonea 66
Ţonţa 65
Ţonţea 65
Ţonţeşti 65

U

un 66, **171—176**
una **171—176**
Unceşti 66
Uncioaia 66
Unciuc 66
Uncu 66
undeza 36
Unică 66
Unte(a) 66
Unţ(e)a 66
Unţu 66
Unţeni 66
Unţeşti 66
unu **171—176**
unul **171—176**
-ure 50
-urel 190
ureza 36
-uri 50
urzi 15
-uţ 190

V

Valea Mărinească 58
~ Pesterenilor 61
~ Stăjerimii 59
valtău̯ 49
valtóu̯ 49, 52
Vancea 192
Vanţa 66
văcăreaţă 135
văcărău̯ 49
vigrihaţtău̯ 49
vînăt 74, 75
vînăt-alb 76
vînăt-albastru 73, 76
vînăt-alburiu 76
vînăt-mierîie 76
vînăt-mierîu 76
Vlădeasa 58
vlah 151—153
Vlasi 152
voşolău̯ 49

Z

Zăcătoreanu 59
zee 156
Zgăvîrda 59
Zgăvîrdean 59
zgîriá 135

DIALECTUL AROMÂN

afoáră 52
anao 53
anauă 53
aráu̯ă 52
avao 53
avauă 53
daó 52
nao 53
náu̯ă 52—53
nălbastru 76

finfar(iu) 152
zmuticáre 135

DIALECTUL ISTROROMÂN

nayrnui 83

RUSĂ

čort 191
Lénja 65
pilav 241
tolkəno 244

SÎRBOCROATĂ

cincarin 152
Cóna 66
Cónić 66
Damić 64
Damin 64
Dracić 192
Gano 64
Grinje 64
Hinić 64
Rumun 152

SLAVĂ

gvozdь 188
nedelja 61
podŭvora 52
prŭstenĭ 197
svętŭ 64
stьrg 244
tirali 81
trĭeti 81
želézo 245

SPANIOLĂ

ananás 242
ansubo 242
bagana 242
benjamino 200
caneha 243
codo 206
colibrí 242
grumélo 83
grumo 84
grumoso 84
grumull 84
guaco 242
guara 243
incaico 241
jaguar 242
nahuatlismo 241
pisco 242
pita 242
tabaco 242
talacha 242
tapioca 242
tequila 242
sachapaloma 242
sandialahuén 242

UCRAINEANĂ

čort 191

Revista publică studii și cercetări din domeniul lingvisticii (în special din acela al lingvisticii românești), precum și recenzii la lucrări din același domeniu.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase gratuit. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa comitetului de redacție : Cluj-Napoca, str. E. Racoviță nr. 21.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

71021, București, Calea Victoriei nr. 125